

APPELTJES
VAN HET
Breeetjesland

Uitgegeven met de steun van

- de Vlaamse Gemeenschap
- het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen
- en de gemeenten
 - Aalter
 - Evergem
 - Kaprijke en
 - Maldegem

P02089874

Bandversiering van Luc Verstraete

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

JAARBOEK
van het
HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND
Nr. 46 - 1995

MALDEGEM
1995

LOTENHULLE : EEN FEODAAL LAPPENDEKEN

Luc STOCKMAN

In het jaarboek nr. 9 publiceerde Arthur Verhoustraete al een eerste verkennend artikel over de heerlijkheden van Lotenhulle. In een achttal bladzijden schetste hij in het kort een globaal overzicht van de talrijke heerlijkheden die Lotenhulle in het *Ancien Régime* rijk was. Hij steunde daarvoor op een uitgebreide reeks notities die hij daarvoor verzameld had¹. Deze aantekeningen werden mij welwillend in bruikleen gegeven door Arthur Rutsaert, verwoed genealoog en afstammeling van de Aalterse burgemeestersfamilie Soudan.

Vertrekkend van dit artikel en aangevuld met die losse aantekeningen en eigen bijkomende opzoeken werd het volgende feodaal lappendeken van Lotenhulle aan mekaar genaaid.

Een groot gedeelte van Lotenhulle lag onder het Land van Nevele. Dit gebied omvatte Nevele zelf, Vosselare, Meigem, Vinkt, Sint-Maria-Leerne (zonder Bachte), Sint-Martens-Leerne, Zeveren, Poesele en uiteraard ook Lotenhulle. Verder nog de Westhoek, het Dorp en de Heirenthoek van Landegem, een groot deel van Deurle, de wijk Brakel van Sint-Martens-Latem en de wijk Noordhoute van Drongen. Deze dertien gemeenten of gehuchten van gemeenten vormden een min of meer aaneengesloten gebied².

De baron van Nevele was eigenlijk de opperheer van dit uitgestrekte gebied. Te Lotenhulle zelf had hij niet te veel in de pap te brokkelen, want het dagelijkse bestuur berustte bij de baljuw, burgemeester en schepenen van de heerlijkheid Oudegoede.

Binnen het grondgebied van Lotenhulle lag er een enclave die rechtstreeks onder de heerlijkheid van Nevele viel nl. een gebied dat zich uitstrekte op de zuidkant van de Molenstraat, van Axeldamme (op de grens met Nevele) tot aan de Klijtestraat. Daarbinnen lag het goed 's Herts, rondom het kruispunt van de Bollestraat en het Meulestraatje. Verder was het "goedekin te Denijs" op de Lijsenakker ook nog een enclave van Nevele³.

In dit gebied waren zijn baljuw, amman, burgemeester en schepenen bevoegd voor de hoge, nedere en lage justitie en bezat de baron van Nevele het jagers- en visserijrecht en het recht om alle akten en contracten af te sluiten. Ook mocht hij het beste hoofd van de overleden laten, tol, vond, bastaard- en stragiersgoed opeisen. Bij verandering van lenen kreeg hij de tiende penning en de zestiende penning bij verandering van allodiale goederen. Tenslotte mocht hij straat- en beekschouwingen laten uitvoeren⁴.

Het goedeken Denijs behoorde in 1456 toe aan Katelijne van den Damme fa. Lievens en besloeg een oppervlakte van ca. 6 bunder⁵. Daaraan was een penningrente van ongeveer 3 s. par., bezet op 4 bunder, 1 gemet en 70 roede, alsook twee schoven van de tienden op diezelfde oppervlakte land, verbonden. Andere rechten waren tol, vond, bastaardgoed en alle boeten van 3 p. par. en lager.

Kateline van den Damme mocht een baljuw aanstellen om samen met de schepenen van Nevele een volle schepenbank te vormen. Dit leen stond ook "*te trouwe ende waerhede*" en bij het verhef van het leen moest 10 p. par. verhefgeld en 20 s. par. kamerlinggeld betaald worden. Bij verkoop was het recht van wandelkoop of de tiende penning aan de leenheer verschuldigd⁶.

De heerlijkheden van Oudegoede, Reibroek, Varizele en Baarle waren rechtstreekse lenen van het leenhof van Nevele. Samen met Nevele zelf besloegen ze ca. 1090 ha. of 2/3 van het Lootse grondgebied, dat in leenroerig opzicht van Nevele afhing.

A. De heerlijkheden van het leenhof van Nevele

1. De heerlijkheid van Oudegoede

De belangrijkste heerlijkheid van Lotenhulle was ongetwijfeld Oudegoede want hun schepenen waren belast met het dagelijkse bestuur van de "*prochie van Loo*". Het denombrement van 20 maart 1450 bevat de uitgebreide rechten van die heerlijkheid, dat zich uitstreckte binnen de parochies van Lotenhulle, Vinkt, Deinze, Meigem en Nevele⁷.

Volgens Arthur Verhoustraete strekte die heerlijkheid zich uit "*van de grens met Poeke, aan de Hoogpoort, over de zuidkant van de dorpskom, tot aan de Klijtestraat en van de Malsemstraat tot de Gentweg of de straat van Poeke naar Gent, aan de Lentakker*". Haar grens liep dwars door de Hul alias de Grote Plaatse⁸.

Het fonicier dat nauwelijks 3 bunder groot was, lag aan de Heerstraat van Lotenhulle. De jaarlijkse inkomsten bestonden uit 7 p. 9 s. 8 d. par., 12 mud, 3 halster en 4 ach-teling haver, 43 1/4 kapoenen, 46 1/2 hinnen, 60 eieren, 4 wachtpenningen van 2 d. par. Bij verkoop, erfenis of gift van een stuk land, gelegen onder de heerlijkheid Oudegoede mocht de heer een marktgeld eisen van 6 %.

De heer van Oudegoede bezat een korenwindmolen staande op de Warande die regel-matig verpacht werd en een rijke bron van inkomsten was⁹.

De hoge, middele en lage justitie was eveneens in zijn handen en bovendien mocht hij booswichten voor vijftig jaar of minder uit het Land van Nevele of het graafschap Vlaanderen verbannen. Ook het recht van confiscatie, tol, vond, bastaardgoed, boete tot 3 p. en daaronder, en het beste hoofd behoorden tot zijn heerlijkheid. Wanneer een

laat of horige van Oudegoede stierf, moesten zijn erfgenamen een dubbele rente als doodkoop aan de heer betalen. Andere typische rechten waren de vogel- en patrijsvangst, het jachtrecht en de visserij.

Van Oudegoede hingen in 1460 negentwintig lenen af, waarvan elf "*ten vullen relieve*" (10 p. par. verhefgeld en 20 s. kamerlinggeld), zeven "*ter beste vrome*" van drie opeenvolgende jaren (beste opbrengst), vier "*ten halve reliefe*" (5 p. par. en 10 s. par.), twee voor een paar handschoenen, twee voor 20 s. par., één voor een paar sporen, één voor een glavieschacht en tenslotte één over "*den vullen nombre in turble*".

Bij verandering van leenhouder door verkoop had de heer van Oudegoede recht op het verhefgeld, het kamerlinggeld en het tiende deel van de koopsom.

In het leenboek van Oudegoede over de jaren 1665-1785 begint de opsomming van die 29 lenen met het belangrijke goed ter Biest, gebouwd op een mote omringd met walgrachten. Dit leen besloeg een oppervlakte van 5 bunder en stond "*ten vulle relieve*", bij versterfte en bij verkoop kwam daar nog het tiende deel van de verkoopprijs bij. In 1665 was Loys Van Houbrouck leenhouder van ter Biest. In 1727 werd het goed verkocht aan Jacobus Maelcamp¹⁰. Het goed ter Biest was natuurlijk groter dan die 5 bunder leengrond want in 1409 besloeg de hofstede 28 bunder toen die in pacht werd gegeven aan Jan Mortier¹¹.

Het klooster van Sint-Margriete van Deinze hield een vijver van 4 1/2 bunder in leen, genaamd de Dobbelaerevijver¹².

Ferdinand-Anthone Buene fs. Balthazar had een leen van 1 mud haver, bezet op 12 gemet gelegen "*suyt van de meulene tot Loo neffens de Heerstraete ende den kerchweghe commende vanden goede te Vormiseele ter kercken waert*". Aan dit leen het recht van tol, vond, bastaard- en stragiersgoed, de boete van 3 p. par. en de mogelijkheid van wet en vonnis te doen met de schepenen van Oudegoede verbonden¹³.

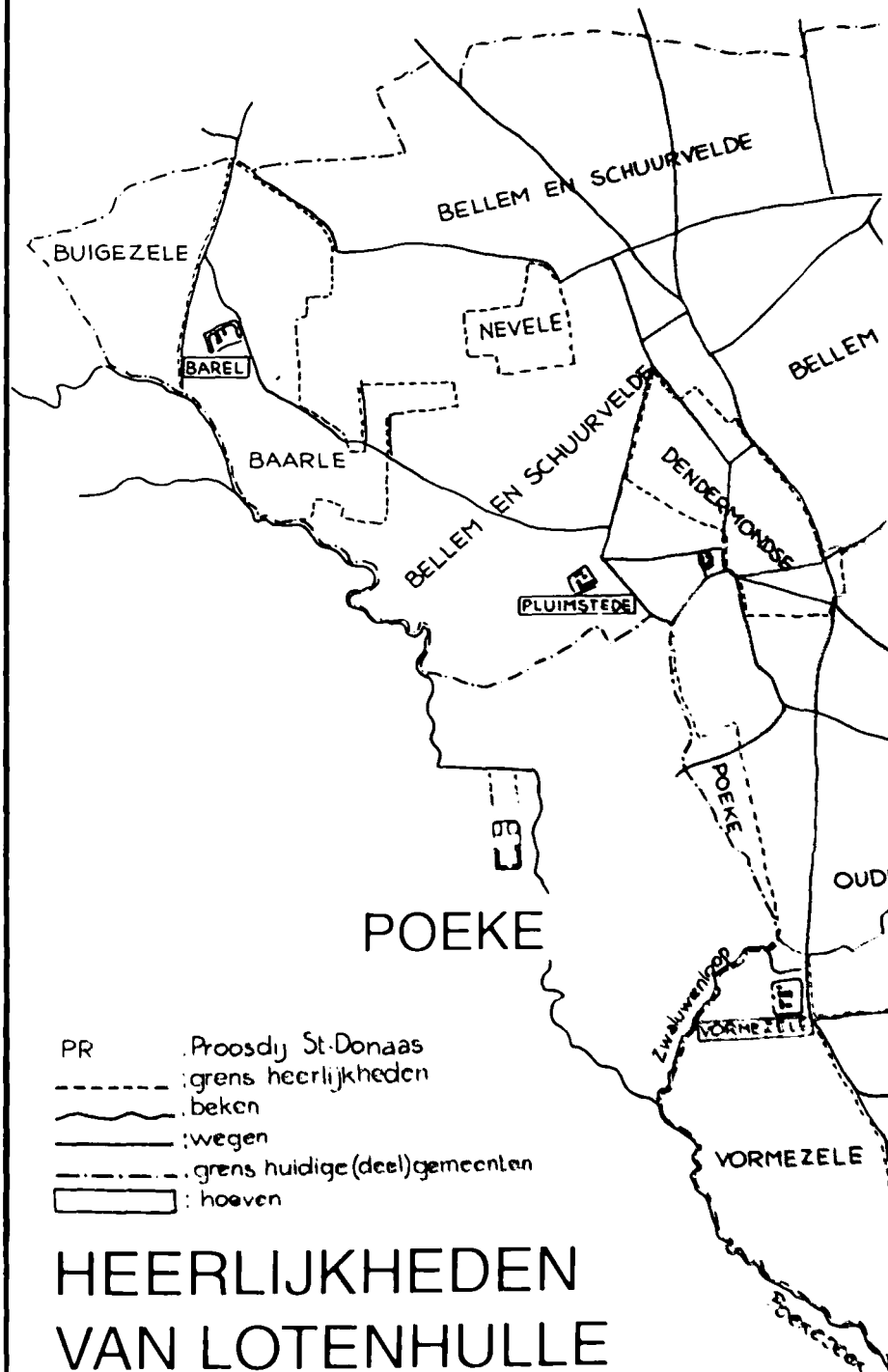
In de parochie van Vinkt bezat jonkheer Cosme le Cock als leen een oude hofstede, te Beerblox genaamd, met 4 oude bunder, een rente van 18 s. 6 d. hallinc en een wachtpenning¹⁴.

Eveneens in de parochie Vinkt hield ridder Art. van den Kethulle een leen van zes oude bunder met een rente van 17 s. 7 d. par., zes hennen en een wachtpenning. Ook had hij recht van tol, vond en de boete van 3 p. par. Ook daar konden de baljuw, de schepenen en de mannen van leene van Oudegoede optreden om wet en vonnis te doen¹⁵.

De heer van Oudegoede zelf bezat een leen te Vinkt nl. het goed ter Hulst met 10 oude bunder¹⁶.

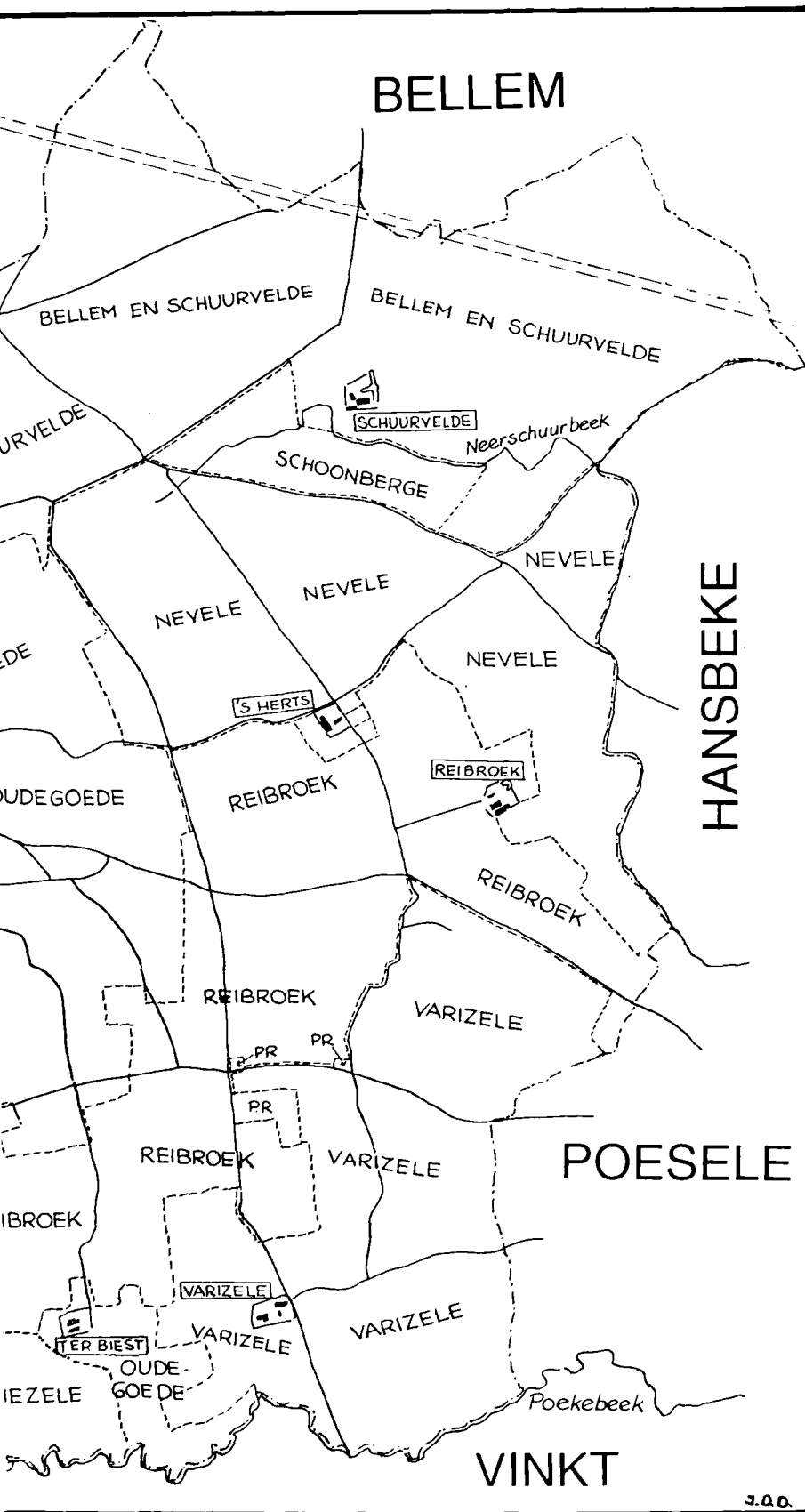
De deken en het kapittel van de kathedraal van O.-L.-Vrouw van Doornik was te Meigem leenhouder van het goed ter Kerssen met 18 bunder land, water en meer-
sen¹⁷.

AALTER

- PR : Proosdij St. Donaas
- - - : grens heerlijkheden
~ ~ ~ : beken
— — — : wegen
- . - . : grens huidige (deel)gemeenten
□ : hoeven

HEERLIJKHEDEN
VAN LOTENHULLE

Nog te Meigem bezat de heer van Oudegoede de heerlijkheid van de Kersse met een baljuw en schepenen, een rente van 1 mud haver, 6 s. par. en een wachtpenning, met het recht van tol, vond, bastaardgoed, doodkoop, wandelkoop, *“toecompste, oorlof”* en een boete van 3 p. par.¹⁸.

Een laatste belangrijk leen was dat van Jacques de Cottrel, heer van Lessenbosch, nl. 6 bunder met 19 penningen, met *“wandelkoop van 100 ponden de zesse, dobbelen sterfcoop, toecompste, bastaerde goet, tol, vindt ende boete van 3 p. par”*¹⁹.

De vertegenwoordiger van de heer binnen de heerlijkheid was de baljuw die mocht *“vanghen, aresteren, examineren, composeren ende te livereren”* en te samen met zeven schepenen kon hij een volle schepenenbank vormen. Die had de bevoegdheid om alle civile en criminele zaken te behandelen.

Als opperheer bezat de heer van Oudegoede het recht binnen zijn eigen heerlijkheid *“al te pandene, clachte te doene ende tontfaene, onterven, erven, paeldaghe ende prijsdaghe te houden”*.

In een periode van zeven jaar mocht de heer tweemaal een schouwing laten uitvoeren van de berijdbaarheid van de heerstraten, de buurtwegen en -straten en eenmaal per jaar een schouwing van de waterlaten, kerk-, markt- en molenwegen alsook van de voetwegen.

In naam van de heer hield de baljuw jaarlijks een doorgaande waarheid waarop alle criminele zaken aan het licht moesten gebracht worden. Alle mannen, laten, opzetenen en zelfs degene die slechts water kwamen halen of hun vee lieten grazen binnen de heerlijkheid van Oudegoede moesten daarop aanwezig zijn. Ook op dagwaarheden of *“faitwaerheden”*, waarop concrete gevallen of misdaden ter sprake kwamen, waren zij verwacht.

In een tekst van 1782 wordt de job van de baljuw als volgt beschreven : *“competeeft aen den voornoemden ballieu metsgaeders straet schauwinghen, maningen en wettelijke passeringen soo volontaire als necessaire, ook het bannen ende slaeken van de vierschaere, de verheffen van leene, het verleenen van recepisse van de denombrementen, afnemen van de eeden, van alle het welke profyteert de regten volgens reglemente. Heeft ook het regt van te agieren causa officii van alle criminele ende civile saeken die d’insetene laeten contraverserende sijn jegens de placcaerten van de Majesteyt, ook de boeten van 3 ponden par. in civile saeken en daer onder”*²⁰.

De bewoners, die nog het statuut van laat hadden, waren nog verplicht herendienst of karweien te presteren. Bij kerkgebod werden zij opgeroepen om het landbouwland van de heer te gaan bemesten. De laat, die een paard met wagen bezat, moest de mest uitvoeren, een laat zonder paard noch wagen, moest de mest opladen en een gezin waar slechts een vrouwspersoon ter beschikking was, moest die mest op de land uitspreiden ! De heer was wel verplicht instaan voor een maaltijd gedurende die corvee-dag.

Het verhefgeld van dit leen en heerlijkheid bedroeg 10 p. par. en het kamerlinggeld 20 s. par. Bij verkoop ervan kwam daarbij nog de tiendepenning bovenop.

Dit zijn de voornaamste bepalingen van het denombrement van Oudegoede die wij in bijlage I uitgeven.

De taak van de griffier wordt niet in dit denombrement beschreven. We laten dan ook hier de taakbeschrijving van 1782 volgen : *“het regt van den greffier bestaet hierin te weten het maeken vande pointingrolle, het opstellen van staete van schulden van de prochie, het stellen en doubleren van de parochierekeninge, het depecheren ende registreren van alle wettelijke acten met de verheffen van leenen onder het leenhof resorterende alsmede alle voordere affairen deselve prochie reglenderende, waer vooren hij profytteert ingevolge den reglemente tot dies gepresenteert”*²¹.

Volgens wijlen Arthur Verhoustraete zou de eerste bekende heer van Oudegoede Jan van Poeke, heer van Molimont en Amelgijs geweest zijn, die op het einde van de 14de eeuw leefde. Hij was een verwant van de heer van Poeke²². In het renteboek, dat op zijn naam staat, komen interessante toponiemen voor²³.

Zo wordt een stuk land gesitueerd in de *“Breedemersch endende an Loe Acker”*, een ander *“anden Ghentwec up Lendacker”* of *“in Lendacker an Wauters lant van den Baerle”*. Persoonsnamen zoals Wouter van den Baerle en Lieven van den Beerblocke verwijzen naar de hofsteden van Baarle en Beerblok. Ook het goed *“te Loerbreuc, tgoet ter Biesen, de stede ter Lenden, tgoet ten Westoven, de stede ter Brugghen en de stede te Crachs”* hebben betrekking op reeds vroeg bewoonde plaatsen.

Rond het goed te Leurbroek lag een uitgestrekt broek : *“an Loerbreuc straetkijn in den Broec”* en *“an dwaterlat in den Brouc”*. Een waterplas in die broek heette gewoon *“de Plasch”*.

Er kwam ook een *“Smuencx molen walle”* en een *“Oelmolenberch”* voor en tenslotte nog een *“waterghanc ter Slabbighen”* en een *“Slabbincstraetkin”*. Een aantal van plaatsnamen kunnen we echter niet meer situeren.

In de jaren 1450-1460 bezat Hubert van den Hecke de heerlijkheid Oudegoede. Na hem vinden we Mergriete van Montmorency en Clara van Masseme, echtgenote van Lieven van Leyns, als vrouwen van Oudegoede terug.

Na de dood van zijn oom Barthelmeeuws van Leyns viel Oudegoede aan Franchois Cabillau, echtgenoot van Margriete van Leyns fa. Lieven, te beurt. Deze Franciscus Cabillau (1520-1613) was de zevende heer van Mullem en o.m. burgemeester van Oudenaarde²⁴.

In 1616 koopt Joris della Faille deze heerlijkheid van Charles Dorsselaere. Het is niet duidelijk op welke wijze die laatste in bezit geraakt is van Oudegoede. Voor deze jonkheer Joris della Faille werden nog op het einde van de 17de eeuw jaargetijden gedaan in de kerken van Lotenhulle, Meigem, Poesele en Vinkt. In 1696 kreeg de pastoor van Lotenhulle 3 p. gr. voor het jaargetijde *“over de ziele”* van deze heer van Huise²⁵.

Joris della Faille schonk dan deze heerlijkheid aan Jan-Baptist della Faille (+ 1686), baron van Huise. Deze Jan-Baptist della Faille huwde in 1642 met Barbara Triest en werd op 16 februari 1643 ridder. Naast baron van Huise en heer van Oudegoede was hij ook nog heer van Ninove, Geraardsbergen, Bellegem, baljuw van de Oudburg van Gent en tenslotte hoogbaljuw van Gent.

Jan-Baptist della Faille was een uitgesproken anti-jansenist, want hij had de leiding van een geheim genootschap dat zich tot doel stelde het jansenisme te bestrijden. In 1679 ondertekende hij namens dit genootschap brief aan de paus om de nefaste invloed van de jansenisten aan te klagen²⁶.

Het is niet duidelijk wie de opvolger werd van J.B. della Faille. Volgens wijlen Arthur Verhoustraete zou dat zijn zoon Ferdinand-Hyppolite geweest zijn. Anderzijds is er op 23 maart 1696 sprake van een mevrouw de "*douagiere van mijnheer van Huysse*"²⁷. Wat er ook van zij, op 10 mei 1701 wordt Oudegoede verheven door jonkheer Frans della Faille²⁸.

Na zijn overlijden op 12 juni 1724 komt Oudegoede in het bezit van Maria-Jenne della Faille, een zuster van Frans. Van haar ontvanger, Lauwereins Van de Voorde, is een rekening van Oudegoede over de jaren 1724-1729 bewaard, zodat we een overzicht krijgen van de ontvangsten van het domein Oudegoede²⁹ :

- heerlijke renten, dood- en wandelkopen van de heerlijkheid van Oudegoede zelf :
157 p. 9 gr. 5 d.
- heerlijke renten en andere inkomsten van de heerlijkheid van Kersse te Meigem :
9 p. 19 s. 10 gr. 3 d.
- heerlijke renten en andere inkomsten van de heerlijkheid ten Rye te Meigem :
15 p. 14 s. 11 gr. 7 d.
- heerlijke renten en andere inkomsten van de heerlijkheid van Dentergem te Nevele:
15 p. 4 s. 10 gr. 3 d.
- marktgelden, wandelkopen en verkoping van cijsgronden sedert 25 mei 1725 :
22 p. 1 s. 3 gr. 11 d.
- relieven :
12 p. 13 s. 4 gr.
- beste hoofden :
21 p. 5 s. 10 gr.
- zeven jaar molenpacht :
350 p.

Het is zonder meer duidelijk dat de molen van Lotenhulle het meeste geld opbracht, gevolgd door de heerlijke renten van Oudegoede. De inkomsten van de heerlijkheden van ter Kersse, van ter Rye en van Dentergem legden niet zoveel gewicht in de schaal. Merkwaardig is wel dat erfgenamen van de overleden pastoor van Lotenhulle, meester Egidius Anjuy, in 1728 ook het *beste hoofd* moesten betalen.

Jonkvrouw Maria-Jenne della Faille was eerst gehuwd met jonkheer Joos de Kerchove, heer van Etikhove. Na haar dood kwam Oudegoede in handen van haar zoon jonkheer Ferdinand de Kerchove. Die had blijkbaar geen nakomelingen want op

13 januari 1741 verhiel zijn neef Engelbert-Joseph de Kerchove fs. Jan-Franchois de heerlijkheid van Oudegoede. Deze Engelbert was gehuwd met Maria-Elisabeth Baldina, baronesse van Zinzerling³⁰. Engelbert-Joseph was de oudste zoon van Jan-Franchois de Kerchove en Anna-Isabella Lanchals en broer van Jan-Franchois, de jonge, en Geraard-Joseph³¹.

Ongeveer 8 jaar later, op 29 oktober 1749, werd Oudegoede al verheven door diens zoon Albert-Desiderius-Xaverius de Kerchove, baron van Eksaarde, heer van Etikhove, Ladeuse en Olsene. Bij *donatio inter vivos* werd op 27 mei 1790 Alexander-Guislain-Marie-Desiré de Kerchove, graaf van het Heilig Roomse Rijk, de laatste heer van Oudegoede.

Lijst van de heren

1376	Jan van Poeke, heer van Molimont en Amelgijs ³²
1450	Hubert van den Hecke ³³
1460	Hubert van den Hecke ³⁴
?	Mergriete van Montmorency ³⁵
?	Clara van Masseme, echtg. Lieven van Leyns ³⁶
1524-1539	Barthelmeeuws van Leyns fs. Lieven ³⁷
1545-1571	Francies Cabillau fs. Joos en Margriete van Leyns, in opvolging van zijn oom Barthelmeeuws ³⁸
1616	Charles Dorsselaere ³⁹
1616-1642	Joris della Faille, bij koop van Charles Dorsselaere ⁴⁰
1642-1686	Jan-Baptist della Faille bij gifte van jonkheer Joris della Faille ⁴¹
1696	douariere van mijnheer van Huysse ⁴²
1701	Frans della Faille ⁴³
1722	Hipolite della Faille, heer van Huysse en Oudegoede ⁴⁴
1724-1733	Marie-Jenne della Faille, zuster van Frans ⁴⁵ , weduwe van Joos de Kerchove
1733-1740	Ferdinand-Joseph de Kerchove fs. Joos ⁴⁶
1741-1749	Engelbert-Joseph de Kerchove, in opvolging van zijn oom Ferdinand-Joseph ⁴⁷
1749-1790	Albertus-Desiderius-Xaverius de Kerchove fs. Engelbert ⁴⁸
1790	Alexander-Guislain-Marie-Desiré de Kerchove, <i>donatio inter vivos</i> van zijn vader Albertus-Desiderius-Xaverius ⁴⁹ , laatste heer van Oudegoede

2. De heerlijkheid van Reibroek

De heerlijkheid van Reibroek was ook een leen van het Land van Nevele en was gelegen in de parochies van Lotenhulle, Nevele en Vinkt. Tot deze heerlijkheid behoorde geen foncier want het goed van Reibroek was er gedeeltelijk renteplichtig aan (23 bunder in 1662) en was in handen van andere eigenaars. In 1616 bezat Charlotte De Zoete de heerlijkheid en Jacques Van der Sijpe het goed.

Volgens Arthur Verhoustraete lag de heerlijkheid van Reibroek *“oost de Klytestraat, op beide kanten van de straat van Lo-kerk naer Nevele; zij strekte zich uit tot dicht tegen de grenzen van Nevele, zonder die echter te raken. Een zeer grote enclave van Reibroek lag op de zuidkant van de Gentweg, tussen de Heerstraat en de Varezeelstraat en paalde op het Smessestraatje (Klein Lijkstraatje in de atlas der buurtwegen!) met een klein hoekje aan het gros van de heerlijkheid”*⁵⁰.

Aan deze heerlijkheid van Reibroek behoorden 16 mud en 4 halster haver, 12 kapoenen, 14 hennen, 6 wachtpenningen en een rente van 48 s. par. De rente in natura en in geld waren bezet op verschillende stukken land o.m. op die 23 bunder van de hofstede van Reibroek en de gronden van het goed te Beerblok. Deze hoeve met 28 bunder was gelegen *“over beede zijden van de straete loepende van Loo naer Nevele ... oost de straete commende van de Maelsem naer Kannegat .. west de Clytestraete noort het Meulenstraetjen”*⁵¹. In 1703 betaalde jonkheer Jacques de Carion een doodkoop van 1 p. 18 s. 11 gr. voor Beerblok aan de heer van Reibroek en in 1712 was het de beurt aan Pieter-Anthone de Carion om 1 p. 19 s. 8 gr. als doodkoop te betalen.

Twaalf lenen hingen af van het leenhof Reibroek nl. zes *“ten vullen coop”* en zes *“ter beste vrome”*⁵². Het eerste leen was het ammanschap waarover in punt 3 gehandeld zal worden. Een ander leen te Lotenhulle was een stuk van 10 bunder, gelegen ten

Het Goed te Reibroek te Lotenhulle, herfst 1995.

Foto Walter Notteboom

oosten van de straat tussen Poesele en Lotenhulle. Te Nevele lag het leen te Braemdonk in de wijk van Veldeken, groot 6 bunder 36 r.

Ook het goed te Bastis, gelegen tussen de Poeke- en Kanegemstraat in het noorden van Vinkt⁵³, was een leen van Reibroek Dit goed omvatte 16 bunder land, bos en hetting en er was een rente aan verbonden van 39 s. 3 d. par., van 5 wachtpenningen, 1/2 mud rogge, 6 vat haver, 1 gans, 4 1/2 hennen, 153 1/2 eieren en een “*meswaeghen met twee paerden op Ste Bavendage*”. De leenhouder van het goed te Bastis bezat verder nog het recht op tol, vond, bastaard- en stragiersgoed, confiscatie, de boeten tot 3 p. par. en een marktgeld van 6 p. op 100 p. par. De wet van Reibroek was bevoegd binnen dit leen te Bastis.

Een ander leen van Reibroek te Vinkt was een stuk van 6 bunder “*den Biessem*” genoemd.

Te Aarsele lagen er diverse lenen die te samen 438 r. groot waren met een rente van 17 1/2 halster haver, waarvan de leenhouders een baljuw mochten aanstellen die wet deden met de zeven schepen van Reibroek. Bij verkoop van die lenen hadden zij recht op 15 gr. op 1 pond en een dubbele doodkoop.

De heer van Reibroek mocht een baljuw, een amman met een volle bank van zeven schepenen aanstellen om wet en vonnis te doen en een leenbank samenstellen met zijn leenmannen. Zo stelde Jan Van Branteghem, heer van Reibroek, op 12 september 1716 een nieuwe schepenbank samen met Pieter Van Hese als burgemeester, Laureins Van Parijs, Guillaume Schepens en Jan Wulput fs. Marten als schepenen te Lotenhulle, en Frans Martens, Adriaan Van Wonterghem en Andries De Vos, als schepenen te Vinkt⁵⁴.

Op 11 juni 1721 deed baljuw Laureins Van de Voorde de wetsvernieuwing in opdracht van de heer⁵⁵. Toen de wet op 17 februari 1747 vernieuwd werd, werden de acht mandaten als volgt verdeeld : Jaspaert Van de Voorde bleef amman, Emanuel Van de Voorde werd burgemeester, Judocus Steyaert werd eerste schepen, Judocus De Sutter tweede schepen, Michiel Oosterlinck derde schepen, Francies Sokaet vierde schepen, Charel Martens vijfde schepen en Joannes Meulenacker zesde schepen. De drie eerste schepenen vertegenwoordigden Lotenhulle, de laatste drie schepenen Vinkt⁵⁶.

De wet kon boeten opleggen tot 3 p. par. Verder had de heer het recht op tol, vond, stragiers- en bastaardgoed tot 3 p. par., doodkoop, marktgeld en “*toecompsie*”. Hij mocht dagwaarheden laten doen binnen de heerlijkheid van Reibroek telkens als dit nodig was.

Bij verhef of verkoop van de bovengenoemde lenen mocht de heer de tiende penning en het kamerlinggeld eisen. Tenslotte kwamen hem alle boeten tot 10 p. par. toe die opgelegd werden binnen het gebied van die lenen.

Het verhefgeld van het leen en heerlijkheid van Reibroek zelf bedroeg 10 p. par. en het kamerlinggeld 20 s. par. Werd de heerlijkheid verkocht dan kwam daarbij nog de tiende penning bovenop.

In de tweede helft van de 15de eeuw was de heerlijkheid van Reibroek in het bezit van de familie van der Meersch. In de 16de eeuw treffen we ene Jan van Waerwijc en de familie de Zoete aan. In 1587 was Charlotte de Zoete vrouwe van Reibroek. Zij was gehuwd met ridder Anthonis de Grenet, heer van Werp en Pitghem en goeverneur van de stad Maastricht⁵⁷. Later hertrouwde ze met Filips de Hautpenne.

In de tweede helft van de 17de blijkt de familie Dhamere eigenaar van de heerlijkheid Reibroek te zijn. In 1657 fungeerde Adriaan Dhamere als ontvanger van de heerlijkheid Oudegoede⁵⁸. De laatste erfgename van de familie Dhamere, Catherine Dhamere verkocht de heerlijkheid aan Jan van Branteghem. Dit was een koopman van Gent die evenmin van adel was zoals de leden voorgaande familie⁵⁹.

Jan van Branteghem was gehuwd met Isabelle Lombaert, waarvan de oudste zoon Jan van Branteghem, de jonge, zijn vader opvolgde als heer van Reibroek. Hij geraakte in schulden zodat hij in 1734 verplicht was 500 p. gr. te gaan lenen bij jonkheer Charles Alegambe, heer van Varisele⁶⁰. Uiteindelijk kwam de heerlijkheid van Reibroek in handen van de familie Blomme.

Lijst van de heren

1460	Jan van der Mersch ⁶¹
1473	Elisabeth van der Mersch ⁶²
?	Jan van Waerwijc fs. Jans ⁶³
1581	Denijs de Zoete ⁶⁴
1587	Charlotte de Zoete als erfgename van haar broer Denijs de Zoete fs. Denijs ⁶⁵
1616	Charlotte de Zoete + echtgenote van Filips de Hautepenne ⁶⁶
1655-1657	Adriaan Dhamere ⁶⁷
1683	Pieter Dhamere ⁶⁸
1684	Hendrik-Frans Dhamere ⁶⁹
1691	Catherine Dhamere, erfgename van Hendrik-Frans Dhamere ⁷⁰
1691-1716	Jan Van Branteghem door aankoop van Catherine Dhamere ⁷¹
1716-1736	Jan van Branteghem, de jonge ⁷²
1736-1766	Joannes Blomme fs. Pieters ⁷³
1766	Jacques Blomme ⁷⁴

3. Het Ammanschap van Reibroek

Het eerste leen van de heerlijkheid Reibroek was de ammanie van Reibroek. Tot dit leen behoorden uitgebreide renten en overheidsrechten. Om te beginnen een rente van

22 d. par., 13 halster min een achteling haver en 6 3/4 hennen. Verder wandelkoop, doodkoop en boeten van 3 p. par. op de rentegronden.

De leenhouder, de familie de Stoppelaere, mocht een amman aanstellen die de gevangenen in de gevangenis moest bewaken. Bovendien mocht hij "*putdaghen, dinghedaghen ende pandijnghen*" organiseren en alle "*besoucken*" (enkwesten) doen. Verder alle maningen van voogdijen, kwijtscheldingen en inningen doen, een vergoeding eisen van de personen die goederen in leen hielden van de ammanie, en het "*begaen*" van de waterlaten. Hij had ook het recht tussen beide te komen bij de vereffening van schulden, als men het hem vroeg. In afwezigheid van de baljuw was hij voorzitter van de vierschaar en was hij bewaarder van de baljuwsroede.

De leenhouder bezat ook nog de tweederde van een tiende en kreeg een derde van de boeten van de heerlijkheid van Reibroek. Een leen van 2 gemet hing af van dit ammanschap, waarvan de houder jaarlijks een paar handschoenen aan de familie de Stoppelaere moest geven.

Het ammanschap werd meestal verpacht. Op 10 september 1635 verschijnt Pauwel Verschaffelt als pachter van het leen en de renten van de ammanie⁷⁵. In 1690 fungeerde Filips de Labye, licentiaat in beide rechten als amman van Reibroek⁷⁶. Vanaf kerstavond 1725 werd de ammanie van Reibroek verpacht aan Judocus Van Oost voor negen jaar voor een som van 3 p. gr. per jaar⁷⁷.

De familie de Stoppelaere was eeuwenlang in het bezit van de ammanie van Reibroek minstens vanaf 1462 tot 1677. In 1677 was Jan-Baptist de Stoppelaere slechts voor 2/3 eigenaar van dit leen. De familie De Rouck wordt op het einde van de 17de eeuw en in het begin van de 18de eeuw als mede-eigenaar van deze ammanie vermeld. Uiteindelijk wist Joannes Blomme fs. Pieters opnieuw de volle eigendom van de ammanie te verwerven.

Lijst van de bezitters

1462-1473	Mergriete van den Haute, weduwe van Lubrecht de Stoppeleere ⁷⁸
1576	Filips de Stoppelaere ⁷⁹
?	Franchois de Stoppelaere en cons. over zijn vader Filips ⁸⁰
1586	Franchoyken de Stoppelaere fa. Franchois ⁸¹
1655	Erven Franchoise de Stoppelaere fa. Franchois ⁸²
1655	Jan-Baptist de Stoppelaere en Jan de Carion ⁸³
1677	Jan-Baptist de Stoppelaere (2/3) ⁸⁴
1727	Johan-Anthony Noest fs. Gerardus en Catherine De Rouck fa Willem(2/3) ⁸⁵
1727	Joannes Blomme fs. Pieters (2/3) en Anne-Marie en Gregorio de Carion (1/3) ⁸⁶
1736	Joannes Blomme fs. Pieters verwierf 1/6 van Gregorio de Carion en 1/6 van Anne-Marie de Carion ⁸⁷

4. De heerlijkheid van Varizele

De heerlijkheid van Varizele was eveneens een leen van het leenhof van Nevele. Volgens Arthur Verhoustraete lag ze *“in de zuidoosthoek van de gemeente en paalde zuid aan de Poekebeek en daarover de gemeente Vinkt, oost aan de gemeente Poesele. Het foncier van deze heerlijkheid was de hofstede Varezele (die over de Gentweg de voortzetting zuidwaarts is van de Klytestraat), bijna rechtover de Breemeersstraat”*⁸⁸.

Het goed van Varizele, dat 43 bunder groot was, omvatte een mote, neerhof, zaailand, meers en waterlopen en paalde met de zuidkant aan de Poekebeek. De heerlijke renten bestonden uit 38 s. 8 d. par. penningrenten, 78 halster haver, tien halster 2 achtelingen maut, 25 hennen en 5 kapoenen.

Van het leenhof Varizele werden er tien lenen gehouden, waarvan twee stonden *“ten vullen coope”* en acht *“ten alfen coope ende te bester vrome van dryen”*. De heer mocht de tiende penning heffen bij alle verkopen en relieven en kamerlinggeld eisen en alle boeten tot tien pond par. opgelegd binnen het gebied van die lenen. Daaronder bevonden zich een leen van 4 bunder, een van 2 bunder en een behuisde hofstede met 4 bunder 1 gemet. Zij lagen allemaal in de buurt van de Muencx Meulewal en de Breemeers⁸⁹.

De heer van Varizele had het recht een baljuw en zeven schepenen aan te stellen om recht te spreken en vonnissen te vellen en boeten op te leggen tot 3 p. par. Ook heerlijke rechten zoals tol, vond, stragiers- en bastaardgoed tot 3 p. par., doodkoop, marktgeld, *“toecompsten”* en dagwaarheden te houden, behoorden hem toe.

Wanneer de heerlijkheid Varizele door erfenis overgedragen werd moest de nieuwe leenhouder de beste jaaropbrengst van de laatste drie jaar afstaan en bij verkoop de tiende penning van dit bedrag plus het reliefgeld en het kamerlinggeld.

Een tweede leen van het leenhof van Nevele was een stuk grond van 820 r. Popelierswal geheten, gelegen voor het hof van Varizele aan de vierschaar. Bij overlijden of verkoop goldt de dezelfde regeling als voor het eerste leen.

Aan dit leen was het recht verbonden van het stellen van een *“hiltghewere”* of afdamming in een beek om vissen in een fuik te kunnen vangen⁹⁰ evenals het recht om te vissen met korfen en netten in de nabijgelegen Poekebeek.

De eerste bekende eigenaars zijn leden van de familie van der Mersch. In het midden van de 16de werd de heerlijkheid in drie delen gesplitst. In 1557 bevoorbeeld waren twee derden in handen van Gillis van den Driessche fs Gillis en een derde in die van Busschaert van den Driessche, zoon van Gillis de jonge. Op het einde van de 16de eeuw wist Lowijs Alegambe, heer van Ouwegem, een deel van Varizele door zijn huwelijk met Lievinne Snouck te verwerven.

Op 11 oktober 1719 wordt jonkheer Charles als heer van Varizele vermeld⁹¹ en als dusdanig vernieuwt hij op 13 juni 1720 de wet van de heerlijkheid⁹². In 1640 treffen

we Charles Alegambe voor twee derde en Pieter van Alstein voor derde als eigenaars van deze heerlijkheid aan. In de 18de eeuw komt de familie de Lampreel voor de proppen als mede-eigenaar van Varizele. Volgens Arthur Verhoustraete bezatten Paulus de Lampreel, Joost van Oost, Jacob Provijn, heer Joseph-Casimir, baron le Roy de Budervelt en jonker Jacob Maelcamp stukken van Varizele.

De opvolgers van Paulus de Lampreel waren in 1752 Joannes-Cornelius de Lampreel, kanunnik te Ariën, in 1754 jonkvrouw Jenne-Louise de Lampreel en tenslotte in 1764 jonkvrouw Joanne de Lampreel, filia Aloys⁹³.

Lijst van de heren

1460-1473	Joos van der Mersch fs. Jan ⁹⁴
?	Roeland van der Mersch ⁹⁵
?	Jan van der Mersch ⁹⁶
1530	Joos van de Woestyne ⁹⁷
1549	Johanna van der Mersch, weduwe van Jan Everwijn (1/3) en Jooskin fs. Jacob van de Woestyne (2/3) ⁹⁸
1554	Jooskin van de Woestyne (2/3) en Jan van den Driessche fs. Gillis bijkoop van weduwe Jan Everwijn(1/3) ⁹⁹
1557	Gillis fs. Gillis van den Driessche (2/3) en Busschaert fs. Gillis van den Driessche, de jonge, (1/3). Bij versterfte van Jan van den Driessche nu zijn broer Gillis (1/3) en Busschaert fs. Gillis (1/3) ¹⁰⁰
1563	Lieven Petrins bij koop van Gillis van den Driessche ¹⁰¹
1564	Pieter Mestdach bij koop van Busschaert van den Driessche (1/3) ¹⁰²
1569	Christijne Van Cauwenberghe, weduwe van Jan van den Driessche (1/3) ¹⁰³
1582	Hermes van Broncheville fs. Anthéunis, nagelaten door Christijne Van Cauwenberghe zijn oude grootmoedere (1/3) ; Hermes van Broncheville bij successie van Lieven Petrins, meester Lieven Snouck fs. Pieters wegens zijn huisvrouw, dochter van Pieter (1/3) ; Pieter Mestdach (1/3) ¹⁰⁴
1584	Hermes van Broncheville fs. Hermes (1/3) ¹⁰⁵
1585	Margriete Petrins fa. Lieven, weduwe van Lieven Snouck ¹⁰⁶
1595	Lowijs Alegambe, echtgenoot van Lievinne Snouck fa. Lieven en Margriete Petrins ¹⁰⁷
1619	Pieter Penne ¹⁰⁸
1628-1665	Charles Alegambe, fs. Lowijs (1/3) ¹⁰⁹
1640	Charles Alegambe (2/3) en Pieter van Alstein (1/3) ¹¹⁰
1667	erven Pieter van Alstein (1/3) ¹¹¹
1670	Anthone Alegambe fs. Charles (1/3) ¹¹²
1682	Anthone Alegambe (2/3) en Jenne van Alstein, weduwe van Gillis De Wulf (1/3) ¹¹³
1707	Jan-Cornelis de Lampreel fs. Marten en Jenne-Catherine De Wulf fa. Gillis en Jenne van Alstein (1/3); Anthone Alegambe (1/3) ¹¹⁴
1710	jonkvrouwe de weduwe van Jan-Cornelis de Lampreel te Gent ¹¹⁵

- 1719-1720 jonkheer Charles Alegambe¹¹⁶
 1744 Charles Alegambe bij successie van Anthone Alegambe, oom paternel,
 en Paulus de Lampreel als feodale erfgenaam van Jenne-Catherine De
 Wulf, zijn moeder¹¹⁷

5. De heerlijkheid van Baarle

De heerlijkheid van Baarle strekte zich uit in de noordwestelijke hoek van Lotenhulle niet ver van de Poekebeek¹¹⁸. Een weg die zich oostwaarts aftakte van de straat van Aalter naar Poeke, scheidde het grote en het kleine goed van Baarle af om dan verder naar de Hullaertshoek en het dorpscentrum te lopen. Het foncier van deze heerlijkheid besloeg volgens het denombrement ca. 12 bunder. In 1554 liet Anna Van Praet haar goed hermeten en vond men toen een oppervlakte van 15 bunder 1 gemet 80 r.¹¹⁹.

Aan Baarle waren de volgende renten verbonden : 15 s. 3 d. 1 halling par., 12 halster en 1 achteling haver, 1 hen en 3 wachtpenningen. Bij verkoop van hun grond moesten de laters 14 1/2 gr. per pond gr. aan de heer betalen. Hetzelfde gold bij de verkoop "*vanden katheylen*" en bij overlijden was er een doodkoop verschuldigd. De heer van Baarle had verder nog recht op de tweederde van de tienden binnen zijn gebied en tenslotte mocht hij nog een "*hiltgheweere*" opstellen binnen de Poekebeek.

De heer van Baarle mocht een "*vulle vierssaere*" van een baljuw en zeven schepenen aanstellen. De baljuw mocht in naam van de heer ten alle tijde de schepenen ontslaan en vernieuwen. Ook tol, vond, de boeten tot 3 p. par., bastaardgoed, "*huutlantsche lieden ende stragiersgoed*" kwamen aan de heer toe.

Van het leenhof van Baarle hingen vier lenen af. Het eerste leen was een behuise en omwalde hofstede van 6 bunder met een rente van 2 s. 8 d. par. en de twee derde van de tiende op de rentegronden en verder tol, vond, bastaard- en stragiersgoed, de boeten van 3 p. par., dood- en wandelkoop. Ook stond het ten relieve van 6 p. 13 s. 4 d. par. en 20 s. par. kamerlinggeld en bij verkoop of overlating moest de nieuwe leenhouder de tiende penning betalen.

Het tweede leen was een behuise hofstede "*met eender mote*" en 6 bunder land. Het stond "*ten relieve van eenen vulle coope van 10 p. par. en 20 s. par. van camerlijngghelde*". Het derde leen was een stuk land van 2 gemet "*teen relieve van twee ponden par. ter dood ende 20 s. par. van camerlijngghelde*" en bij verkoop was de tiende penning verschuldigd. Tenslotte besloeg het vierde leen 4 gemet en bij het verhef moest 3 p. 6 s. 8 d. par. betaald worden en voor het kamerlinggeld 20 s. par. Bij een verandering van eigenaar van een van die vier lenen moest de tiende penning van de verkoopprijs plus een dubbel reliefgeld betaald worden¹²⁰.

De oudste bekende eigenaar van de heerlijkheid van Baarle draagt nog de naam van hoeve nl. Willem van den Baerle en in de 15de eeuw treffen we Zeghin de Baenst aan als heer. In 1564 kocht Joos Bousse dit leen van Charles van Sint-Omaers. Twaalf jaar deed Joos Bousse Baarle van de hand voor 650 p. gr. aan Joos van Mullem, die

De asfaltweg dwars door de heidehoeven van Baarle, oktober 1985.

ook een rente van 6 p. gr. ten voordele van de zuster van Joos Bousse moest overnemen. Daar Joos van Mullem die rente niet wou of kon betalen, kwam Baarle in de handen van Maria Bousse, die beschreven wordt "*als eene aerme caduucke gheestelijke vrouwen persoon anders gheen goet hebbende tot haerer alimentatie dan een rente van 6 p. gr.*"¹²¹.

In 1594 verwierf de familie van der Haeghen deze heerlijkheid en behield die tot het einde van de 17de eeuw. De erfdochter van de familie van der Haeghen jonkvrouw Marie-Franchoise huwde met Jan-Baptist Van Baelen, raadspensionaris van de stad Kortrijk. Hun zoon en opvolger was Sebastiaan Van Baelen, advocaat in de Raad van Vlaanderen en heer van Baarle, van Coye, ten Eede en Overbrouck. Marie-Joanna Van Baelen kreeg als laatste afstammeling van die familie de heerlijkheid van Baarle in haar bezit. In 1770 tenslotte erfde Pieter Surmont van zijn grootmoeder van moederszijde dit leen.

Lijst van de heren

1435	Willekin van der Baerle ¹²²
1454	Willem van der Baerle en Beatrijs van der Leucken ¹²³
1459-1460	Zeghin de Baenst ¹²⁴

1554	jonkvrouw Anna van Praet ¹²⁵
1560	Charles de Sint-Omaers ¹²⁶
1564	Joos Bousse fs Willem ¹²⁷
1576	Joos van Mullem ¹²⁸
1587	Marie Bousse ¹²⁹
1594	Jaspar van der Haeghen ¹³⁰
1638	Joos van der Haeghen ¹³¹
1655-1674	Frans van der Haeghen fs Joos ¹³²
1674-1783	jonkvrouw Marie-Franchoise van der Haeghen fa. Frans ¹³³
1704-1711	Jan-Baptist Van Balen ¹³⁴
1718	de erfgenamen van wijlen jonkheer Marie-Franchoise, weduwe van Jan-Baptist Van Balen ¹³⁵
1744	Anthone-Frans-Augustijn Van Balen fs. Jan-Baptist ¹³⁶
1744	Sebastiaan Van Balen als erfgenaam van zijn broer Anthone ¹³⁷
1754	jonkvrouw Marie-Joanna Van Balen, echtgenote van Ignace Goetghebuer ¹³⁸
1770	Petrus Surmont als erfgenaam van zijn grootmoeder langs moederzijde Maria-Joanna Van Balen ¹³⁹

B. De heerlijkheid van Vormezele

In de zuidwesthoek van Lotenhulle, begrensd in het westen en het zuiden door de Poekebeek, lag de heerlijkheid van Vormezele die zich ook voor een gedeelte uitsloot over Poeke en Vinkt. Het was het zevende leen van het leenhof van Vormezele bij Ieper en een achterleen van het belangrijke leenhof van de *Zaal van Ieper*.

Dit leen omvatte geen foncier en bestond uitsluitend uit renten en overheidsrechten. De penningrenten bedroegen 39 s. 6 d. par. en de haverrenten 35 1/4 mud¹⁴⁰.

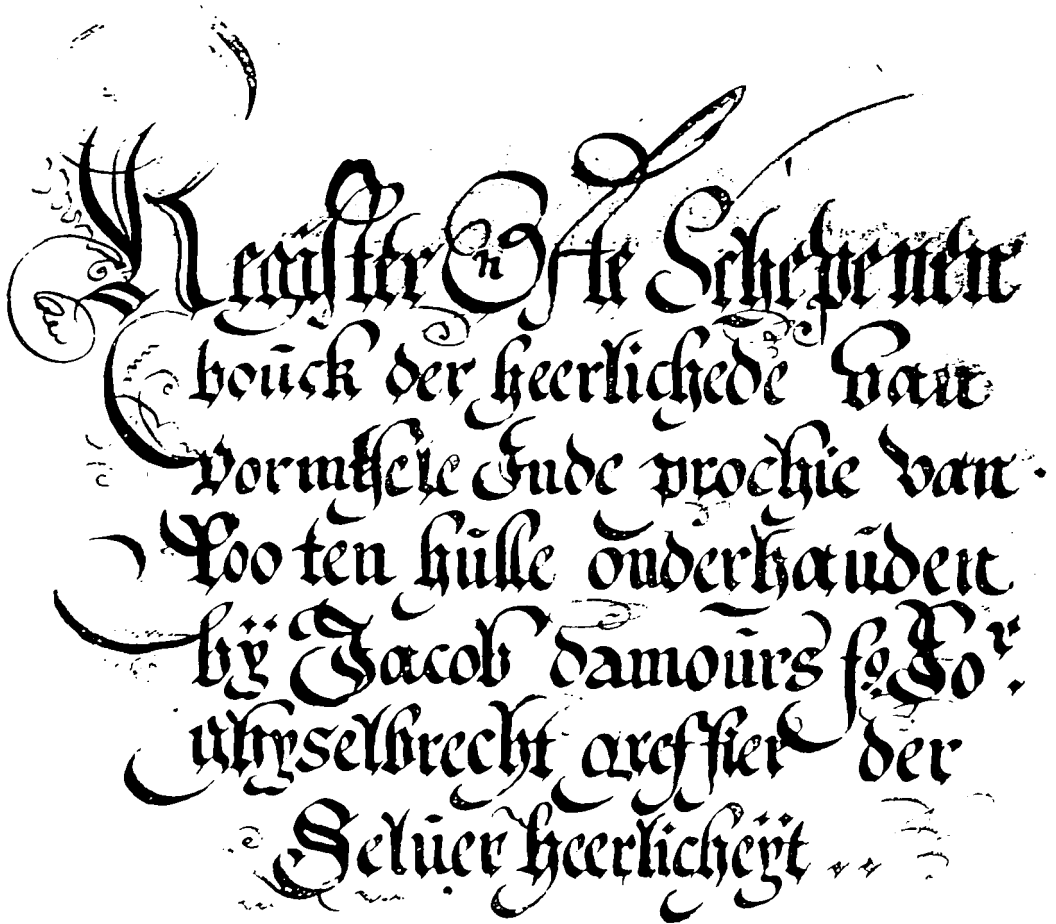
De heer van Vormezele bezat de drie graden van justitie nl. de hoge, de middele en de lage en mocht bijgevolg een boete tot 60 p. par. opleggen. Daartoe mocht hij een baljuw, een stedehouder en zeven schepenen aanstellen. Ook konden zij een "*duergaende waerhede houden*" met de leenmannen. In 1527 fungeerden Jan Van Landuut als baljuw, Joos De Cloedt, Joos Van Mullem, Christiaan Lamme, Dieric Zijs, Jan Van Parijs ende Olivier Zijs, als schepenen van Vormezele¹⁴¹. Tijdens de wetsvernieuwing van 22 december 1695 werd ook de volgorde van de schepenen bepaald: Jacques Van Wijchuys, burgemeester, Jan Van Doorne, 1ste schepen, Jacobus Cakaert, 2de schepen, Lauwereins De Meyere, 3de schepen, Pieter Mortier, 4de schepen, Jan Heggermont, 5de schepen, en Lauwereins De Wulf, 6de schepen¹⁴².

Bij verkoop van gronden mocht de heer de 15de penning eisen op de verkoopprijs (dit is het marktgeld). Bij verandering van bezitter van die gronden moest die een "*dobbel rente van reliev ghevaemt toecompst*" betalen. Bij het overlijden van een laat van Vormezele, mocht de heer het beste hoofd opeisen van de overledene. Dit gebeurde bij het overlijden (+ 1770) van Joseph Van Wouterghem, baljuw en pach-

ter van het goed te Vormezele, toen zijn weduwe 16 p. gr. moest uitgeven voor de terugkoop van een paard als beste hoofd¹⁴³.

Andere klassieke rechten waren tol, pond, vond, bastaard- en stragiersgoed, straat- en beekschouwingen.

Van het leenhof van Vormezele hingen tien lenen af. De eerste was een stuk land van tien bunder en het tweede een rente van 24 s. par. Verder waren er nog lenen van 2 1/2 bunder land, tien gemeten land en zeven gemet land. Tenslotte moest een leenhouder “een glavie schachte” schenken voor het visrecht in de Poekebeek. Bij de andere lenen bedroeg het reliefgeld 10 p. par. ofwel de beste “vrome”.

Het schepenboek van de heerlijkheid van Vormezele (anno 1662).

Rijksarchief Gent, fonds Lotenhulle, nr. 137.

Tot het midden van de 17de eeuw behoorde de heerlijkheid van Vormezele aan familie van den Hecke toe. Tijdens de tweede helft van die eeuw was het de beurt aan de familie De Voocht. Daarna was Vormezele vijftig jaar in handen van Franchois de Costenoble en Louis de la Vilette. Dan was gedurende twintig jaar Maria de la Vilette de enige bezitster van de heerlijkheid. Als laatste vinden we tenslotte graaf Dhane de Leeuwerghem "*causa uxoris*". Tot nu toe konden we echter de naam van die echtgenote niet terug vinden.

Lijst van de heren

1474	Daneel de le Hecke ¹⁴⁴
1515-1527	Hubrecht van den Hecke fs Daniels ¹⁴⁵
1566-1569	Lauwereins van den Hecke fs Daneels ¹⁴⁶
1613-1616	Andries van den Hecke fs. Laureweins ¹⁴⁷
1623	Lauwereins van den Hecke fs Joos door verkoop van Jacqueline en wijlen Andries van den Hecke ¹⁴⁸
1629-1637	Philips van den Hecke fs Lauwereins ¹⁴⁹
1645	Laurens en Loys van den Hecke komende van hun vader Lauwereins ¹⁵⁰
?	Marten van den Hecke fs Laurens bij successie van zijn vader ¹⁵¹
1656-1661	Aarnout De Voocht ¹⁵²
1663-1699	jonkheer Jaspas De Voocht, fs. Aarnout ¹⁵³
1701-1705	jonkheer Alexander de Bisthove ¹⁵⁴
1706-1755	jonkheer Franchois de Costenoble en Louis de la Vilette ¹⁵⁵
1755-1758	jonkheer Franchois de Costenoble en Marie en Theresa de la Villette ¹⁵⁶
1759-1778	Maria de la Villette in opvolging van haar oom Frans de Costenoble ¹⁵⁷
1783	graaf Dhane de Leeuwerghem, <i>causa uxoris</i> ¹⁵⁸

C. De heerlijkheid van het Dendermondse

De heerlijkheid van het Dendermondse bevatte, volgens Arthur Verhoustraete, nagenoeg de gehele dorpskom van Lotenhulle. Via de heerlijkheid van de baronie van Ingelmunster hing zij af van het leenhof van Dendermonde¹⁵⁹.

Het foncier was het goed te Pittem gelegen ten noorden van de kerk. Het was een behuilde en beschuurde hofstede met een mote en 9 2/3 bunder¹⁶⁰. De heer mocht een baljuw, een onderbaljuw en zeven schepenen aanstellen en bezat het justitierecht in alle graden waaronder "put en galg". Ook klassieke rechten zoals vond, bastaard en stragiersgoed, dubbel marktgeld, dubbele doodkoop en de boeten van tien en drie pond kwamen de heer toe. Ook kon hij schouwingen van de wegen laten uitvoeren en doorgaande en bijzondere waarheden.

Voor de jaren 1785, 1786 en 1787 bracht de heerlijkheid van het Dendermondse het volgende op¹⁶¹ :

- heerlijke renten	6 p. 13 s. 8 gr. 6 d.
- wandelkopen	31 p. 10 s.
- beste hoofden	16 p. 12 s. 10 gr.
- relieven	3 p. 6 s. 8 gr.
- totaal	59 p. 3 s. 2 gr. 6 d.

Volgens een taxatielijst van 1473 bezat de heer een heerlijke rente van 10 kapoenen en een geldrente van 5 p. 4 s. 4 d. par.¹⁶² Volgens het renteboek van 1733 bedroegen die renten respectievelijk 16 kapoenen en 12 p. 17 s. 11 d., maar die zijn niet in het onvolledige denombrement opgenomen. De herbergen *Het Franse Schild*, *De Hert* en de voormalige herberg *De Zwane*, alle drie gelegen op de Hul waren renteplichtig aan deze heerlijkheid. Ook de eigenaar van de herberg “De Drie Koningen” bij de kerk moest een rente betalen aan de heer van het Dendermondse¹⁶³.

Van het Dendermondse hingen vijf lenen af, waarvan er vier in Nevele en Meigem lagen en één te Lotenhulle. Dit laatste was een stuk grond van 3 roede gelegen bij de Kleine Plaatse, waarop een huis op stond. Bij het overlijden van de eigenaar moest zijn erfgenaam een reliefgeld van 1 pond aan de heer betalen¹⁶⁴. In 1473 is er sprake van vier achterlenen, waarvan een leen van 11 gemet land te Nevele lag.

De bronnen hebben slechts vier namen van heren van het Dendermondse opgeleverd nl. Roger van den Hecke in 1473, Joris Baelde in 1639, Frans-Emanuel Baelde in 1733 en tenslotte Pieter-Winno de Hau, heer van Staplande en raadspensionaris en griffier van de kasselrij van Sint-Winoksbergen in 1771. In 1793 is er sprake van cijnsgrond *competerende mijnheer du Hau de Staplande*, heer van Dendermondse¹⁶⁵.

Lijst van de heren

1473	Roger van den Hecke ¹⁶⁶
1639	jonkheer Joris Baelde ¹⁶⁷
1733	François-Emanuel Baelde fs. Joris ¹⁶⁸
1771-1793	Pieter-Winno de Hau, feodale erfgenaam van zijn moeder Anna Theresia Cardinael ¹⁶⁹

D. De heerlijkheid van de Proostdij van Sint-Donaas

De heerlijkheid van de Proostdij strekte zich uit op de oostkant van de Klijtestraat op beide zijden van de Gentweg. Op de zuidzijde van de straat “*leedende van Poucques plaetse naer Nevele*” stond in 1785 de nieuwe molen van de Proostdij¹⁷⁰. Deze niet Nevelse enclave was ongeveer 13 ha. groot. Deze heerlijkheid was aanvankelijk in het bezit van de proostdij van Sint-Donaas uit Brugge. Bij de oprichting van de nieuwe bisdommen onder koning van Filips van Spanje werden de bezittingen van dit

kapittel in 1572 overgedragen aan het nieuwe bisdom Brugge om de bisschop een inkomen te bezorgen.

We hebben slechts een summier denombrement van deze heerlijkheid teruggevonden. Daarin vernemen we dat de bisschop een baljuw en een volle bank van zeven schepenen mocht aanstellen die zowel lage als hoge justitie onder hun bevoegdheid hadden. Zij konden alle wettelijke contracten en acten afsluiten, rekeningen en staten van goed opmaken *“waervan de regten geprofyteeert volgens reglemente”* werden¹⁷¹.

Uit de benoemingsbrief van Petrus-Josephus Sencie van 9 januari 1782 vernemen we de bevoegdheden van de baljuw van de Proostdij. Hij mocht alles onderzoeken, de vierschaar bannen, leenverheffen doen, panding doen, te *“erven ende onterven”*, de tiende penning ontvangen, geconfiskeerde en bastaardgoederen nemen, op voorwaarde evenwel dat hij alles noteerde en een rekening ervan opmaakte met een dubbel voor bisschoppelijk archief¹⁷².

E. De heerlijkheid van Bellem-Schuurvelde

Volgens Arthur Verhoustraete was geheel de noordkant van Lotenhulle *“groot omtrent 500 ha., bijna 1/3 van de parochie, heerlijkheid van Schuurvelde. Zij strekte zich uit van aan de grens met Ruiselede tot aan de grenzen met Hansbeke en Nevele. Zij strekte zich eveneens uit op een groot deel van zuidoostkant van Aalter en de zuidkant van Bellem”*¹⁷³.

Aanvankelijk bestonden er twee heerlijkheden nl. die van Schuurvelde en die van Bellem, waarvan in 1365 Jan van Schuurvelde de eigenaar van Schuurvelde was en zijn zuster Jacquemine van Rosinbach de bezitster van Bellem was. De heerlijkheid van Schuurvelde was ontstaan rond het goed te Schuurvelde, terwijl de heerlijkheid Bellem ontstond naar aanleiding van de stichting van de parochie Bethlehem. Ca. 1470 waren die beide heerlijkheden de facto al verenigd, toen zij in handen kwamen van de graaf van Vlaanderen. De schepenen van de heerlijkheid Bellem-Schuurvelde hielden vierschaar zowel te Bellem als te Schuurvelde, waaruit de dubbele oorsprong van deze heerlijkheid nog blijkt¹⁷⁴. Van het leenhof Bellem-Schuurvelde hingen een dertigtal lenen af, waaronder vier heerlijkheden¹⁷⁵.

De heerlijkheid bezat hoge, middele en lage rechtspraak, die onder leiding van een baljuw, een burgemeester en zeven schepenen werd uitgeoefend. De inkomsten van deze heerlijkheid bestonden uit renten, pachten, reliefgeld, boeten, beste hoofden en marktgeld. Een gedetailleerd overzicht van het beheer van het domein Bellem-Schuurvelde in het laatste kwart van de 15de eeuw vindt de lezer in mijn gelijknamig artikel¹⁷⁶.

Voor de bezitters van de heerlijkheid Bellem-Schuurvelde maak ik gebruik van de gegevens vermeld in de *Geschiedenis van Bellem*¹⁷⁷.

Lijst van de heren

1331	Yzabiel, dochter van Ernoul de le Huis ¹⁷⁸
1365-1385	Jan van Schuurvelde, heer van Schuurvelde ¹⁷⁹
1365	Jacquemine van Rosenbach, vrouwe van Bellem ¹⁸⁰
1396	Jan van Vlaanderen en Willemine van Schuurvelde ¹⁸¹
1396-1420	Jan van Drinckam ¹⁸²
1420	Filips van Drinckam, zoon van Jan van Vlaanderen ¹⁸³
1472	weduwe en kinderen van Drinckam ¹⁸⁴
-1577	de graaf van Vlaanderen ¹⁸⁵
1577-1584	Karel I Rym ¹⁸⁶
1584-1634	Filibert Rym ¹⁸⁷
1634-1677	Karel II Rym ¹⁸⁸
1677-1685	Jan-Frans Rym ¹⁸⁹
1685-1710	Karel-Frans Rym ¹⁹⁰
1710-1738	Marie-Anne-Thérèse Rym ¹⁹¹
1738-1768	Louis-François de Montmorency ¹⁹²
1768	Louise-Auguste-Colette de Montmorency ¹⁹³

F. De heerlijkheden met hun zetel buiten Lotenhulle

In de inleiding schreven we al dat er een klein gebied van Lotenhulle rechtstreeks aan het leenhof van Nevele viel. Maar ook de heerlijkheden van Poeke, Schoonberge en Buigezele met hun zetel te Poeke en te Aalter besloegen voor een deel het grondgebied van Lotenhulle. Vooral de heerlijkheid van Poeke was heel belangrijk voor de “*prochie van Loo bij Poucke*”.

1. De heerlijkheid van Poeke

De Poekebeek vormde tot de 17de eeuw vanaf het driegemeentenpunt van de vroegere grenzen van Lotenhulle, Poeke en Ruiselede tot aan de samenvloeiing van de Poekebeek met de Zwalmeloop, waar de heerlijkheid begon, de grens tussen Lotenhulle en Poeke. Die oostgrens van die heerlijkheid was tevens de grens tussen de kasselrijen van de Oudburg en Kortrijk. Een groot stuk van de heerlijkheid van Poeke maakte bijgevolg deel uit van de parochie Lotenhulle¹⁹⁴.

Voor de lijst van de heren van Poeke en de beschrijving van hun rechten en lenen van deze heerlijkheid verwijzen we naar de *Geschiedenis van Poeke*, waar we het daarover uitvoerig hadden¹⁹⁵.

2. De heerlijkheid van Schoonberge

Het foncier van Schoonberge lag ver zuidwest van de kerk van Aalter. Deze heerlijkheid strekte zich uit over de Aalterse wijken Stratem en Sterrewijk. Verder lag er

nog een enclave bij het verdwenen station van Aalter langsheen beide zijden van de spoorweg en een andere enclave langsheen de Brugsevaart, halfweg tussen het Woestijnegoed en de Oostmolen-overzet.

Te Bellem maakte het Groot-Goed van Kromeke en bijna de volledige wijk van Markette deel uit van Schoonberge. Te Lotenhulle lag er een enclave van 25 ha. langs de noordkant van de Malsemstraat. Tenslotte vinden we te Ruiselede langs beide zijden van de Gijselodamstraat een grote enclave van ten zuiden van de Wantebeek tot aan de Nachtegaal en ook de heerlijkheid van Vossenberge in de Papstraat was Schoonbergs¹⁹⁶.

De heerlijkheid van Schoonberge was een leen van de heerlijkheid van de Woestijne. De heer mocht een baljuw en vier schepenen aanstellen, maar had enkel het lage justitierecht nl. de verkopeningen van goed, wezenstaten, enz. De heer van Valenchijne mocht de drie overige schepenen benoemen zodat men een volle bank kreeg.

De lijst van de heren van Schoonberge zijn vermeld in de *Geschiedenis van Aalter*¹⁹⁷.

3. De heerlijkheid van Buigezele

Het foncier van de heerlijkheid van Buigezele was het nu verdwenen Walleke, gelegen te Aalter in de wijk Eendekooi niet ver van het goed te Akspoel te Ruiselede. Het deel op Lotenhulle paalde aan de weg van Aalter naar Poeke tot aan de grens met Lotenhulle. Op dit grenspunt langs de Poekeweg plaatste bisschop Walter van Marvis tijdens zijn rondrit door het Bulskapveld een grenskruis. Hij eindigde zijn rondreis in de woning van Raymond van Buigezele, waar hij uitrustte en middagmaalde¹⁹⁸.

De heer van Buigezele mocht ook een baljuw en zeven schepenen aanstellen en bezat eveneens de klassieke heerlijke rechten zoals tol, vond, bastaardgoed en de boeten tot 3 p. par. Ook mocht hij een haverrente, een hoenderrente en een penningrente innen.

De lijst van de heren van Buigezele zijn eveneens vermeld in de "*Geschiedenis van Aalter*"¹⁹⁹.

SAMENVATTING

Het feodaal lappendeken van Lotenhulle omvat in het totaal twaalf heerlijkheden. De hoofdheerlijkheid van Nevele groepeerde vijf heerlijkheden nl. die van Nevele zelf, die van Oudegoede, die van Reibroek, die van Varizele en die van Baarle. De zeven overige waren die van Proostdij van Sint-Donuas, die van Voormezele, die van het Dendermondse, die van Schoonberge, die van Poeke en tenslotte van die van Buigezele.

De zetel van de heerlijkheden van Nevele, Schoonberge, Poeke en Buigezele lag buiten Lotenhulle. De schepenen van de heerlijkheid van Oudegoede waren belast met het bestuur van de “prochie” van Lotenhulle.

Voor het overleggen van een denombrement van een leen hanteerden de griffiers de gebruikelijke heerlijke terminologie behalve een uitschieter nl. “*toecompsste*”. Deze term betekent de betaling van een dubbele rente als reliefgeld bij verandering van eigenaar van een leen²⁰⁰.

Ons artikel kan beschouwd worden als een volledige uitwerking van het summier artikel van wijlen Arthur Verhoustraete uit 1958 over de heerlijkheden van Lotenhulle.

BIJLAGE I

Denombrement van de heerlijkheid Oudegoede

Dit es trapoort ende denombrement van eenen leene dat ic Huubert vanden Hecke in desen tijd houdende bem in leene ende manscepe van Edelen ende mueghende joncheere Jan van Montmorency, heere vanden lande van Nevele, Wijmes ende Hubertmont, van zijnen casteele ende hove van Nevele boven ghenomt ende van dat daer toebehoort.

Twelke mijn leen es gheheeten dOudegoet, ghelegghen ende hem streckende binnen der prochie van Looe, Vinct, Deinse, Meyghem, Nevele voors. ende daer ontrent groot weesende in ervachticheden drie bundre lettelt min of meer, weesende een warande ligghende binnen der voors. prochie ande Heerstrate.

Item comter jaerlicx in te mijnen voors. leene in heerliker erveliker renten zevens ponde, neghene scelle, achte pene par. Item twaelef mudde, drie halstre, viere achtelinc evenen Nevelssche mate. Item drie ende viertich capoenen ende tferde capoens. Item zesende viertich hinnen ende vijften deel hins. Item tsestich eyeren vallende sente Andriesdaghe. Item viere upwoninghen dewelke zijn van elcker upwoninghe jaerlicx sculdigh twee pene par. gheheeten wachtpenninghen ende datte telken sente Stevinsdaghe vooer de noene up de boete ghecostumeert.

De voors. rente ende wachtpenninghen ghelden upsetene ende afsetene late vanden welken als zij haer lant vercoopen ic hebbe in marcghelde van hondert ponde zesende also in advenante ende zoo wie ervachtich bediet bij coope, bij versterfte ofte bij ghiften, moet my gheven dobbel rente binnen viertien nachten naer dat hij laet bediet up de boete van van drie ponde par.

Item behoort up tselve mijn leene een wint muelne weesende een coorene muelne staende up de boven ghenomde warande. Ter welker muelne mueghen gaen ende kee-

ren alle de ghone dier malen oft doen malen zonder begrepen te zijne bij rechte jeghen mijnen voors. heere ter cause van zijner vryer molaghe bij vanghene oft andersins.

Ende vermach tselve mijn leen justicie hooghe, middel ende nedere, den ban van vichtich jaren ende der onder ute den zelven mijner heerschepe ende voort uten lande ende graefschepe van Vlaendren.

Confiscatie, tol ende vont, bastaerde ende stragiers goet, boete toot drie ponde par. ende der onder, de beste hoofde oft cateylen over al mijn voors. heerscip ende daer ic over heere bem, utegheleit van mijner laten als die sterven natuerlijke doot zo ne heb-
bic maer dobbel rente voor den dootcoop.

Vermach up mijn voors. heerscip te voghelrie, visscherie, jagherie ende pertresseer-
rie ende ooc over al dat men van mij houdende es.

Item zo houtmen van mijnen voors. leene neghene ende twintich leene in mansche-
pe danof de ellevene staen te vullen relieve, de zevene staende ter bester vrome van
drien, de viere elc te eenen halve relieve, twee elc te een pair voghel hantscoenen,
twee andere elc te twintich scelle par., een te eenen paer latoenin sporen een andere
te eenen glavie schachte ende een derde over den vullen nombre staende in turble.

Ende ter veranderinghe ende vertieringhe van elc vanden voors. leenen es elc scul-
dich relief, coop, tiende penninc ende camerlinghelt alzoot behoort.

Item vermach tselve mijn leen ende heerscip te stellen eenen baillu de welke mach
vanghen, aresteren, examineren, composeren ende te livereren. Vermach ooc een
vulle wet van zeven schepenen, ende metten voors. baillu, mannen ende schepenen te
berechtene alle manieren van faiten, clachten ende begheerten het zij van criemenele
ende civile zaken ende sticken also wel dat valt ende geschiet.

Daer ic bem overheere als up mijn proper leen ende heerscip, vermach ooc over al te
pandene, clachten te doene ende tontfaene, onterven, erven, paeldaghe ende prijsdag-
he houden.

Item vermach te scauwene telken zevene jaeren tweewaerf straetberijt naer de costu-
me vanden lande van Nevele. Te wetene heerstraten, upwoninghen ende ghebuerlike
weghen ende straten ende alle jare scauwen waterlaten, kereweghe, maerctweghe
ende muelneweghe ende andere ghebuerlike voetweghe, also verre als ic bem heere
oft overheere ende naer den bevinde vander ghebreckelicheit, calengieren ende exe-
cueren omme de boete ghecostumeert.

Ende vermach mijn voors. baillu te stellene eenen stedehoudere omme inde absencie
van hem al te doene dat een onder baillu vermach te doene ter cause vanden zelven
mijnen heerschepe ende van dat daer an dient ende toebehoort. Ende wies bij mijnen
baillu of zijnen stedehoudere mijne manne en schepenen berecht werdt ende voor
hemlieden leden in wijsdomme up ende ter cause van mijnen voors. heerschepe dat

vryende al Vlaendren duere vermach ooc mijn voors. leen ende heerscip jaerlijcx een duergaende waerhede ter welker ghehouden zijn te commene mijne manne ende mire manne, mijne late ende mire manne laten, mijne upsetene, late, onderzate ende alle andere water ende weede halende ende nemende up mijn voors. leen ende heerscepe. Ende dier ghelike zijn de zelve ghehouden te commene tallen dachwaerheden ende faitwaerheden bij mijnen baillu versocht daer ende alzoot behoort.

Item alle mijne upsetene late zijn mij sculdich in dienste ende corrouweyden alle jare eenen dach te commen dienen als ment hemlieden beteekent ende vermaent bij kercghebode alzoot behoort, omme te helpen mes leedene in deser manieren die peerden ende ghetrec houden met twee peerden waghen ende een persoon daertoe omme tmes ute te voerne, daer peerden noch waghen es, moet dienen een man persoon omme tmes te ladene daer gheen peerden, waghen noch man persoon es, moet dienen een vrouwe persoon omme tmes te breedene. Den welken dienaers de coste gheven moet eene maeltijt binnen den zelve daghe.

Item vermach tselve mijn leen ende heerscip kercghebodt tallen den kerke boven ghe-
nomt daer mijn heerscip streckende es.

Ende dit voors. mijn leen staet ten trauwen ende waerhede mijnen voorn. heere te eenen vullen relieve van tiene ponde par. ende camerlinghelt alzoot behoort. Ende als men tselve mijn leen verandert oft vertiert bij coope zo eyst sculdich tiende penninc, relief ende camerlinghelt.

Ende aldus ghevic Huubert voorn. mijn voors. leen over ter goeder trauwen zo ic naest bevonden can ende mach. Ende waert datter meer daerbij behoorde toe dant voorscreven staet, daerof altoes staende in mijnen goeden recht ende ten ofdoene ende toedoene vanden mannen mijns voorn. heeren was ... dat ic bem, in kennis smijns zeghels hier ghehanghen den twintichsten dach van maert int jaer duust viere hondert neghen ende veertich.

RAG, Land van Nevele, Oorkonde nr. 866.

BIJLAGE II

Denombrement van de heerlijkheid Reibroek

Dit naervolghende is de grootte ende overgeven van twee leenen, de welcke houdende is in leene ende manscepe jor Phls de Hautepenne, heere van Baerneaux, ende dat van jor Marten della Faille, raedt van haerl. serenissime Hoochheden, den banderheere der stede, vrijhede ende lande van Nevele, ter cause van zijnen hove, casteele ende lande van Nevele voorn.

Dezelve twee leene hem verstorven ende gesuccudeert bij den overlijden van joe Charlotte de Zoete vrouwe van Haultain huusvrouwe was van mijn heere van Werp, gouverneur van Maestricht, ligghende ende haerl. beede extenderende inde prochie van Loo, Nevele, Vynct ende daerontrent, geheeten theerschip te Reybrouck.

Ende zijn groot de voors. leenen zestien mudden, vier halstren evene, twaelf cappoenen, veerthien hinnen, zes wachtpenninghen ende acht ende veertich schelle par. in penninckrente van elcx luttel min of meer.

Item men hout van dese leenen twaelf manschepen ende zesse ten vullen coope ende dander ter bester vrome.

Eenen bailliu, eenen erfvelicke amman, een vullen bancq van zeven schepenen omme wet ende vonnisse mede te doene ende ooc metten mannen alzoot behoort, boeten tot iij p. par. ende daeronder, tol, vont, stragiers goet ende den bastaert tot iij p. par., dootcoop, marcghelt, toecompste, dachwaerden te doene, omme zaecken te berechtene die vallen upt voors. heerschip, alzoo dicwils als men wille ende upde manschepen hier boven verclaert thiende penninck int vercoopen, relieffen, camerlinghelden, boeten van thien ponden par. ende daeronder alzoo daertoe dient ende behoort.

Staende beede dese voors. leenen ter trouwe ende waerhede mijn voorn. heere ende elc sonderlijnghe ten vullen relieffe van thien ponden par. end xx s. van camerlinghelde ter doot, ende int vercoopen den xde penninck, relief ende camerlinghelt alsvooren.

Ende in deser manieren zoo gheeft dheer Lieven Van Tessele als bediendelick man uut crachte van procuratie over voer goet rapport ende denombrement in handen van dheer Jooris de Hondt, bailliu van den Lande van Nevele uutter naeme vanden heere op protestatie waert zaecke dat te dese voorn. twee leenen yet meer toequame ofte min dat hiervooren staet, van daervan te moghen onverlet staen ter correctie ende ordene van mannen van leene van voorn. hove ende castele van Nevele wiens huusgenot als bediendelick man ic bem.

Toorconden der waerheyt is dit onderteckent bijden voorn. Tessele, diet ooc benesticht heeft met zijnen properen zeghele den 29 meerte xvj (hondert) zeshiene.

RAG, Land van Nevele, Oorkonde nr. 939.

BIJLAGE III

Denombrement van de ammanie van Reibroek

Alvooren jonckheere Jan Baptiste de Stoppelare, heere van Portes, ende jonckheere Jan de Carion, heere van Strunes, houdende een leen vanden voornoumden hove ende es gheheeten dammannie van Reybrouck hem bestreckende inde voornomde prachie van Loo ende daerontrent ter causen van welken sij vermoghen te stellen eenen amman op de voors. heerel. die de vanghenisse houdt ende die de ghevanghenen bewaert.

Item behoort noch ten voors. leene putdaghen, prijsdaghen, dinghe daghen, pandijnghen ende alle besoucken die op desen heerschepe te doene sijn. Voort alle manijnghen van vooghdien, quitscheldijnghen, innijnghen ende vergelt te moghen heessen op de personen die vande voornomden heerschepe haerlieden goedijnghen houden, waterlaten te begane ende alle maniere van lieden opde heerel. com-mende heml. recht ende wet te doene alsment anden amman begeert kennesse van schulden te nemene, partijen dach te doene alst behouft ende den amman is schuldich inde absentie vanden bailliu vanden voorn. heerschepe de vierschare te bewaerne ende de roede te houdende behoudens baillius recht.

Item behoort den selven leene zeker heerelicke incommende rente streckende op seker partie van lande van desen voors. ammanschepe ghehouden van diversche laten jaerlicx ghelden te wetene in pennijnckrente 22 d. par. ende derthien halsters evene preter eenen achtelinck.

Item ses hinnen ende half ende iiije hins.

Item vermach oock dootcoop, wandelcoop, boeten van drij ponden par. alsoo verre als haer dese rente bestrect.

Item de thiende te wetene van drij thiendeschooven de twee ende voorts t' derde inde boeten vallende op de voors. heerel. van Reybrouck ende vanden voors. ammanschepe houdt Pieter Van Dale bij coope van jonckheere Pieter Dierkens een leen groot twee ghemeten luttel min ofte meer gheleghen daer ment noemt inde Helst, oost tleen van jonckheere Jan Stalins, noort den selven Pieter Van Dale met ghelijcke twee erfve sijnde west Laurens De Clerck ende suut d'hoirs mr. Guilliams Wauters staende ter trauwen ende waerheden, ten halfven reliefve ende jaerlicx een paer hantschoen ofte 12 d. par. daervooren in ghelde ende alst tselve leen verandert bij coope soo is den erfachtighen van desen ammanschepe schuldich te hebben den thienden pennijnck van dat het ghelt, relief ende camerlijck- ghelt alsoot behoort.

Item behoort noch ten voors. leene ende ammanschepe tol, vont ende bastaertgoet, staende voort ter trauwen ende waerheden ende te eenen halfven reliefve ende 20 sch. par. van camerlijncghelt alsoot behoort alst verandert bij versterfte ofte andersints ende alst verandert bij coope soo is den voors. heere schuldich daerof te hebben den thienden pennijnck van dat ghelt relief ende camerlinckghelt alsvooren.

SAG, Fonds Hulin de Loo, nr. J, f. 57 r. en v.

BIJLAGE IV

Denombrement van de heerlijkheid Varizele

Dit naervolghende es de grootte ende denombrement van twee leenen dat ic Gillis vanden Driessche filius Gillis houdende bem in leene ende manscepe van hooghen

ende moghenden heer mer Phls van Montmorency, ruddere vander ordene vanden guldenen vliese, grave van Hornes, Weert, Althena etc., heere vanden lande van Nevele, Huusse, Hubermont, etc., van zijnen casteele, heerlichede ende hove van Nevele.

Welcke voors. twee leenen gheleghen zijn inde prochie van Loo danof deerste leen es de twee deelen duergaende vanden leene ende heerlichede gheheeten thof ende tgoet van Varisele groot zijnde metter moten, nederhove, winnende landen, meersschen, waterloopen, gheweede drienvertich bunderen lettelt min ofte meer danof dander derde toebehoort Bussaert vanden Driessche, mijnen zone, bij ghifte ende eervenesse van Jan vanden Driessche, mijnen broedre was, de beke datmen eedt de Poucke zuut, de heere van Hansbeke west, de hoyrs van Joos van Mullem, noort de hoyrs van Styn De Splentre.

Daertoe behoorende jaerlijcxghe incommende renten int gheheele achtendertich scellinghen acht pennijnghen par. in penninckrente, acht ende zeventich halsters evenen, dhien halsters twee achtelinghen mauts, vijftentwintich hinnen, vijf cappoenen van elx lettelt min ofte meer, die betalen jaerlicx diversche upzetene ende afzetene laten vanden zelven leene ende heerscepe van huerlieder gronden die zij vanden zelven leene houdende zijn.

Idem zo houdt men van desen leene voorst thien leenen, de twee staende ten vullen coope ende de andere ten alfven coope ende te bester vrome van dryen.

Noch zo behoort toe eene balliu ende zeven scepenen omme wet ende vonnesse daermede te doene met mannen ende scepenen alzoot ghecostumeert es de boeten van drye ponden par. ende daerondere, tol, vont, stragiers goet, bastaerde goedt al tot drye ponden par., dootcoop, maerkghelt, toecompsten, dachwaerheden te doene omme zaken te berechtene die vallen up theerscip voorst also dicwils alsmen wille.

Ende upde manscepen hier vooren verclaerst staende inden thienden penninck int vercoopen relief ende camerlinck ghelt ende boeten van thien ponden par. ende andere vervallen naer hofrechte also daertoe dient ende behoort.

Tzelve mijn leen staende ter trauwen ende waerheden zijnen gherechten heere ende te vulle coope van thien ponden par. ende twintich scellinghen par. van camerlinckghelde ter doot ende int vercoopen eyst schuldich mijnen voornoumden heere den thiende penninck van dat ghelt, relief ende camerlinckghelt als voor ende naer de costumeshofs.

Item dander leen es gheleghen inde prochie van Loo groot wesende acht hondert twintich roeden lettelt min ofte meer gheheeten Popelijs wal ligghende voor thof voorst ande vierschaere met zulcken rechte als daertoe dient ende behoort.

Tzelve leen staende ter trauwen ende waerhede ende ter bester vrome van dryen ende camerlinckghelt, ter doot ende int vercoopen eyst schuldich den thiende penninck van dat ghelt relief ende camerlinckghelt naer de costume shoofs.

Ende mach ter causen vanden zelven leene stellen een hiltgheweere inde Poucke ende grachten upde heerscepen ende leenen voorst, visschen met curfven ende netten also daer voortijts bijden heere ghecostumeert es gheweest.

Welcke twee twee leenen inder manieren voorscreven ic, Gillis voornompt, aldus overgheve in vormen van denombrementen eersamen ende wijzen ... als hooghballiu mijns heeren van Nevele voorst altijts ter correctien ende int verbeteren vanden mannen wiens medeman in bem. Indien dat meer ofte min toebehoorde dan voors. es tzelve te beterene ter ordonnantien vander voorn. mannen.

Toorconden mijns zeghels hier anne uuythanghe den dertichsten van maerte vijfthien hondert zessenvijftich.

RAG, Fonds Land van Nevele, oorkonde nr. 914.

BIJLAGE V

Denombrement van de heerlijkheid Baarle

Dit naervolghende es trapoort, de groette ende doverghenen vanden leene dat ic Willekin van der Baerle houdende bem in leene ende in manscepe van edelen ende mueghenden heere als minen heere van Nevele als van zinen hove ende casteelle van Nevele ende van dat daer toe behoert ligghende mijn vors. leen in de prochie van Looe bij Pouke alteenen sticke ende es groet in alder manieren dat gheleghe es onder lant lant, bosch, watre ende meersch twalef bunderen lichtelijcke meer of min.

Item behoert te desen minen voors. leene diveerssche ervelike rente. Eerst in pennincrenten vijftiene scelle drie penne ende eenen hallinc par. tsiaers. Item in evenrenten twalef halstere ende eenen achtelinc even tsiaers Nevelscher mate. Item een hinne ende van aldese vors. renten lichtelijc min of meer. Item behoert noch te desen minen voors. leene drie penne siaers die men heedt wachtpenninghe ende die es men sculdich te betaelne up sente Jans dach in midden tsomers binnen sonne schine ter Baerle int hof up min vors. leen up de boete van drien ponten par. bij also demachtege van desen minen leene wacht af doet wachten alsoet behoert naer de costume van den heersscepe.

Ende al dese voors. rente ghelden diveerssche laten upsittende ende afsittene ende als haren gront van erven verandert bij coepe of daer men yet toeghave daer af te hebben van den pont gro. dat ghelt viertiene gro. ende eenen halven ende insghelijcs vanden katheylen die hem ontbuuc vaster ende ter doot sulken doetcoep als men ghecostumeert es ende toecompste insghelijcs. Ende van der herven daer al dese voors. rente up spreect daer of so heeft dit vors. min leen de tweedeel van alder groyende tiende van alder vrucht dier up wast even verre dat ghecostumeert es tiende te ghevene.

Item behoert noch desen minen vors. leene een hiltgheweere.

Item behoert noch desen minen vors. leene een vulle viersscare van eenen bailliu ende van zevenscepenen omme elken wet ende ende vonnesse te doene alsoet behoeren sal. Ende die bailliu mach scepenen verlaten ende nieuwe maken tallen tiden alst van noede es ende het hem ghelieven sal.

Item so behoert moch desen vors. leene tol, vont, de boete van van drien pont par. ende der ondere ende al dat ter boeten van iij lb. par. toe behoert bastaerde goede. huutlantsche lieden ende stregiersgoet.

Item so houdt men van desen minen vors. leene viere leene waer of deen staet teenen vullen coepe alst verandert. Item noch een te zesse pont dertiene scellinghe ende vier penne parisisen ende te desen leen behoert twee scellinghe viij d. hallinc par. tsiaers erveliker renten ende ghelden diveerssche laten ende heeft alle manieren van vrijheden ghelic minen vors. leene ende doet wet metter wet van minen vors. leene ende heersscepe bij ontleentheden. Item terde leen staet te drie pont zesse scelle viij d. par. Item tvierde leen staet ter veranderinghe te viertich scelle par. Ende alle viere dese vors. leen gheven camerlincage alsoet behoert. Ende waert dat men eenich van desen vors. leenen veranderde bij coepe welc dat ware daer of te hebbene den tiensten peninc van dat ghelt ende toecomste also men ghecostumeert es elc na tsine.

Item so staet mijn vors. leen te trauwen ende te waerheden zinen gherechten heere ende ter veranderinghe teenen vullen coepe ende kamerlincage alsot gheconstumeert es. Ende waert dat te desen minen vors. leene anders meer of min behoerde daer hier vorseyt staet daer onbegrepen testane ende in minen goeden rechte omme elken te hebbene datter toebehoert ende sijn sculdich es van hebbene metten rechte up dat naermaels bevonden worde altoes onder ... copie vanden mannen van den hove dies huusghenoet ic bem.

Ende aldus so ghevict Willem van der Baerle Janssone over svors. Willekins wettelike voocht ende als van voochdien van desen vors. leene ter goeder trauwen. So ict naest bevinden mach in orconsepe bi minen zeghele hier huurhanghende. Ghedaen int jaer ons heeren m iij hondert ende vivendertich den xxiiij dach van meye.

RAG, Fonds Land van Nevele, oorkonde nr. 865.

BIJLAGE VI

Denombrement van de heerlijkheid Vormezele

Item tzevenste leen licht inde prochie van Loo ten Hulle bij Poucke ende daer ontrent ghenaeamt (Voormezeelsche ende houdt Huubeert van Hecke in hooghe justicie, middele ende nedere de boete van lx p. par. ende daer ondere.

Ende es tzelve leen in grootten te wetene xxxix s. vi d. par. penninckrente sjaers. val-
lende tsinte Andriesdaghe gheassingneert up diverssche landen danof elc bunder
landts ghelt iij d. ob. poit. paris. ende daer toe zeven halster ende een half evene
beloopende in tgheheele xxxv mudden ende twee achten deelen evene
Voormezeelsche mate.

Ende omme van desen ende anderssins elcken recht ende wet te doene vermach te
stellene eenen balliu eenen stedehoudere hebbende ghelijcke macht als de balliu tzi-
nen laste ghereserveert criesme. Ende dien balliu mach daer stellen ende maken zeven
scepenen daarmede hij elcken mach doen ghescien wet ende juusticie als nootd zij,
alzo verre als thueren kennesse behoort ende voort metten mannen ende scepenen
houden duergaende waerhede naer recht.

Ende zijn vanden zelven leene ende heerlichede ghehouden tien manscepen. Danof
teerste ende tweede houdt Glaude Goedtghebuer teen groot zijnde xij bundren landts
ende tander groot xxiiij p. par. ervelijcke sourente beset up zijn voors. leen staende
elc ten reliev van x p. par.

Item tderde leen houdt Jan vander Hecke fs Ricquewaerts ooc in twee manscepen
deen groot zijnde twee bunder ende een half landts staen ter reliev van x p. par.

Item tander leen es groot twee hondert vichtich roeden landts staende ter bester
vrome.

Item 't vde leen houdt Coppin Van Hecke groot zijnde thien ghemeten landts staen-
de te vullen verheve van x p. par. belast met iij s. par. penninck rente sjaers jeghens
zijnen heere.

Item 't vjde leen staet inde handen vanden zelven heere groot c r. meersch ten reliev
vander bester vrome.

Item 't viijde leen staet ombedient ende es eene visscherie in eene beke ghenaeamt
de Poucke staende ten reliev van een glavie schachte.

Item tneghenste leen houdt Daneel Mestdach groot twee hondert vichtich roeden
landts gheldende penninck ende evene rente ten reliev vander bester vrome.

Item xde leen houdt jonckvrouwe Kathelijne vander Hulst groot zeven ghemeten
landts staende te vullen reliev van x p. par.

Alle dezelve leenen ligghende binder voors. prochie van Loo.

Item behoort ten zelven leene van alle gronden vercocht onder de zelve heerlichede
den 15en penninck ghenaeamt marcghelt. Ende toe dien als eenich vanden zelven
gronden veranderen dobbel rente van reliev ghenaeamt toecompst te betaelne bin-
nen xiiij daghen naer de zelve veranderinghe up de boete van iij p. gr. Item als

yemandt dese weerelt overlijdt, behoort ten zelven leen tbeste catheil achter hem blivende, tol, pondt, vondt, bastaerde ende stragiers goedt, strate ende beicscauwinghe ende andere heerlijcke rechten naer der costume vanden wettelijcken hoofde. Staende tzelve principaale leen ter relievē van x p. par. ende anderssins.

ARA, RK, nr. 1112, f. 43 r. tot f. 44 r.

BIJLAGE VII

Denombrement van de heerlijkheid van het Dendermondse

Item het leen ende heerelijckhede van het Dendermontsche is ghehouden vanden castele van Inghelmunster groot in erfachtigheden thien bunder ofte daerontrent.

Ende daertoe behoort justitie vicontiere, te weten put ende galghe, tol ende vont, bastaerde ende stragiersgoederen, dobbel maercghelt, dobbelen dootcoop ende alle manieren van boeten, soo van thien ponden, als van drij ponden paresijs, ende hauden eenen balliu ende eenen onderballiu ende eene vollen banck van seven schepe-
nen, straetschauwinghe, duergaende waerheden ende singuliere waerheden.

Item men haut vanden voorseyden leene ende heerschepe van Dendermontsche vijf leenen volghende ende gheschreven hier achter de ander laeten in desen rentebouck, dannaf de vier ligghende sijn inde prochie van Nevele ende Meyghem ende de welke voornoemde vier leenen staen elck tot eenen vullen coope van thien ponden paresijs ende twintigh schele paresijs van camerlijneckghelt, daarvan eenighe als nu soomen verstaet zouden sijn ghespleten ende het vijfde leen is ghelegghen binden de prochie van Lootenhulle aende kercke ende staet teenen relievē van twintigh schele ter doot.

Is voorts jaerelijcx belast met eenen capoen ende eene schele paresijs penninckrente vallende telcken Sint Andries daghe elck jaer.

Als eenigh laet sterft soo heeft men vande erfve een dobbel rente van dootcoope binnen veerthien daghen op de boete van drie ponden paresijs onghemindert den dootcoop.

Het is te weten datmen van dootcoope gheeft een dobbel rente ende dertigh groote vanden ponde groote van wandelcoope ofte maereghelde bij den laet die sijn lant verliert, belast ofte vercoopt, ende die erfachtigh daeraf bedijt, gheeft oock een dobbel rente van toecompste onghemindert alsvooren.

RAG, Fonds Lootenhulle, nr. 87, f. 2 r. - f. 3 r.

BIJLAGE VIII

Benoeming van een baljuw voor de heerlijkheid Proostdij van Sint-Donaas door de brugse bisschop

Bij de gratie Godts en des h. apostolijken stoel, bisschop van Brugghe, erfachtigh cancelier van Vlaenderen, etc., etc.

Aen alle die desen sullen sien ofte hooren, lesen saligheyd in de Heere.

Alsoo ter causen van onse Prosdye van S. Donaes de rechten, jurisdictien, goedinghen, appendentien en dependentien der selve staen 't onser collatie ende provisie alle de officieren, soo doen teweten dat wij om het goed rapport aen ons gedaen van den persoon van d'heer Petrus Josephus Sencie ende van sijne bequaemheyd, neerstigheyd ende goed comportedement, den selven ter provisie hebben geconstitueert ende gestelt, gelijk wij hem constitueren ende stellen mits desen balliu van onse voorseyde prostdye ende jurisdictie haer bestreckende in de prochye van Lootenhulle, gevende den selven volle machte ende autoriteyt om kennisse te nemen van de saecken onser prosdye, vierschaere te bannen, pandinghe te doen, vonnissen te volkomen, manschappen te ontfanghen, indien daer eenige sijn, 't erven ende onterven en thien-den penninck te ontfangen, geconfisqueerde ende bastaerde goederen te nemen, vermits van alles behoorlijke ende pertinente notitie te houden, danaf exacte rekeninghe te doen ende hiervan eenen double over te leveren om in onse archiven te berusten, in alles onse gerechtigheyd te bewaeren, ende voorts het selve officie te bedienen ende experieren gelijk andere sijne precesseurs hebben gedaen, kunnen ofte moghen doen op den gewoonelijke eed bij hem te presteren, benevens den genen geordonneert bij den viij art. van het placet van den 12 januarij 1746 luydende als volgt "dat hij om den onderschreven staet ofte officie te bekomen, ofte ter oorsaecke van dien geen geld nog eenige andere dingen, niemanden geboden, beloft nog gegeven en heeft, nog doen bieden, beloven nog geven en sal, wien dat ook sij, directelijke ofte indirectelijke nog andersins in eenige manieren, behalvens 't gene dat men gewoon is te geven voor d'expeditie ofte depeche.

Versouckende alle de gene die het aengaen mag sij hem in het exerceren van sijn officie onderdanig ende behulpsaem sijn ; dese alleeneljk geduerende tot ons wederroepene.

Aldus gegeven in ons bisschoppelijk paleys desen 9 januarij 1782. Onderteeckent Felix, Guillelmus Brenart.

RAG, Fonds Lotenhulle, nr. 122, f. 94 r. en v.

BIJLAGE IX

Denombrementen van Schuurvelde en Bellem

't Derde leen oec ligghende te Loo bij Poucke dat wijlen was Jan van Scuervelde bij ghijften van onsen gheduchten heere te Jans live voorn. Gheheeten de stede te Scuervelt met xxvij bundren onder lant ende meersch luttel meer oft min, met eender grooter plaetse van velde, daermen gheenen nombre af en weet, met hoogher justicie, middele ende nedre, lxx cappoenen, zes hoendren ende vive gansen siaers ervelic.

Te desen leene behooren xvij manscepen, de xij staende ten vulle coepe, de vive te bester vrome, lx laten onder upzetene ende afzetene, molagen, vivers, voghelrien ende theerscip met al weerdt wezende xvj p. gr. of daeromtrent.

Staende ter trauwen ect., ten relieve van tien ponden ende xx scell. par. van camerlinghelde ter doot ende alst verandert.

'tVierde leen oec ligghende inde zelve prochie van Poucke wijlen toebehoorende vrouwe Silcomme van Rosinbosch, Jans zустre was van Scuervelde.

Te wetene een groote plaatse van velde, daer up hooghe heerscip ende nedre. In renten iiij ponden, x scell. par. ende xxvij cappoenen siaers luttel meer ofte min.

Item vij manscepen te vulle coepe. Item iiij mannen waervan te vullen coepe. Weert wezende tvoorn. leen xvij ponden par. siaers. Staende ter trauwen ende ter waerheden ende ten vulle coepe.

Algemeen Rijksarchief Brussel, nr. 1091, f. 68 v.

NOTEN

- 1 A. VERHOUSTRAETE, *Over de heerlijkheden van Lotenhulle*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 9 (1958), p. 151-158.
- 2 Raf VAN DEN ABEELE, *Het historisch 'Land van Nevele'*, in het Land van Nevele, jg. 1 (1970), nrs. 1-2, p. 11.
- 3 A. VERHOUSTRAETE, *a.w.*, p. 151.
- 4 RAG, *LII*, nr. 9, f. 6 r.
- 5 RAG, *LvN*, O. 868. Denombrement van 11/6/1456.
- 6 Over de gebruikte terminologie bij heerlijkheden en lenen zie J. VAN TWEMBEKE, *Lijst van de heerlijkheden van het Land van Aalst*, in de Nieuwe Reeks van de voorlichtingsreeks van het Oostvlaams Verbond van de Kringen van Geschiedenis, nr. 12 (1972), p. 7-13.
- 7 RAG, *LvN*, O. 866.
- 8 A. VERHOUSTRAETE, *a.w.*, p. 152.

- 9 L. STOCKMAN, *De molens van Lotenhulle, 1533-1545*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 43 (1992) p. 233-237. L. GOEMINNE, *Prijsschatting en verpachting van de Oudegoed windmolen te Lotenhulle in 1716*, in het jaarboek van de Kunst- en Oudheidkundige Kring van Deinze, jb. L (1983), p. 145-173.
- 10 RAG, *LtH*, nr. 14, f. 1 r.
- 11 SAG, *reeks 301*, nr. 20, f. 45 r.
- 12 RAG, *LtH*, nr. 14, f. 4 r.
- 13 RAG, *LtH*, nr. 14, f. 7 r.
- 14 RAG, *LtH*, nr. 14, f. 10 r.
- 15 RAG, *LtH*, nr. 14, f. 10 r. tot f. 11 r.
- 16 RAG, *LtH*, nr. 14, f. 11 v.
- 17 RAG, *LtH*, nr. 14, f. 12 v.
- 18 RAG, *LtH*, nr. 14, f. 13 v.
- 19 RAG, *LtH*, nr. 14, f. 19 r.
- 20 RAG, *LtH*, nr. 9, f. 1 r. - f. 3 r.
- 21 RAG, *LtH*, nr. 9, f. 3 r.
- 22 Zie papieren Verhoustraete in het bezit van de heer Arthur Rutsaert.
- 23 SAG, *78/1*, nr. 1715.
- 24 Werkgroep Geschiedenis Mullem. *Uit het verleden van Mullem*, Mullem, 1978, p. 49.
- 25 SAG, *VS*, nr. 62, rekening van Oudegoede voor de periode 1696-1702, f. 13 r.
- 26 L. CEYSENS, *a.w.*, p. 192-193.
- 27 SAG, *VS*, nr. 62, rekening van Oudegoede voor de periode 1696-1702, f. 5 r.
- 28 RAG, *LvN*, O. 995.
- 29 SAG, *78/1*, nr. 1724, rekening van Oudegoede voor de jaren 1724-1729.
- 30 SAG, *78/1*, nr. 1726, f. 1 r. en v.
- 31 SAG, *78/1*, nr. 1733, los stuk.
- 32 SAG, *78/1*, nr. 1715, f. 1 r.
- 33 RAG, *LvN*, O. 866.
- 34 RAG, *BN*, nr. 9, f. 113 v.
- 35 RAG, *BN*, nr. 9, f. 113 v.
- 36 RAG, *BN*, nr. 8, f. 85 v.
- 37 SAG, *78/1*, nr. 1716, f. 1 r.; SAG, *reeks 301*, nr. 84, f. 29 v.
- 38 RAG, *Ghellinck de Vaernewijck*, supplement 514; SAG, *reeks 28*, nr. 41/86, f. 5 r.; SAG, *78/1*, nr. 1717, f. 1 r.
- 39 SAG, *78/1*, nr. 1719, f. 1 r.
- 40 SAG, *78/1*, nr. 1719, f. 1 r.
- 41 RAG, *LtH*, nr. 14, f. 11 r.; L. CEYSENS, *De barons van Nevele en Huise en het Jansenisme*, in Ons Heem, jg. XIX (1965), p. 192.
- 42 SAG, *VS*, nr. 62, Lotenhulle, rek. Oudegoede van 17 september 1702, f. 5 r.
- 43 RAG, *LvN*, O. 995 ; SAG, *78/1*, nr. 1733bis, los stuk ; SAG, *78/1*, nr. 1724, rek. Oudegoede 1724-1729, f. 1 v. Leenverhef van 24/5/1701.
- 44 RAG, *Bellem*, nr. 20, f. 177 r. Hij was gehuwd met Caroline-Franchoise de Lalaing.
- 45 SAG, *78/1*, nr. 1724, rek. Oudegoede 1730-1733, f. 1 r.
- 46 SAG, *78/1*, nr. 1725, los stuk (2/8/1738) ; RAG, *BN*, nr. 20, f. 95 v.
- 47 SAG, *BN*, nr. 20, f. 95 v. Leenverhef van 13/1/1741.
- 48 RAG, *BN*, nr. 20, f. 95 v. Leenverhef van 29/10/1749.
- 49 RAG, *LtH*, nr. 15, los stuk.
- 50 A. VERHOUSTRAETE, *a.w.*, p. 153.
- 51 SAG, *HdL*, nr. 1111, los stuk.
- 52 SAG, *HdL*, nr. J, f. 58 r. - f. 65 r.
- 53 Fr. MICHEM, *Vinktse hoeven en hun bewoners*, Deinze, 1980, p. 112-115.
- 54 RAG, *LtH*, nr. 112, f. 1 r.
- 55 RAG, *LtH*, nr. 112, f. 12 r.
- 56 RAG, *LtH*, nr. 113, f. 258 r.
- 57 SAG, *HdL*, nr. H, f. 1 r.
- 58 SAG, *78/1*, nr. 1721.
- 59 RAG, *LtH*, nr. 116, f. 5 r.
- 60 RAG, *LtH*, nr. 116, f. 141 r.
- 61 RAG, *BN*, nr. 8, f. 84 r. ; SAG, *HdL*, nr. 1111, f. 43 r.

- 62 ARA, *RK*, nr. 1089, f. 80 r.
- 63 RAG, *BN*, nr. 8, f. 84 r.
- 64 RAG, *BN*, nr. 9, f. 112 r.
- 65 SAG, *HdL*, nr. 11/1, f. 1 r.
- 66 RAG, *LvN*, O. 939.
- 67 SAG, *HdL*, nr. J, op de kaft; SAG, 78/1, nr. 1721.
- 68 SAG, *HdL*, nr. 11/1, los stuk.
- 69 SAG, *HdL*, nr. 11.1, los stuk.
- 70 RAG, *LvN*, O. 987.
- 71 SAG, *HdL*, nr. 11/1, los stuk.
- 72 RAG, *LtH*, nr. 116, f. 141 r. en f. 143 v.
- 73 RAG, *BN*, nr. 20, f. 94 r.
- 74 RAG, *BN*, nr. 20, f. 94 r. Leenverhef van 29/4/1766.
- 75 RAG, *LtH*, nr. 114, f. 30 v.
- 76 RAG, *LtH*, nr. 111, f. 133 r.
- 77 RAG, *LtH*, nr. 112, f. 141 r.
- 78 RAG, *LvN*, O. 873 ; ARA, *RK*, nr. 1089, f. 80 v.
- 79 RAG, *LvN*, O. 926.
- 80 SAG, *HdL*, nr. P, f. 8 v.
- 81 RAG, *HdL*, nr. 11/1, f. 39 r.
- 82 SAG, *HdL*, nr. J, f. 37 v.; RAG, *LtH*, nr. 10, f. 14 r.; SAG, *HdL*, nr. 11/1, los stuk.
- 83 SAG, *HdL*, nr. J, f. 57 r.
- 84 SAG, *HdL*, nr. 11/1, los stuk.
- 85 RAG, *LtH*, nr. 112, f. 141 r.
- 86 RAG, *LtH*, nr. 112, f. 141 r. en f. 168 v. en nr. 113, f. 80 r.
- 87 RAG, *LtH*, nr. 113, f. 80 r. en f. 83 v.
- 88 A. VERHOUSTRAETE, *a.w.*, p. 154.
- 89 RAG, *LtH*, nr. 139, f. 22 r. tot f. 24 r.
- 90 J. LUYSSAERT, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Deel III: Het Gemse. Band 2. Hansbeke*, Gent, 1995, p. 66.
- 91 RAG, *LtH*, nr. 116, f. 60 r.
- 92 RAG, *LtH*, nr. 116, f. 65 v.
- 93 Zie papieren A. Verhoustraete in het bezit van de heer Arthur Rutsaert.
- 94 RAG, *BN*, nr. 9, f. 117 r.; ARA, *RK*, nr. 1089, f. 82 v.
- 95 RAB, *BN*, nr. 8, f. 89 r.; RAG, *BN*, nr. 9, f. 117 r.
- 96 RAB, *BN*, nr. 9, f. 117 r.
- 97 RAG, *LvN*, O. 892.
- 98 RAG, *LvN*, O. 902.
- 99 RAG, *LtH*, nr. 139, f. 1 r.; RAG, *LvN*, O. 912.
- 100 RAG, *LvN*, O. 914; RAG, *BN*, nr. 9, f. 117 r.
- 101 RAG, *BN*, nr. 9, f. 117 r.
- 102 RAG, *BN*, nr. 9, f. 117 r.
- 103 RAG, *LvN*, O. 924; RAG, *BN*, nr. 9, f. 117 r.
- 104 RAG, *LvN*, O. 929; RAG, *BN*, nr. 9, f. 117 r. Leenverhef door Hermes van Brancheville op 5/4/1583.
- 105 RAG, *LvN*, O. 931.
- 106 RAG, *LvN*, O. 932.
- 107 RAG, *LvN*, O. 934; RAG, *LtH*, nr. 148, renteboek van 1686, copie van een leenverhef van 15/1/1595.
- 108 RAG, *LvN*, O. 945.
- 109 RAG, *LvN*, O. 954; RAG, *LtH*, nr. 114, f. 50 v.; RAG, *LtH*, nr. 115, f. 65 r.
- 110 RAG, *LtH*, nr. 148, renteboek van 1640, f. 2 r.
- 111 RAG, *LvN*, O. 978.
- 112 RAG, *LvN*, O. 980.
- 113 RAG, *LtH*, nr. 148, renteboek van 1686, f. 3 r.
- 114 RAG, *LvN*, O. 997.

- 115 RAG, *LtH*, nr. 116, f. 45 r.
- 116 RAG, *LtH*, nr. 116, f. 60 r. en f. 65 v.
- 117 RAG, *BN*, nr. 20, f. 97 v. en f. 98 v. Verheven respectievelijk op 8/12/1708 en 1/10/1720 en denombrement van 24/12/1727.
- 118 D. VERSTRAETE, *Het hof te Baarle op Lotenhulle*, in Het Vrij Maldegem, in het nummer van 8 april 1979.
- 119 RAG, *Piers de Raveschoot*, nr. 766, los stuk.
- 120 RAG, *Fonds Piers de Raveschoot*, nr. 766, los stuk van 1584.
- 121 RAG, *Fonds Piers de Raveschoot*, nr. 765, los stuk.
- 122 RAG, *LvN*, O. 805. Leenverhef door zijn voogd Willem van der Baerle Jorissone.
- 123 RAG, *fonds Piers de Raveschoot*, nr. 765. Leenrente van 18 p. par. op de heerlijkheid Baarle. Met dank aan D. Verstraete, die mijn aandacht vestigde op dit fonds.
- 124 RAG, *LvN*, O. 870; RAG, *BN*, nr. 9, f. 115 v.; RAG, *BN*, nr. 8, f. 87 v. - f. 88 r.
- 125 RAG, *fonds Piers de Raveschoot*, nr. 766. Los stuk.
- 126 RAG, *LvN*, O. 915; RAG, *BN*, nr. 9, f. 115 v. Leenverhef van 28 mei 1560 na het overlijden van zijn moeder Anna van Praet.
- 127 RAG, *LvN*, O. 916; RAG, *BN*, nr. 9, f. 115 v. Joos Bousse had dit leen gekocht van Charles de Sint-Omaers.
- 128 RAG, *fonds Piers de Raveschoot*, nr. 765. Los stuk van 1576. Joos Bousse verkoopt Baarle aan Joos van Mullem.
- 129 RAG, *BN*, nr. 1140. Los stuk. Wegens wanbetaling van een jaarlijkse rente van 6 p. gr. ten voordele aan Marie Bousse, moest Joos van Mullem Baarle aan Marie Bousse overlaten.
- 130 RAG, *BN*, nr. 1140. Verkoopakte van 18 augustus 1594 van de heerlijkheid Baarle aan meester Jaspar van der Haeghen.
- 131 RAG, *Fonds Piers de Raveschoot*, nr. 766. Los stuk.
- 132 RAG, *LvN*, O. 970; Al op 14 april verkreeg Frans van der Haeghen Baarle in zijn bezit mits het betalen van 1000 p. gr. RAG, *Fonds Piers de Raveschoot*, nr. 765.
- 133 RAG, *LvN*, O. 989.
- 134 RAG, *Fonds Piers de Raveschoot*, nrs. 765 en 767.
- 135 RAG, *Fonds Piers de Raveschoot*, nr. 765. Los stuk.
- 136 RAG, *BN*, nr. 20, f. 96 v.
- 137 RAG, *Fonds Piers de Raveschoot*, nr. 765. Verhef v. 16 september 1744 ; RAG, *BN*, nr. 20, f. 96 v.
- 138 RAG, *Fonds Piers de Raveschoot*, nr. 765. Verhef v. 24 september 1754. RAG, *BN*, nr. 20, f. 96 v.
- 139 RAG, *Fonds Piers de Raveschoot*, nr. 765. Leenverhef van 25 september 1770. RAG, *BN*, nr. 20, f. 96 v.
- 140 ARA, *RK*, nr. 1114, f. 174 v. en ARA, *RK*, nr. 1112, f. 43 r. en f. 44 r.
- 141 RAG, *LtH*, nr. 133, f. 3 r.
- 142 RAG, *LtH*, nr. 136, f. 36 r.
- 143 RAG, *LtH*, nr. 133, renteboek van ca. 1764, f. 20 r.
- 144 ARA, *RK*, nr. 1111, f. 35 v.
- 145 ARA, *RK*, nr. 1112, f. 43 r. en f. 43 v.; RAG, *LtH*, nr. 133, f. 3 r.
- 146 RAG, *LtH*, nr. 134, f. 10 r.; ARA, *Raad van State en Audiëntie*, nr. 618/17, f. 1 v.
- 147 RAG, *LtH*, nr. 136, los stuk; RAG, *LtH*, nr. 133, f. 18 r. In 1611 fungeerde Andries van den Hecke als baljuw van de heerlijkheid Poeke. Zie RAG, *Raad van Vlaanderen*, nr. 9680.
- 148 RAG, *LtH*, nr. 135, los stuk.
- 149 RAG, *LtH*, nr. 135, los stuk : door verkoop van Lauwereins, zijn broer, en Jacqueline van den Hecke, weduwe van jonckeer Melchior Balde. Zie ook RAG, *LtH*, nr. 134, f. 6 v. en f. 10 r.
- 150 RAG, *LtH*, nr. 133, volgens het renteboek van 1645.
- 151 RAG, *LtH*, nr. 133, renteboek van 1645.
- 152 RAG, *LtH*, nr. 115, f. 26 r. en f. 53 r.
- 153 RAG, *LtH*, nr. 135, los stuk; RAG, *LtH*, nr. 134, f. 3 v.
- 154 RAG, *LtH*, nr. 134, f. 8 v. en f. 10 r.
- 155 RAG, *LtH*, nr. 134, f. 10 r.
- 156 RAG, *LtH*, nr. 134, los stuk.
- 157 RAG, *LtH*, nr. 135, los stuk; RAG, *LtH*, nr. 133, renteboek van ca. 1764, f. 21 r.
- 158 RAG, *LtH*, nr. 133, renteboek van ca. 1764, f. 22 r.
- 159 A. VERHOUSTRAETE, *a.w.*, p. 156-157.
- 160 RAG, *LtH*, nr. 87, f. 57 r.
- 161 RAG, *LtH*, nr. 88, ontvangstboek van van Dendermondse.

- 162 ARA, *RR*, nr. 1102, f. 192 v.
- 163 RAG, *LtH*, nr. 87.
- 164 RAG, *LtH*, nr. 87, f. 39 r.
- 165 RAG, *LtH*, nr. 61, f. 33 r.
- 166 ARA, *RR*, nr. 1102, f. 192 v.
- 167 RAG, *BN*, nr. 1282, f. 5 r.
- 168 RAG, *LtH*, nr. 87, f. 1 r.
- 169 RAG, *LtH*, nr. 89, beginblad van de renteboek van 1771; RAG, *LtH*, nr. 61, f. 33 r.
- 170 RAG, *LtH*, nr. 122, f. 112 r.
- 171 RAG, *LtH*, nr. 9, f. 10 v.
- 172 RAG, *LtH*, nr. 122, f. 94 r.
- 173 A. VERHOUSTRAETE, *Over de heerlijkheden van Lotenhulle*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 9 (1958), p. 155-156.
- 174 L. STOCKMAN, *Het domein Bellem-Schuurvelde te Lotenhulle*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 29 (1978), p. 73-75.
- 175 L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 81-84.
- 176 L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 71-87.
- 177 F. BASTAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE en L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Bellem, Aalter*, 1994.
- 178 ARA, *RR*, nr. 1897.
- 179 ARA, *RR*, nr. 1059, f. 61 v.; Archives Départementales Rijnssel, *Rekenkamer*, B 421.
- 180 ARA, *RR*, nr. 1059, f. 61 r.
- 181 A. VERHOUSTRAETE, *Leenroerig overzicht van Aalter*, Maldegem, 1965, p. 60.
- 182 ARA, *RR*, nr. 1923.
- 183 L. STOCKMAN, *De oudste heren van Schuurvelde*, in Land van de Woestijne, jg. 12 (1989), p. 26-28.
- 184 L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 28.
- 185 A. VERHOUSTRAETE, *Over de heerlijkheden van Lotenhulle*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 9 (1958), p. 155-156.
- 186 F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE en L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 137.
- 187 F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE en L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 137.
- 188 F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE en L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 138.
- 189 F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE en L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 139.
- 190 F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE en L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 139 en p. 197.
- 191 F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE en L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 139.
- 192 F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE en L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 139-140.
- 193 F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE en L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 140.
- 194 I. HOSTE en L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Poelke*, Aalter, 1985, p. 7-9 en A. VERHOUSTRAETE, *a.w.*, p. 158.
- 195 I. HOSTE en L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 10-37.
- 196 A. VERHOUSTRAETE, *Leenroerig overzicht van Aalter*, Maldegem, 1965, p. 82-83.
- 197 L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, p. 58-60.
- 198 L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 65.
- 199 L. STOCKMAN, *a.w.*, p. 65-66.
- 200 ARA, *RR*, nr. 1112, f. 44 r.

Gebruikte afkortingen

ARA = Algemeen Rijksarchief Brussel
 BN = Baronie Nevele
 HdI = Hulin de Loo
 LtH = fonds Lotenhulle
 O. = Oorkonde
 RAG = Rijksarchief Gent
 RK = Rekenkamer
 SAG = Stadsarchief Gent
 VS = Vreemde Steden.

CULTUURFLAMINGANTISME EN PLURALISME IN EEKLO VÓÓR DE EERSTE WERELDOORLOG

Het Nationaal Vlaams Verbond, het Algemeen Nederlands Verbond en de Subcommissie voor de “Vervlaamsing van de Gentse Hogeschool”

Griet MARECHAL

INLEIDING

Alhoewel de eerste schuchtere taalwetten waren gestemd¹, dienden nog heel wat eisen afgedwongen te worden vooraleer de Vlamingen dezelfde rechten hadden als de Franstaligen. Om dit via politieke weg te realiseren waren er twee mogelijkheden. De vlaamsgezinden konden over de verschillende partijen heen proberen zich te verenigen in een onpartijdige samenwerking of ze konden elk in hun partij, eventueel in de vorm van een drukkingsgroep, ageren voor de Vlaamse belangen. De eerste mogelijkheid hield het *risico* in tot een eigen partijformatie te leiden. Voor de overgrote meerderheid van de vlaamsgezinden was de tweede weg dan ook het meest aangewezen, waarbij zich onmiddellijk de vraag stelt in welke mate op cruciale ogenblikken het partijpolitieke dan niet de voorrang had op het Vlaamse belang² ?

Gold op het politieke vlak “*geen organen tot bestendige samenwerking maar tijdelijke samenwerking met het oog op een wel bepaald en omschreven doel*”, op cultureel vlak lag dit niet anders. Het Davidsfonds en het Willemsfonds hadden elk een duidelijk uitgesproken ideologisch cultuurideaal. Samenwerking lag niet voor de hand. Een organisatie die een uitzondering was op deze zienswijze was het *Algemeen Nederlands Verbond* (= ANV).

Zich inspirerend op de *Alliance française* had Hippoliet Meert in 1895 te Brussel het Algemeen Nederlands Verbond opgericht en hield Herman Kiewit de Jonge in hetzelfde jaar - onafhankelijk van het eerste initiatief - een pleidooi voor de oprichting van een *Algemeen Nederlands Taalverbond*. De krachten werden gebundeld met behoud van de naam Algemeen Nederlands Verbond. Statuten kwamen er in 1898. De bedoeling was het behartigen van de belangen van de Nederlandse taal waar ook ter wereld. In juli 1896 werd het maandblad *Neerlandia* gestart. Neutraal op godsdienstig en politiek gebied sprak het ANV zich bijgevolg op deze vlakken niet uit. Het wilde niet partijgebonden zijn, maar boven de partijen uitstijgen om de eisen van de Vlaamse Beweging te realiseren. Heeft het ANV grote verdiensten gehad in de

toenadering van Noord en Zuid, het deed meer dan dit. *"Het was, in de jaren voor de eerste wereldoorlog, een zeer bedrijvige propaganda-organisatie in dienst van de Vlaamse strijd"* aldus H. Elias. Het is er meer dan eens in geslaagd Vlamingen van verschillende politieke overtuiging samen te brengen. Het speelde een belangrijke rol in de groei van de Vlaamse Beweging en zette zich in voor de vernederlandsing van het openbaar leven, vooral van het onderwijs en met name van de Gentse universiteit. Ook de toepassing van de taalwetgeving in de openbare diensten werd nauwkeurig in de gaten gehouden. De drijvende kracht van de groep België was de onvermoeibare Hippoliet Meert, stichter en secretaris³.

Het ANV stimuleerde zijn leden om zich te blijven vormen, scholen, taalvaardigheid te verwerven. Correct taalgebruik en een beschaafde omgangstaal werden gepropageerd. Niet alleen geleerde sprekers werden gevraagd, maar de eigen leden verzorgden lezingen, organiseerden liederavonden, lazen poëzie voor enz. Ook de leden van de *fonds* verplichtten zich ertoe om de beurt een spreekbeurt te houden over een historisch, literair of wetenschappelijk probleem⁴. Dit kaderde helemaal in de opvattingen van het cultuurflamingantisme⁵, zoals men de periode 1894-1914 heeft gekenmerkt. Het stond voor twee belangrijke stellingen: 1° *"een volk moet, om in de tijd om het leven te kunnen zegevieren, een geestelijk ontwikkeld volk zijn en dit is alleen mogelijk door het onderwijs en meer in het bijzonder, door onderwijs in eigen taal, van laag tot hoog"* en 2° *"de Vlaming moet een mens worden die zijn individualiteit bevestigt op Europees peil en dit Europeaan worden is slechts mogelijk op voorwaarde dat men Vlaming is"*⁶. De vernederlandsing van het middelbaar, technisch en universitair onderwijs werd dan ook hét strijdpunt van dit flamingantisme. De flaminganten beschouwden de Vlaamse Beweging als een cultuurbeweging. De nadruk op cultuur betekende enerzijds dat de beweging meer was dan een taalbeweging en anderzijds dat de politieke i.c. parlementaire strijd van voorbijgaande aard was, nl. tot het ogenblik dat een afdoend taalstatuut was veroverd⁷. De impuls die de Vlaamse Beweging vanaf de eeuwwisseling kreeg, was te danken aan het ontstaan van een - zij het beperkte - leidende economische klasse. Daardoor kreeg de beweging een burgerlijke component. Ook het algemeen meervoudig stemrecht was een belangrijk element voor de Vlaamse Beweging. De Vlaamse stemmen werden belangrijk⁸.

Het ANV werkte met plaatselijke organisaties, takken geheten. Vooral na 1900 kwamen een aantal plaatselijke kernen tot stand. Vaak waren ze geen lang leven beschoren. Zoals vele van dergelijke initiatieven stonden of vielen ze met de inzet van enkele hardwerkende bestuursleden. Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog gaf de meeste kernen de genadesteek. En na de oorlog kwam er ten gevolge van de strijd tussen de verschillende vlaamsgezinde groepen geen heropleving⁹.

Samenwerking onder de Vlamingen over de verschillende partijen heen bij middel van een vastere organisatievorm was de bedoeling van het *Nationaal Vlaams Verbond* (NVV). Op voorstel van Frans Reinhard¹⁰ werden de grondslagen in 1890 gelegd. Het kwam definitief tot stand in 1891. Als leuze had het Verbond *Samenwerking maar geen versmelting*. Heel wat activiteiten op het gebied van de

Vlaamse strijd waren gelijklopend met die van het ANV. Het *stambewustzijn* was het NVV evenwel totaal vreemd. Het arbeidsterrein van het NVV was beperkt tot de landsgrenzen. Een fusievoorstel van het Algemeen Nederlands Verbond in 1898 werd verworpen met het argument dat “*Het Nationaal Vlaams Verbond ... weigerde zich te laten opslorpen door een internationale maatschappij met hoofdzetel “buiten onze grenzen”*”. Het NVV is tot aan de Eerste Wereldoorlog blijven bestaan. Het heeft heel wat werk verricht: studiecomités opgericht, verzoegschriften verstuurd, petitionnementen georganiseerd. In het bijzonder ijverde het voor de vernederlandsing van de hoofdstad. In de partijpolitiek heeft het Verbond echter geen rol gespeeld¹¹.

Het Algemeen Nederlands Verbond en het Nationaal Vlaams Verbond hadden te Eeklo afdelingen. Alhoewel P. Rogghé er in *Een Eeuw Eeklo. Proeve van een sociaal-economische geschiedenis (1830-1930). Ontstaan en doorbraak van het socialisme* melding van maakt¹², zijn ze aan de aandacht van de auteurs van de *Geschiedenis van Eeklo* ontsnapt¹³. Reden om er enige aandacht aan te besteden. Ook een Subcommissie voor de vernederlandsing van de Gentse Universiteit was te Eeklo actief.

Het Nationaal Vlaams Verbond te Eeklo

Op donderdag 27 mei 1909 waren een dertigtal personen ingegaan op de oproep ondertekend door O.A. Steghers. Als voorlopig bestuur kwam uit de bus: L. Robr. Standaert, ingenieur, Oktaaf A. Steghers, dagbladschrijver en Prosper Van Acker, drukker-uitgever. De bedoeling van het NVV werd door Standaert uiteengezet. Het NVV doet niet aan partijpolitiek, heeft geen politieke kleur, beoogt enkel vlaamsgezindheid. Het heeft zijn hoofdzetel te Brussel (wellicht werd dit beklemtoond om zijn identiteit t.o.v. het ANV te belichten met hoofdzetel te Dordrecht?). Het ageert voor het taalrecht van de Vlamingen. Op dezelfde vergadering hield Steghers een warm pleidooi voor het oprichten van een afdeling, terwijl Van Acker pleitte voor een gedragscode voor de leden. Het mag, aldus Van Acker, niet volstaan een lidgeld te betalen en voor de rest halfslachtige standpunten in te nemen. De punten van ons programma zijn klaar en duidelijk het tot standkomen van een Vlaamse Hogeschool en de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs. Ook Emiel Vande Putte, Pius Ryffranck en Arthur Locufier kwamen tussen. Er werd nog eens beklemtoond dat het niet de bedoeling was een partij te vormen, wel druk uit te oefenen op de kandidaten. Het NVV moest zijn standpunten en Vlaamse eisen bekend maken en de kiezers laten beslissen. Standaert en Steghers meenden dat het NVV radicaal moest zijn¹⁴.

Het voorlopig bestuur organiseerde een grote meeting op 3 juni waarop De Vetter en Alfons Sevens¹⁵ uit Gent en Herbert uit Lokeren doel en werking van het NVV uiteenzetten en dit voor een gehoor van 60 personen¹⁶.

Op 21 juni stond de vaststelling der standregelen, de verkiezing van het bestuur en de organisatie van meetings in omliggende gemeenten op de agenda. Dit gedeelte werd

gevolgd door een voordracht van Standaert over "*De moedertaal (Het Vlaamsch) en de wereldtaal (Het Fransch) in onze hedendaagse beschaving*"¹⁷. Een vijftigtal belangstellenden waren aanwezig. Het bestuur werd als volgt verkozen: L. Robr. Standaert, voorzitter, Prosper Van Acker, ondervoorzitter (alhoewel hij had aangekondigd wegens tijdsgebrek geen mandaat in het bestuur te kunnen aanvaarden, werd hij op uitdrukkelijk verzoek van de voorzitter tot ondervoorzitter gekozen), Oktaaf Steghers, secretaris-schatmeester, Albert Dauwe, kandidaat-notaris en Maurits Verstraete, rekenplichtige, tot bijzitters. Op voorstel van Van Acker werd Emiel Vande Putte, nijveraar, tot erevoorzitter gekozen. Maurits Verstraete hield zijn *maïdenspeech* over de natuurlijkheid en noodzakelijkheid van de Vlaamse Beweging. Standaert wees op de nieuwe richting die door de Vlaamse Beweging was ingeslagen. Het Vlaams op muntstukken, op postzegels, op staatsgebouwen enz. is slechts bijzaak. Hoofdzaak is de vernederlandsing van het onderwijs. Albert Dauwe sprak over de houding van het Verbond bij de verkiezingen. Hij meende dat het Verbond zich van alle inmenging diende te onthouden, maar dat de leden op de voorafgaande polls al hun invloed dienden aan te wenden om alleen mannen die de Vlaamse zaak geneegen waren te laten triomferen¹⁸. Wij gingen op deze eerste tussenkomsten wat uitgebreider in omdat ze goed de opvattingen van het NVV weergeven.

In februari 1912 werd een nieuwe bestuursverkiezing aangekondigd maar het resultaat werd niet bekend gemaakt. In mei 1913 maakten van het bestuur deel uit: Robert Standaert, Prosper Van Acker, Albert Dauwe, Oktaaf Steghers, Prudent Robijn, Ch. Verstraete, Pieter Vandeputte (en niet meer Emiel), Georges Ryffranck en A. Locufier¹⁹. Ir. Standaert bleef tot aan de Eerste Wereldoorlog voorzitter en Oktaaf Steghers zeker tot 1913 secretaris. Wellicht werd hij in 1914 afgelost door Prudent Robijn²⁰. Het vaste lokaal van het NVV was het *Postgasthof* op de Grote Markt, de latere zaal *Luxor*.

De drijvende krachten waren ongetwijfeld Standaert en Steghers. Zij vertegenwoordigden ook de arrondissementsbond Eeklo bij het hoofdbestuur te Brussel²¹. Vanuit Eeklo werd de werking in de andere gemeenten van het arrondissement opgezet. Het secretariaat functioneerde m.a.w. voor het arrondissement Eeklo.

Onmiddellijk na de oprichting en telkens opnieuw werd gepoogd grootse 11 juli-vieringen te organiseren (zie verder). Wanneer dit mislukte, beperkte men zich tot het verspreiden van manifesten. Op 11 juli 1909 was de voornaamste eis een Nederlandstalig middelbaar en hoger onderwijs. Daarmee raken we een vast strijdpunt aan, de vernederlandsing van het onderwijs. Reeds op de eerste meeting van 3 juni 1909 was een motie ten voordele van het wetsvoorstel Coremans en Franck-Segers aangenomen²². Op 11 april 1910 vond een meeting plaats onder het erevoorzitterschap van Emiel Vande Putte. Standaert lichtte het wetsvoorstel toe. Een krachtige motie werd gestemd waarin zijn behandeling werd gevraagd. Ze werd naar de Kamer van Volksvertegenwoordigers gezonden²³. Op 15 februari 1914 werd een grote volksvergadering georganiseerd ten voordele van de taalamendementen aan de

schoolwet. De sprekers, Robert Standaert en Alfons Sevens, kregen een donderende bijval van de volle zaal. Een motie ten voordele van het principe “*Moedertaal = voertaal*” werd gestemd²⁴. De afdeling zette zich voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit in door het verspreiden van eigen verzoekschriften²⁵, maar werkte ook mee aan de acties georganiseerd door de Subcommissie (zie aldaar).

Naar aanleiding van het debat in het Parlement over de wet tot invoering van de persoonlijke dienstplicht (de Legerwet die op 2 juli 1913 zou worden gestemd) kwam het taalgebruik in het leger (terug) in de actualiteit. Heel wat agitatie werd gevoerd. De vorming van Vlaamse en Waalse regimenten werd geëist. Dit programma werd o.m. door het NVV en het ANV gesteund²⁶. Het NVV organiseerde een hele reeks meetings op 22, 25 december 1912 en 12 januari 1913 te Eeklo en in de gemeenten van het arrondissement. Te Eeklo kwamen Hippoliet Meert en Alfons Van Roy²⁷ spreken. Standaert ging spreken te Adegem, Assenede, Balgerhoeke, Maldegem en Sint-Laureins, De Poortere te Watervliet, Balgerhoeke, Oosteeklo en Sint-Laureins, Prudent Robyn te Watervliet en Oosteeklo, Steghers te Kaprijke en Ursel en Van Acker te Maldegem. Het NVV ontbrak ook niet op de grote Vlaamse betoging van 19 januari 1913 te Brussel. Doel van deze betoging was door getal en waardigheid eerbied afdwingen voor de rechtvaardige en gegronde eis “*gelijk taalrecht voor Vlamingen en Walen in het Leger*”. Behalve het NVV was het mannenkoor de *Welgezinden* vertegenwoordigd²⁸.

Culturele activiteiten kregen ook heel wat aandacht. Op 27 februari 1909 vond een *Kunstfeest* plaats waarop de kunstzangeres Mathilde De Vos en de dichter René De Clercq²⁹ optraden³⁰. Het Verbond maakte heel wat propaganda voor de grote huldebetoging op 17 augustus 1913 ter ere van Hugo Verriest. Een gezamenlijke reis naar Ingooigem werd gepland. Op een voorbereidende avond behandelde Oktaaf Steghers, lid van de Vereniging van Letterkundigen van wie de hulde uitging, het leven en werk van Verriest³¹. Zuivere poëzie-avonden waren anders niet aan de Eeklonaars besteed. De avond belegd met de dichter Richard De Cneudt³² kreeg beschamend weinig volk. De oorzaak lag volgens Van Acker, opsteller van de *De Stad Eecloo*, in de aard van de hedendaagse poëzie³³. Een groot *Winterfeest* georganiseerd op 1 december 1912 werd daarentegen wel een groot succes. Honderden personen moesten volgens de verslaggever terugkeren omdat de zaal te klein was. Vele vrouwen waren opgekomen. Een vijftigtal nieuwe leden zouden zich bij die gelegenheid hebben gemeld. Sprekers waren Frans Reinhard van Brussel en Jan Wannyn³⁴ uit Gent. Het lied *Groeninge* werd aangeleerd en gezongen³⁵. In de winter van 1913 startte men met liederavonden. Het lied werd beschouwd als een element in de strijd voor nationale bewustwording. Het Willemsfonds was in 1903 met dergelijke liederavonden voor het volk begonnen³⁶. Tot deelname werden “*mannen en vrouwen aller standen*” opgeroepen³⁷. De bestuurder van de liederavonden was Theofiel De Vliegheer, tevens leider van de *Welgezinden*; aan de piano begeleidden Arthur Defrenne en E. Verstraete³⁸. Ook voor het *Kunstfeest* van 19 juli 1914 waarop o.m. de Rubenscantate van Benoit zou worden uitgevoerd, werd propaganda gevoerd³⁹.

Het NVV nam natuurlijk deel aan en maakte propaganda voor wat door het hoofdbestuur werd georganiseerd, zoals het Algemeen Vlaams Congres van oktober 1910 te Brussel⁴⁰. Aan de grote *Vlaamsche Kunsttag* op 16 juli 1911 te Gent, nam het deel met zijn vlag geschonken door zijn voorzitter. In totaal waren daar trouwens een 300-tal Eekloners aanwezig: de Koninklijke Harmonie St.-Cecilia o.l.v. Emiel Vande Putte, de liberale Werkersvereniging, het Algemeen Nederlands Verbond, de Oud-Soldaten en een afvaardiging van de fanfare de *Vereenigde Vrienden*⁴¹. Volgens *Recht voor Allen* was er ook een afvaardiging van de Katholieke Jonge Wacht en *Eikels worden Boomen* naast de voltallige *Welgezinden*⁴². In het begin werd meer dan eens beroep gedaan op de welsprekendheid van Alfons Sevens, voorzitter van de Gentse afdeling. Zo sprak hij in januari 1910 over zijn ervaringen met de meeting die hij te Luik tegen de Waal Chainaye en de franskiljon Spée had gehouden⁴³.

Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog betekende het einde van het NVV.

Het Algemeen Nederlands Verbond te Eeklo

Ongeveer gelijktijdig met het NVV werd een afdeling van het ANV opgestart. Op 16 mei 1909 berichtte het blijkbaar goed ingelichte weekblad *De Stad Eecloo* dat pogingen ondernomen werden om een tak van het Algemeen Nederlands Verbond op te richten. Op dat ogenblik waren Desiré De Poortere, zuster Anselma van het O.-L.-Vrouw-ten-Doornklooster, Alfred Biltris, A. Danneels en ir. Standaert reeds lid. Volgens Hippoliet Meert, de secretaris van de groep België, zou Oktaaf Steghers ook onmiddellijk bereid zijn om mee te doen. Meert kwam de bedoeling van de organisatie uiteenzetten⁴⁴ en dit blijkbaar met succes. Een plaatselijke vereniging kon opgestart worden. Daarvoor waren volgens de statuten minimum 20 leden noodzakelijk, men telde er al vlug een 45-tal. De definitieve oprichting vond evenwel eerst op 22 juli 1909 plaats in aanwezigheid van een 30-tal personen⁴⁵.

Het initiatief kwam van Desiré De Poortere. Van zijn hand was ook het eerste bericht over de organisatie in *De Stad Eecloo*. Volgens hem was het de bedoeling dat de leden van het ANV aan de algemene volkswelvaart en aan de verheffing van de *Nederduitsche* stam zouden meewerken. Hij wees erop dat het ANV niet alleen de taalstrijd van de Nederlandssprekenden steunde, maar ook de Nederlandse letterkunde. De tak stond buiten elke partijpolitiek en zou liederavonden, feestelijkheden en voordrachten organiseren. De verwachting dat veel ontwikkelde vrouwen zouden toetreden, werd uitdrukkelijk verwoord⁴⁶.

Wellicht was ook Jan Daneels Azn. niet vreemd aan het initiatief. Hij was immers zeer actief in het werven van leden. Frans Van Wassenhove werd verkozen tot voorzitter, K. Smits tot ondervoorzitter, De Poortere tot secretaris, Victor Roegiers, Dr. Haemers en Jan Daneels Azn. waren gewone bestuursleden⁴⁷. Er was ballotering geweest tussen Victor Roegiers, Karel Locufier en Arnold Kochuyt. De eerste haalde het⁴⁸. Eind 1910 fungeerde Victor Roegiers als dienstdoend voorzitter⁴⁹.

De tak organiseerde als eerste grote publieke manifestatie een feestzitting op 6 januari 1910. Hippoliet Meert sprak er voor een talrijk opgekomen publiek - waaronder meer dan de helft dames ! - over het Nederlands Taalgebied⁵⁰. Het *Eecloosch strijkkwartet* voerde puike stukken op⁵¹.

In april 1910 stuurde het bestuur een brief naar de volksvertegenwoordigers van het arrondissement om het wetsvoorstel Franck-Segers onverminkt te zien stemmen. In geen geval mocht het mogelijk worden gemaakt dat Vlaamse kinderen in het Vlaamse land in zogenaamde Waalse afdelingen terecht zouden kunnen⁵². Er werd besloten het *Guldensporenfeest* plechtig te vieren. Om dit te realiseren werd een feestcommissie benoemd. Alle stedelijke maatschappijen zouden tot deelneming uitgenodigd worden⁵³. Alle energie ging naar de organisatie ervan⁵⁴. Een toelage van 500 fr. werd aan de stad gevraagd. Het liep uit op een weigering⁵⁵ en ook de samenwerking verliep faliekant. Een en ander betekende wellicht de doodsteek voor de jonge organisatie.

Na dit beloftevol begin vonden we nog amper sporen van activiteiten. Nochtans bleef de tak bestaan - ze werkte o.m. mee in de Subcommissie en was vertegenwoordigd op de grote kunstdag te Gent op 16 juli 1911⁵⁶ - en dit met onderwijzer De Poortere als secretaris. In elk geval betekende de Eerste Wereld-oorlog het definitieve einde, wat voor vele Vlaamse afdelingen het geval was.

De subcommissie voor de "Vervlaamsing van de Gentse Hogeschool" te Eeklo

Wanneer in april 1909 het volledig verslag van de tweede Vlaamse Hogeschool-commissie was gepubliceerd over de noodzaak en de wijze waarop de vernederlandsing van de Gentse Universiteit met inbegrip van de technische scholen diende te verlopen, kon de propaganda opgestart worden. Om zoveel mogelijk politieke druk uit te oefenen, werden plaatselijke subcommissies in het leven geroepen⁵⁷. Te Eeklo kwam er eind 1910 één tot stand. We vinden er grotendeels dezelfde personen terug die ook actief waren in het ANV en NVV, nl. Emiel Vande Putte, nijveraar, L.R. Standaert, ingenieur, Jan Daneels, nijveraar, Desiré De Poortere, onderwijzer, Victor Roegiers, wisselaar, Prosper van Acker, drukker-uitgever en Albert Dauwe, notaris. Nieuw waren Remi van Brabandt, advocaat en H. Vermast, kandidaat-notaris⁵⁸. De grote meeting op 18 december 1910 te Antwerpen waarop L. Franck, Fr. Van Cauwelaert en Cam. Huysmans, de zgn. *drie kraaiende hanen* gezamenlijk optraden, was ongetwijfeld een stimulans voor een grootscheepse propaganda en dit over de partijgrenzen heen.

Een van de eerste activiteiten bestond erin de Gemeenteraad van Eeklo te bewegen een motie voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit te stemmen. De vraag ging concreet uit van Victor Roegiers, gemeenteraadslid, dienstdoend voorzitter van

het ANV en lid van de plaatselijke Subcommissie. Het Willemsfonds en het NVV steunden het initiatief. Op 28 januari 1911 stemde de Gemeenteraad eenparig volgende motie: "*De Gemeenteraad van Eecloo, drukt den wensch uit dat de Regeering, om te voldoen aan het rechtmatig verlangen der vlaamsche bevolking, binnen den korst (sic) mogelijken tijd overga tot de vervlaamsching der Hoogeschool van Gent*"⁵⁹.

Voor andere activiteiten was het klimaat niet erg gunstig. Zware stakingen waren immers uitgebroken in december 1910 en zouden tot in juni 1911 aanhouden. Grote sociale onrust was het gevolg. Stoeten en manifestaties werden verboden⁶⁰. Zo lang die crisis duurde, kon aan geen ernstige werking gedacht worden. Men besliste dan maar met de actie in de omgeving van wal te steken⁶¹. Toen enkele maanden later een compromis in het sociaal conflict bereikt was, kwam Eeklo toch aan de beurt. De plaatselijke commissie en de bestuursleden van het NVV en het ANV sloegen de handen in elkaar om een grote meeting te houden ter gelegenheid van 11 juli 1911. De voornaamste doelstelling was - het ligt voor de hand - de vernederlandsing van de Gentse Hogeschool. Ondanks het feit dat de omstandigheden niet erg gunstig waren voor feesten met een algemeen volkskarakter, was aldus het verslag in *De Stad Eecloo* de viering toch een groot succes geworden⁶². *Recht voor Allen* reageerde al even enthousiast⁶³.

Namens de drie organisaties ondertekenden volgende personen de oproep tot deelname: Alfred Biltris, Julius Büge, J. Daneels, Albert Dauwe, Edward De Greve, Desiré De Poortere, Arthur Gillis, A. Goethals, Desiré Goethals, Arthur Locufier, Prudent Robijn, Joz. Roegiers, Victor Roegiers, Rob. Standaert, Prosper Van Acker, Emiel Vande Putte en H. Vermast⁶⁴. Een tweede meeting organiseerde de Subcommissie op 17 november 1912 en dit blijkbaar ook met groot succes. August Borms en Jan Wannyn waren de sprekers. Behalve de reeds geciteerde namen maakten op dat ogenblik ook deel uit van de commissie: student Stefaan Dauwe, advocaat en gemeenteraadslid Remi van Brabandt en notaris H. Vermast⁶⁵.

De leden

Het ANV en het NVV beriepen zich erop pluralistisch te zijn, buiten alle partijpolitiek te staan. Slaagden zij er inderdaad in personen van verschillende politieke gezindten te verenigen? Waren katholieken, liberalen en socialisten lid? Wie voelde zich aangetrokken tot hun doelstellingen?

Het weekblad *Neerlandia* publiceerde de nieuwe Eeklose leden in 1909 en 1910. Op dat ogenblik waren reeds vier personen van het ANV lid. Wanneer in 1911 het lidgeld moest betaald worden, reageren er 28 op het eerste verzoek, 16 niet. Er kunnen natuurlijk meerdere redenen zijn - het toeval kan een rol spelen - maar het lijkt ons

toch een groot verloop. Twee personen, de welbekende Steghers en de onbekende De Walsche, en beide vermeld in *Neerlandia* in 1909-1910 prijken niet op de lijsten van 1911. (Had Steghers zijn ontslag gegeven ? zie verder). Omgekeerd bevat de lijst van 1911 ook nog Firmin Roegiers. De leden vermelden we in noot⁶⁶.

Van het NVV kennen we hoofdzakelijk de bestuursleden. D. De Poortere beschouwen we ook als lid. Hij ging immers spreken op meetings gorganiseerd door het NVV en stak in het voorjaar 1914 de loftrompet voor Standaert⁶⁷.

In de Subcommissie vinden we behalve de reeds vermelde leden van beide organisaties ook nog Stefaan Dauwe, zoon van Emiel, fabrieksbestuurder Arthur Gillis, gemeenteraadslid Jozef Roegiers, advocaat en gemeenteraadslid Remi van Brabant en notaris H. Vermast.

Het ANV en het NVV recruteerden beide onder de burgerij en in dezelfde milieus. De ledenlijsten overlappen elkaar. De leden waren hoofdzakelijk fabrikanten⁶⁸, handelaars⁶⁹, beoefenaars van vrije beroepen⁷⁰, enkele zelfstandigen⁷¹, onderwijzend personeel⁷² of ambtenaren⁷³. Alhoewel regelmatig allusie werd gemaakt op de grote belangstelling van vrouwen, werden slechts weinigen effectief lid, nl. van het ANV slechts 3 waarvan 2 in het onderwijs stonden⁷⁴ en één wellicht een vrij beroep had⁷⁵. De vrouwenwereld was een zwak element in de Vlaamse Beweging. Nog zo goed als alles diende er gerealiseerd te worden. De verfransing van de Vlaamse meisjes bestendigde die zwakte. Grote schuldtige was het monopolie van het verfranste onderwijs⁷⁶. Mannelijke geestelijken ontbraken. Vele leden waren gelijktijdig actief in andere culturele of politieke organisaties.

De meesten hadden een duidelijke politieke kleur, katholiek⁷⁷ of liberaal⁷⁸. Om die te bepalen hebben we gebruik gemaakt van de studie van Mia Verstraete, *Het verenigingsleven in Eeklo, 1830-1914*, aangevuld met *De Geschiedenis van Eeklo*. En de socialisten ? Vóór 1914 leefde het Vlaams bewustzijn vooral of uitsluitend in een elitaire, cultureel gevormde bovenlaag. Voor de meeste aanhangers van de Vlaamse Beweging betekende het sociale - voor zover zij inzagen dat de Vlaamse Beweging in haar gevolgen ook een sociale beweging was - hoofdzakelijk een kwestie van culturele volksverheffing dank zij het Nederlandstalig onderwijs. Op die manier zou een Nederlandstalige elite ontstaan die geacht werd de franskiljonse te vervangen. Een dergelijke doelstelling kon een democratische arbeidersbeweging niet bekoren. Met uitzondering van de Daensisten bemerkt men geen sociale reflex bij deze zgn. taal- of cultuurflaminganten. Na 1890 steunden de vlaamsgezinden de sociale wetgeving niet die in België veel later dan in de omringende landen tot stand kwam. En die wetten troffen nochtans ook of vaak vooral de Vlamingen. Zolang er geen zuiver taalaspect aan vast zat, was de interesse niet groot. Onder de flaminganten waren er dan ook geen verdedigers van het enkelvoudig algemeen stemrecht. De Vlaamse Beweging had een sterk kleinburgerlijke inslag. Vaak overwoog zelfs een uitgesproken reactionaire burgerlijke klassemantaliteit. Dit conservatief flamingantisme kon de socialisten niet voor de Vlaamse Beweging winnen. Flamingantisme werd beschouwd als

een aangelegenheid voor burgerij en intellectuelen. Toch mag men niet alle socialisten over dezelfde kam scheren. Het is bekend dat de Antwerpse federatie in de jaren '90 van de vorige eeuw flamingant was geworden en dit in tegenstelling tot de Gentse socialisten o.l.v. Anseele⁷⁹.

De verbeterde strijd van katholieken en liberalen tegen de opkomende socialistische arbeidersbeweging te Eeklo, maakt duidelijk waarom de socialistische arbeiders niet dezelfde *Vlaamse* reflex konden hebben als hun werkgevers en bestuurders, die hun rechtmatige eisen negeerden en b.v. veel lagere lonen uitbetaalden dan elders gebruikelijk was⁸⁰. De sociale omstandigheden waren zo erbarmelijk en het analfabetisme zo verspreid, dat de Vlaamse taalstrijd zeker niet de eerste bekommernis kon zijn van de socialisten. Victor Roegiers, later lid en dienstdoend voorzitter van het ANV, legde in 1901 een rekwest aan de Gemeenteraad voor waarin de Wetgevende Kamers verzocht werden het algemeen stemrecht te verwerpen. Er waren toen 9 katholieke stemmen voor en 2 liberale stemmen tegen, nl. van Van Damme en K. Schmitz. Het algemeen enkelvoudig stemrecht zou volgens Roegiers de ondergang van het land meebrengen⁸¹. Voor de mondigheid van de arbeiders via het enkelvoudig algemeen stemrecht ijverden de meeste *flaminganten* niet. Tussen flaminganten en socialisten klikte het dan ook zelden.

Guldensporenviering, smeedijzer of breekijzer ?

In de inleiding wezen we er reeds op dat pluralisme noch in de politieke noch in de culturele wereld voor de hand lag. De pogingen om tot een eensgezind 11-julifeest te komen, illustreren dit. De Guldensporenslag was in de 19de eeuw uitgegroeid tot een symbool voor de strijd van de Vlamingen voor de verwerving van hun elementaire rechten binnen de verfranste Belgische staat. Op een algemene vergadering van het NVV in oktober 1893 te Tienen werd 11 juli tot nationale feestdag uitgeroepen. Door de activiteit van het Algemeen Nederlands Verbond zou ze omstreeks de eeuwwisseling als Vlaamse nationale feestdag burgerrecht verwerven⁸². Maar dit betekende niet dat ook eensgezindheid bereikt was. Integendeel. In 1902 werden te Kortrijk maar liefst vier Guldensporenvieringen georganiseerd. Lag het op nationaal vlak moeilijk, op lokaal vlak deed zich hetzelfde voor. In Eeklo kwam de onwil om tot een eensgezinde viering te komen vanuit katholieke hoek.

Aanvankelijk waren de herdenkingen een uitsluitend katholieke aangelegenheid. N.a.v. 600 jaar Guldensporen kwam onder druk van het Willemsfonds een comité tot stand waarin ook liberalen zetelden. Het hoogtepunt was een stoet waaraan alle Eeklose verenigingen deelnamen. Het Willemsfonds streefde in de volgende jaren ditzelfde pluralisme na⁸³. In 1909 poogde het NVV een 11-juliviering op touw te zetten boven alle partijverschillen heen. Hierin werd het gedwarsboomd vanuit de toneelbond *Lust naar Kunst* (voorzitter Firmin Roegiers). Die had drie klenkale maatschappijen (Amicitia, St.-Georges en De Getrouwe) uitgenodigd om tegen be-

taling een concert te geven op de markt, wou van geen samenwerking weten en ook zijn initiatief niet opgeven. “*Gul*” stelde men voor dat het NVV de volgende dag mocht vieren. Dit standpunt kon het NVV niet aanvaarden en het beperkte zich tot het verspreiden van een manifest over het onderwijs (zie hoger). De nationale feestdag werd blijkbaar beschouwd als het monopolie van één partij, wat op het verzet stuitte van pluralistisch ingestelde organisaties. Eenzelfde boycot deed zich het volgende jaar voor. De moeilijkheden begonnen echter tussen het ANV en NVV. Het NVV zou aan het ANV voorgesteld hebben een vergadering te beleggen voor alle maatschappijen die het organisatiecomité zouden vormen. Het ANV wilde er niet van horen, wou de inrichting en de leiding op zich nemen en eiste zelfs de uitsluiting van het Vlaams Verbond. Het voorwendsel was dat Steghers, de secretaris van het Vlaams Verbond, de strekking van het Nederlands Verbond had bekritiseerd. Het argument dat Steghers dit niet als secretaris, maar als privé-persoon onder het synoniem *Free Fritz* had gedaan, mocht niet baten. Ook een eventueel ontslag van Steghers zou geen verschil maken. Het Vlaams Verbond mocht niet meedoen. Haemers was de grote tegenstander. Het Vlaams Verbond besliste dan op 11 juli een meeting te organiseren, niet deel te nemen aan de stoet en een afwachtende houding aan te nemen. Het ANV zette het initiatief verder⁸⁴. Alle vlaamsgezinde personen en organisaties werden op de voorbereidende vergadering van 9 juni uitgenodigd⁸⁵. Er werd zelfs een som van 500 fr. uitgelooft voor de meest versierde groep of wagen die aan de Bloemenstoet deelnam. De onpartijdigheid van het gehele opzet werd beklemtoond⁸⁶. Men poogde zich van de medewerking van Firmin Roegiers, voorzitter van *Lust naar Kunst* te verzekeren. Dr. Haemers had het op zich genomen hem te overhalen. Dit lukte slechts na veel aandringen en op de uitdrukkelijke voorwaarde dat niets tegen de waardigheid van de katholieke partij zou gebeuren. De klerikale maatschappijen die gevestigd waren in *De Werkmanskring* zouden dan zagezegd door Jan Daneels uitgenodigd zijn onder de schimpnaam van maatschappijen van de *luizenkelder*. Haemers en Roegiers namen ontslag. Alhoewel dit niet kon worden bewezen en dit ondanks een premie van 1000 fr. en zelfs na het ontslag van Daneels, waardoor er geen argument meer was voor de boycot, wilden Haemers en Roegiers toch niet samenwerken. Het lijkt heel veel op een manoeuvre opgezet tegen het welslagen van een pluralistisch feest. Het resultaat was dat het ANV ook afzag van de organisatie en het NVV de zaak overnam en de organisatie toevertrouwde aan een neutraal feestcomité waarin zelfs de klerikale leden de meerderheid vormden. Maar desondanks kwamen de katholieke maatschappijen niet over de brug⁸⁷. Kopstukken van die partij wilden van geen neutrale Vlaamse feestviering weten. Ze zou klerikaal zijn of niet zijn⁸⁸. Deze opvatting wordt bevestigd door de uitval van Pius Ryffranck tegen Oktaaf Steghers alias Free Fritz het jaar voordien. Deze laatste had naar aanleiding van een vergadering van de studentenkring *Eikels worden boomen* geschreven dat katholiek en liberaal voornamen zijn en Vlaming onze familienaam. Dat leverde een felle reactie op van de *Gazette van Eecloo*, die letterlijk zegde tegen het samengaan met andersdenkenden te zijn⁸⁹. Dat de vraag aan de overwegend katholieke Gemeenteraad voor een subsidie van 500 fr. werd geweigerd, ligt dan ook voor de hand⁹⁰. Ondanks alle tegenkanting ging de viering toch door: op zondag 10 juli was er om 11 u. een concert op de stedelijke kiosk, om 14 u. een optocht door de stad met uitvoe-

ring van Vlaamse liederen aan het standbeeld van Ledeganck, een feestrede door de - katholieke - Lambrichts⁹¹ van Brussel en een tweede concert om 17 u. Op maandag 11 juli werd een gezellig samenzijn voor de leden van de deelnemende maatschappijen georganiseerd.

De commotie rond de organisatie en de scheurmakerij in de Vlaamse Beweging was erg groot en gaf zelfs aanleiding tot het drukken van een gelegenheidsblad *De Noodkreet*. Het zette zich sterk af tegen *Recht voor Allen*, dat een katholiek, maar niet een christelijk blad genoemd werd⁹².

In 1911 organiseerden de twee Verbonden en de Subcommissie op 11 juli een grootse meeting ter vernederlandsing van de Gentse universiteit. De volgende jaren nam het NVV steeds opnieuw het initiatief en vroeg financiële steun aan het gemeentebestuur. Maar wat in Assenede en Kaprijke kon, kon blijkbaar niet in Eeklo⁹³. Het NVV beperkte zich dan ook noodgedwongen tot het uitgeven van een manifest ter gelegenheid van 11 juli 1913 en 1914⁹⁴.

Ongetwijfeld lagen de politiek van het NVV en de houding van voorzitter Standaert, die alhoewel katholiek steeds prioriteit gaf aan de eisen van de Vlaamse Beweging, de katholieke partij niet. Dit was reeds het geval vóór de oprichting van een afdeling van het Vlaams Verbond. Hij organiseerde b.v. op 6 juni 1907 ondanks tegenkanting van de katholieken een meeting over het wetsvoorstel Coremans waar 150 à 200 belangstellenden op af kwamen. Hij zorgde ervoor dat zowel Willemsfonds als Davidsfonds aan de voorzitterstafel plaats namen⁹⁵ en kreeg een gemeenschappelijke motie voor mekaar⁹⁶. En bij de wetgevende verkiezingen in 1914 scheidde hij zich uit vlaamsgezindheid af van de klerikale groep en steunde Alfons Sevens die te Gent met de Daensisten opkwam⁹⁷. Desiré De Poortere was van oordeel dat Standaert de vlaamsgezindheid aan de politiek wist te onttrekken om geheel in zijn ideaal op te gaan: "*de Vlaming groot en geëerbiedigd op eigen grond met eigen middelen*"⁹⁸.

Volgens Elias bewijst het onvermogen om tot een gemeenschappelijke viering te komen, het gemis aan werkelijk Vlaams-nationaal bewustzijn. Ieder herdacht in de geest van de eigen ideologie en strijd. Een nationale gedachte als gemeenschappelijke basis ontbrak⁹⁹. Eerst na de Eerste Wereldoorlog zou het gemeentebestuur langzaam bijdraaien¹⁰⁰.

Personalia en Besluit

In de pluralistische Vlaamse strijd te Eeklo stonden Robert Standaert, Oktaaf Steghers, Desiré De Poortere en Prosper Van Acker op de voorgrond. Het zijn geen onbekenden en een aantal biografische gegevens vindt men her en der, maar ze verdienen o.i. een uitgebreider biografie. We denken b.v. aan de figuur van Desiré De Poortere. Geboren in Eeklo op 18 augustus 1881 als Lodewijk Desiré, werd hij er in 1901 aangesteld als hulponderwijzer. Reeds jong zette hij zich in voor de Vlaamse Beweging. In zijn activiteiten kan men drie luiken onderscheiden die elk verdienen

uitgewerkt te worden: 1. de stadsonderwijzer; 2. de redacteur van plaatselijke bladen; 3. de strijdende flamingant.

Volgens de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* bleven de veelzijdige activiteiten van Bob Standaert, eigenlijk Louis Charles Robert (geboren te Waarschoot op 30 okt. 1883 en overleden te Balgerhoeke op 25 november 1958) onder een waas van geheimzinnigheid verborgen, omdat hij zich buiten de partijpolitiek hield en weinig of niet in het openbaar optrad. Voor de periode vóór 1914 wordt enkel vermeld dat hij penningmeester van het Katholiek Vlaams Oud-Hoogstudentenverbond van Oost-Vlaanderen was¹⁰¹. Zo geheimzinnig was de periode voor de Eerste Wereldoorlog nochtans niet. Hij was vanaf 1908 bestuurslid van het Davidsfonds¹⁰², was lid van het ANV, maar was, zoals we zagen, vooral actief als voorzitter van het NVV afdeling Eeklo en dit van 1909 tot aan de Eerste Wereldoorlog. Als voorzitter was hij de stuwende kracht en geldschietster. Hij hield zich in die periode niet op de achtergrond, maar sprak vaak op de vergaderingen van het plaatselijk NVV en hield meetings in de omliggende gemeenten.

Oktaaf Steghers krijgt ook een vermelding in de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*¹⁰³. Hij was journalist en letterkundige, geboren te Eeklo op 15 januari 1889 en overleden te Sint-Jans-Molenbeek op 20 augustus 1942. Voor de periode 1910-1914 wordt gesteld dat hij in Gent contact had met Vlaamse letterkundigen, een paar novellen schreef en van kleine journalistieke bijdragen leefde. In deze en in andere bijdragen staat zo goed als niets over zijn leven vóór 1914¹⁰⁴. Ook hij lijkt ons meer aandacht te verdienen. Hetzelfde kan gezegd worden van de drukker-uitgever, Prosper Van Acker¹⁰⁵.

Het onderwijsvraagstuk stond vóór de Eerste Wereldoorlog op de voorgrond in de strijd van de Vlaamse Beweging¹⁰⁶. Dit was te Eeklo niet anders. De commissies voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit betekenden een eensgezinde buitenparlementaire organisatie van alle vlaamsgezinde krachten. Ook in de agitatie rond de nieuwe legerwet werkten flaminganten uit verschillende richtingen korte tijd samen. Veel meer eensgezindheid viel er niet te bespeuren.

Volgens Elias nam het NVV "*moties aan, deed oproepen, stuurde vertoogschriften, vroeg audiënties aan bij de Koning en bij de ministers, droeg allerhande voorstellen voor, maar heeft in de partijpolitiek geen rol gespeeld*" en beschouwt dit - onbegrijpelijk - als *veel wind verzet* ¹⁰⁷. Voor Eeklo kunnen we moeilijk anders dan er een andere mening op na houden.

Afkortingen: AM = Appeltjes van het Meetjesland; SAE = Stadsarchief te Eeklo; SE = het weekblad *De Stad Eeklo*. We danken heel oprecht de heer Pareyn, directeur van het Liberaal Archief te Gent, die door zijn bereidwilligheid de redactie van dit artikel heeft mogelijk gemaakt.

- 1 In 1878 toelating het Nederlands naast het Frans in de openbare besturen in Vlaanderen te gebruiken, in 1888 de bepalingen over de taalkennis van de officieren, in 1889 de wet De Vigne-Coremans die de wet van 1873 inzake het Nederlands in strafzaken aanvulde, in 1890 de bepalingen in de wet over het hoger onderwijs, in 1883 de invoering van het Nederlands als onderwijstaal voor enkele vakken in het rijks middelbaar onderwijs, in 1891 de wet Coremans-Le Jeune over het gebruik van het Nederlands voor de beroepshoven van Brussel en Luik en in 1894 de wet Begerem: H.J. ELIAS, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte, 1780-1914*, dl. 4, Antwerpen, 1965, p. 2 en 359 en E. WITTE, *Geschiedenis van Vlaanderen van de oorsprong tot heden*, Brussel, 1983, p. 238-239.
- 2 H.J. ELIAS, a.w., p. 225-227.
- 3 H.J. ELIAS, a.w., p. 277-278 en 292-293.
- 4 Zie b.v. Mia VERSTRAETE, *Het verenigingsleven in Eeklo, 1830-1914*, RUGent, 3 delen, 1985, dl. II, p. 74 en 145, P. LAROY, *De geschiedenis van het Willemsfonds in Eeklo en het Meetjesland*, Gent, 1993, p. 19 e.v. en A. WITHOECK, *115 jaar Davidsfonds Eeklo*, in Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland, jg. 5 (1991), p. 6 e.v.
- 5 Illustratief voor deze opvatting is Meerts beschrijving van het opzet van het ANV: "Wordt het doel van ons Groote Verbond in de Alg. Grondslagen omschreven, als zijnde: de verhooging van de zedelijke kracht van den Nederlandschen Stam; wij hebben tot onze bijzondere roeping gerekend de verhooging van het zelfbewustzijn bij ons eigen Volk, het aankweken van zelfeerbied en het daaruit vanzelf voortvloeiende eischen van eerbied voor dat zelfstandig zijn. Wij hebben dus nooit gedacht, dat onze bekommering zich moest beperken bij geestesvoedsel voor den minderen man en recht eischen voor hem. Wij hebben als onze taak beschouwd: vervlaamsching van ons zelf in ons diepste wezen tot Nederlandsche kultuurmenschen, die even hoog willen staan als eenig kultuurvolk bij den aanvang der XXste eeuw, en niet langer willen blijven: platte gewestaalsprekende menschen, waardoor wij onze stelling in België ontzaglijk verzwakken. Vervlaamsching dus van het Vlaamsche Volk vooral in zijn hoogere lagen; inrichting van den Vlaamschen arbeid zoodanig, dat de trotsche verfranschte rots, die onze hoogere standen zijn, niet ontsnappen kan aan den golfslag der Vlaamsche zee, die hare flanken besproeit, al hooger en hooger, tot haar stugge top zelf onder het zilte water verdwijnt." Neerlandia, jg. 16 (1912), p. 106.
- 6 H.J. ELIAS, a.w., p. 329.
- 7 H.J. ELIAS, a.w., p. 377.
- 8 Els WITTE, *Arm Vlaanderen (XIXde eeuw)*, in Els WITTE e.a., *Geschiedenis van Vlaanderen van de oorsprong tot heden*, Brussel, 1983, p. 239-241 en Els WITTE en Jan CRAEYBECKX, *Politieke geschiedenis van België sinds 1830*, Antwerpen, 1981, p. 147-149.
- 9 G. GROOTHOFF, *Algemeen Nederlands Verbond*, in Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, Tielt-Utrecht, 1973, p. 77; G. GROOTHOFF, *75 jaar Algemeen Nederlands Verbond*, in Ons Erfdeel, 14, nr. 2 (1970-71), p. 168-170.
- 10 Frans Reinhard, ambtenaar en activist, was geboren te Brussel op 2 maart 1850 en is overleden te Heveadorp (NI) op 30 juli 1921. Met Josson was hij tussen 1900 en 1914 onbetwist leider van de Brusselse flaminganten: Aelbrecht PEERENBOOM, in Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, p. 1309-1310.
- 11 H.J. ELIAS, *Beknopte geschiedenis van de Vlaamse Beweging*, in Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, p. 23; Harry DE CEULAER, *Nationaal Vlaams Verbond*, in *ibid.*, p. 1006-1007; H.J. ELIAS, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, p. 5, 143 en 232.
- 12 P. ROGGE, *Een eeuw Eeklo. Proeve van een sociaal-economische geschiedenis (1830-1930) Ontstaan en doorbraak voor het socialisme*, in AM, jg. 22 (1971), p. 197 noot 235. Ook Mia VERSTRAETE vermeldt het NVV; a.w., II, p. 166.
- 13 Eeklo, 1990.

- 14 SE, 30 mei 1909.
- 15 Alfons Sevens, geboren te Lapscheure op 10 maart 1877, overleed te Gent op 3 dec. 1961. Hij was letterkundige en journalist en wordt gekenmerkt als een onstuimig flamingantisch agitator. Voor W.O. I was hij een der leiders van de Gentse afdeling van het Nationaal Vlaams Verbond: Reginald DE SCHRIJVER in Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, p. 1408-1409. Volgens Daniël Vanacker was hij secretaris van de NVV-afdeling die in 1909 te Gent werd opgericht tot hij in 1912 ruzie kreeg. Vanuit deze functie organiseerde hij een petitie-actie voor de vernederlandsing van de Gentse Universiteit en verzamelde meer dan 100.000 handtekeningen. Uit reactie tegen de franskiljonse invloed op de katholieke lijst sloot hij voor de wetgevende verkiezingen van 1914 een verbond met de daensisten. Hij schrok er ook niet voor terug op franskiljonse vergaderingen te gaan tegenspreken: Nationaal Biografisch Woordenboek, 11, Brussel, 1985, k. 714-718.
- 16 SE, 13 juni 1909.
- 17 SE, 20 juni 1909.
- 18 SE, 27 juni 1909.
- 19 SAE, *Modern archief*, nr. 72.
- 20 Dit menen wij te mogen afleiden uit het feit dat Steghers in 1914 niet meer als dusdanig vermeld werd en dat kaarten voor het Kunstfeest dat op 19 juli 1914 te Gent plaatsvond, bij Prudent Robijn op de Statieplaats te verkrijgen waren: SE, 20 juni en 11 juli 1914.
- 21 SE, 28 nov. 1909.
- 22 Het oorspronkelijke wetsvoorstel Coremans over de vernederlandsing van het vrij (= katholiek) onderwijs (of de toepassing van de wet van 1883 op dit onderwijs) werd ten gevolge van compromissen het wetsvoorstel Franck-Segers en aangenomen op 22 april 1910: H.J. Elias, *a.w.*, p. 13, 170-171, 175 e.v. en 191-195.
- 23 SE, 9 en 16 april 1910.
- 24 SE, 14 en 21 febr. 1914.
- 25 SE, 10 mei 1913.
- 26 Over de taalwetgeving en het leger zie Wim VAN DEN STEENE in Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, p. 1619-1628, Richard BOIJEN, *De taalwetgeving in het Belgische Leger (1830-1940)*, Brussel, Kon. Legermuseum, 1992 (Centrum voor Militaire Geschiedenis, Bijdr. 26) en H.J. ELIAS, *a.w.*, p. 206-209.
- 27 Alfons Van Roy, geboren in Asper op 11 juni 1882 en overleden in Den Haag op 15 oktober 1927, was advocaat en hoogleraar. Hij stond bekend als een vurig flamingant: Lammert BUNING, *Roy, Alfons van* in Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, p. 1364-1365.
- 28 SE, 11 en 25 jan. 1913.
- 29 René Desiderius de Clercq, leraar, letterkundige en activist werd geboren te Deerlijk op 14 nov. 1877 en overleed te Maartensdijk (Utrecht) op 12 juni 1932. Werkzaam als leraar Germaanse talen in 1907 aan het Atheneum te Gent had hij o.m. H. Meert als collega: Koenraad HULPIAU, in Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, p. 299-300 en dez. in Nationaal Biografisch Woordenboek, 11, Brussel, 1985, k. 119-124.
- 30 SE, 26 febr. 1910.
- 31 SE, 2 aug. 1913.
- 32 Richard de Cneudt, dichter, pedagoog, Vlaams strijder en activist, werd geboren te Gent op 24 sept. 1877 en overleed er op 29 jan. 1959: Wim BLOCKMANS in Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, p. 305 en Id. in Nationaal Biografisch Woordenboek, 5, Brussel, 1972, k. 201-211.
- 33 SE, 3 en 10 febr. 1912.
- 34 Jan Baptist Wannyn, leraar, was geboren te Gent op 28 november 1867 en overleed te Rotterdam op 26 september 1949. Hij had een eigen Handels- en taalinstituut, de English Club te Gent. Hij was een zeer actief propagandist en agitator en activist: Albert GOOVAERTS in Encyclopedie der Vlaamse Beweging, p. 2012-2013.
- 35 SE, 7 dec. 1912.
- 36 H.J. ELIAS, *a.w.*, p. 347.
- 37 SE, nov. 1913 en 25 april 1914; volgens *Recht voor Allen* van 9 nov. 1913 zouden honderd personen waaronder meer dan twintig vrouwen deel hebben genomen aan de eerste liederavond. Th. De Vlieghe die de liederen aanleerde, kreeg een pluimpje. "*Het is een werk van volksopheuring en verzedelijking die aller steun verdient.*"

- 38 SE, 25 april 1914.
- 39 SE, 20 juni, 11 juli en 25 juli 1914 met uitgebreid lovend verslag over het kunstfeest waarvan H. Meert en A. Sevens de voornaamste organisatoren waren.
- 40 SE, 22 okt. 1910.
- 41 SE, 22 juli 1911; *Recht voor Allen*, 23 juli 1911.
- 42 *Recht voor Allen*, 23 juli 1911.
- 43 SE, 15 jan. 1910.
- 44 Archief en Museum van het Vlaams Cultuurleven, V 34505 B, Uitgaande brieven van het secretariaat, dl. II, p. 937.
- 45 SE, 25 juli 1909.
- 46 SE, 30 mei 1909.
- 47 *Neerlandia*, juni 1910, p. 1027.
- 48 SE, 25 juli 1909.
- 49 SAE, *Modern Archief*, nr. 71 (minuten en bijlagen bij de gemeenteraadszittingen van januari-maart 1911).
- 50 De lezing was wellicht gesteund op zijn bekende studie over *Het Nederlandsch Taalgebied*, Gent, 1897, een bijgewerkte versie van het artikel dat Meert in 1893 liet publiceren in *De Nederlander* (Chicago). De studie is opnieuw uitgegeven in *Neerlandia*, 76 (1972), p. 71-80; *Hulde aan Hippoliet Meert*, Brussel, 1974, brochure n.a.v. de herdenking georganiseerd te Brussel op 22-27 november 1974, p. 20.
- 51 Dit bestond uit de heren O. Vande Poele, A. Goethals, Edm. Verstraete en Edg. Van Zandijcke. Ze werden bijgestaan door Arthur Defrenne en Julius Van de Velde: SE, 8 jan. 1910.
- 52 SE, 2 april 1910.
- 53 *Neerlandia*, juni 1910.
- 54 SE, 28 mei en 4 juni 1910.
- 55 SAE, *Modern Archief*, nr. 71.
- 56 SE, 22 juli 1911.
- 57 Ze ontstond in 1907. De eerste leden waren M. Rooses, voorzitter, Flor Heuvelmans, ondervoorzitter, L. De Ract, verslaggever en H. Meert en M. Rudelsheim secretarissen: Jocelyn VAN EYCKEN en Pieter VAN HEES, *Vlaamse Hogeschoolcommissies*, in *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, p. 1884.
- 58 SE, 17 dec. 1910.
- 59 SAE, *Modern Archief*, nr. 25 (gemeenteraadsverslag van 28 januari 1911) en 71 (minuten en bijlagen bij de gemeenteraadszittingen van januari-maart 1911); zie ook P. ROGGHE, *Een Eeuw Eeklo. Proeve van een sociaal-economische geschiedenis (1830-1930). Ontstaan en doorbraak van het socialisme*, AM, jb. 22 (1971), p. 249; *Recht voor Allen*, 5 febr. 1911.
- 60 P. ROGGHE, a.w., p. 228-240 en Carlos VANDAELE, *Eeklo... een stad van 'kleine luyden'* in *Geschiedenis van Eeklo*, p. 420-421.
- 61 SE, 11 april 1911.
- 62 SE, 15 juli 1911.
- 63 *Recht voor Allen*, 16 juli 1911. Het blad had trouwens heel wat publiciteit gemaakt: zie b.v. de afleveringen van 25 juni, 2 en 9 juli.
- 64 SE, 24 juni 1911.
- 65 SE, 16 en 23 nov. 1912.
- 66 Betaalden onmiddellijk: Alfred Biltris, Julius Bûge, Jules en Jan Daneels, Desiré De Poortere, Edw. Degreve, J. De Praet, J. De Schrijver, Albert en Georges Eurard, Dr. Haemers, Arthur Locufier, K. Locufier, Raym. Potvlieghe (Adegem), Victor Roegiers, G. Ryffranck, K. Smutz, Jan Spaey, Leopold Speegelaere, Clara Spitael, Robert Standaert, Prosper Van Acker, Emiel Vande Putte, K. Van Toortelboom, Frans van Wassenhove, August Verlé, Kam. Verstraete-Knudde en Cam. Verstraete.
Hadden niet op het eerste verzoek betaald: zuster Anselma, Alfred Daneels (maar die was in sept. 1910 overleden), N. Gilson, A. Kockuyt, Van de Poele, Alb. Dauwe, Aug. Sandijk, Des. Goethals, Des. Steyuart, Mej. Marie Claessens, Arm. Goethals, Edw. Verstraete, Edg. Van Sandijk, Jul. Van de Velde, Arthur Defrenne en Firmin Roegiers. Maurits Verstraete ten slotte verhuisde naar Gent Archief en Museum van het Vlaams Cultuurleven, V 34505 B, "ANV-groep België Nieuwe leden - adressen", p. 282 en 308.

- 67 SE, 25 april 1914.
- 68 Jan en Jules Daneels, Georges Eurard, ir. Standaert, Arthur en L. Locufier, K. Smitz, Emiel Vande Putte.
- 69 Edward Degreve, Albert Eurard, Victor Roegiers, Desiré Goethals, August Verlé.
- 70 Geneesheren waren Haemers en Potvlieghe (Adegem), apotheker Firmin Roegiers, drukkers-uitgevers Prosper Van Acker en G. Ryffranck en notarissen Spaey en Dauwe.
- 71 Journalist Steghers, boekhouder-handelsreiziger Büge en verzekeringsopziener Robijn.
- 72 Zuster Anselma, Biltris, De Poortere, De Praet, Gilson, Van Toortelboom (kantonaal opziener), Kam. Verstraete (leraar aan St.-Gregorius), Cam. Verstraete ...
- 73 Frans van Wassenhove (stadsarchitect, majoor Burgerwacht...).
- 74 Zuster Anselma ofte Prudence Coppens geboren te Wachtebeke in 1870 en overleden in 1929, lerares Nederlands in de normaalschool van O.L.Vrouw-ten-Doom en Mej. Maria Claessens. Het Comité van de aangenomen meisjesschool verlangde juffr. Maria Claeysens, geboren te Oostende op 20 nov. 1887 en gediplomeerd te Eeklo op 3 aug. 1907, aan te stellen: SAE, *Modern Archief*, nr. 72 (brief van 28 maart 1913).
- 75 Hotelhoudster Clara Spitaal.
- 76 H.J. ELIAS, *a.w.*, p. 350-351.
- 77 Alfred Biltris, Albert Eurard, Desiré Goethals, Dr. Haemers, Jozef en Victor Roegiers, G. Ryffranck, Jan Spaey, Robert Standaert, Oktaaf Steghers, Remi van Brabandt, Karel van Toortelboom, Frans van Wassenhove en Kam. Verstraete-Knudde...
- 78 Als uitgesproken liberaal kunnen we beschouwen Julius Büge, de beide Daneels, Edw. Degreve, J. De Praet, A. en K. Locufier, K. Smitz, Leopold Speegelaere, Prosper Van Acker, Emiel Van de Putte...
- 79 Naar J. CRAEYBECKX, *Arbeidersbeweging en Vlaamsgezindheid vóór de eerste wereldoorlog*, Meded. van de Kon. Acad. voor Wet., Lett. en S. Kunsten van België, Klasse der Lett, XL, Brussel, 1978, 3, 57 p.
- 80 Een Eeklose viergetouwenwever kreeg toen een weekloon van 18 fr, een tweegetouwenwever 9 à 12 fr., een vlaszwengelaar voor een werkweek van 72 uur in zeer ongezonde omstandigheden 9 à 14 fr. Metsers verdienden 33 centiemes per uur, knapen 24 centiemes (P. ROGGHE, *Een Eeuw Eeklo*, p. 229-230). Voor het ANV was de minimumbijdrage voor lidmaatschap 3 fr. en een gewone bijdrage 5 fr. Alle Eeklose leden betaalden de bijdrage van 5 fr.
- 81 P. ROGGHE, *a.w.*, p. 229 en noot 510 op p. 248 en SAE, *Modern Archief*, nr. 25 (gemeenteraadsverslag van 23 dec. 1901).
- 82 Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, p. 630-631; H.J. ELIAS, *a.w.*, p. 376.
- 83 W. HAMERLYNCK, *Ontstaan en eerste jaren van de koorzangvereniging "De Welgezinden" (1893-1903) te Eeklo*, in AM, jb. 6, 19 (1968), p. 204; P. LAROY, *a.w.*, p. 33.
- 84 SE, 2 april 1910.
- 85 SE, 28 mei 1910.
- 86 SE, 4 juni 1910.
- 87 Het resultaat was dat de Guldensporenstoet "Indrukwekkend en bijna heel blauw" was; P. LAROY, *a.w.*, p. 33.
- 88 SE, 2 juli 1910.
- 89 SE, 29 aug. 1909.
- 90 SAE, *Modern Archief*, nr. 25 (gemeenteraadsverslag van 26 april 1910).
- 91 Wellicht werd Jacob Lambrichts bedoeld, geboren in Nederlands-Limburg in 1873, overlijdensdatum onbekend, gewezen kloosterling, leraar en activist. Hij was een zeer goed redenaar en pleitte o.m. voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Hij was een der voormannen van het Brusselse activisme: Anne VAN HERREWEGHEN, *Lambrichts Jacob*, in Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, p. 820.
- 92 SE, 9 juli 1910.
- 93 SAE, *Modern Archief*, nr. 72 en 25 (gemeenteraadsverslag van 2 juni 1913).
- 94 SE, 12 juli 1913.
- 95 SE, 9 juni 1907.
- 96 Afdrukt in P. LAROY, *a.w.*, p. 34.
- 97 SE, 9 mei 1914. Zie ook noot 15.

- 98 *De Stad Eecloo*, 25 april 1914: uit de rede van D. De Poortere gewijd aan de toewijding van L. Robr. Standaert.
- 99 H.J. ELIAS, *a.w.*, p. 279.
- 100 Paul VAN DE WOESTYNE, *Geschiedenis van Eeklo*, p. 506-507.
- 101 Frans VAN DER ELST en Hendrik D. MOMMAERTS, in *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, p. 1478-1479. Ten onrechte stellen zij dat hij getrouwd was met een Engelse. Hij huwde op 15 mei 1911 Marguerite Maria Françoise Tibbaut uit Kalken.
- 102 A. WITHOECK, *115 jaar Davidsfonds*, in *Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland*, jg. 5 (1991), nr. 4.
- 103 Aelbrecht PEERENBOOM, p. 1481.
- 104 Zie b.v. W. STEEGHERS, *Octaaf Steeghers (1889-1942)*, in *Ons Meetjesland*, jg. 1, nr. 3 (1968) p. 2-3 en W. STEEGHERS, *De kwartierstaat van de Vlaamse Letterkundige Octaaf Steghers*, in *De Eik*, (1981), p. 18-19.
- 105 Er zijn wel enkele korte bijdragen zoals van W. STEEGHERS, *Prosper Bernardus Aloïse Van Acker (1868-1937)*, in *AM*, jb. 21 (1970), p. 208-214 en van P. LAROY, *a.w.*, p. 24.
- 106 H.J. ELIAS, *a.w.*, p. 377.
- 107 H.J. ELIAS, *a.w.*, p. 232.

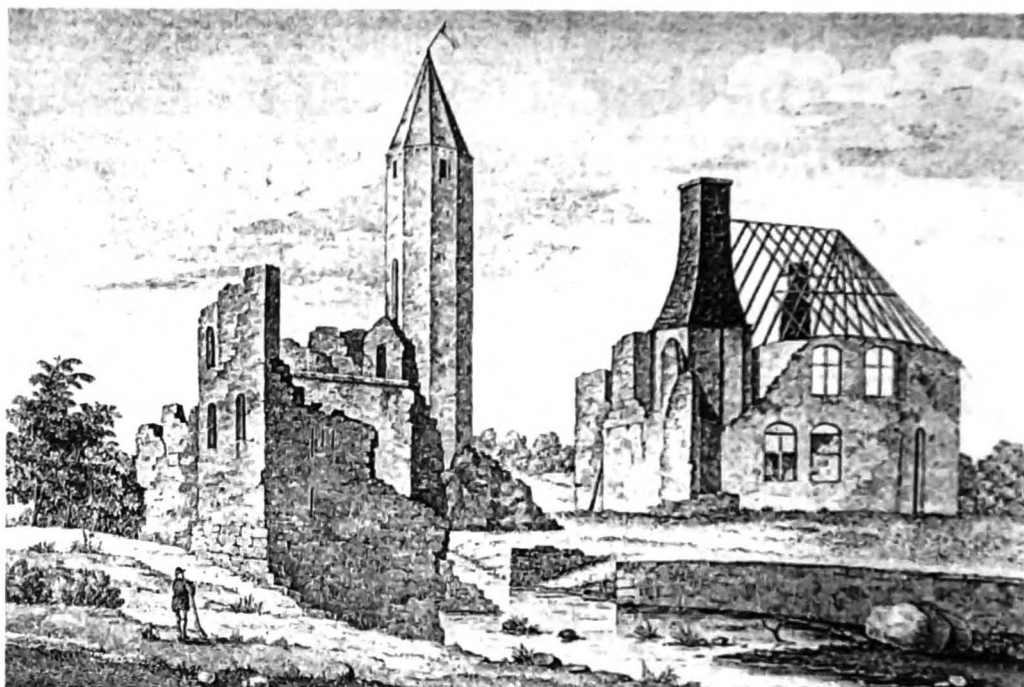
DE LEGENDE VAN HET HEERKEN VAN MALDEGEM

Hugo NOTTEBOOM

I. Rond den Heerd...

De legende van het *Heerken van Maldegem* is (of moeten we schrijven: was?) door heel Vlaanderen bekend en dit dankzij het lied dat van deze volkse vertelling bestond. Naar deze sage werden de Maldegemnaren waarschijnlijk zelfs met de bijnaam van *Wiltjaghers van Maldeghem* bedacht¹.

Tot in de vorige eeuw konden nog heel wat mensen uit het Meetjesland het lied volledig en uit het hoofd zingen. In haar in 1864 verschenen *Het Geschenk van den Jager* laat Mevrouw Courtmans het meisje Regina, een van de hoofdpersonages, op aandrigen van haar grootvader, het *liedeken opzeggen*. Zonder haperen reciteert Regina de 12 strofen van elk 8 regels². Jan Frans Willems getuigde in zijn verzamelde *Oude Vlaemsche Liederen*, uitgegeven in 1848, dat “*Het Heerken van Maldegem mij (werd) voorgezongen door den heer Willems van Eecloo en anderen. Men wijst daar nog de kuilen aan, waarin de roovers, zoo men zegt, gekerkerd zijn geweest.*” In de liederenbundel van Jan Frans Willems telt het lied slechts 7 strofen van 8 versregels, maar daarover straks meer³. August Van Acker verhaalt tenslotte in 1869 in de *Gazette van Eecloo* de legende van *Het Heerken van Maldeghem of de historie der 36 Ketelaars* en hij gaf daarbij volgende beschouwingen: “*Wie onzer heeft niet hooren spreken van de zes en dertig Ketelaars? Het is de oudste en belangwekkendste overlevering van onze geboortestreek. De geest vindt altijd vermaak in het verhaal van die sombere legende. Altijd ook bij dat verhaal strekt het tooneel waarop het plaats had, zich ver en wijd in de verbeelding uit, en geerne dwaalt men in die vreemde fantastische gewesten rond. Dat oude kasteel, die woeste natuur, dat dichte woud en die onbepaalde nevelachtige beelden welke op dat tafereel uitkomen: de slotvoogd en de zes en dertig roovers, dit alles loopt bijeen tot een zicht waarbij men met genoeg stilte blijft staan. Wordt de legende sedert eeuwen verteld, zoo is het dat men ze nog altijd wil hooren, en dat ze, bijzonderlijk door het jonge geslacht, met gretigheid wordt afgeluisterd.*” En Van Acker beschrijft gedetailleerd op welke manier het verhaal in het midden van de vorige eeuw werd verteld: “*Alwaar de oude grootmoeder, omringd door hare kleinkinderen, eerst stil en zoet als grootmoeder vertelt, bij winteravond rond den heerd gezeten, spreekt van het Heerken van Maldeghem en van de roovers die hem vingen...*” De Eeklose stadssecretaris voegde er nog aan toe dat zijn grootmoeder niet alleen de legende verhaalde, maar dat “*de goede vrouw hare vertelling altijd liet volgen met het liedekje waarin de legende is vervat*”⁴. Kortom, in de vorige eeuw waren het lied en zeker de legende nog door een groot deel van de Meetjeslandse bevolking metterdaad gekend.

De ruïnes van het kasteel Reesinge werden in 1838 gepubliceerd in het Belgisch Museum (lithografie van F. Van Gyselinck, Gent).

Ook in onze twintigste eeuw viel de interesse voor het *Heerken van Maldegem* niet stil. Zo kon er in Maldegem geen historische optocht doorheen de dorpskom trekken, of de legende werd erin uitgebeeld. De legende werd afgedrukt in een programma-brochure van de historische stoet van 1930, in Abraham Hans *De Jonkvrouwe van Wynendale* werden de 36 ketellappers voorgesteld als *"laatste overblijfsels der Kerels van Vlaanderen"*, in het weekblad *Vrij Maldegem* van 2 maart 1947 deed Morris het verhaal uitgebreid uit de doeken, enz.

II. Ontstaan van de legende

In hun geschiedenis van de gemeente Maldegem schrijven Frans De Potter en Jan Broeckaert dat het lied *"van echt middeleeuwschen vorm (is), en hetwelk Dr. Snellaert in de "Oude Vlaemsche Liederen" door J. F. Willems verzameld tot het jaar 1216 doet opklimmen..."*⁵. Wij onderzochten de liederenbundel van Willems, maar vonden in de inleiding van dr. F. A. Snellaert niets dat bovenstaande bewering staakt⁶. Het is evenwel correct te beweren dat de legende ontstond in de middeleeuwen, daar zijn vele filologen en historici - maar lang niet alle - het over eens. Volgens sommigen dient de ballade van het *Heerken van Maldegem* tot dezelfde sfeer te worden gerekend als b.v. *Van Mi Adel en Hir Alewyn* en kreeg ze in de 12de-13de eeuw haar

definitieve vorm⁷. Of dat nu precies in het jaar 1216 zou zijn geweest - August Van Acker heeft het over 1214⁸, Octaaf Steghers over 1232⁹ - lijkt discutabel en kan door geen enkele bron worden gestaafd.

In *Singhet ende weset vro* wordt het lied *Mijnheere van Maldegem* gedateerd als zijnde van... 1607¹⁰ en in de verzamelde balladen en liederen *Van Heer Halewijn tot Vrouw Giese* van Bert Decorte wordt het ontstaan ervan in de 16de eeuw gesitueerd¹¹.

De Potter en Broeckaert doen het ontstaan van de legende bij het begin van de 13de eeuw af als een fabel, immers, “*de vermelding der zes en dertig ketellappers, die niet anders dan tot het ras der Zigeuners of Heidens kunnen toebehooren, en welke, zoo men weet, eerst in Europa in het begin der XVde eeuw verschenen*”. Ofwel was het verhaal in de loop van verschillende eeuwen aangepast, ofwel was het van latere datum, zo luidde hun argumentatie¹². Beide historici hadden misschien niet helemaal ongelijk, want de oudst gekende versie van het lied dateert van 1544 en komt voor in een liedboek dat in Antwerpen werd gedrukt bij Jan Roulans (zie verder). De Brugse dichter De Dene bedacht in 1561 de Maldegemnaren omwille van de legende met de bijnaam *Wiltjaghers*¹³.

Alhoewel liederen, en dan vooral volksliederen, zo oud zijn als de straat, werd pas laat begonnen met het noteren van teksten en precies daardoor wordt een exacte bepaling van het tot stand komen van o.a. het *Heerken van Maldegem* bijzonder bemoeilijkt, zonet onmogelijk. De meeste middeleeuwse volksliederen werden oraal, van geslacht op geslacht overgeleverd, en eerst in de 15de - 16de eeuw werden er verzamelingen in handschrift en in druk aangelegd. Daarbij stond de tekst voortdurend bloot aan onvrijwillige, maar soms ook wel aan moedwillige correcties. Veel liederen werden zelfs eerst in de 19de eeuw opgeschreven. Er kan geprobeerd worden de verschillende varianten van het lied op te sporen, deze te vergelijken om dan - zij het onder het grootste voorbehoud - het lied te dateren. Een bijkomende moeilijkheid daarbij is of van het *Heerken van Maldegem* eerst het lied dan wel het verhaal bestond. Een aanvaardbaar perspectief is dat de ontwikkeling van de vroegste liederen parallel liep met die in de epische kunst en dat lied en legende ongeveer gelijktijdig ontstonden¹⁴.

Net zoals in veel andere liederen, o.a. het bekende *Heer Halewijn*, treft men in het *Heerken van Maldegem* sporen aan van allerhande motieven uit oude mythen die ook in andere legenden voorkomen: het gebruik van een list zoals in *Heer Halewijn*, de helleput, de rattenvanger van Hamelen, de angst voor het woud, de betoverende kracht van de hoorn, enz. Al deze aspecten vormen een bewijs te meer voor de hoge ouderdom van het lied¹⁵.

Ongeveer dezelfde thema's die in *Mijnheerken van Maldegem* worden behandeld, treffen we ook aan in *Willem van Oringen*, een 12de-eeuwse Franse chanson de geste uit de cyclus der trouwe vazallen waarin de hoofdfiguur, Willem van Oranje, een der

voornaamste Franse edelen is. Van dit chanson de geste werden twee Middelnederlandse fragmenten bewaard die samen 429 verzen tellen. In het eerste fragment ontmoet Willem - monnik geworden - een bende rovers, welke ontmoeting de heren aanvallers bijzonder slecht bekomt. In het tweede fragment vinden we Willem terug als gevangene van de Saracenen. Het gedicht ontstond in de 13de eeuw en het is niet het enige waarin rovers of baanstroopers voorkomen¹⁶.

Het was dankzij professionele minnestrelen die van het ene grafelijke hof naar het andere trokken, dat vele liederen en legendes uit de middeleeuwen bewaard zijn gebleven. Af en toe vindt men in rekeningen de beloning genoteerd welke aan deze rondtrekkende zangers werd gegeven. In december 1361 luisterden de graaf van Blois en gezelschap naar het *"Heerkin die mitten coremuskin speelde ende daer op sanc"* (= Heerken dat op een doedelzak speelde en erbij zong)¹⁷.

Tijdens de romantiek in de 19de eeuw werden door vele toegewijde Vlaamse verzamelaars heel wat liederen uit de volksmond opgetekend: Jan Frans Willems, Philippe Blommaert, Prudens van Duyse, Ferdinand Snellaert, en merkwaardig genoeg ook door enkele Duitse filologen: Johan Ludwig Uhland, Johann Wilhelm Wolf, August Heinrich Hoffmann von Fallersleben, e. a.¹⁸. Zo was Johann Wolf bijzonder tevreden over de medewerking van mevrouw Courtmans, want samen met nog heel wat andere bekende Vlamingen, had ze Wolf heel wat materiaal aangereikt voor de samenstelling van zijn *Niederländische Sagen*: "...und nicht minder die als brave Musenpriesterinnen bekannten und Geehrten Frauen van Ackere und Courtmans uns stets mit hülfreicher Hand nahe"¹⁹. Zo bezorgde Frau Courtmans Wolf de legende van *Der Tempelhof zu Lovendegem*²⁰. In *De Broederband*, tijdschrift voor *Neder-en Hoogduitsche Letterkunde* verschenen de *Reiseerinnerungen aus Belgien* van Luisa von Ploennies²¹, dichteres en vertaalster die tijdens haar verblijf in Vlaanderen o.a. Mevrouw Courtmans ontmoette, over wie zij naderhand het volgende schreef: *"Vielleicht erreicht Frau Courtmans die Frau Van Acker nicht in die Vollendung der Form, aber dafür hat sie einen grösseren Reichtum der Phantasie, mehr Poesie in Wahl und Ausarbeitung ihrer Stoffe und einen höhern Schwung"*²². Prudens van Duyse, een vriend van Wolf én van de gebroeders van Maldeghem, prees de musici Robert en Etienne-Evariste van Maldeghem ook aan bij de Duitse geleerde en die was daar zeer tevreden over: *"Die beide Componisten van Maldeghem ... an welche van Duyse uns empfahl, bewiesen die innigste Teilnahme und bemühten sich aufs freundlichste für uns"*²³.

De literatuur die na 1830 in Vlaanderen werd geproduceerd was sociaal-utilitair: de Vlaams-nationale strijd, dienstbaarheid, volksontvoogding, verheffing van het volk en verdediging van *outer en heerd* waren haar belangrijkste karakteristieken en doelstellingen²⁴. Dat men in de 19e eeuw de legende van het *Heerken van Maldegem* in het begin van de 13de eeuw liet ontstaan, paste volledig in dit kader. De toenmalige Heer van Maldegem was niemand minder dan Filip I, een man *"die de dapperheid van zijnen vader erfde en wier naam meer dan eens met luister wordt vermeld in de roemrijke geschiedenis van ons vaderland"*²⁵. De prille Vlaamse Beweging uit de

19de-eeuw had *nationale* en *regionale* heldenfiguren van doen om de Vlamingen bewust te maken van hun rijke historische verleden om hen aldus hun fierheid en volksbewustzijn terug te schenken.

Voor Maldegem en omgeving was Filip I zo een held. Hij had zich in de Slag van Bouvines (27 juli 1214), waarbij de Fransen de Vlamingen evenwel smadelijk versloegen, zeer dapper gedragen²⁶. Na de veldslag werd Ferrand van Portugal, graaf van Vlaanderen, samen met de Maldegemse heer en nog een dertigtal andere Vlaamse ridders, gevangen genomen en naar Parijs overgebracht. Filip I slaagde erin te ontsnappen en naar Vlaanderen te vluchten waar “*regeringsloosheid heerste en waar de achtergebleven Franse soldaten, een volk zonder zeden of regeltucht, vermaak vond in plunderen en branden*”. Ook in Maldegem was een bende ketellappers “*nederge-slagen in de bosschen en welhaest vonden zij helpers en medeplichtigen in den omtrek...*”. De gewiekstheid waarmee Filip I de rovers een hak zette, sprak tot de verbeelding van de bevolking en de verschrikkelijke straf die de rovers ondergingen werd als eigentijds - oog om oog, tand om tand - en dus als normaal afgedaan²⁷. Het is dus niet verwonderlijk dat in de 19de eeuw gekozen werd voor deze heldenfiguur, zij het zonder enig serieus historisch fundament²⁸.

We menen te mogen besluiten dat niemand met enigerlei zekerheid kan zeggen wanneer, hoe en waar de legende²⁹ van het *Heerken van Maldegem* is ontstaan en dit bij gebrek aan originele documenten³⁰. Door sommigen wordt zelfs de middeleeuwse origine van de legende niet zomaar aanvaard. De historische waarde en inhoud van de legende zijn zeer discutabel en er dient voorzichtig mee omgesprongen te worden. Toch blijken verhalen en legenden, meer noch dan historische feiten, belangrijk te zijn bij het tot stand komen van culturele patronen. De legende, datgene dus wat werd gelezen en gehoord, vormde immers de basis van een cultuur die tot in onze dagen, in wisselende vorm, werd doorgegeven. Volgens ons is het personage dat optreedt in het verhaal een archetype dat in het collectieve bewustzijn van de Maldegemnaren is verankerd en daarin altijd heeft bestaan en gelukkig, nog steeds voort bestaat³¹. Heeft het *Mijnheerken van Maldegem* weinig of geen historische waarde, dan is het toch een feit dat de legende reeds meerdere eeuwen tot het Maldegemse culturele patri-monium behoort. Tenslotte lijkt het ons niet meer dan passend de *legende* legende te laten zijn; het zou overigens een weinig zinvolle activiteit zijn te proberen het verhaal tot een *ordinair* historisch feit te degraderen, de literaire en culturele waarde ervan kan immers niet worden ontkend, en die is voor Maldegem minstens even belangrijk als het historische belang. Indien precies geweten zijn wanneer en hoe alles in zijn werk is gegaan, zou de legende ophouden te bestaan en zou Maldegem een attractie-punt minder tellen.

Stelt een exacte datering en historische authenticiteit van de Maldegemse sage ons voor nagenoeg onoverkomelijke problemen, dan zijn de moeilijkheden voor wat de inhoud van het lied betreft minstens even groot, zoniet nog groter. We vonden namelijk niet minder dan vier verschillende versies die we hieronder dan ook één voor één bespreken.

III. Eerste versie

Het 'Liedekens Bouck' van Jan Roulans

In 1544 werd "*Gheprent Tantwerpen Bij mi Jan Roulans. Int iaer M.CCCC. ende XLJJJJ een schoon Liedekens Bouck inden welcken ghij in vinden sult Veelderhande liedekens. Oude ende nyeuwe. Om droefheyd ende melancolie te verdrijven. Item hier sijn noch toeghedaen Meer dan Veertichderhande nyeuwe liedekens die in gheene ander liedekens boecken en staen. Hier achter aen vervolghende*". Het liedboek was "*te coope Tantwerpen onder Onser lievervrouwen toren tot Jan Roulans*".

In zijn inleiding verstrekt Jan Roulans enige commentaar bij zijn bundel: "*Totten vrolijcken Sanger Saluyt. Ghi sult weten, dat in dit boecxken vergadert sijn tot uwen solase, veelderhande amoreuse liedekens, oude ende nieuwe, ende sommige nieuwe die noeyt in printen sijn geweest. Ende op dat ghi lichtelic vinden soudt tgene dat ghi begeert te singen so sijn dese liedekens gestelt, na dordinancie van den ABC So dat alle die liedekens dye met een A beginnen, staen voren, die met een B beginnen daer na, die met een C beginnen daer naer. Ende also voort veruolgende. Vaert wel.*"

Jan Roulans was afkomstig van Zundert (Noord-Brabant) waar hij omstreeks 1511 was geboren. In 1537 werd hij poorter van Antwerpen. Het octrooi van boekhandelaar werd hem in 1546 verleend en dat van drukker verkreeg hij in 1550. Aangehouden in 1569 wegens het drukken en verkopen van ketterse boeken werd Roulans opgesloten in het Steen, waar hij op 14 maart 1570 aan de gevolgen van een ziekte overleed, "*gestorven syns selffs doot opte gevanckenisse*". Zijn *goeden, boecken ende druckerye* werden geconfisqueerd. Tussen 1540 en 1567 publiceerde hij een veertigtal Nederlandstalige boeken: religieuze werken, de *Costumen van Mechelen*, didactische werken, enz. Zijn *schoon Liedekens Bouck* werd in 1546 op de index van de verboden boeken geplaatst³².

Het is in dit liedboek dat de tot nu toe oudste versie van het *Heerken van Maldeghem* werd afgedrukt. In december 1848 stipte dr. Ferdinand Snellaert aan dat het "*eenig bekend exemplaar van dezen allerbelangrijksten liederenbundel berust in de boekzaal van Wolvenbuttel*"³³. In de herfst van 1854 werd het volledige liedboek naar het origineel en *nach den einigen noch vorhandenen Exemplare herausgegeben* door August Heinrich Hoffmann von Fallersleben³⁴, hij vond het "*die älteste und zugleich die Hauptquelle für die Geschichte des niederländischen Volksliedes*"³⁵. Het liedboek van Roulans telde 221 liedjes waarvan *sommige tweemael*.

Hoffmann von Fallersleben, Duits dichter, filoloog, tekstuitgever en mediaevist werd geboren te Fallersleben op 2 april 1798. Na studies in de godgeleerdheid aan de universiteit te Göttingen voelde hij zich aangetrokken tot de klassieke en - na contacten met Grimm - tot de Germaanse filologie. Hij zag in de Nederlanden een braakliggend filologisch terrein en ondernam niet minder dan 8 reizen naar Nederland en Vlaanderen. Bijna al zijn werk op gebied van taal- en dichtkunst vindt men terug in

Een schoon lie-

dekens. Boeck inden welken ghy in vinden sult. **Veelderhande liedekens.** Oude en nieuwe Om droefhert en melancolie te verduinen. Item hier sijn noch toe ghedaen **Meer dan Veertichderhande nieuwe liedekens** die in gheen ander liedekens boecken en staen. **Hier achter aen vervolghende**

De liefde is een bloem die in de menschen groeit
En die in de bloemen groeit die in de menschen groeit

JAN ROELANTS

Drukkersmerk van Jan Roulans.

zijn *Horae Belgicae*, een verzameling literair-historische schetsen, romans (*Floris ende Blanceflour* van Diederic van Assenede, *Karel ende Elegast*) gedichten, toneel, spreekwoorden, glossaria, volksliederen, door hemzelf geschreven neo-Middelnederlandse gedichten (*Loverkens*) en andere door hem gedane ontdekkingen. Hoffmann overleed als bibliothecaris te Corvey op 19 januari 1874³⁶.

Zijn innige en vriendschappelijke betrekkingen met de leiders van de Vlaamse Beweging illustreerden Hoffmanns sympathie en persoonlijke inzet voor de Vlaamse strijd. Bij zijn bezoeken aan Gent logeerde hij ten huize van professor Heremans en via Heremans ontmoette hij Snellaert, Willems, Blommaert, Van Duyse, Rens, Serrure, enz. Over zijn verblijf bij Heremans noteerde hij het volgende: “Eine sehr liebe Erinnerung sind mir die Stunden, die ich in der Familie Heremans verlebte. Heremans wie seine Frau und seine Schwägerin, die Wittwe des Dichters Ledeganck, wussten durch ihr lebenswürdiges Wesen dazu beizutragen, dass ich mich recht heimisch in der Fremde fühlte”³⁷.

En schoon lie-

dekens. Soeck inden welcken ghy in vinden sult. Veelderhande liedekens. Oude en npeuwe Om droefheit en melancolie te verdriuen. Item hier sijn noch toeghe-
daen Meer dan Veertichderhande npeuwe/liedekens die in gheē ander liedekens boecken en staen. Hier achter aen veruolghende

Dele liedekens boeckē vintmē te Goope Jantwerpē
ouder Onser lieuermouwen toren tot. Jan Houlsans.

Het gerestaureerde titelblad dat deel XI van de Horae Belgicae van Hoffmann von Fallersleben sierde en in 1855 te Hannover werd uitgegeven.

In *Mein Leben* beschrijft Hoffmann hoe het *Liedekens Bouck* werd gekopieerd. Via bemoeienissen van enkele invloedrijke personen mocht hij het boekje gedurende acht weken in de *groszherzoglichen Bibliothek zu Weimar* raadplegen. Nog terwijl Hoffmann bezig was met de transcriptie van de liederen, was het elfde deel van de *Horae Belgicae* - de volledige uitgave van het liedjesboek - reeds in druk. Dankzij de bereidwilligheid van de hoofdbibliothecaris mocht het *Antwerpener Liederhuch* nog wat langer in Weimar blijven, “und so konnte ich denn doch noch meinen Zweck erreichen”³⁸.

We geven de versie van het lied uit het *Liedekens Bouck* van Jan Roulans in extenso weer:³⁹

Van mijn here van Mallegem

Mjin here van mallegem die quam ghereden
Buyten brugge daer staet een lindeken breyt
Daer vant hi een herderken was cleyne
Hi moeste vertollen* al wast hem leyt

Och herderken ic soude v gaerne vraghen
mocht ic onbegrepen* van v wesen
Waen coemt v die lustelijcken horen
Desghelijcx en hebbe ic niet ghesien

O Here Mallegem rijdt wech uwer straten*
Want daer leyt v so luttel an
Stake ick op mijnen horen
mijn lammerkens souden werden gram

Dat herderken dede dat hem die heren baden
Hi sette den horen aen sinen mont
Die lammerkens quamen daer wt ghespronghen
Ghelijc die hase loopt voor den hont

Och heere van Mallegem zijt willecom.
Willecoom so moet ghi zijn
Ons ghelach* moet ghi betalen
Wi drincken so gaerne den coelen wijn

Mijn heere van Mallegem ginc in zijn buydel
Hi langle* daer die penninghen waeren root*
Hout daer lieue ghesellen dats v ghelach te baten
Want v geselschap is mi te groot

Si namen alle zijn ridders ghesmeyt*
Ende alle zijn sware goet
Si lieten hem weder te Mallegem rijden
Dat deden si om zijn edel bloet

Och wie wil hooren van lammerkens
Wi sullen den sanck verkeerren* moeten
Vercken hebben so* wilden swijnen
Si hebben handen ende si gaen op voeten

Die menige souse al te noode ghemoeten
Haer borstelskens dat zijn yseren
In haghden in bosschen si wroeten
Al onder groene rijferen*

Dan brenctmense daer ter merct gedreuen
Seer verstoort ende so schou
Gheen vleyschouwer en wilse coopen
Om dat haer borstelskens zijn rou

Dan gaetmense daer besiden drijuen
Besiden aen haer ghesellekens dans
Twaer mi leedt dat icker af songhe
Want voorwaer si zijn ongans*

vertollen : als belasting, tol betalen
onbegrepen: vrij, onbelemmerd, zonder mankeren
rijdt wegh uwer straten: vervolg uw weg, rijdt verder
daer leyt v so littel an: je zult er niet veel aan hebben, het is van geen belang
ghelach: eten en drinken
root : goud
langhde: nam(?)
ghesmeyt: wapenuitrusting
verkeerren: veranderen, overgaan op wat anders
so: net als
rijferen: struikgewas, struiken
ongans: niet compleet, schadelijk, niet gezond

Het minste wat we over Jan Roulans' lied kunnen zeggen, is dat het inhoudelijk volledig afwijkt van de tot nu toe bekende versies. Tot en met strofe 7 is het verhaal nog enigszins te volgen, alhoewel er grote verschillen zijn met de *klassieke* inhoud. Zo is er geen sprake van rovers, enkel van *lammerkens* - een ironische aanduiding voor collega's van de herder die geen lammetjes waren? De ontmoeting verloopt verder vrij vriendschappelijk: de Heer is *willecom*, er wordt *coelen wijn* gedronken, en aan de *lieue ghesellen* wordt op de koop toe nog geld gedistribueerd. Enkel uit de laatste

74
 slepen bloente penit\ser excellēt
 Dat amouurheit\schoon creatuere
 minn hertchen laet ick bi v ontrent
 «Wij zint die liefste\ghel sulste bliuen
 Spijt diet berāht\het moet minnes zijn
 Het is mi solac bi v te wesen
 Als liefde met liefde geloontmach zijn
 «Wij zint die liefste int herte gepresen
 Souen sliet\gout\oft peerlen sijn
 Ich hope ick sal noch bi v slapen
 «Ik creep en sal gheen v oghel zijn
 Verouwenas\parthen heb ic gbeladen
 We ben die ghene diet draghen moet
 «Al minnān hertchen ligda begrauen
 «Wij zint die ghene diet mi doet
 «Een hēslōch berde v minlich wesen
 Berāht den rouwe van dat herte min
 Als ick mach comen al sonder vresen
 «Wij zint min troost\min medechin
 Ye hebt gheleert ick salt onthouwen

hebbe ick anders wel verstaen
 Dat herte liefde wel mach vercomen
 «Mer repne liefde en mach niet vergaen
 «Dieu schone ick niet doochen sune
 Lief pepust om mi als ick om di
 «Het quade tonghen draecht repne minne
 min hertchen laet ick v altoos be

«Van mijn herte van sallegem

Din herte vā mallegē die qua gereden
 «Wortē brugge daer staet een linderē
 Daer vāt hi cē herdethe was clepne (breyt
 «H moeste vertallen al veest hem leyt
 «Och herdethe ic soude v gartne waghē

mocht ic onbe greepen van v wesen
 «Nān comt v die luste licken hosen
 «Desghelijc en hebbe ic niet ghesen
 «Mere sallegē rīdt mach uwer stes
 ten «Want daer leyt v so luttel an
 «Stake ick op minnen hosen
 min lammekens soude v verdien gram

Wat herbergh dede dat he die herre hadde
 hi sette den boven een sinen mont
 Die lamerkes quamē daer tot gescrongē
 Schelic die kase is opt voor den hant
 Och heere vā sallegem gyt willecōm.
 Willecōm so moet ghi zyn
 Ons gelach moet ghy betalen
 Wy duncken so gacme den coelen wijn
 Wy heere vā sallegē ginc in sijn buidel
 hi lang de daer die penninghe waerē root.
 hout daer sieue ghesellen dats v gelach te
 bare. Want v geselschap is mi te groot

Si namen alle sijn ridders ghesmept
 En alle zyn swaere goet
 Si lieten hem weder te sallegem ryden
 dat deden si om zyn edel bloet
 Och woe wil hoeren vā lamerkes
 Wel sullen den sanch verheeren raeten
 wercken hebben so wilden soemen
 Si hebben handē en si gaen op voeten

Die menige soude al te noode ghemden
 haer borstelskens dat zyn vseren
 In baghen in boschen si woeten
 Al onder groene rysteren
 Dan bructmēte daer ter met gebienē
 Seer verstoit en so schou
 Schen vleyschouwer en wille coopen
 Om dat haer borstelskens zyn van
 Dan gactmenste daer besiden dinsten
 Besiden aen haer ghesellekens dansen
 Maer mi leedt dat schier al songhe
 Want voerwaer si zyn ongaens

Mien weu lieden.
 hi smuckens zyn mi dootlogē
 Van een schoen vonscon sijn
 si doet mi pijnē dooghen
 Si is die al
 der liefste mijn
 Om haer so wil ic maghe
 min līf en al mi goet sijn līf en al mi
 goet En laten vriendē en maghen
 En schencken haer mijns herten bloet

De originele tekst van de legende uit het "Liedekens Bouck"

strofe kan worden opgemaakt dat het hier een ordinaire beroving betrof, want *si namen* - de *lammerkens*? - de wapenuitrusting en andere kostbare voorwerpen, waarna ze de heer naar Maldegem lieten rijden, alhoewel hij vanuit Brugge was vertrokken. Het is precies de zevende strofe die het verhaal een andere wending geeft waardoor de vermeende lichtvoetigheid opeens een geheel andere betekenis krijgt.

De lezer denkt uiteraard dat de straf of wraak zal volgen, maar de strofen 8, 9, 10 en 11 hebben een totaal andere inhoud dan we gewoon zijn. Jan Roulans meent dat niemand zich interesseert voor de *lammerkens*, geeft zijn lied een andere wending (*"Wi sullen den sanck verkeeren moeten"*) en begint dan een onduidelijke geschiedenis van *vercken* en *wilden swijnen* die niemand op de markt wil kopen en waarvan de auteur van het lied zegt dat het *"mi leedt dat icker af songhe"*. Door het oninteressante en niets ter zake doende slot wordt de legende eerder banaal van inhoud en bezit ze niet de dramatische spankracht van de latere versies, waarin de straf wél wordt beschreven.

Verschillende auteurs echter (G. Kalff, J. de Vries, e.a.) menen in de laatste strofen een symbolisch-allegorische voorstelling van de terechtstelling te zien. Al naargelang de auteur zijn gelijk wil bewijzen, wordt de symboliek anders verklaard, soms zelfs leest men zaken die er niet instaan.

De versie Roulans stelt ons voor een moeilijk inhoudelijk probleem waar twee oplossingen voor zijn:

1. ofwel wordt de inhoud van het lied weergegeven zoals het in de eerste helft van de 16de eeuw werd gezongen;
2. ofwel kende Roulans het lied niet (volledig) en fantaseerde hij er, al dan niet moedwillig, een slot aan.

Voor beide mogelijkheden valt iets te zeggen. Max Rooses b.v. had zo zijn twijfels over de teksten in Roulans' liedboek want in 1882 schreef hij: *"Uit Jan Roulans' 'Liedtboeck' waait een frisscher lucht ons tegen; eigenaardiger wending, aanschouwelijker beeld, levendiger gang en ongezochter uitdrukking treffen ons terstond; maar wanneer wij ook die liederen van naderbij onderzoeken en zorg dragen de 'oude' van de 'nieuwe' te schiften, dan bemerken wij in deze laatste iets zeer zonderlings. Het zijn geene voorzettingen meer van de reine, ingetogen en gevoelvolle liederen der middeleeuwen; het zijn zelfs geene nagalmen dezer zangerige tonen meer, maar alleen het nagestamel van klanken, die men niet meer verstaat, de bespreking van dingen, die men maar van hooren zeggen kent"*. Volgens Rooses aapte Don Quichotte *"niet onhandiger en bespottelijker de helden der ridderromans na, dan de liedjesdichters der XVte eeuw hunne voorgangers nazongen"*⁴⁰.

Roulans rekende *Van mijn heere van Mallegheem* niet bij de nieuwe liedjes. Reden te meer om aan te nemen dat hij de versie afdrukte zoals die toen in omloop was.

Ludwig Uhland was de eerste die de versie Roulans publiceerde in zijn bundel *Alte hoch- und niederdeutsche Volkslieder* die in 1844 verscheen⁴¹.

Hoffmann von Fallersleben.

Hoffmann von Fallersleben op latere leeftijd, naar een gravure van Weger.

Johann Ludwig Uhland (Tübingen 1787 - Tübingen 1862), Duits dichter en germanist, filoloog en politicus behoorde tot de Duitse intellectuelen die Vlaanderen bezochten en er triomfantelijk werden onthaald. In augustus 1844 kwam Uhland naar Vlaanderen om materiaal te verzamelen voor zijn *Volkslieder*. Zijn filologische oogst

Alte hoch- und niederdeutsche
V o l k s l i e d e r

in fünf Büchern

herausgegeben von

L u d w i g U h l a n d.

Erste Abtheilung

Stuttgart und Tübingen.

J. G. C o t t a ' s c h e V e r l a g

1844.

was eerder aan de magere kant, en reeds in september 1844 verliet hij ons land. Uhland had enkel oog voor de volkskunst, die hij in Vlaanderen en Duitsland als gemeenschappelijk zag. In tegenstelling tot vele andere Duitse belangstellende geleerden, had Uhlands bezoek geen politieke bijbedoelingen⁴².

Uhland nam in zijn *Volkslieder* twee bestaande versies van de Maldegemse legende op. De eerste versie (A) komt uit het liedboek van Roulans, de tweede versie (B) volgt onmiddellijk op de eerste en is een letterlijke transcriptie uit de *Niederländische Sagen* van Johann Wilhelm Wolf⁴³.

Uhland was zo verstandig enkel en alleen de eerste 7 strofen van Roulans af te drukken, want ook hij zag dat de laatste 4 strofen minder bij het lied pasten. Een reden voor het weglaten van de vier laatste strofen werd niet gegeven. De transcriptie van Uhland is verre van exact: Mallegem wordt Malleghem, buyten - buiten, wt - uut, wil-lecoom - willecom, enz. Ook voegde Uhland een volledige interpunctie toe aan het lied.

In een geschreven notitie (van Jan Frans Willems of van dr. Snellaert?) vooraan in het exemplaar van de *Volkslieder* dat wij in de Gentse Rijksuniversiteit raadpleegden, wordt het liedboek van Jan Roulans eveneens als bron opgegeven en er wordt zelfs een opsomming gegeven van alle liedjes die Uhland daaruit overnam. Waarschijnlijk had dr. Snellaert problemen met door Uhlands afgedrukte tekst en wou hij het origineel liedboek van Jan Roulans zelf inzien. In 1850 probeerde hij via Oskar Ludwig Bernard Wolff⁴⁴ een kopie van Jan Roelans' liedboek uit de bibliotheek van Wolfenbüttel in zijn bezit te krijgen⁴⁵.

Op 25 januari 1850 antwoordde Oskar Wolff het volgende op een brief van dokter Snellaert: "*Was nun Ihren Wunsch, hinstichtlich der Abschrift des Roulans'schen Liederbuches betrifft, so bin ich mit Vergnügen bereit, denselben zu erfüllen, allein ich fürchte meine Copie kann Ihnen nicht genügen. Ich habe nämlich nur diejenigen Lieder im Jahre 1838 mir daraus abgeschrieben, welche mir persönlich poetisch bedeutent oder historisch interessant erschienen und die übrigens zu oft nur geschmacklose Reimereien weggelassen, so ist das meinen Sammlung in allem nur 87 Nummern beträgt*". Wolff stelde voor dat dr. Snellaert *einen zuverlässigen Mann* naar Wolfenbüttel zou zenden om er *eine vollständige Abschrift* van het liedboek te maken, want dat de bibliotheek *das Buch selbst ausser Landes senden würde*, daar geloofde Wolff niet in, want het liedboek was zeker tien jaar zoek geweest, *es war sicher zehn Jahren ganz verloren gewesen*, het was gewoon weggegeven, *leichtzinnig weggegeben*. Naderhand werd het in Berlijn aangetroffen, maar dankzij bemoeienissen van Oskar Wolff zelf en van dr. Schönemann, bibliothecaris van de Herzog August Bibliothek in Wolfenbüttel, kwam het liedboek, *dieses Juwel*, na *schwerer Drohungen* opnieuw in de bibliotheek terecht. "*Das sie es seitdem sehr ängstlich hütet können sie sich leicht denken*", aldus nog dr. Wolff⁴⁶. Voor Snellaert was het dus ook wachten tot Hoffmann von Fallersleben in 1855 met een betrouwbare kopie van het *Antwerpener Liederbuch* voor de dag kwam.

Niederländische Sagen.

Gesammelt und mit Anmerkungen begleitet

herausgegeben

von

Johann Wilhelm Wolf.

In longum tamen aevum
Manserunt hodieque manent.
Hor.

Mit einem Kupfer.

Leipzig:

F. A. Brockhaus.

1843.

IV. Tweede versie

De XXXVI ceteleirs

In de 17de eeuw reeds was de versie met de ketellappers in omloop, want gravin de Lalaing schrijft in *Maldeghem la Loyale* dat de Heer van Grimarez - een van haar voorvaderen die zich in de 17de eeuw onledig hield met het verzamelen van allerlei documenten over zijn familie - in zijn notities gewag maakte van het lied met de Zesendertig Ketelaars⁴⁷. Dat het lied in 1216 zou zijn ontstaan wordt door de gravin eveneens ernstig in twijfel getrokken. Ook over de verschrikkelijke afloop van het verhaal heeft ze zo haar twijfels die echter meer van morele dan van historische aard zijn - wreedheden passen nu eenmaal niet in haar familie: “*Quant à l’horrible emprisonnement dans les souterrains, je n’y crois pas. J’aurais voulu pouvoir en démontrer la fausseté par des raisons historiques, je ne l’ai pas pu; mais il me reste du moins à vous dire une raison morale, c’est tout bonnement que le fait serait tellement horrible, que, pour l’honneur d’un de nos ancêtres, moi, la descendante des Maldeghem, je le nie et je m’inscris en faux contre la tradition en contre la légende*”⁴⁸. En elders schrijft de verontwaardigde en tegelijk verontruste gravin dat ze “*la fameuse tradition qui a cours depuis longtemps à Maldeghem au sujet des bandits qui moururent de faim dans les cachots*” gewoon uit de wereld wou helpen. En was de legende waar, dan speelde ze zich ongetwijfeld ergens anders af, maar zeker niet in Maldegem. Maar dan wist de gravin geen weg met “*les fantasmagories et ces ossements que les habitants y montrent encore avec une sorte de terreur*”⁴⁹.

Het is hierbij zeer de vraag of de beenderen - als die er al waren - die aan nieuwsgierige bezoekers werden getoond, wel afkomstig waren van mensen... We kunnen maar moeilijk aannemen dat stoffelijke resten van mensen in de 19de eeuw een attractie vormden.

We laten hier in extenso de vroegst bekende tekst van deze versie van de legende volgen. Zij werd in 1843 te Leipzig gepubliceerd in de *Niederländische Sagen* van Johann Wilhelm Wolf⁵⁰.

Johann Wilhelm Wolf (Keulen 1817 - Hofheim-Darmstadt 1855) verzamelde Vlaamse sprookjes en volksagen tijdens zijn verblijf te Gent (1840-'47). Hij publiceerde die in de tijdschriften *Grootmoederken* (1843) en *Wodana* (1843). In tegenstelling tot b.v. Uhland liet Wolf zich in Vlaanderen wel in met de politiek. Hij ontpopte zich als een fervent voorstander van de Vlaamse Beweging, waardoor hij het doelwit werd van anti-Duitse stromingen. In de katholieke pers werd hij voor *Germaniljon* versleten en overal stond hij bekend als een Pruisisch *agent*. Ontgoocheld verliet hij in 1847 zijn geliefd Vlaanderen⁵¹.

Naar hij zelf schreef volgde Wolf “*dem neunten Verse*” van de sage, “*an fortgesetzt von Prudens van Duyse*”. Naast de Nederlandse tekst stond de Duitse vertaling.

Herrchen von Maldeghem

1.

Mijnheerken van Maldeghem
ghincer al uitter jaghen
drij mijlkens buiten Brugghe,
daer stonter een linde breed;
hij en vont niets ter jachte
als een herderke cleene,
hij moest hem teghen comen,
het was hem lief of leet.

2.

Wel herderken, wel herderken,
ick souder u geiren vragen,
wat wonder avontuere
is in dit bosch te zien;
van waer comt desen horen,
desen overschoonen horen?
als ick hem lest aenschouwde,
hi behoorde aen miin.

3.

Mynheerken van Maldeghem,
gaet hier uit onsen strate,
want desen schonen horen
en gaet er u niet aen;
blies ick op minen horen,
mijn overschoonen horen,
de XXXVI Ceteleirs
al soudén wezen gram.

4.

Mynheerken van Maldeghem,
en wildet niet gelooven,
hij naem ende zette hem
aen zynen rooden mont;
die XXXVI Ceteleirs
quamen uit 't bosch gespronghen,
gelic de wilde hasen
voor eenen temmen hont.

5.

Hout op, o Cameraden.
van Cappen en Kerven
en slaeter toch mynheerken
van Maldeghem niet doot;
ick heb met hem ghereden
door dorpen ende steden,
seven jaer gedronken
en gheten van zyn broot.

6.

Mynheerken van Maldeghem
die schooter al in zyne tasche
ende gaf dry goude penninghen
aen desen herder coen:-
"Wy syn ons sesendertigh
mannen van avonturen,
er es voor d'een of dander
gheen cousen ofte schoen.

7.

"Mynheerken van Maldeghem
ghy moet er ons hier beloven,
gheheel vaste gaen beloven
al op uw eerlykheit:
dat ghy het niet en sult segghen,
oft met gheen penne schriven,
als dat den bosch van Maldeghem
met roovers is beleit.

8.

Mynheerken van Maldeghem
die heft stille ghesweghen,
hy en heft het met gheen pennen
geschreven ofte geseit,
maer heft met sinen voete
tot Brugghe in sant gheschreven,
als dat den bosch van Maldeghem
met roovers lag beleit.

9.

Mynheerken van Maldegheem
riep al tot de sinen:
“Die XXXVI Ceteleirs
grypt se maer by der keel;
ende doet aen ieder harer
eenen yseren halsband vaste
in d’onderaerdschen kerker
op ‘t Maldegheems Casteel.

10.

Ende geeft se een brootjen
ende en cruike water
in d’onderaerdschen kerker
ende metselt d’inganck dicht.”
“Mynheerken van Maldegheem,
schenkt ooc ghenade en metselt
in d’onderaerdschen kerker
den inganck toch niet dicht!”

11.

Mynheerken van Maldegheem
en woonde na dien tide
op sinen ouden casteele
gheen langhe dagen meer;
den kerker bleef gesloten,
de linden standen te groene,
den eenen steene vieler
oppe den anderen nêr.

12.

In d’onderaerdschen kerker
spookter het nog alle nachten,
men sieter noch de mueren
met d’yseren halsbant aen.
O reisigher comter ‘savonts,
maekt stille ‘t cruise des heeren
ende stapt wat seerder over
de Maldegheemsche baen.

In de *Volkslieder* van Ludwig Uhland verscheen deze tekst, zoals gezegd, als versie B, echter met dit merkwaardige verschil dat de vier laatste strofen (nrs. 9, 10, 11 en 12) niet werden afgedrukt. Uhland liet dus zijn beide versies op dezelfde manier eindigen.

Op 6 december 1846 schonk Wolf het manuscript van zijn sagen en legenden aan Prudens Van Duyse: “*Ontvangen van mijnen geleerden gevader J. W. Wolf, Gent, den 6en dec. 1843*”, noteerde Van Duyse vooraan in het handschrift. Bij de veiling van de bibliotheek *du poète Prudens van Duyse* in 1862 in Gent, kwam het handschrift in bezit van Edmond De Busschere, Gents archivaris. Door tussenkomst van professor Paul Fredericq werd het in november 1892 aan de *Bibliotheek der Gentsche Hoogeschool* geschonken, waar het nu nog steeds berust⁵².

V. Derde versie

Het Heerken van Maldegem volgens Jan Frans Willems

In zijn *Oude Vlaemsche liederen ten deele met de melodieën*, uitgegeven in 1848, drukt Jan Frans Willems een derde versie van de legende af en dit niettegenstaande hij op de hoogte was van Uhlands *Volkslieder* en van J. W. Wolfs’ *Niederländische Sagen*. Eigenaardig is dat Willems net als Uhland, niet de volledige tekst afdrukt en

Allein belästigt die Lage folgende sind nun angestrichen durch ein fortgesetztes von
Vernunft und Mäßigkeit.

I.

Myne fader was Malderghe
 gheschiede t'wint' jar oud.
 Hij verliet t'wint' d'roogst,
 Der planten was linder bracht;
 Hij was nouw nints t'wint' jar oud
 al was fader's clamm',
 Hij moest Jan Rieghen comen,
 Het was Jan lief of lant.

1

Wel ferdereken, wel ferdereken,
ik ferdere u gairre vragen,
wat wonder avonturen
is in dit belyf te gien;
van maar comt d'eyen feren,
d'eyen overfchouwen feren?
al ik fere layt aanfchouwen,
fij beferwen aen minne.

స.

Mylpenck na Malgofen,
 gfaat his dit onzen Staat,
 want desen ffeunen ffeun
 en gaet en is niet aan,
 blifft ik op meent ffeun,
 mijn onafffoonen ffeun,
 de XXXVI Catalunet
 al joudan wezen gram.

[illegible]

Gesungen von Kalsasam
Das zing mißt auf'n jagen;
Was Meinen brauchen zu bringen;
Da fand eine kleine Laut,
Es fand nicht'n jagen;
Als ein Girden klein,
So mißt ihn gegenkommen,
Al was ich liest ob liest.

• 7

hoffe Gutes, wie Gutes,
ist nicht die ganze Lage,
was die der Abt's
will in die Luft zu setzen
von der kommt die große
große unruhige Seite
all das ist die ganze
gute die man.

3.

Gedenket nun Kalligden,
 geht ihr auf's andere Meer,
 denn nicht ist's euer Heim,
 es geht euch gar nicht an,
 bleibt auf euerem Heim,
 denn euer Heim ist euer Heim,
 die beständigste ~~Wohnung~~^{Wohnung}
 die wieder groß und groß.

zich beperkt tot de beroving en de vrijlating van de Heer van Maldegem. Wel wordt in de laatste strofe vermeld dat de vrijgelaten heer alles neerschreef met de teen van zijn voet, maar over de bestraffing van de rovers wordt met geen woord gerept⁵³, wat toch eigenaardig is, want J. F. Willems schrijft in een nota onderaan het lied dat “*men daer nog de kuylen aenwyst, in welke de roovers, zoo men zegt, gekerkerd zyn geweest*”. Hij was dus op de hoogte. Willems schreef dat het lied hem werd *voorgezongen* door inwoners van Maldegem, door een zekere Willems uit Eeklo en door nog andere personen uit het Meetjesland. De versie Willems leunt zeer dicht aan bij die van Roulans, toch zal de aandachtige lezer belangrijke verschillen opmerken.

Titelblad van de Oude Vlaemsche Lieder van Jan Frans Willems, postuum uitgegeven in 1848.

Het Heerken van Maldeghem

1.

Mijnheerken van Maldeghem
Die ging er eens uit jaghen,
Hij reedt al buiten Brugghe,
Daer staen drie linden breet:
Hy vanter niet te jaghen
Dan een herderken was cleene;
Hy moest hem spreken ane,
Al wast hem lief of leet

2.

“Och herder, och herderken,
Ic moet u toch eens vraghen,
Mach ict van u vernemen,
Ende onbegrepen sijn:
Waen comt u desen horen,
dien overschoonen horen?
Als ic hem lestmael sach
Doe wast die horen mijn.”

3.

“Mijnheerken van Maldeghem
Rijdt vrijlic uwer straten;
Wat baet u desen horen
Daer leit u luttel an.
Soo ic daerop wou blasen,
Op desen schoonen horen,
Myn lamkens quamen ute
En souden wesen gram.”

4.

Mijnheerken van Maldeghem
Die deed den herder blasen:
Hy sette sijnen horen
Aen sijnen rooden mond,
Wel ses en dertig roovers
Sijn toen uit thosch ghesprongen,
Ghelijc de hasen loopen
Gejaget door den hont,

5.

‘Mijnheerken van Maldeghem,
Ghi sijt ons welgecomen !
Tgelaech sult ghi betalen
Wi drincken geerne wijn.
Sweert dag gijt noit sult segghen
Dag ghi in desen bosche
Met roovers hebt ghedroncken
Of roovers hebt gesien.’

6.

Si namen sijn ghesmeide
Ende al sijn beste panden.
Hi moest sijn budel ruimen.
‘Houdt daer mijn penninc rood !
Ic wil tgelach betalen,
Ic sal van niet spreken;
Maer vrienden u geselschap
Dat is mi al te groot.

7.

Mijnheerken van Maldeghem
Mach weer naer Maldeghem rijden.
Si gaven hem vrij gheleide
Al om sijn edel bloet.
Hi hevet stil geswegen;
Maer op derde neergeschreven
Te Brugghe in die stede,
Metten teen van sijn voet.

VI. Vierde versie

Het Heerken van Maldegem volgens Judocus Frans de Hoon

In het *Belgisch Museum voor de Nederduitsche Tael- en Letterkunde en de Geschiedenis des Vaderlands* van 1838 verscheen een geheel hertaalde versie van de legende van *Het Heerken van Maldegem*⁵⁴. De anonieme auteur was - naar later bleek - dr. J. F. De Hoon.

Judocus De Hoon (° Gent 13 september 1787 - † Evergem 22 april 1867) vestigde zich in 1812 als gezondheidsofficier te Kaprijke en huwde er in 1813 met Maria Praet. In 1819 verwierf hij aan de *Ecole de Médecine* te Gent de graad van *medicinae doctor*. In Kaprijke werd hij achtereenvolgens schepen, burgemeester en vrederechter. Naast drukke beroeps- en ambtelijke bezigheden vond De Hoon nog de tijd om gedichten, verhalen e.d.m. te schrijven en dit zowel in het Frans als in het Nederlands. Bijdragen van hem verschenen o.a. in het *Belgisch Museum* en in het *Nederduitsch Jaarboekje*. Dochter Virginie huwde met Karel Lodewijk Ledeganck terwijl Constance in het huwelijk trad met Jacob Frans Johan Heremans⁵⁵.

Judocus Frans de Hoon die in 1838 een geheel nieuwe versie van de legende schreef.

In de versie van Judocus De Hoon speelt het verhaal zich af in de tijd van Alva. De auteur koos die beroerde periode vanzelfsprekend niet lukraak, in de 19de eeuwse historiografie was het *bon ton* het Spaanse regime uit de 16de eeuw aan de kaak te stellen en de vrijheidstrijd tegen de Spanjaarden op te hemelen. Opstandige geuzen of mensen die werden vervolgd omwille van hun religieuze overtuiging werden - al naargelang de gezindheid van de auteur - in de hemel of naar de hel geschreven.

In het verhaal van De Hoon zijn het niet alleen de Spanjaarden die het moeten ontgelden, de geuzen worden evenmin gespaard. Wat wel enigszins verwonderlijk is, want in de 19de-eeuwse literatuur worden de geuzen bij uitstek als de vrijheidstrijders en verdedigers van het land voorgesteld. Zoals echter uit een voetnoot blijkt, heeft de auteur het over een bende *bosch- of wilde geuzen* die uit waren op eigen profijt en niets of niemand spaarden, zelfs geen rooms-katholieke geestelijken. Geen *echte* geuzen dus.

Historisch gezien is de herwerkte versie van De Hoon van geen enkele waarde, het was hem kennelijk enkel en alleen om de *literatuur* te doen. Dat de "*jeugdige Arnold toen leenheer was van 't getrouwe Maldegem*" is volstrekt onjuist. Toen Alva in onze contreien aan zijn bloedige repressie begon (1567-1573) was Maldegem, na sedert 1497 in het bezit te zijn geweest van de familie van Halewyn, in 1554 of 1557 in het bezit gekomen van Jacob van Claerhout⁵⁶.

Het *Heerken van Maldegem*, versie De Hoon, luidt als volgt:

Het Heerken van Maldegem, eene Vlaemsche overlevering

Alva's wydgevreesde benden
Overstroonden Neêrlands grond;
Bylen stortten bloed by beken;
Stapels blaekten in het rond;
Al wie Vaderland en vryheid
Hulde of trouw had durven biên,
Moest een prooi zyn van den bloedraed,
Of het moordschavot ontvliên.

Menig dapp're greep naer 't slagzwaard,
Of, in 's watergeuzen schuit,
Kaepte wrackvol op den spanjaerd,
Mestte zich met bloed en buit;
Maer de woesterd, die onbandig
Zich aen eer noch wetten houdt,
Koos pistool en pook tot wapen,
En bezette 't naeste woud.

Wee den Roomsche, die vermetel
't Rot der wilde geuzen tart!
Wee vooral den vromen pater:
Menig dolk mikt hem naer 't hart!
Bloed eisch bloed: in blyden yver
Juichte men by 't ketters dood;
Doch nu was de vuist der weêrvraek
Ook van 't bloed der priestren rood.

Vlaenderen had nog aen den zeekant
Menig dichtbewassen streek,
Waer de Belg, in vroegere eeuwen,
Cesars adelaer ontweek:
Daer ook rees de bange noodkreet
Der vermoorden, jong en oud,
En de aloude naem herleefde
Van 't *Genadelooze woud*.

Jeugdige Arnold was toen leenheer
Van 't getrouwe Maldegem:
Vlaend'ren had geen braver ridder;
Ieder minde en eerde hem.
Gul en goed was hy, den goeden,
Maer den boozen streng en straf;
't Scheen dat de engel van Gods wrake
Door zyn' mond het vonnis gaf.

O hoe zwol zyn hart van wrevel
Als hem kondschap werd gedaen
Van het rooven, branden, moorden,
Op zyn onderzaet begaen:
Ylings vliegt hy hen ter hulpe;
Hy doorkruist het beukenbosch,
Ziet zyn burchtpoort in de scheem'ring,
En weêrhoudt zyn brieschend ros.

Maer, wie fluit daer in de struiken?
Maer, wat ritselt daer door 't loof?
't Is de woeste geuzenbende,
Afgericht op moord en roof.
's Paerden teugel is vermeesterd;
Vuerroers gapen van rondom,
En des ridders trouwste lyfknecht
Staet ook in der roov'ren drom

En een stem roept: "Spaert hem, broeders!
Hy was my zoo goed een heer!"
- "'t Zy zoo", spreekt het hoofd der moorders,
"Dat hy leven en dat hij zweer"
Nooit te zeggen met den monde,
Noch te schryven met der hand,
Wien als boschgeus hy gekend heeft,
Noch hun schuilhoek in dit land."

Arnold schrikte, en zwoer: de geuzen
Volgden hem in 's heeren zael.
Luide klonk hun lied in 't ronde,
By de boordevolle schael;
En zy dronken tot de slaepzucht
Zwaer op aller ogen viel,
Wyl, by Arnold, eed en wrake
Hevig kampten in de ziel.

Eensklaps sluipt hy weg: de sloten
Sperren op van zael en poort;
En de wrake, met vleugelfoeten
Dryft hem door de straten voort.
"Op, myn leenmans! op, myn burg'ren!
"Trouwe Maldegemmers, op!
Naer de raedzael!" en de stormklok
Klemt en bomt met klop op klop.

't Raedhuis krielt. "Maekt plaets," roept Arnold;
Angstvol deinst men in het rond.
"Zand, droog zand!" - "Hier is er, ridder."
- "Breid het effen op den grond."
- "'t Is gedaen." - En nu schryft Arnold
Mat zyn voet in 't dunne zand
Waer de wilde geuzen schuilen,
Lang de schrik van stad en land.

"Nu te wapen, myn vassalen!
Nu het roofnest uitgeroeid!
Brengt ook keet'nen, dat elk moorder
Tot versmachtens zy gebocid!
Zy zyn dronken... dat zy dorsten!
Dat zy hongren tot den dood!
Ja, dit zy hun straffend vonnis:
Dat zy hong'ren tot den dood.

Jonker Arnold, jonker Arnold,
Gryp in Godes rechten niet!
Hy alleen verwyz' tot sterven,
Hy alleen; de sterfling niet.
En door honger!... Kent gy honger,
Weeldeling, die vroeg en laet
Aen des kevens feestbenketten,
Blygemoed ter maeltyd gaet?

't Vliegt al burchtwaerst: hof en omtrek
Flikkeren van toorts en stael.
Men dringt binnen: 't rot der geuzen
Ronkt in roes, ter heerenzael.
"Sleurze naer den diepsten kerker;
Klinkt ze aen ringen; reikt hun toe
Elk één broodje en één kruik waters;
Metselt dan den ingang toe!"

Afschrik stolt hun 't bloed in de ad'ren,
Koude rilt door elks gebeent!
Veertig vastgeklonken moorders
Staen daer roerloos en versteend;
't Brood en 't water wordt gegeven,
Steen en mortel aengebragt;
De ingang wordt steeds naeuwer... sluit zich,
En... voor hen is 't eeuwig nacht!

Wreed geschokt is ieders harte;
Arnold schynt alléén gerust:
"Ik", zo spreekt hy, "ben hier regter,
Van myn plichtsbezef bewust."
Hy ging slapen; maer de morgen
Had vergrysd zyn ravenhair.
Nog zes morgenden verschenen,
Zilver was zyn ravenhair.

Om wat oorzaak? niemand weet het;
Doch men wil dat hy den nacht
Van die zeven schrikbre dagen
Niet te bed hebb' doorgebracht;
En men zegt dat een gestalte
Had gewandeld, al dien tyd,
Langs den gang, die eng en somber
Naer den diepen kerker leidt:

En wat had hem daer gedreven?
En wat had hy daer gedaen?
Was hy aen den muer gaen luistren?
Hoorde hy hun wanhoop aen,
Hun gebeden, of hun vloeken
In den bangen jongsten nood,
Of den wilden lach der stuipen,
Of het reut'len van den dood?

Zeker is 't, dat nooit, na dezen,
Glimlach op zyn lippen kwam:
Weemoed trok hem langzaem graefwaerts,
Doofde stil zyn levensvlam.
Ook de naem van 't edel stamhuis
Stierf met Arnold; voor den tyd
Werd zyn afgeteerd gebeente
By zyn vad'ren neêrgeleid.

En zyn burcht, weleer zoo prachtig,
Is thans niets dan ak'lig puin;
Slechts één torentje en twee linden
Heffen nog de schaem'le kruin:
En men ziet er nog den kerker,
En men vindt nog ieder' ring
Waer 't verdorde rif der moorders
Eeuwen lang aen keet'nen hing.

A. A.

Bij het *Heerken van Maldegem* van De Hoon verscheen een inleiding van Karel Lodewijk Ledeganck. Deze liet zich uiteraard positief uit over de versie van zijn schoonvader wiens identiteit hij echter niet onthulde: *"De keus van het onderwerp alleen verraaft genie, de behandeling verraaft er niet min, en men moet zoo veel nederigheid als ware verdienste bezitten om by zulk een voortbrengsel te willen onbekend blijven. Wy zullen echter in geen geheim trachten te dringen, waarvan de kennis toch niets ter zake doet, wy zullen de hen laten voortvaren ons op gouden eyeren te vergasten, zonder ons over den oorsprong van den schat veel te bekommeren, uit vrees van de bron te bederven"*, aldus Ledeganck.

Ledeganck juichte toe dat met *"yver wordt gewerkt aen den opbouw der moedertaal"*. Rond 1838 rezen letterkundige genootschappen in geheel het Vlaamse land als paddestoelen uit de grond, *"als het ware uit de puinhopen van de verwoestingen der vorige eeuwen"*. Bij de dagelijks aangroeiende schare letterkundigen bevond er zich uiteraard heel wat kaf onder het koren en dat werd door Ledeganck toegeschreven aan het feit dat *"sommige onzer dichters al te weinig bekreund zyn over den keus hunner*

onderwerpen, als ware alle stof daer toe goed, wanneer zy slechts op moord of verkrachting uitkomt". Het gebrek aan talent werd een "andere struikelsteen genoemd, weinigen kennen het geheim om aen een droog verhaal eene dichteryke wending te geven of eene gewone daedzaak schilderachtig intekleeden". Al het voorgaande was echter niet van toepassing op het werkstuk van Ledegancks' schoonvader: "van de verborgene kostbaerheden is my eene perel ter hand gekomen, die ik met vreugd aen den uitgever van dit tydschrift overlevere..."⁵⁷.

o

o

o

Van de legende van het *Heerken van Maldegem* werd een Franse vertaling gemaakt door Charles Hip. Vilain XIII die verscheen onder de titel : *La Chasse du Prince Edward* ⁵⁸.

De Duitse vertaling van Johann Wilhelm Wolf begint en eindigt als volgt:

1.

Herrchen van Maldeghem
das ging wohl aus zu jagen
drei Meilen drausen vor Brügge,
da stand eien Linde breit;
es fand nichts zu jagen,
als ein Hirtchen cleine,
es muszt him gegenkommen,
es war ihm lieb ob leid

12.

Im unterirdischen Kerker
da spukt es noch alle Nächte,
man siehet noch die Mauern
mit dem eisernen Halsband dran.
O Wandrer, commst am Abend,
mach still das Kreuz des Herrn
und schreite schneller fort auf
der Maldeghemschen Strasz⁵⁹.

VII. Over het *Heerken van Maldegem* en de plaats van het gebeuren

De vroegste beschrijving van de ruïnes van het kasteel krijgen we in 1838 van Ledeganck die, in zijn reeds geciteerde inleiding bij het *Heerken van Maldegem* van zijn schoonvader De Hoon, ook nog het volgende schrijft over de ruïne van Reesinge: *"Ieder die langs den grooten steenweg van Gent naar Brugge heeft gereisd, herinnert*

*zich den bouwval dien hy, by het uitgaen van Maldegem, ter regter zyde van den weg, heeft gezien. Voor een twaalfstal jaren zag men er nog eenen instortenden vleugel van het oude kasteel, dat weleer aan de prinselyke familie De Croy behoorde en onlangs eigendom is geworden van den heer baron Pecsteen, te Maldegem. Men heeft er alsdan (nl. in 1826) een tekening van gemaakt, die wy hier gegraveerd mededeelen, en welke men kan vergelyken met de afbeelding in SANDERÏ Flandria illustrata, II, nr. 28. Thans bestaat er van het oude prachtige slot niets anders meer dan 'één torentje en twee linden', die nog 'de schaemle kruin verheffen'. Daer was het tooneel van het onderwerp der Ballade"*⁶⁰.

Uhland, Wolf en Willems hadden geen oog voor de plaats van het gebeuren, enkel het verhaal *an sich* interesseerde hen. Gravin de Lalaing daarentegen legde meer interesse aan den dag voor de woonplaats van haar voorouders. Bij haar bezoek aan Maldegem (in 1848?), begaf ze zich uiteraard ook naar de ruïnes van het kasteel maar haar *pêlérinage obligé* werd een *débâcle*:

"Men kan zich maar moeilijk voorstellen in welke trieste staat het kasteel zich nu bevindt. De gebouwen zijn praktisch volledig vernield, het puin verdwenen. De omwalling ligt droog en de muur die het domein afsloot is stukje bij beetje verdwenen, stenen ervan worden door de huidige eigenaar hergebruikt aan zijn eigendommen in de omgeving. Het oude feodale kasteel, eertijds symbool van schrik en afgunst, door de tand des tijds én door mensenhanden verworden tot een ruïne, biedt aldus nog een laatste dienst aan zijn ondankbare belagers. De bomen zijn de enige die stand hielden. Bij de ingang van het domein staan er twee eerbiedwaardige linden waarvan alleen al de omtrek getuigt van hun hoge ouderdom. Het enige wat nog rechtop staat is een torentje op een van de hoeken van het gebouw. Op een mooie dag zal dat ook wel instorten en zullen de stenen ervan ergens als bouwmaterialen worden gebruikt. Er wordt verteld dat er zich in de grond diepe kelders bevinden, niet ver van de slottoren toonde men me zelfs een soort onderaardse krocht waarin zich - naar men mij verzekerde - de vroegere gevangenis bevond. In dat verband wordt in de streek een legende verteld die ik vanzelfsprekend noteerde. Ik haastte mij vlug weg van deze sombere plek. Het kasteel van onze voorvaders is verdwenen, het kwam in bezit van families die er geen band mee hadden en die het lieten vervallen. Revoluties en de tand des tijds deden de rest.

*Vaarwel, gewijde ruïnes. Eén keer in mijn leven wilde ik U betreden, wilde ik de lucht van Uw omgeving inademen. Eens waren onze voorouders hier machtige heren. Aan iedere voorbijganger vroeg ik of ze zich mijn familie konden herinneren, het antwoord was steeds negatief. Voor mij het zoveelste bewijs van de menselijke vergankelijkheid. Alvorens de wildernis, waar eens het kasteel van Maldegem stond, te verlaten, wierp ik nog een laatste blik op het geruïneerde domein. Met spijt in 't hart nam ik afscheid van de eeuwenoude linden waarvan de takken mij leken uit te nodigen naar het kasteel. Diezelfde avond nog verliet ik Maldegem, ik zag af van verdere opzoekingen ter plaatse en haastte mij terug naar Brussel..."*⁶¹.

In het eerste nummer van *De Gazette van Eecloo* verscheen het verhaal *De Engel van Reesinghe op het Burgslot van Maldegem* wat voor August Van Acker aanleiding was om enige bijzonderheden over het kasteel neer te schrijven: *“Het voormalig kasteel van Reesinghe te Maldeghem, lag een langen tijd in puin. In ‘t jaer 1855 werd, op deze plaats, een ander kasteel gebouwd. Wanneer wij op 2 september 1867 dit kasteel bezochten vonden wij er nog menige gedenkenis van het vervallen slot: de wallen, de Reesinghe watergang, den Donkeren put, zijnde de gewezen gevangeniskelder, met de ijzeren handboeien in de muren en de twee historische linden aan den ingang des kasteels. Ook de oude dreve, die van het slot naar den Ouden Gentweg leidt, bestaat nog. Men wees ons ook de schier verdwenen sporen aan van den weg die weleer van Reesinghe recht naar de kerk van Maldeghem en naar het kasteel leidde dat er nog heden oprijst in de Noordstraat, nu eigendom van den heer oud-burgemeester De Smet. Alsnu behoort de gedenkwaardige heerlijkheid Reesinghe toe aan den vrijheer Karel Pecsteen de Lampreel, grondeigenaar te Brugge”*⁶².

De Potter en Broeckaert besteedden in 1870 veel aandacht aan zowel de legende als aan het kasteel. Van de legende publiceerden ze zelfs twee versies: die van Willems en die van De Hoon. Als kanttekening bij de ballade van de Hoon noteren zij dat *“de schrijver het verhaal ten tijde van Alva plaatst, wat stellig te laat is”*. Ook menen zij dat de variante van Courtmans in *Het Geschenk van den Jager* van latere datering is dan de versie van De Hoon, waarin zij zich vergisten⁶³. Over het kasteel schrijven zij het volgende: *“Twee zware lindeboomen, ter plaats van den ouden ingang des slots, en waarvan de eene 5 meters 31 centimeters, de andere 4 meters 96 centimeters omtrek heeft, alsmede een onderaardsche kerker of krocht, waarin men zegt dat vroeger de misdadigers gekerkerd werden, ziedaar alles wat van het voorheen zoo prachtige verblijf der heeren van Maldegem nog over is... De toren alleen was in 1849 nog in wezen, doch werd korts daarna door den tegenwoordigen eigenaar der oudheerlijke bezitting, den heer baron Pecsteen, van Brugge, afgebroken, om plaets te maken voor een nieuw kasteel, dat hij echter niet, of althans zeer zelden bewoont. Zelfs de steenen van het oude slot zijn uit Maldegem verdwenen...”*⁶⁴.

De versie De Hoon werd letterlijk en zonder commentaar opgenomen in het weekblad *De Eecloonaer* van 30 oktober 1853 en in het nummer van 5 oktober 1856 werd de *Historie der zes-en-dertig Ketelaers* door August Van Acker uit het boek van de Lalaing vertaald⁶⁵. Van Acker besluit zijn vertelling met de commentaar dat de schrijfster wel zegt niet in de opsluiting in de onderaardse kerker te geloven, maar dat ze dat niet bewijst. Over het kasteel van Reesinghe noteert Van Acker enkel dat *“de puinen die men er vond, en nog wel over een paer jaren, de overblyfsels waren dezer eertyds zo trotse baronswoon”*. In de *Gazette van Eecloo* van 27 juni 1869 doet August Van Acker het hele verhaal nog eens over onder de titel *Het Heerken van Maldeghem of de historie van de 36 Ketelaars*.

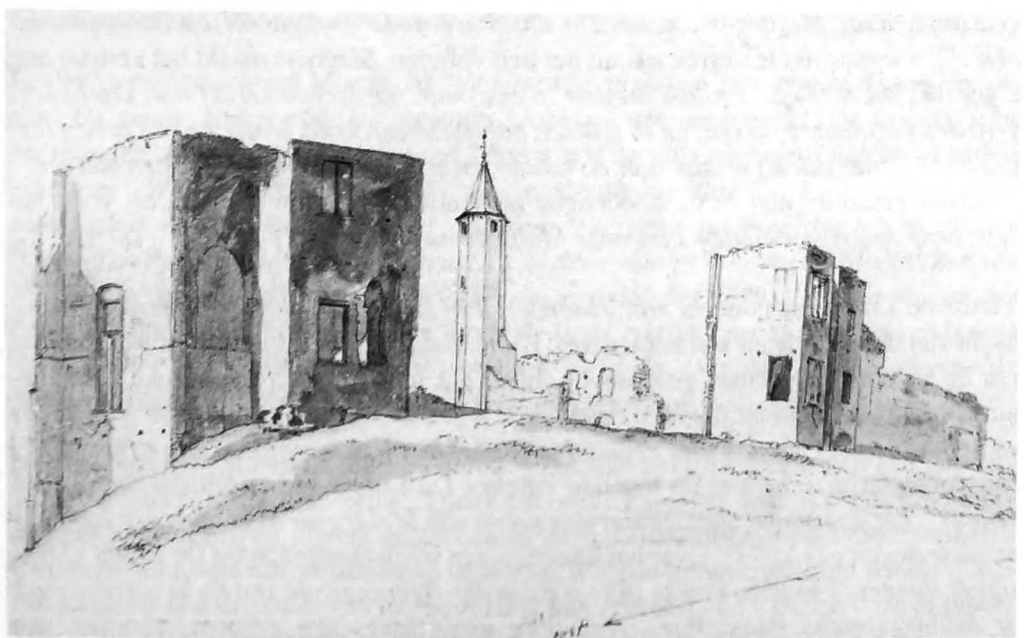
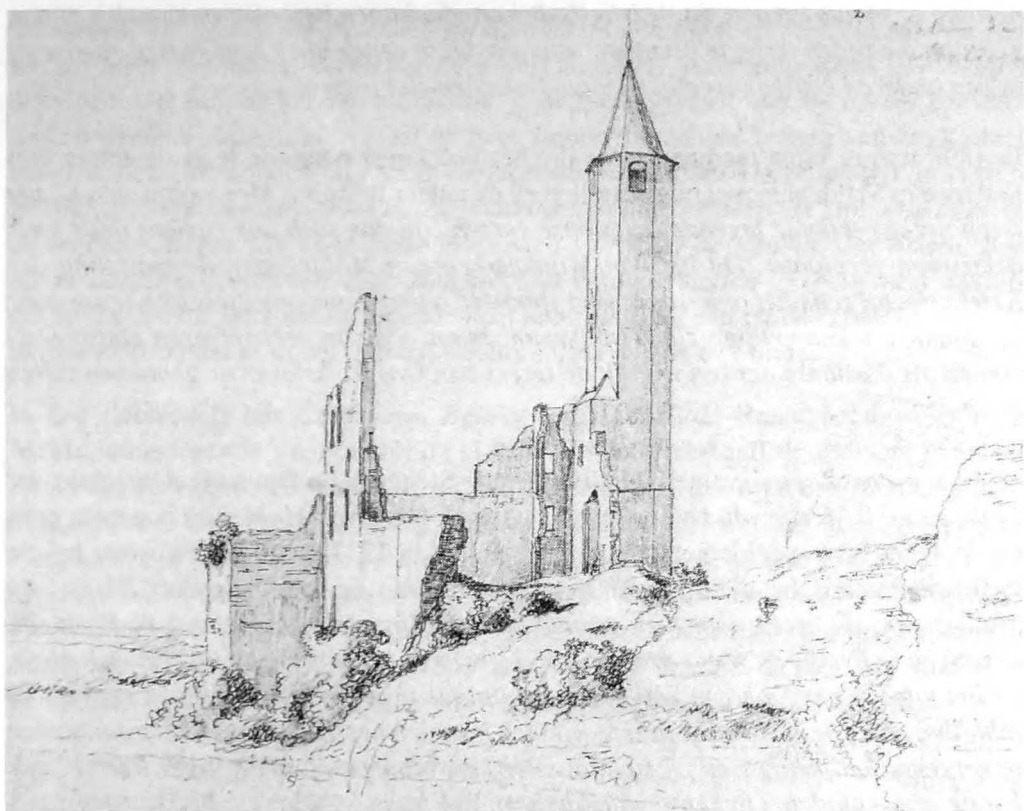
Mevrouw Courtmans beschreef uiteraard ook de ruïnes van het Maldegemse kasteel: *“Wat men het kasteel noemde, was zekerlijk geen kasteel meer, maar een bouwval, waarvan de toren alleen nog rechtstond; een hooge, vierkante toren, slechts door een*

*paar kleine vensters verlicht, en die evenals de kerktorens op eene spits eindigde. Tusschen de bouwvallen van het oud kasteel kronkelden zich menigvuldige klimop- en geitebladranken in vollen bloei, op kussens van weelderig mos; hier en daar stonden er wilde planten en donderbladeren, als waren ze er door menschenhanden geplant, en menigvuldige kleine bloemekens lachten uit de retsen der puinhopen, als spotteden zij met de vergankelijkheid, waarop zij haren troon hadden gevestigd; terwijl de vogelen, die op den toren woonden, eene hymne zongen aan de lente, aan de zich eeuwig hernieuwende natuur. Van de bouwvallen klommen de bezoekers den heuvel op, waar de groep kolossale populieren gelijk een vriendengroep elkander van de gruwelen schenen te spreken, waarvan hunne voorvaderen de grijze poppelboom- en der middeleeuwen, getuigen waren geweest"*⁶⁶.

Het *Liedeken van Mijnheerken van Maldegem* werd in 1898 door Jonas Van den Zeekant opgenomen in het tijdschrift *Ons Volksleven*. Van den Zeekant neemt in zijn artikel de versie over zoals deze verscheen in *Het Geschenk van den Jager* van mevrouw Courtmans. Hij noemt het een geluk dat Courtmans de legende neerschreef, anders was ze misschien allang vergeten. Wist Van den Zeekant niet dat ze al elders was gepubliceerd?

De auteur kwam persoonlijk naar Maldegem om zich *de visu* te vergewissen van de plaats waar de legende een zo dramatische ontknoping kende: "*Wanneer men, te Maldegem verblijvende, een der inwoners van dit landelijke plaatsje, over oude merkwaardigheden ondervraagt, vindt men nooit iets anders dan den 'diepen put' die dan aanleiding geeft tot het verhalen der legende van Mijnheerken van Maldegem*". Hoewel de feiten nog voortleven in het geheugen van de Maldegemnaren, geeft Van den Zeekant *de hedendaagse Kasteelheren* een veeg uit de pan, daar ze volgens hem "*met opgezetten wil getracht hebben alle spoor van den 'diepen put' te doen verdwijnen, in dier voege dat, toen wij Maldegheems kasteel en zijnen 'diepen put' bezochten, wij een gevoel van bitterheid voelden oprijzen tegen die moderne Wandalen, die noch ouderdom, noch merkwaardigheden eerbiedigen, en dit alles opofferen aan streng praktische - al te praktische - grondbeginselen. Dat is de geest onzer XIXe eeuw!*"

Van den Zeekant vond het niet de moeite waard om ook maar één woord aan het 19de-eeuwse gebouw te wijden. Toen hij Maldegem bezocht spraken enkel twee reusachtige populieren nog de "*geheimzinnige taal der middeleeuwen*" en boden beide bomen "*een flauw gedacht van het indrukwekkende der voormalige ruïnen*". De auteur vergiste zich niet, bij zijn bezoek was zeker een van de eeuwenoude linden verdwenen: "*Een orkaan op zondag 4 juni 1885 ontwortelde de eeuwenoude linde op Resinghe. Het was eene historische vermaardheid. Het was een reusachtige boom, 6 meters in de koorde...*"⁶⁷. Aan de rechterkant van een brugje trof Van den Zeekant een dichtbegroeid heuveltje aan met daaronder de fameuze diepe put waarvan hij volgende beschrijving geeft: "*Een tiental treden afdalend, komt men voor een vuil, zwart hekken; stoot men dit open, dan treedt men den 'diepen put' in. Men verbeeldde zich vier naakte, ziltige muren met een laag gewelf, waar niets de gruwelijke feiten herin-*

Tot in het midden van de vorige eeuw spraken de imposante ruïnes van het middeleeuwse Reesinge erg tot de verbeelding van de bevolking. Ze vormden het ideale kader voor het instandhouden én aandikken van de legende van het Heerken van Maldegem.

nert die er plaats grepen. Ja, 't is zelfs den aandachtigen bezoeker onmogelijk zijnen geest tot die tijden terug te brengen, wanneer hij in eenen hoek eene ledige olieton en in een anderen eenige insgelijks ledige flesschen ziet liggen!"

In 1898 was er bijna niemand meer die het lied kon zingen, de legende echter kon iedereen in Maldegem wel nog vertellen en de auteur besluit: *"Men waant zich bij het lezen dezer berijmde legende (rijmlooze verzen zijn dan toch ook rijmen) in de middeleeuwen verplaatst. De list van Mijnheerken van Maldeghem, de marteling der Ketelaars, tot zelfs het onmishbare 'het spookter' voeren ons onwillekeurig terug naar die tijden van eenvoudig geloof weliswaar, maar ook van veel reineren godsdienstzin, en als dusdanig denken wij dat de lezers van Ons Volksleven er genoeg zullen in vinden"*⁶⁸.

In *Vlaamsche Zanten* van 1904 dist Octaaf Steghers in zijn artikelenreeks over *Folklore* uit 't Meetjesland het verhaal van het *Heerken van Maldegem* nog maar eens op. Volgens hem speelde het hele verhaal zich af in 1232 en hij geeft zowaar enkele treffende historische details over het optreden van de ketellappers: *"Philip van Maldegem, de eerste van dien naam, zat met zijn graaf, Fernand van Portugal, gevangen in Frankrijk. Zijne gade was ook gevlucht bij hare nicht, de gravin Joanna, en liet gansch het Ambacht van Maldegem aldus over in de handen van roovers en moordenaars, die in de uitgestrekte wouden kwamen nestelen. Om hunne rooftochten te vergemakkelijken gaven zij zich uit voor ketellappers. Heel de streek beefde voor hunne gruweldaden. Op eens kwam de heer van Maldegem terug uit Frankrijk, ontvlucht als hij was uit zijn gevang. Ten vierkappens kwam hij naar Vlaanderen gedraafd, naar Maldegem, naar zijn duurbare gade en zijn verschrikte onderdanen..."*, waarna enkele uittreksels uit het lied volgden. Steghers maakt het verhaal nog erger dan het al was: *"Philips deed ze in een onderaardschen kerker aan ketens leggen, den ingang toemetsen, en in hunnen nabijheid een kruik water en een brood leggen, zoo echter dat zij er niet aan en kosten, en dat ze van honger moesten sterven!"* Steghers geloofde niet in de historische authenticiteit van de legende, hij vond het *"eer eene spookgeschiedenis bij onze Maldegemsche inwoners"*⁶⁹.

Victor de Lille besteedde in zijn *Vlaanderen in Beeld en Schrift* uiteraard ook aandacht aan de legende en aan het kasteel. Hij nam daarbij nagenoeg alles over wat gravin de Lalaing erover had geschreven, maar gaf toch enkele persoonlijke kantteekeningen. De Lille schreef dat men *zulkdanige legenden* veel aantrof bij *"de Noordsche volken, waarom men ook niet geneigd is er veel historische waarde aan te hechten"*. Het enige historische aan de legende volgens De Lille was het feit dat de legende *"staaft ...het voorname aanzien dat den naam van Maldegem in gansch den loop der middeleeuwen genoot"*⁷⁰. Over het kasteel lazen we het volgende bij De Lille: *"O reisigher comter 's avonts, maect stille cruise des Heeren, ende stapt wat zeender over de Maldegemsche baan...Wie over vijftig jaren langs den grooten steenweg van Brugge naar Gent reisde, zal nabij Maldegem, ook bij klaren dage, den geheimzinnigen indruk gevoeld hebben die in deze versregelen spreekt en die thans nog op het zicht der twee oude linden en de hooge beukenboomen, die den donkeren put over-*

lommeren, het hert bevangt, terwijl hij die met de geschiedenis van Vlaanderen een weinig meer bekend is, eerbiedig de plaats begroet, waar eens de vrome helden woonden, die, bij den eersten noodkreet, goed en bloed veil hadden op het zoo dikwijls bedreigde vaderland"⁷¹. Dat de twee linden die aan de ingang van het kasteel stonden, dezelfde zouden zijn als in de legende, wordt door De Lille sterk in twijfel getrokken: "*We kunnen echter moeilijk aannemen dat het dezelfde zijn, omdat er in de legende slechts van ééne linde gesproken wordt en de aanblik der linden, hoe merkwaardig ook, zulk een ouderdom niet laat veronderstellen*"⁷². Nog merkwaardiger is dat Victor De Lille de legende heel letterlijk opneemt en de echtheid ervan in twijfel trekt omdat er in het verhaal slechts sprake is van één linde.

In *Les Sobriquets des Communes Belges* heeft J.-Th. de Raadt het ook over de Maldegemse legende waarvan hij de klassieke inhoud verhaalt. Interessant is dat de Raadt aan de legende de spotnaam van *Wiltjaghers van Maldeghe* verbindt: "*Quant à la chanson, on l'entend souvent chanter, dans les villes et les campagnes de la Westflandre. Il est donc rationnel d'admettre que ce conte de chasse a pu donner naissance au sobriquet de 'Wiltjaghers', par lequel on aimait à designer les habitants de l'importante seigneurie de Maldeghe*"⁷³. Hij baseert zich daarvoor op *Den langen Adieu* van Eduard de Dene uit 1560 waarin deze Brugse dichter van tientallen gemeenten de spotnamen vermeldt en over Maldegem het volgende schrijft:

*Adieu oock, grootsprekers van Thorout, ghy
Lueghenaers van Ardenburch, den Wiltjaghers by
Van Maldeghe, Candeelelers van Meenen voort,
Ketelboeters van Middelburch, adieu van my...*⁷⁴

In 1947 tenslotte schreef Morris dat "*de put ondertusschen zeer bouwvallig is geworden. De zware boomen die er bovenop groeiden zijn neergeveld. De kettingen en halsbanden zijn spoorloos verdwenen. Morris laat de sage overigens helemaal anders eindigen: "Wanneer hij op zekeren avond wederom dichtbij zijn Kasteel terugkomt, steekt plots een geweldig onweder op. Een der zware boomen die boven op den 'Donkeren Put' stonden werd uitgerukt. 's Anderendaags vond men Mijnheerken van Maldegem verpletterd onder den boom, en naast zich het zielloze lichaam van den ouden herder met den ivoren hoorn. Toen de laatste graaf van Maldegem reeds lang dood was en het Kasteel helemaal verwoest, werd de 'Donkere Put' opengemaakt. Men vond er 36 geraamten met een ijzeren halsband nog aan den muur vast*"⁷⁵.

Volgens sommigen zou de huidige *donkere put* niet veel meer zijn dan een doodgewone ijskelder uit de 19de eeuw. Tijdens de winter werden ijsblokken uit de nabijgelegen omwalling en vijvers gehakt en in de ijskelder opgestapeld. Soms slaagde men erin het ijs tot aan de zomer te bewaren. We zijn ervan overtuigd dat de ijskelder alleszins niet de plaats van de bestraffing kan geweest zijn - indien deze al plaatsvond! - want de gevangenis bevond zich onder de ruïnes van het kasteel en de *donkere put* ligt er een heel eind vandaan. Overigens bevindt de kelder zich niet onder de grond, maar wel onder de aarde van een opgeworpen heuvel, begroeid met bomen en struikgewas.

Vanzelfsprekend brachten ook wij een bezoek aan de *donkere put*. Dit gebeurde naar aanleiding van een televisieopname voor de regionale zender A.V.S., waar in het programma *Tussendoor* de Maldegemse legende opnieuw tot leven werd gebracht. De opnames gebeurden op een mistige avond in de maand oktober. De *donkere put* herbergt nu een kleine kolonie vleermuizen, waarvan er enkele verschrikt rondfladderden toen de helle lampen werden aangestoken. Van kettingen en resten van gevangenen was uiteraard niets meer te zien. Wel zagen we in het min of meer tonvormig plafond een drietal ijzeren ringen, zo te zien van recente makelij. In elke wand waren een tweetal nisjes gemetseld. De *donkere put* is dringend aan herstelling toe, want door de afgelopen droge zomer *stroomt* de aarde zomaar in een hoek de kelder binnen, waardoor er in de toekomst wel enig gevaar voor instorting kan ontstaan. Ook het plafond verkeert in bedenkelijke staat en men waagt zijn hachje op de stenen trap. Het zou jammer zijn én voor de Maldegemse geschiedenis én voor de kolonie vleermuizen, mocht de *donkere put* verloren gaan. Bij een restauratie zou een archeologisch onderzoek meer klaarheid kunnen brengen over de precieze bouwperiode⁷⁶.

VIII. Blijvende belangstelling voor de legende

In de 19de-20ste eeuw bleef de belangstelling voor de legende, zoals gezegd, vrij levendig. In Maldegem kon geen historische stoet uitgaan, of de legende werd er in uitgebeeld: in 1890 bij het zilveren jubileum van de troonsbestijging van koning Leopold II, in 1902 ter gelegenheid van Molentjeskermis, in 1930 in de historische stoet van het Belgische eeuwfeest, in de *Courmansstoet* van 1961 en tenslotte in de *Sagen- en Legendenstoet* van Pol Verheylezoon die op zondag 18 september 1988 onder massale belangstelling doorheen Maldegem trok.

We illustreren de impact van de legende op het Maldegemse culturele leven aan de hand van twee voorbeelden.

A. *De historische stoet van Mijnheerken van Maldegem op Molentjeskermis 1902*

Op zondag 16 oktober 1902 was het Molentjeskermis, één van de bekendste wijk-kermissen in Maldegem. Het kermiscomité had - zoals bijna elk jaar - voor een bijzondere attractie gezorgd, namelijk "*den historischen stoet van 'Mijnheerken van Maldegem' in zes taferelen*".

Het programma van deze stoet zag eruit als volgt:

- *De Maagd van 't Molentjen, groep te paard*
- *Muziek*
- *I. Mijnheerken gaat uter jagen*
- II. Wel, herderken, wat oversconen horen*
- III. Die 36 ketelaars die quamen uut bosch*
- IV. Mijnheerken die heeft gescreven met sijn teen in 't sand*

V. En geeft ze elc een brotje en een cruucke water

VI. En metser den inganc dicht...

- Wagen van den donkeren put
- Muziek
- Philip van Maldeghem III, trekt op tegen de Franschen voor Aardenburg. Voorspel van den slag van 11 juli 1302.
- Wagen der verheerlijking van den Getrouwe⁷⁷.

De stoet trok *rond de straat* en de 6 taferelen werden uitgebeeld in de Noordstraat en op het Molentje, *plakkaatjes* duiden aan waar dit precies zou gebeuren, “*zoo zullen de menschen op voorhand hunne plaats kunnen bewaren*”, want meelopen met de stoet zou door de politie worden verboden. Een groep meisjes, begeleid door koperen instrumenten, zong de legende. De leiding ervan berustte bij Pieter De Baets.

Het kermiscomité besteedde veel aandacht aan de kwaliteit van de deelnemende groepen. Voor de belangrijkste personages werd kledij gehuurd, maar de *ketelaars* moesten er zelf voor instaan: “*slopkousen, of getten, knapzak, boerenhoeden (geen klakken of hooge hoeden, die bestonden nog niet in die tijd), konijn- en hondevellen komen hier goed te pas, hunne vergoeding in gelde zal afhangen van de meerdere of mindere moeite die zij zich gedaan hebben om goed uit te komen. Zij dienen ook hunne kruik meê te brengen*”. Aan alle deelnemers werd “*den diepsten ernst aanbevolen, heel het spel is een treurspel, na den stoet mag men doen wat men wil, maar binst de tafereelen kan men niet ernstig genoeg zijn*”⁷⁸.

Het weer was van de partij en er werd geschat dat de stoet door niet minder dan 4000 mensen werd bekeken, een voor die tijd fenomenaal aantal. Ondanks het wringen, trekken en duwen om toch maar een glimp te kunnen opvangen van de verschillende taferelen “*was het rond Mijnheerken zoo stil dat men ieder woord van zijn gezang en ieder woord van den herder verstond*”.

Het verslag van Victor De Lille geeft goed de sfeer weer tijdens de uitbeelding van de taferelen: “*Hoevele malen ook al gehoord en meegezongen, want vele oude menschen, Vlaanderen door, kennen het liedje, maakte ieder tafereel toch diepen indruk en zoowel als hun bestierder verdienen de twee hoofdrolspelers, Emiel Diet, als Mijnheerken, en Emiel Lampo, als herderken, allen lof. Het tafereel van de 36 Ketelaars die op ‘t geblaas van den hoorn uit het bosch (van achter den donkeren put) komen gesprongen, liet toe dat men ook van ver iets kon zien. Er zijn menschen geweest die op ‘t zicht van die schrikwekkende zwarte wezens, meenden in de waarheid te zijn en aan ‘t huilen gingen. De menschen zien geerne zulke dingen; daar zullen ze nog jaren lang van spreken. En ook, iedere gemeente kan dat niet. Er is niet overal geen Mijnheerken van Maldeghem*”.

De Lille opperde verder de mening dat men van deze stoet misschien een jaarlijks of vijfjaarlijks gebeuren kon maken, “*Brugge en Veurne hebben hun ommegangen, Dendermonde zijn Ros Beiaard, waarom zouden wij aan ons Mijnheerken niet houden?*”.

En hij eindigde met een anekdote: *"In historische voorstellingen is de grootste moeilijkheid de kleederen; 't is vooral moeilijk aan 'historische' schoenen te geraken, en alzoo reed vrijheer van Maldeghem op zijn kousen uit vechten!"*⁷⁹.

B. De onafgewerkte film van Mijnheerken van Maldegem

In 1932 kenden de *plaatselijke filmen* van Gabriël De Lille een éclatant succes: de *Maldegemsche revue* (Maldegemse gebeurtenissen uit het voorbije jaar) en de *Duivenfilm* werden door meer dan 2000 toeschouwers bijgewoond. Aangemoedigd door deze massale publiek belangstelling vatte Gabriël De Lille *"het plan op om iets te filmen uit Maldegems zoo groote geschiedenis"*. In 't *Getrouwe Maldeghem* van 21 februari 1932 lanceerde hij voor het eerst de idee een Maldegemse filmclub te stichten want, zo las men in het weekblad, *"er wordt nu een plan opgemaakt om dezen zomer een film te maken uit Maldegemsch Geschiedenis, namelijk 'De legende van Mijnheerken van Maldegem' ofwel 'De Stem uit het Woud'"*.

Aan de oproep tot medewerking werd goed gevolg gegeven, want er boden zich zo'n dertig geïnteresseerden aan, *"ons nieuw plan heeft alhier een goeden indruk gemaakt en indien de film tot een goed einde kan worden gebracht dan staat hij in Maldegem een groot succes te verwachten"*. De Lille had zelfs reeds een scenario bedacht en publiceerde de voorlopige rolverdeling:

Mijnheerken van Maldegem, Baron van Maldegem

Slotvrouw Adelgonde, zijn vrouw

Jonkvrouw Hilde, zijn dochter

Geraard Joris, pastoor van Maldegem

Gerold, de herder

Frieda, zijn verloofde

Arke, hovenier op Reesinge

36 ketellappers met Berthold, Ivo en Lieven als hoofdmannen van de bende

50 pijkeniers uit Brugge

Overheden der stad Brugge en hofdames

En verder: een klokluider, een metselaar, een paard, een kudde schapen, enz.⁸⁰,

De locaties waren reeds uitgekozen en er zouden elke zondagnamiddag een paar scènes worden opgenomen.⁸¹ Het scenario van de film was niet zo vlug klaar als De Lille had gehoopt en de stichting van de filmclub werd een paar keer uitgesteld. Ook bleek dat *"de film geweldig veel gaat kosten. De kleederen zullen de grootste onkosten zijn"*⁸².

De definitieve stichting van de Maldegemse filmclub ging tenslotte door op maandag 11 april 1932 in de *De Lille Schouwburg* aan de Katsweg. Ruim 300 belangstellenden waren opgekomen om naar de uiteenzetting van Gabriël De Lille te komen luisteren: *"Over twee jaar begonnen we met de Revue van 't jaar 30 en wij hadden een*

ongekende bijval. Verleden jaar hebben we terug een revue gemaakt en daarbij de 'Duivenfilm' en de bijval was deze maal dubbel zoo groot als het eerste jaar. Wij besloten dit jaar terug een revue samen te stellen en ook, en daarom is deze vergadering bijzonder belegd, het aandurven een film te maken uit onze zoo schoone geschiedenis, namelijk 'De legende van Mijnheerke van Maldegem'. Eenieder van u kent immers de geschiedenis. Over Mijnheerke bestaat enkel een gedicht. En naar dit gedicht is een scenario geschreven dat wij trouw zullen volgen. Ik zal het u voorlezen: Midden de uitgestrekte wouden, niet ver van de groote heirbaan welke Gent en Brugge verbindt, rijst hoog en bonkig de heerlijkheid van Mijnheerke van Maldegem... Iedereen volgt met aandacht de voorlezing. En wanneer de spreker eindigt vraagt hij: 'Wie doet er mede aan de film?' en dadelijk komen zeventig mannen te voorschijn om zich te laten inschrijven". De geïnteresseerden kwamen voornamelijk uit Maldegem (wijk Akker), maar er waren ook belangstellenden uit Adegem, Middelburg en zelfs één uit Merendree⁸³.

De opnamen startten in mei 1932 en het moet gezegd worden dat de grote middelen werden ingezet: ketelaars, pijpeniers, figuranten, acteurs en actrices werden soms met twee autobussen tegelijk naar de plaats van de opnamen gebracht waar alles er vrij professioneel aan toe ging.

Na enkele weken werden de locaties strikt geheim gehouden, want de vele nieuwsgierigen hinderden de werkzaamheden. De reeds opgenomen rushes werden tijdens aparte vergaderingen exclusief aan de leden van de filmclub vertoond; die konden er dan hun mening over kwijt. Voor de hoofdrollen werden twee toneelspelers ingehuurd: een zekere Schumacher vertolkte de rol van Mijnheerke, juffrouw Derese nam die van zijn dochter voor haar rekening. In tegenstelling tot wat vroeger werd beweerd waren het geen befaamde, wel Gentse, acteurs⁸⁴.

Vanaf augustus werd het wat stiller rond de film. De gemeenteraadsverkiezingen naderden en de familie De Lille had wel wat anders aan haar hoofd dan de film over *Mijnheerke van Maldegem*. De onafgewerkte film werd wel als propaganda gebruikt bij de gemeenteraadsverkiezingen van zondag 9 oktober 1932. Het is evenwel niet juist te beweren dat de film zijn *openluchtpremière* beleefde op het hof van Jef van Boven op de Akker in het bijzijn van 4000 aanwezigen, want de film was ver van afgewerkt⁸⁵. Wel werd op donderdag 8 september 1932 op de wijk Akker "*voor het sluiten van de Kermisse*", een verkiezingsavond door de partij De Lille georganiseerd. Vanaf 8 uur was het onafgebroken "*wafelkermis voor de moeder en de kinderen*". Om halfnegen volgde een *openlucht-cinema* met gebeurtenissen uit de streek, een klucht in twee delen en vervolgens vertoonde de Filmclub (= Gabriël De Lille) "*uit genegenheid voor de vele leden van den Akker, en om de Maldegemsche bevolking te toonen wat met goeden wil en samenwerking kan bekomen worden met volksjongens*" enkele scènes uit de film, "*in het bijzonder die scenen waar de leden van den Akker het meest in voorkomen*"⁸⁶. Naderhand werd in '*t Getrouwe Maldeghe* met geen woord over deze avond gerept, het moet dus niet zo'n bijster groot succes zijn geweest.

Het is dus niet overdreven te stellen dat de filmclub werd misbruikt om politieke propaganda te maken voor de partij De Lille bij zowel de gemeenteraads- als parlementsverkiezingen. Op vergaderingen van de filmclub werd de partij van burgemeester Cuelenaere steevast gehegeld⁸⁷.

Ook uit verkiezingspamfletten blijkt dat de filmclub de politiek van Jozef De Lille diende. Hierin werd geschreven dat de *burgemeesterskliek* de Maldegemse filmsterren verweet voor "*citésterren*"⁸⁸, *huilende bende*, *boschmannen en Baeckelandts-bende*". En na een reisje naar Knokke belandde de autobus met de *citésterren* toevallig (!) in Strobrugge, waar toevallig (!) het *burgemeesters-muziek* aanwezig was. Een scheldpartij, die ei zo na ontaardde in een vechtpartij, was er het gevolg van⁸⁹. Het zoveelste Maldegemse.verkiezingsincident...

In oktober 1932 liet Gabriël De Lille de leden van filmclub weten dat het slechte weer er de oorzaak van was dat "*de film erg vertraagd is*". Maar na de verkiezing van zondag 27 november 1932 waarbij Jozef De Lille tot volksvertegenwoordiger werd verkozen, onthulde Gabriël De Lille de ware reden van de vertraging en schreef dat "*de achtereenvolgende verkiezingen het onmogelijk gemaakt hebben vergaderingen te beleggen*" en dat er daardoor niet verder aan *Mijnheer*ken van Maldegem kon gewerkt worden⁹⁰.

In de volgende maanden werd het volkomen stil rond de met veel enthousiasme opgerichte filmclub. Op 14 mei 1933 lazen de lezers van 't *Getrouwe Maldeghem* dat de leden van de filmclub binnenkort opnieuw zouden worden samengeroepen om alle opgenomen fragmenten van de film te komen bekijken. Uit het berichtje kon worden opgemaakt dat "*reeds zes groote delen*" af waren en dat de rest zou worden opgenomen in juni-augustus 1933. Het is er nooit meer van gekomen, de film bleef jammer genoeg onafgewerkt...

Uit de afloop van deze mislukte verfilming van *Mijnheer*ken van Maldegem en uit het in elkaar zakken als een pudding van de filmclub na de verkiezingen, blijkt duidelijk dat de filmclub slechts een van de vele politieke instrumenten was die ten dienste stond van *Mijnheer* De Lille en niet van *Mijnheer*ken van Maldegem.

- 1 J.-TH. DE RAADT, *Les sobriquets des communes Belges*, Brussel, 1903, p. 182-183.
J. CORNELISSEN, *Nederlandsche Volkshumor op Stad en Dorp, Land en Volk. Spot- en bijnamen, Spotrijmen, Spotvertellingen, Volksetymologische Sagen, Spreekwoorden en Zegswijzen, enz., naar hun Oorsprong en Beteekenis verklaard, dl. II, Provinciën Oost-Vlaanderen en Henegouw*, Antwerpen, 1929, p. 36-38.
E. VANDEGENACHTEN en P. VAN DE WOESTYNE, *Meetjeslandse en andere spotnamen uit 1560*, in *Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland*, jg. 7 (1993), nr. 1, p. 40-42. Met publikatie van 'Den Adieu' van Eduard de Dene.
- 2 Mevr. COURTMANS-BERCHMANS, *Het geschenk van den Jager*, Aalst, 1904, p. 45-48. Als bron wordt opgegeven: "*Uit Nederlandsch Sagen van Wolf en Hoffmann von Fallersleben*". Courtmans verwerkte de twee versies tot één liedeken.
- 3 J. F. WILLEMS en F. A. SNELLAERT, *Oude Vlaemsche Liederen ten deele met de melodieën*, Gent, 1848, p. 141.
- 4 De Gazette van Eecloo en van het District, 27 juni 1869.
- 5 F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Eeklo, tweede deel. Maldegem*, Gent, 1870-1872, p. 193.
- 6 J. F. WILLEMS en F. A. SNELLAERT, a.w., Inleiding p. I-LX.
- 7 B. F. VAN VLIJRDEN, *De Letterkunde*, in *Twintig eeuwen Vlaanderen*, dl. 10, Kunst en Wetenschap, 1973, p. 60.
- 8 De Gazette van Eecloo en van het District, 27 juni 1869.
- 9 O. STEGHERS, *Folklore uit 't Meetjesland, I. Het heerken van Maldegem*, in *Vlaamsche Zanten*, tijdschrift over gebruiken, geschiedenis en taalkunde, 1904, p. 170.
- 10 Singhet ende weset vro, dl. II, Gent, 1943, p. 116-117.
- 11 B. DECORTE, *Van Heer Halewijn tot Vrouw Giese*, Hasselt, 1959, p. 32-34.
- 12 F. DE POTTER en J. BROECKAERT, a.w., p. 194.
- 13 J. CORNELISSEN, a.w., p. 36-37.
- 14 G. KNUVELDER, *Handboek tot de Geschiedenis van de Nederlandse Letterkunde van de aanvang tot heden*, dl. I, 's Hertogenbosch, 1948, p. 172-174.
C. G. N. DE VOOYS en G. STUIVELING, *Schets van de Nederlandse Letterkunde*, Groningen, 1966, p. 17-18.
- 15 B. F. VAN VLIJRDEN, a.w., p. 58-60.
- 16 J. F. WILLEMS, *Fragment van het Oude Riddergedicht Willem van Oranje*, in *Belgisch Museum*, dl. 7, Gent, 1843, p. 186-208.
G. KALFF, *Willem van Oringen*, in *Epische Fragmenten*, Groningen, 1885, p. 99 e.v.
J. VAN MIERLO, *De Letterkunde in de Middeleeuwen*, in *Geschiedenis van de Letterkunde der Nederlanden*, dl. I, Antwerpen, 1949, p. 116.
G. KNUVELDER, *Nederlandse Letterkunde*, dl. I, 's-Hertogenbosch, 1948, p. 48
- 17 D. HOGENELST en F. VAN OOSTROM, *Handgeschreven wereld, Nederlandse Literatuur en Cultuur in de Middeleeuwen*, Vianen, 1995, p. 20.
- 18 F. PETRI, *Duitsland - Vlaanderen*, in *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (EVB)*, dl. I, Tielt, 1973, p. 442-444.
- 19 J. W. WOLF, *Niederländische Sagen*, Leipzig, 1843, Vorrede, p. XXI. Bekende Vlamingen die Wolf hielpen waren: Piot, Snellaert, baron F. de Saint-Genois, de dichters Rens, Van Kerckhoven, Vleeschouwer, Van de Velde, *lehrer* Courtmans, e. a.
- 20 J. W. WOLF, a.w., p. 641-642.
- 21 P. H. NELDE, *Luise von Ploennes*, in: EVB, dl. II, p. 1257. De Duitse dichteres werd tijdens haar reis in Vlaanderen in 1844 verwelkomd als *Sendbotin Germaniens*, ze ontmoette de voormannen van de Vlaamse Beweging, werd lid van *De tael is gansch het Volk* en *De Olijftak* en in haar pathetische *Reise-Erinnerungen aus Belgien* formuleerde zij voorstellingen ter verbetering van de situatie der Vlamingen in België.
- 22 De Broederband, tijdschrift voor Neder- en Hoogduitsche Letterkunde, Wetenschap, Kunst en Openbaar Leven, Brussel, 1845, p. 66.
- 23 J. W. WOLF, a.w., Vorrede, p. XI.
- 24 A. DEPREEZ, *De idealistische literatuur in Vlaanderen*, in *Nederlandse literatuur na 1830*, Brussel, 1984, p. 33-35.
- 25 De Gazette van Eecloo en van het District, 27 juni 1869.

- 26 E. LE GLAY, *Histoire des Comtes de Flandre et des Flamands au moyen âge*, Lille, 1886, p. 334-343.
J. VERBRUGGEN, *Le problème des effectifs et de la tactique à la Bataille de Bouvines*, in *Revue du Nord*, dl. 31, 1949, p. 181-193.
Bouvines is een klein Frans dorpje ten oosten van Rijsel. Op 27 juli 1214 werd een coalitie bestaande uit de Engelse koning Jan zonder Land, graaf Ferrand van Vlaanderen, e.a., verslagen door de Fransen. De slag had verstreckende gevolgen in de strijd tussen Plantagenets en Capetingen, hij vormde het uitgangspunt voor de suprematie van van deze laatste in Frankrijk. In de Franse historiografie wordt Bouvines aanzien als "*une grande victoire nationale et le triomphe décisif de la royauté Capétienne en Europe*".
In de door ons geraadpleegde werken is van de Heer van Maldegem geen sprake.
A. VAN ACKER, *De Heldenmoed der Maldegheemers in het jaar 1300, een Geschiedkundig tafereel*, in *De Eecloonaer*, jrg. 1857. Het zeer geromantiseerde verhaal over ridder Filips, Heere van Maldegem startte in het nummer van 27 september en de laatste aflevering was te lezen in het nummer van 22 november 1857.
- 27 A. DE COCK, *De gruwelijke strafformen in de Vertelselwereld*, in *Vlaamsch Leven*, zelfstandig Vlaamsch geïllustreerd weekblad, 1917, nr. 9, p. 132-135, nr. 10, p. 152-156, nr. 11, p. 164-166. De Cock heeft het over *ruwe beschavingsvormen weergegeven in oude sprookjes*: hangen of ophangen, onthoofden of onthalzen, wurgen, levend verbranden, zieden en branden, verdrinken, levend begraven, villen, in een spijkervat rollen, aan wilde dieren, voorwerpen of aan insecten blootstellen, vierendelen of door vier paarden aan stukken trekken, de tong uittrekken, het hart van een minnaar aan zijn minnares te eten geven, de schedel als drinkschaal gebruiken.
- 28 Zie over Filip I (1207 - † voor 1225): *Gazette van Eecloo en van het District*, 27 juni 1869
F. DE POTTER en J. BROECKAERT, a.w., p. 36 e.v.
Gravin DE LALAING, *Maldegem la Loyale*, Brussel, 1849, p. 103-106, p. 234-236.
E. WARLOP, *De Vlaamse adel voor 1300*, dl. II, Handzame, 1968, p. 363, 365 en 366.
H. VANDER LINDEN, *Philippe de Maldegem*, in *Biographie Nationale*, dl. XVII, Brussel, 1903, p. 313-314. Aan het eind van de korte biografie schrijft Vander Linden: "*Au sujet de ce personnage s'est formée une légende, qui rappelle ses luttes contre les brigands dans les forêts avoisinant son manoir de Maldegem.*"
- 29 Volgens van Dale is een legende een "*enig verhaal dat op volksoverlevering berust*", of nog: "*een verhaal van zeer twijfelachtige waarheid dat met betrekking tot sommige historische personen en gebeurtenissen het hele complex van voorstellingen dat zich daaromheen tot een vast omlynd, maar toch karakteristiek beeld in de geest van het nageslacht heeft gevormd*".
- 30 J. W. DE VRIES, e.a., *Het verhaal van een Taal, negen eeuwen Nederlands*, Amsterdam, 1994, p. 37-39. Alles bij elkaar zijn slechts vier Vlaamse literaire teksten van vóór 1300 bekend. De oudste ambtelijke tekst in de volkstaal, de statuten van het Gentse gasthuis, dateren van 1236.
- 31 R. GHESQUIERE, *Van Nicolaas van Myra tot Sinterklaas*, Leuven, 1989, p. 109
- 32 M. E. KRONENBERG, *Nederlandsche Bibliographie*, dl. II, 's-Gravenhage, 1940, p. 613.
J. G. C. A. BRIELS, *Zuidnederlandse boekdrukkers en boekverkopers in de Republiek der Verenigde Nederlanden omstreeks 1570-1630*, Nieuwkoop, 1974, p. 419-420.
A. ROUZET, *Dictionnaire des imprimeurs, libraires et éditeurs des XVe et XVIe siècles dans les limites géographiques de la Belgique actuelle*, Nieuwkoop, 1975, p. 191-192.
Bibliotheca Belgica, dl. I, Brussel, 1964, p. 426 en 442.
E. COCKX-INDESTEGE en G. GLORIEUX, *Belgica Typographica 1541-1600*, Brussel, 1974, dl. I, p. 385-386, dl. II, p. 530. In het eerste deel worden 18 boeken en het tweede deel 17 boeken vermeld die uitgegeven werden door Jan Roulans en aanwezig zijn in Belgische bibliotheken.
WILSON, *Short-title catalogue of books printed in the Netherlands and Belgium and of Dutch and Flemish books printed in other countries from 1470 to 1600 now in the British Museum*, p. 261.
Van Roulans bevinden zich 9 boeken in het British Museum.
- 33 F. WILLEMS en F. A. SNIJLAERT, a. w., p. XI V.
- 34 A. H. HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, *Horae Belgicae, Pars XI. Antwerpener Liederbuch von Jahre 1544*, Hannover 1855.
- 35 K. DE GRAAF, *Hoffmann von Fallersleben, voortrekker in het oude land der Dietsche Letteren*, Den Haag, 1943, p. 93.
- 36 K. DE GRAAF, *Hoffmann von Fallersleben, voortrekker in het oude land der Dietsche Letteren*, Den Haag, 1943.
A. DEPREZ, *Briefwisseling van Jan Frans Willems en Hoffmann von Fallersleben (1836-1843)*, Gent, 1963.

- R. F. LISSENS, *Hoffmann von Fallersleben*, in *Moderne Encyclopedie der Wereldliteratuur*, dl. III, Hilversum, 1965, p. 646-647.
- P. H. NELDE, *Hoffmann von Fallersleben*, in EVB., dl. I, Tielt, 1973, p. 680-681.
- J. W. DE VRIES e.a., Amsterdam, 1993, *Het verhaal van een taal, negen eeuwen Nederlands*, p. 31.
- 37 A. H. HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, *Mein Leben*, dl. I, Berlijn, 1894, p. 105-106.
- 38 A. H. HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, a. w., p. 88.
- 39 We danken mijnheer Christian HOGREFE, Leiter der Benutzungsabteilung van de Herzog August Bibliothek uit Wolfenbüttel, die ons een kopie van de originele tekst van het lied bezorgde alsook de titelpagina van het liedboek van Jan Roulans.
- 40 M. ROOSES, *Geuzen- en Anti-Geuzenliederen der XVIe eeuw*, in *Nieuw Schetsenboek*, Gent 1882, p. 52.
- Over de symboliek in de laatste vier strofen raadpleegt men :
- G. KALFF, *Het Lied in de Middeleeuwen*, Leiden, 1883, p. 127-130.
- J. DE VRIES, *Robin Hood en Mijn Here van Mallegem*, in *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde*, dl. 36, Leiden, 1917, p. 36-54.
- J. KOEPP, *Untersuchungen über das Antwerpener Liederbuch vom Jahre 1544*, Antwerpen, 1927, 81-84.
- 41 L. UHLAND, *Alte hoch- und niederdeutsche Volkslieder mit Abhandlung und Anmerkungen*, Stuttgart und Tübingen, 1844, p. 419-423.
- 42 P. H. NELDE, *Johann Ludwig Uhlend*, in EVB, dl. II, p. 1695.
- A. DEPREZ, *Briefwisseling van dr. Ferdinand Augustijn Snellaert (1809-1872)*, dl. II, Gent, 1878, p. 263.
- 43 L. UHLAND, a.w., p. 1017.
- 44 A. DEPREZ, *Briefwisseling...*, p. 263. Oskar Ludwig Bernhard Wolff (Altona 1799 - Jena 1851) was literator en publicist.
- E. SCHRÖDER, *Oskar Ludwig Bernhard Wolff*, in *Allgemeine Deutsche Biographie*, XLIV, Leipzig, 1898, p. 9-12.
- 45 A. DEPREZ, *Briefwisseling ...*, p. 263.
- 46 Centrale Bibliotheek Rijksuniversiteit Gent (BRG), Handschrift G 15766-24, Brief van Oskar Ludwig Bernhard Wolff aan Snellaert, Jena 25-1-1850.
- 47 Gravin DE LALAIN, a. w., p. 67-68: "... on appelle cette légende l'Histoire des trente-six chaudronniers, et le peuple la dit encore dans une chanson flamande qui doit être bien vieille, puisque le seigneur de Grimarez la trouvait déjà telle de son temps".
- 48 Gravin DE LALAIN, a.w., p. 71.
- 49 idem, p. 60
- 50 J. W. WOLF, a.w., p. 153-156.
- 51 A. DEPREZ, *Briefwisseling...*, p. 263.
- P. H. NELDE, Johann Wilhelm Wolf, in EVB, dl. II, p. 2091-2092. Wolf publiceerde veel Vlaamse verhalen legenden en liedjes in *Grootmoederken* (1842) en *Wodana* (1843).
- 52 BRG, Hs. 1843.
- 53 J. F. WILLEMS en F. A. SNELLAERT, a.w., p. 139-141.
- 54 Belgisch Museum voor de Nederduitsche Tael- en Letterkunde en de Geschiedenis des Vaderlands, dl. II, Gent, 1838, p. 20-24. Het Belgisch Museum werd uitgegeven door Jan Frans Willems.
- 55 J. F. J. HEREMANS, *Levensschets van Judocus Frans De Hoon*, in *Novellen en Gedichten van dr. J. F. De Hoon*, Gent, 1869, p. VII- XXIV.
- 56 F. DE POTTER en J. BROECKAERT, a.w., p. 58-64.
- 57 K. L. LEDEGANCK, *Het Heerken van Maldegem (voorwoord)*, in *Belgisch Museum*, dl. II, Gent, 1838, p. 17-19 (12 sprokkelmaand 1838).
- 58 C.H. VILAIN XIII, *Essais Poétiques*, Brussel, 1843.
- 59 J. W. WOLF, a.w., p. 153-156.
- 60 K. L. LEDEGANCK, a.w., p. 19.
- 61 Gravin DE LALAIN, a.w., p. 10-12.
- 62 De Gazette van Eecloo en van het District, zondag 20 oktober 1867.
- 63 F. DE POTTER en J. BROECKAERT, a.w., p. 192-196.
- 64 F. DE POTTER en J. BROECKAERT, a.w., p. 69-70.
- 65 Gravin DE LALAIN, a.w., p. 61-71.
- 66 J. VAN DEN ZEEKANT, *De legende van Mijnheerken van Maldegem*, in *Ons Volksleven*, Antwerpsch-Brabantsch Tijdschrift voor Taal- en Volksdichtveerdigheid voor oude gebruiken, wan-geloofkunde, enz., dl. X, 1898, p. 18.

- 67 De Ecclonaer, 14 juni 1885.
- 68 J. VAN DEN ZEEKANT, a.w., p. 17-22.
- 69 O. STEGHERS, a.w., p. 170-171.
- 70 V. DE LILLE, *Vlaanderen in Beeld en Schrift*, Maldegem, 1893, p. 10-11.
- 71 V. DE LILLE, a.w., p. 8.
- 72 V. DE LILLE, a.w., p. 9.
- 73 J.-TH. DE RAADT, a.w., p. 182-183.
- 74 A. GITTEE, *Steden en dorpen tegen elkander*, in *Volkskunde*, jrg. 5, Gent, 1892, p. 128-129.
J. CORNELISSEN, a.w., p. 36-37. De auteur beperkt zich tot een herhaling van hetgeen De Raadt en Gittée schreven.
- 75 Vrij Maldegem, 2 maart 1947.
- 76 De opnames vonden plaats op donderdagavond 12 oktober 1995 en het programma werd uitgezonden op zaterdag 21 en zondag 22 oktober.
- 77 't Getrouwe Maldegem, 19 oktober 1902.
- 78 't Getrouwe Maldegem, 26 oktober 1902.
- 79 't Getrouwe Maldegem, 2 november 1902.
- 80 't Getrouwe Maldegem, 21 februari 1932.
- 81 't Getrouwe Maldegem, 28 februari 1932.
- 82 't Getrouwe Maldegem, 13 maart 1932.
- 83 't Getrouwe Maldegem, 17 april 1932.
- 84 J. VAN MALDEGHEM, *Ten huize van Gabriël De Lille*, in *Victor De Lille - Gabriel De Lille*, Maldegem, 1984, p. 4.
- 85 J. VAN MALDEGHEM, a.w., p. 4.
- 86 't Getrouwe Maldegem, 4 september 1932.
- 87 Zie 't Getrouwe Maldegem van september tot en met december 1932.
- 88 Met *cité* wordt de wijk Akker bedoeld.
- 89 Bijvoegsel van 't Getrouwe Maldegem, avonduitgave 4 september 1932.
- 90 't Getrouwe Maldegem, 18 december 1932.

BELLEMSE WEDERDOPERS (1559-1576)

Dirk DE REUCK

INLEIDING

Op 24 februari 1500 werd te Gent een prinsje geboren. Filips de Schone, heer van de Nederlanden, en hertogin Johanna, erfprinses van Castilië en Aragon, noemden hun zoon Karel, ter nagedachtenis aan zijn overgrootvader Karel de Stoute. Toen Filips de Schone reeds in 1506 overleed, werd Margaretha van Oostenrijk, tante van de kleine Karel, aangesteld tot regentes van de Lage Landen. In 1515 nam de meerderjarig verklaarde Karel het bestuur van de Nederlanden over. Tijdens de daaropvolgende jaren werd hij ook nog koning van Spanje en keizer van het Duitse Rijk. Met de verovering van Mexico in de periode 1519-1521, bouwde Karel V verder aan zijn rijk *waar de zon nooit onder ging*. Toch kwamen al vlug dreigende onweerswolken aandrijven...

Door de intense handelsbetrekkingen van Antwerpen met het Duitse Rijk, raakten de ideeën van Martin Luther over kerkelijke misbruiken ook in de Nederlanden verspreid. De reactie van de overheid was snel en onverbiddelijk. Keizer Karel ondertekende een edict dat de verbranding van Lutherse boeken gelastte. Na de boeken volgden de mensen. Op 1 juli 1523 beklommen de eerste martelaren van de Hervorming te Brussel de brandstapel ¹.

Kort na 1535 begon een andere reformatorische beweging te gisten in het Land van Nevele. De belijders van de nieuwe leer verwierpen het bij de geboorte ontvangen kinderdoopsel. Zij waren voorstanders van de doop toegediend op volwassen leeftijd, na een bewuste geloofsbelijdenis. Daarom werden deze nieuwgezinden vaak *dopers*, *wederdopers* of *anabaptisten* genoemd. Menno Simons, de voormalige pastoor van het Friese dorpje Witmarsum, werd de leider van de beweging. In zijn geschriften legde hij de nadruk op de waarde van de zuivere christelijke gemeente “*zonder vlek of rimpel*” en op de volstreckte weerloosheid. Zijn volgelingen hielden zich ver van de besmetting van de zondige wereld en verwierpen het zweren van een eed, het dragen van wapens en het bekleden van overheidsfuncties als onbijbels. De dopers kantten zich eveneens tegen de calvinistische predestinatieleer. De opvatting dat de mens door God in zijn almacht is voorbeschikt tot zijn heil of tot zijn verwerping, werd door Menno Simons beschouwd als “*een grouwel boven alle grouwelen*”.

De repressie van de nieuwe denkbelden was genadeloos. In Merendree en omgeving werden rond 1540 verschillende ketters omwille van hun afwijkende ideeën terecht-

Bellem en omgeving op een reproductie van de kaart van Gerard Mercator (1512-1594).

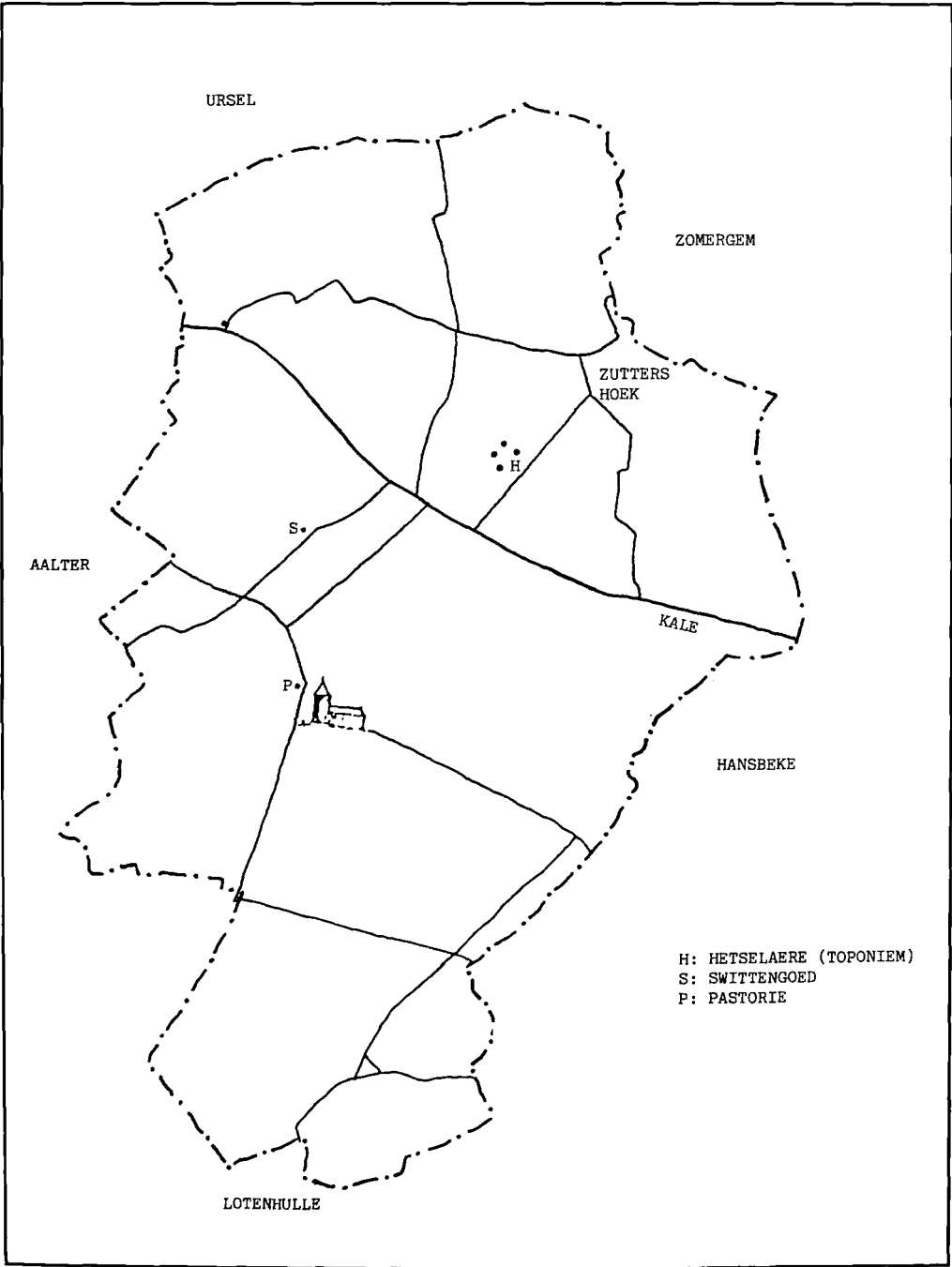
Foto : Sven De Bevere - Kaart : Verzameling Heemkring "Emiel Mettenanx" Bellem.

gesteld. Het belijden van een andere geloofsovertuiging in plattelandsdorpen, waar iedereen iedereen kent, bracht duidelijk teveel risico's met zich mee. Daarom doken veel dopers liever onder in de anonimiteit van de stad Gent. Daar konden ze bovendien rekenen op de geborgenheid en de onderlinge steun van de Gentse broederschap. Zo vonden nieuwlichters uit Merendree, Nevele, Landegem en Hansbeke een onderkomen in Gent ².

Het parochiaal leven in Bellem

Voor zover bekend waren er in Bellem in de eerste helft van de 16de eeuw geen aanhangers van de nieuwe reformatische denkbeelden. De kleine parochie maakte deel uit van het bisdom Doornik. Het parochiaal leven ging er zijn gewone gang. Verschillende van de opeenvolgende pastoors-titularissen lieten zich vervangen door een andere geestelijke voor de uitoefening van de zielzorg ³. Eén van de hoogtepunten van het kerkelijk jaar was ongetwijfeld de H.-Sacramentsprocessie. Zoals op zovele bedevaarten en processies ging het er tijdens dergelijke optochten vaak uitbundig aan toe. De stoet hield immers meermaals halt om de inwendige mens te versterken. Zo moest pachter Karel Claeys, die op het Swittengoed in de Moerstraat

woonde, voor de nodige mondvorraad zorgen wanneer de H.-Sacramentsprocessie aan zijn hofstede halt hield ⁴. Ook de Sinksenommegang was een hoogfeest voor de Bellemnaren. Onze-Lieve-Vrouw, de patrones van de parochie, werd tijdens deze optocht omringd door een erewacht van "trompers". De plaatselijke heer en zijn

Bellem tijdens de 16de eeuw (situatieschets)

overheidsdienaren namen eveneens deel aan de ommegang. Samen met de pastoor werden zij na de optocht vergast op een maaltijd. Een deel van de kosten van de Sinksenommegang werd gedragen door de O.-L.-Vrouwgilde. Deze gilde vierde op haar beurt jaarlijks feest met spijs en drank voor de disgenoten⁵.

De opeenvolgende kerkelijke vieringen zorgden niet voor een ontwrichting van de parochiale financiën. De kerkmeesters konden zelfs meermaals hun rekeningen met een overschot afsluiten. Deze reserves werden aangesproken voor de aanbouw van de noorderbeuk bij de bestaande éénbeukige kerk die door de bevolkingsaan groei te klein was geworden. Rond 1550 besteedden de kerkmeesters een belangrijk deel van hun geldelijke middelen aan de vervanging van het strodak van de parochiekerk door een dakbedekking met leien ⁶.

De aanpassingswerken aan het kerkgebouw werden grotendeels gerealiseerd onder impuls van pastoor Petrus Willaert. In tegenstelling tot een aantal van zijn voorgangers verbleef deze pastoor wel te Bellem. Hij woonde in de pastorie, die toen hele-

Het gekroonde borstbeeld van koning Filips II (1555-1598) op een Brabantse munt ("korte") te Bellem gevonden.

Omschrift : PHS.D.G.HISP.Z.REX.D.BRA.-Filips door de gratie Gods koning van Spanje, hertog van Brabant.

Foto : Sven De Bevere - Munt ; Verzameling Mevr. Cornelis-Van Den Berge Marie-José.

maal omweld was. Petrus Willaert hield op de “*priesterage*” ook wat vee. Bovendien nam hij het initiatief om de kerkelijke goederen te inventariseren in een eigenhandig bijgehouden register. Daarin noteerde de pastoor onbevangen enkele details over zijn privé-leven. Zo blijkt dat hij in concubinaat leefde en dat hij bij zijn levensgezellin enkele kinderen verwekt had ⁷.

Pastoor Petrus Willaert kon in 1559 rekenen op de medewerking van de kerkmeesters Mauwers Van Daele en Jan Rootsaert ⁸. Het was een jaar met snel opeenvolgende ingrijpende gebeurtenissen op het hoogste politieke en kerkelijke niveau. Op 3 april 1559 werd de vrede van Le Cateau-Cambrésis getekend die een einde maakte aan de oorlog met Frankrijk. Door deze vrede stond koning Filips II, die in 1555 zijn vader Karel V was opgevolgd, zeer sterk op het internationale toneel. In de Nederlanden groeide evenwel het protest van de adel die zich bekloeg over een gebrek aan deelname aan het bestuur. De ontevredenheid werd nog versterkt toen bleek dat de hervorming van de bisdommen in het geheim en zonder medeweten van de adel was voorbereid. Deze bisdommenhervorming werd op 12 mei 1559 door paus Paulus IV met de bul “*Super Universas*” uitgevaardigd. Krachtens deze tekst werden de Nederlanden verdeeld in drie aartsbisdommen en vijftien bisdommen. Als gevolg van die hervorming behoorde de parochie Bellem voortaan tot het bisdom Gent. Een bijkomende bron van ergenis voor de adel was de bepaling dat adellijke zonen zonder een academische graad uitgesloten werden van het bisschopsambt. Ook de ongenadige repressie van andersdenkenden en de aanwezigheid van Spaanse troepen werd door de adel op heel wat kritiek onthaald. Tijdens de bijeenkomst van de ridders van het Gulden Vlies van 23 tot 25 juli 1559 in de Gentse Sint-Baafskathedraal en tijdens de zitting van de Staten-Generaal te Gent op 7 augustus 1559 nam koning Filips II afscheid van de Nederlanden. Hij vertrok naar Spanje en liet de Lage Landen achter in een woelige, gespannen situatie ⁹.

De overstap naar een nieuw geloof

De nieuwe ideeën en de kritiek op godsdienstige wantoestanden schoten rond 1559 wortel in Bellem, meerbepaald in de gezinnen van Mauwers Van Daele en Jan Rootsaert. Als kerkmeesters waren zij bevoorrechte getuigen geweest van alle aspecten van het parochiale leven, met inbegrip van de levenswandel van de pastoor. Hoe en wanneer zij met de nieuwgezinden in contact zijn gekomen, is moeilijk uit te maken. De families Van Daele en Rootsaert waren omzeggens buren in de Zuttershoek, op de noordkant van het dorp ¹⁰. Het is mogelijk dat Mauwers Van Daele, die als marktschipper regelmatig van Bellem langs het riviertje de Kale naar Gent voer, de doperse ideeën naar Bellem heeft gebracht ¹¹.

Lippynken Rootsaert, een dochter van Jan Rootsaert, woonde in 1560 met haar man Pieter Geeraerts in Landegem. Zij lieten hun eerste kind in Landegem dopen. Een tweede kind werd gedoopt in Merendree. Beide gemeenten waren echter in gerechtere kringen bekend als haarden van ketterij wegens de aanwezigheid van doperse kernen. Het is mogelijk dat Lippynken Rootsaert reeds met doperse ideeën van

Bellem naar Landegem en Merendree verhuisde en haar twee kinderen om conformistische redenen toch nog katholiek liet dopen. Een andere mogelijkheid is dat zij zich pas tijdens haar verblijf in de ketterse gemeenschap tot het anabaptisme bekeerde. Vast staat wel dat Lippyngen Rootsaert in 1565 voor het nieuwe geloof gewonnen was want in dat jaar verliet zij de streek "*omme niet bekendt te zyne ende vut vreezen*"! Om aan de kettervervolging te ontsnappen trok zij naar de doperse gemeenschap van Franeker in Friesland. Zij liet zich daar herdopen ¹².

Voor Mauwers Van Daele brak eveneens het moment aan om zijn nieuwe geloof in het anabaptisme te veruitwendigen. In het Wonderjaar 1566 werd het anabaptisme nochtans naar de achtergrond gedrongen door het calvinisme dat toen in opmars was. Tijdens de lente werden overal calvinistische hagepreken gehouden, ook in Aalter en omgeving. De invloed van de calvinistische Catharina van Boetzelaer was daar uiteraard niet vreemd aan. In augustus 1566 raasde de Beeldenstorm door onze gewesten. Principieel in hun volstreckte weerloosheid hielden de dopers zich tijdens de Beeldenstorm ver van elke kerkbraak of gewelddaad ¹³. In deze bewogen dagen nam Mauwers Van Daele de beslissing om niet langer in zijn parochie of elders de katholieke eredienst bij te wonen. Hij was er van overtuigd dat "*tsacrament des aultaers*" in die dagen soms uitgereikt werd aan dronkaards en hoerenlopers, die "*metten vleesche ende bloede Jhesu Christi hauden een kermesse*". Volgens hem behoorde "*zulcke eene maeltyt suverlick ghehauden te werdene*". Als doper erkende Mauwers Van Daele enkel de door Christus ingestelde sacramenten van het doopsel op volwassen leeftijd en het avondmaal. Mogelijks was het publieke concubinaat van de Bellemse pastoor hem eveneens een doorn in het oog ¹⁴.

In de Gentse gemeenschap van de Wederdopers

Mauwers Van Daele ontplooidde zich tot leidsman van de doperse gemeenschap in de streek. Hij woonde "*secrete conventyckele*" bij in Gent, in de omgeving van het "*heelfroicte*" en in de schipperswijk "*het berai*". De "*minister ende leerraer*" in de vergaderingen was een predikant uit Friesland, op doorreis in de streek ¹⁵. Ook Lippyngen Rootsaert had zich in 1567 in Gent gevestigd na een tweejarig verblijf in Friesland. Getrouw aan haar nieuwe overtuiging weigerde zij haar derde kind te laten dopen. Dit kind werd haar echter door het gerecht afgenomen en verplicht katholiek gedoopt in de Sint-Jansparochie. Het werd daarna uitbesteed bij een hellebaardier. Deze maatregelen brachten haar geloof evenwel niet aan het wankelen, want zij weigerde ook haar vierde kind te laten dopen. De repressie trof haar gezin nog harder toen op 6 februari 1569 haar echtgenoot Pieter Geeraerts op de heerlijkheid van St-Pieters op de brandstapel terechtgesteld werd ¹⁶.

Mauwers Van Daele was inmiddels een drauischijf geworden in de verspreiding van doperse denkbeelden. Hij bracht met zijn marktschip ketterse bijbels mee naar Bellem voor gelijkgezinden. Zo kwam Zomergemenaar Joos Steyaert bij Mauwers Van Daele thuis een bijbel afhalen. Een andere bijbel had de Zomergemse linnenwever uit Engeland meegebracht ¹⁷.

Naar het einde

Toen in 1572 de echtgenote van Mauwers Van Daele overleed, stelde de ketterse Bellemnaar een daad die voor de nodige opschudding zou zorgen. Hij liet zijn vrouw niet kerkelijk begraven, maar bezorgde haar een laatste rustplaats in de buurt van zijn hofstede, in het perceel “*den cleenen hetselaere*”. Zijn broer Pieter leverde de lijkkest¹⁸. Deze informatie werd ongetwijfeld doorgespeeld aan de gerechtelijke instanties.

Op 3 juni 1573 werd Mauwers Van Daele aangehouden en in Gent voor zijn rechters gebracht. Hij was toen 53 jaar oud. Zijn functie in de doperse gemeenschap had hem de titel “*Bisschop vanden Wederdoopers*” opgeleverd. Op de vraag waarom hij aldus werd genoemd, antwoordde Mauwers Van Daele dat die omschrijving aan de souverain-baljuw was doorgegeven door “*eene hoere Maye ghenaeemt spapen hoere van Bellem*”. Op 22 juni 1573 ging het verhoor verder. Gevraagd of hij “*zyne voorgaende doleantien ende erreuren*” wilde herroepen, bevestigde de beschuldigde dat hij enkel geloofde in twee sacramenten “*de ghone by Jhesum Christum ontfanghen te wetene het doopsele ende avontmael*”. Verder was hij van mening “*datter vele ghestorven zyn onghedoopt dat die zalich zyn*”. De rechtbank bevond Mauwers Van Daele “*heretyc obstinaet in zyne erreuren*” en verklaarde hem “*ghevallen inde peynen begrepen int placcaet vande Majesteit upt faict vande heresie ghemaect*”.

Op 23 juni 1573 aanhoorde de Bellemse ketter het vonnis dat over hem uitgesproken werd: “*Omme dieswille dat ghy Maurissus Van Dale gheboren van Bellem bevonden zyt te sustineren ghereprobeirde opinien ende articlen contraerie den kerstelicken ghelove ende de kercke nyet te frequenteren noch te biechte ofte sacramente te gaene, dat ooc ghy ghevallen zynde int verwaet ende ban vanden gheestelicken hove van thisdom van Ghendt, daerinne bleven zyt zonder u danof te doen absolveren, hantende bovendien diverssche onbehoirlicke ende verboden conventiclen van sectarissen ghehouden by nachte binnen deser stede ende dat ooc ghy by gheestelicke personen ghevraecht ende onderwesen zynde omme af te staene van uwe dolinghen en ketterien, blyft daerinne obstinaet daerinne ghecontinueert hebbende vele ende diversche jaeren zo tzelve al ghebleken es souffisantelick ende tzelfs by uwe eyghene confessie ende verlyt, so ist dat de souverain u verclaert ghevallen te zyne inde peyne byden placcaet up tfaict vande heresie begrepen ende dienvolghende gheexecuteert te zyne metten viere, verclaerende al u goet waer ghestaen ofte ghelegghen es verbuert sconincx ons gheduchs heeren proffyt*”¹⁹. Op 25 juni 1573 werd Mauwers Van Daele terechtgesteld op de brandstapel buiten de Gentse Persellepoort²⁰.

In het najaar van 1573 woonde Lippynken Rootsaert nog ketterse bijeenkomsten bij in Gent “*inde blauwe handt*”. Zij werd opgepakt op 18 november 1573 en op 19 juli 1576 onthoofd in het Gentse Gravensteen²¹.

Zomergemnaar Joos Steyaert werd betrap op het bezit van “*verboden boucken*” en op 12 juni 1574 veroordeeld om “*gheexecuteert te werden metter coorde*”²².

EPILOOG

In 1577 grepen de calvinisten de macht in Gent. De katholieke eredienst viel toen helemaal stil in de plattelandsdorpen. De daaropvolgende reconquista van onze gewesten door de Spanjaarden en de plundertochten van de Vrijbuiters zorgden voor een algehele ontredde in de streek. Pas tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) kon begonnen worden met het herstel van het parochiaal leven door een triomferende Contrareformatorische Kerk! ²³

NOTEN

- 1 D. DE REUCK, *Een klein dorp op de golven van grote gebeurtenissen*, in *Geschiedenis van Bellem*, Aalter, 1994, p.207.
- 2 J. DECAVELE, *Het Land van Nevele in de Hervormingstijd*, in *Het Land van Nevele-Driemaandelijks tijdschrift van de Heemkundige Kring Het Land van Nevele*, jg.12 (1981), nr.4, p.147-151.
- 3 L. STOCKMAN, *Parochiale geschiedenis*, in *Geschiedenis van Bellem*, Aalter, 1994, p.80-82.
- 4 L. STOCKMAN, *Sociaal-economische geschiedenis*, in *Geschiedenis van Bellem*, Aalter, 1994, p.29.
- 5 L. STOCKMAN, *Parochiale geschiedenis*, p.108.
- 6 L. STOCKMAN, *Parochiale geschiedenis*, p.99 en p.82-84.
- 7 L. STOCKMAN, *Parochiale geschiedenis*, p.82-84.
- 8 L. STOCKMAN, *Parochiale geschiedenis*, p.121.
- 9 J. DECAVELE, *Vlaanderen tussen Spanje en Oranje*, Gent, 1984, p.39-40.
- 10 SAG, reeks 28, nr.7/31, penningkohier van 1571.
- 11 SAG, reeks 206, nr.1, akte 53. J. Decavele vermeldt in enkele bijdragen over dit onderwerp dat Mauwers Van Daele schepen van Bellem zou geweest zijn. Ik vond dit gegeven niet terug. In het register "Examination en sententien door den souverain bailliu in 't quartier van Gend 1573 ad 1574" wordt met betrekking tot Mauwers Van Daele genoteerd dat hij "sceppe(re) van zyn ambachte" was. Ik heb deze omschrijving geïnterpreteerd als *schipper*, meerbepaald *marktschipper*. Bellem werd in die tijd in twee gesneden door het riviertje de Kale, dat richting Gent stroomde. Dit riviertje werd tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) verbonden met de Zandleie, die richting Brugge stroomde. Op deze wijze kwam het kanaal Gent-Brugge tot stand. Vanaf de 17de eeuw zijn vrij veel inlichtingen bewaard gebleven over de Bellemse marktschippers. Het is dus mogelijk dat Mauwers Van Daele als marktschipper in Gent of langs de reisweg erheen met andersdenkenden in contact kwam en dit gedachtengoed naar Bellem bracht, ook in boekvorm (zie ook verder in dit artikel).
- 12 SAG, reeks 214, nr.7, f.122v. en f.129v.
- 13 J. DECAVELE, *Het Land van Nevele in de Hervormingstijd*, p.152-153.
- 14 SAG, reeks 206, nr.1, akte 53.
- 15 SAG, reeks 206, nr.1, akte 53.
- 16 SAG, reeks 214, nr.7, f.122v. en f.129v.
- 17 SAG, reeks 206, akte 146.
- 18 SAG, reeks 206, nr.1, akte 53.
- 19 SAG, reeks 206, nr.1, akte 55.
- 20 J. DECAVELE, *Het Land van Nevele in de Hervormingstijd*, p.155.
- 21 SAG, reeks 206, nr.1, f.53v. en reeks 214, nr.7, f.122v. en f.129v.
- 22 SAG, reeks 206, akte 146.
- 23 D. DE REUCK, a.w., p.208-216 en L. STOCKMAN, *Parochiale geschiedenis*, p.85-86.

RECHTSGEDING BETREFFENDE NOVALE TIENDEN TE HANSBEKE, ANNO 1690

Albert MARTENS

Volgens het tiendstelsel, ingevoerd in de 8ste eeuw om parochiepriesters en kerken van voldoende inkomsten te voorzien, moest door de tiendplichtigen o.a. het tiende deel van de opbrengst van graangewassen worden afgestaan.

Ook op nieuw ontgonnen landbouwgronden (zoals gerooide bossen, velden, braakgrond, meersen, onbehuiste steden, gedempte putten enz. die in cultuur gebracht werden) werden tienden geheven, de zogenaamde novale tienden.

Het Xde penningkohier van Hansbeke, daterend van 1575, vermeldt de *“prelaet van Dronghene”*, het *“cappittel van Doornicke”*, de *“kercke van Hansbeke”* en de *“pasteur van Hansbeke”* als tiendheffers te Hansbeke¹.

Volgens een novaalbrief*, daterend van 1597, kwamen de *“novale”* tienden te Hansbeke in sommige wijken integraal toe aan de pastoor van Hansbeke, in andere wijken half om half aan de pastoor van Hansbeke en de prelaat van de Drongense abdij².

In 1690 leidde een aanslepend meningsverschil tussen de opeenvolgende pastoors van Bellem en Petrus Swevers, landdeken en pastoor van Hansbeke, betreffende novale tienden in *“de ketelaers”* te Hansbeke, uiteindelijk tot een rechtszaak* voor de Raad van Vlaanderen³.

De Ketelaers

Betekenis

Reeds in de 16de eeuw is, in oude archivalia, sprake van *‘s Ketelaren meers’*⁴.

1569 *“dat men heedt sketelaren mersch”*

1571 *“ii ghemeten mersschen int sketelaren mersch”*

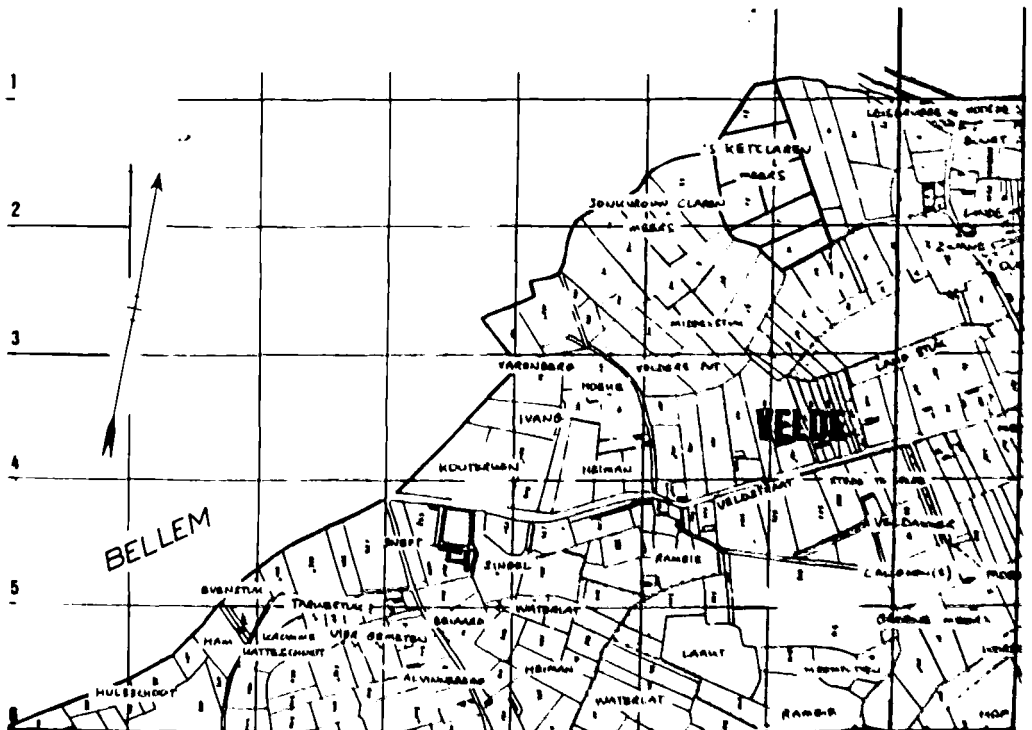
1571 *“ketelare mersch”*

1572 *“sketelaren meersch”*

1607 *“meersch gheheeten de ketelaere”*

De *ketelaers* waren dus oorspronkelijk vochtige graslanden, die genoemd werden naar een vroegere eigenaar of pachter ervan.

Omdat ze het voorwerp uitmaakten van een dispuut* tussen de parochieherders van Bellem en Hansbeke moeten *de ketelaers* uiteraard gezocht worden in het grensgebied van de parochie Hansbeke en de parochie Bellem.

De preciese ligging van *de ketelaers* wordt achterhaald aan de hand van het “*jaerboek ofte gebruyckboek van Hansbeke*”, daterend van omstreeks 1643⁷ en van het landboek van Hansbeke⁸ met bijhorende kaart⁹ anno 1700.

Volgens het gebruikboek pachtte Gheert Standaert omstreeks 1643 van jonker Serafinus Van Schynghem een “*ettynge*”, genaamd “*den ketelaere*” ter grootte van 2905 roeden, grenzende aan “*den waeterloop*”.

Een *ettinge* is een plaats waar men het vee *ette* of weidde, een graasweide in tegenstelling met meersen en broeken die voor hooiwinning dienden¹⁰.

Ook Crystoffel Steyaert pachtte toen van Joos Patteet een meers “*den cetelaere*”, groot 336 roeden, palende ten zuiden aan “*het leenstraetjen*” en ten noorden aan “*den waeterloop*”.

Volgens deze gegevens zou *de ketelaere* of *sketelaren meersch* oorspronkelijk een grote grasvlakte geweest zijn met een oppervlakte van ca. 5 ha., gelegen op de zuidelijke oever van een (natuurlijke) waterloop (of beek) en in het zuiden begrensd door het leenstraatje.

In Hansbeke waren twee leenstraatjes die naar zogenaamde *lenen* liepen (akkers die in leen gehouden werden van een of andere heer). Het eerste, in de westelijke uithoek van Hansbeke aan de grens met Lotenhulle, doorkruiste er “*dry velden*” van oost naar west (nu een uitloper van de huidige Boerestraat)¹¹. Het tweede, in het noordelijke grensgebied van Hansbeke met Bellem, was een zijweggetje van “*de straete loopende van hansbeke kercke naer de brugsche vaert*”. Dit in westelijke richting lopend zijstraatje van de huidige Vaartstraat nabij de kanaalbrug van Hansbeke, heeft op het gangbare stratenplan van Groot-Nevele geen naam. De laatstgenoemde landweg is, gelet op de situatie, het leenstraatje in kwestie.

Met de vermelde waterloop ten noorden van *de ketelaers* werd dan vanzelfsprekend de Bellembeek bedoeld die er de grens vormt tussen Hansbeke en Bellem.

Het landboek met bijhorende kaart, anno 1700, geeft uiteindelijk uitsluitsel omtrent de preciese ligging van “*de ketelaers*”. Het geheel van de percelen nrs 87 tot en met 91 van het 4de beloop “*Velde en Ham*”, gelegen tussen de Bellembeek en het zogenaamde leenstraatje, worden er immers als “*de ketelaers*” aangeduid. Ze behoorden toe, anno 1700, aan Cornelis Sanderlinck en werden door Louys Bracke gebruikt. Ook de meersen nrs 92 en 93, eigendommen de eerste van weduwe Patteet, de tweede van Philip Van Aerde en beide gebruikt door Jan Putte, behoorden vermoedelijk tot de oorspronkelijke “*sketelaren meersch*”. Op de toponymische kaart van Hansbeke, samengesteld in 1995 door Jan Luyssaert, vindt men de betrokken percelen onder naam van “*‘s Ketelaren meers*” (zie het uittreksel van deze kaart).

Op de kadastrale kaart van Nevele, 3de afdeling (Hansbeke), sectie A, 1ste blad (bijgewerkt tot 01 januari 1982) zijn de zogenaamde “*ketelaers*” terug te vinden als de aaneengesloten percelen nrs. 16a, 16b, 17, 18, 19, 20a, 20b, 21, 22, 23 en 24.

Van meers tot zaailand

Gheert Standaert, die (een deel van) *den ketelaere* pachtte van jonker Serafinus Van Schynghem, woonde in 1643 op een hofstede langs de noordzijde van "*hammestraete*". Hij gebruikte 42 gemeten land, meers en bos (ca. 18 ha.). Hij was kerkmeester in 1626 en schepen van de heerlijkheid van Hansbeke in 1630-1633. Hij zetelde in de jaren 1619-1634 ook in de schepenbank van de heerlijkheid van Bellem en Schuurvelde als vertegenwoordiger van de Bellemse enclave te Hansbeke¹². Hij stierf te Hansbeke op 28 december 1646.

Laurens Standaert fs. dito Gheert, die te Merendree op 17 januari 1645 gehuwd was met Elisabeth Wegge, bleef na de dood van zijn vader de ouderlijke hoeve bewonen. Hij was armmeester te Hansbeke in 1650 en schepen van de heerlijkheid van Bellem en Schuurvelde in 1647-1657. Hij overleed op 21 mei 1660 te Hansbeke en werd er in de kerk begraven. Hij had 8 kinderen waaronder Gheert en Guillaume.

Omstreeks 1645, kort voor zijn dood, bracht Gheert Standaert een deel van *de ketelaers*, namelijk "*den vyttersten ketelaere*" in cultuur¹³ en bebouwde het gewonnen zaailand met graangewassen. Na het overlijden van zijn vader zette Laurens het begonnen ontginningswerk voort.

Op deze nieuw ontgonnen landbouwgrond werden traditioneel novale tienden geheven. Deze tienden werden gedurende decennia gelicht door (de tiendpachters van) Petrus Swevers, "*baccalaurus in de godgeleerdheid*", die op 9 januari 1646 tot pastoor van Hansbeke benoemd was. Het vertienden gebeurde met "*exclusie van den pastoor van Bellem*" en "*sonder eenighe tegensegginge*".

Gelet op de aanspraak die zijn opvolgers maakten op de novale tiende van *de ketelaere* (zie verder), is het enigszins verwonderlijk dat Jan Eline, pastoor van Bellem van 1646 tot 1665, voor zover als bekend, geen pogingen deed om eventuele tiendrechten op *de ketelaers* op te eisen. Temeer omdat hij te Bellem wel voetstappen ondernam om de nieuwe novale tienden op kleinere partijen op te halen¹⁴.

Het dispuut

Na verloop van jaren bleef de te voren gecultiveerde "*vyttersten ketelaere*" opnieuw onbebouwd liggen en werd als tiendvrije meers gebruikt.

De *ketelaers* kwamen intussen in het bezit van Cornelis Sanderlinck en werden gepacht door Jan De Brabanter. Deze bewerkte "*de uiterste ketelare*" in 1685-1686 opnieuw tot landbouwgrond die hij met haver bezaaide.

Petrus Swevers, een zeventiger, was nog steeds pastoor te Hansbeke. In 1681 werd hij weliswaar benoemd tot deken van het district Deinze, maar aangezien het ambt

van deken niet noodzakelijk verbonden was aan de titelparochie van het decanaat, had hij verkozen op zijn vertrouwde parochie te blijven wonen.

Te Bellem was Daniel Thysebaert, "*licentiaet in dheylighe godtheyt*", pastoor sedert 6 augustus 1680. Hij behartigde zijn persoonlijke materiële belangen goed, want reeds korte tijd na zijn benoeming spande hij een proces in tegen het kapittel van Doornik om de extra-vergoeding van 20 ponden groten, die het kapittel sedert 1632 aan zijn voorgangers had gegeven maar aan hem niet meer uitbetaalde, terug te vorderen¹⁵.

Pastoor Thysebaert maakte blijkbaar aanspraak op (een deel van) de novale tiende van de opnieuw in cultuur gebrachte "*vyttersten ketelaere*". Deken Swevers sloot met hem, als "*collenganten*", om "*processen te schuwen*" een mondeling akkoord "*dat sij die tiende van de partije elk de helft soudén proficteren*".

Maar bij de (eerste) oogst in 1686 hield de Bellemse parochieherder zich niet aan een fifty-fifty-verdeling van de tiende, maar had "*die thiende verdeelt naer sijn goetduncken laetende het minste deel voor de pastor van Hansbeke*".

Pastoor-deken Swevers, die met toewijding zijn pastorale functies vervulde en veel zorg besteedde aan het toezicht op het kerkelijke en religieuze leven op de parochies van zijn decanaat, bleek echter geen gemakkelijke personaliteit te zijn. Hij had het te Hansbeke herhaalde malen aan de stok gehad met de wereldlijke overheid o.a. met de baljuw en de magistraat¹⁶.

Hij nam het niet dat pastoor Thysebaert de goede trouw misbruikt en de afspraak geschonden had en beschouwde dientengevolge de mondelinge overeenkomst aangaande de tiende op *de ketelaere* als verbroken. Hij weigerde zelfs het op de akker achtergelaten deel van de tiende te lichten.

In het daaropvolgende jaar (1687) kwam hij eigenhandig vertienden tijdens de oogst van het vlas en liet de volledige tiende afvoeren.

Wellicht ontstond toen een dispuut tussen pastoor Thysebaert en pastoor-deken Swevers. Vier bewaard gebleven getuigschriften, handelend over het tiendrecht in *de ketelaers* ten gunste van de pastoor van Hansbeke, laten dit vermoeden.

Werd het geschil voorgelegd aan de plaatselijke vierschaar ? Behoorden deze attestaties* bij een procesbundel of werden er aanstalten gemaakt tot een proces ?

Gheeraert Standaert, kleinzoon/zoon van *Gheeraert/Laurens*, omtrent 50 jaar oud, verklaarde dat zijn vader *Laurens de ketelaere*, die toen eigendom was van *menher Sandelinx*, gebruikt had en "*gebrocht tot winnende landt*". *Matthijs Lamme den ouden* en *Pieter Verniers*, gehuwd met *Susanne Mieux*, (opeenvolgende) tiendpach-

ters van pastoor Swevers haalden in die tijd de novale tiende "*vande selve partije, namentlijk den vyttersten ketelaer, als oock*" (van) "*dandere partijen, (toecommen- de verscheide personen), gelegen in de ketelaers binnen de prochie van Hansbeke*". Hij verklaarde ook dat zijn grootvader Gheert Standaert, volgens zeggen van zijn vader, dezelfde partij bebouwd had en de tiende ervan gelicht werd "*vytten naeme vanden pastor van Hansbeke ende de pachters vanden prelaet van Drongene, sonder dat ymandt anders iedt het minste soude hebben gepretendeert*".

Deze eerste attestatie onderstreepte dus dat het tiendrecht op "*den vyttersten ketelaere*" en op andere partijen "*in de ketelaers*" volgens het gewoonterecht toekwam aan de pastoor van Hansbeke en aan de abt van Drongen, en dit ook vanouds zonder tegenspraak gebleven was.

Maar pastoor Thysebaert kon niet overtuigd worden. Hij beweerde dat hij recht had op de tiende van *de ketelaere* omdat de partij gelegen was "*inden cromeekewijk onder het district vande groote bellemsche thiende*" die zich tot op het grondgebied van de parochie Hansbeke uitstreckte.

De drie overige getuigsschriften handelen dan ook in hoofdzaak over de scheiding tussen de tiendwijk van Cromeke te Bellem en de tiendwijk van de *veltstraete* op Hansbeke.

Pieter Verniers fs. Pieter, omtrent 50 jaar oud, verklaarde in tegenwoordigheid van Egidius Coppieters dat hij reeds sedert 24 jaren (lees sedert 1663) pachter was van de tiende "*vanden wijk gelegen in de veltstraete, toecommen- de pastorye van Hansbeke*". Het vertienden in deze wijk gebeurde steeds volgens de scheiding die hem door Matthijs Lamme *den ouden* aangewezen was. Deze had voordien gedurende 60 jaren, namens de pastoor van Hansbeke, de tiende volgens dezelfde scheiding geweest (weren = wegvoeren van veldvruchten) en opgedaan (opdoen = opnemen en wegruimen).

De door Matthijs Lamme aangeduide scheiding tussen "*de thiende van Bellem haer bestreckende op Hansbeke*" en de "*thiende toecommen- de den pastor van Hansbeke*" en de "*prelaet van Drongene*" in "*den wijk van de veltstraete*" begon "*van achter het huys van menher Basilius*"¹⁷ (waar Jacobus Lamberecht woonde) "*ende soo loopende door een partije landts ghenoept het fort*"¹⁸, "*nieuws*" (schuins) "*over de veltstraete door een partije landt ghenaempt het couterken*"¹⁹ (in hetwelcke de *thiende* desselfs half en half verdeelt is geweest met de *thiende van bellem*), *ende soo voorts door twee partijkens landts de eene genaempt den bosch*"²⁰ *ende dander den driesch*"²¹, *ende soo voorts door een hoeckken van een partije landt genoempt de volle spei*"²² *ende voorts noens door twee partijen toecommen- de hoirs Matthijs Lamme, genaempt de achterste merschelkens*"²³ *tot den houck*" (waar toentertijd een populier stond) "*palende tegen joncvrouwe clare mersch*"²⁴ *ende een partije landts genoempt soesdriesch*"²⁵, *scheedende met den gracht loopende naer den waterloop die scheedt de prochie van Hansbeke ende Bellem*".

Op de figuratieve kaart van Hansbeke, daterend van 1744²⁶, trok landmeter Joos De Deken junior een lijn die inderdaad aan de beschrijving van de geciteerde scheidingslijn beantwoordde.

De tiendpachters van Bellem waren, nog steeds volgens Pieter Verniers, nooit gekomen “*over den gracht ofte partij daer den voorseyden popelier staet omme te haelen ofte pretenderen eenighe thiende op ofte inden wijck van de veltstraete*”.

De attestant* besloot dat hij (zoals Matthys Lamme) de partijen met tiendbare vruchten “*liggende in de oostsijde van voornoemde scheedinghe*” altijd namens de pastoor van Hansbeke vertiend heeft zonder “*eenige oppositie ofte contradictie, namelijk de joncvrouwe clare mersch, die een deel noch besayt is geweest, de ketelaers toecomende menher Sandelinx, den langen ketelaere gebruyckt bij Gillis Braedt, item den langen ketelaere toecomende menher Pateet, item een partij wesende de mersch tegen den bunt*” evenals de partij in kwestie, gebruikt door Jan De Brabanter en tevoren door Matthys Lamme *de jonghe*, Laurens en Gheert Standaert.

Ook volgens *Matthys Lamme de jonghe*, omtrent 58 jaar oud, eindigde de Bellemse tiende op Hansbeke aan de gracht lopende “*lanx jonsvrouwe claere ende soesdriesch*”. Hij beschreef het verloop van de scheiding zoals door Pieter Verniers uiteengezet werd, verklaarde dat hij deze grenslijn “*met sijnen vader Matthys Lamme alijts paysibelijck tegen die thiende van Bellem gebruyckt ende onderhouden heeft*”, en dat “*die van Bellem noydt geweest en hebben om thiende te haelen buyten die scheedinghe*”. Hijzelf gebruikte *de ketelaere* in kwestie gedurende 9 jaren. Tijdens die jaren werd de tiende ervan, zoals van andere bezaaide partijen in hetzelfde gewest, door de tiendpachters van Hansbeke gehaald “*sonder eenighe contradictie ofte pretensie van die van Bellem*”.

Het getuigenis van *Jan De Brabanter*, een veertiger, die de uiterste *ketelare* opnieuw in cultuur bracht, bevestigde de verklaringen van de vorigen.

Volgens de laatste drie attestaties kon de pastoor van Bellem dus geen aanspraak maken op de tiende van *de ketelaers* omdat die partij land buiten de (enclave van de) Bellemse tiendwijk lag.

De getuigen, die hun attestatie (sommigen met een merk) ondertekenden, verklaarden bereid te zijn deze tegenover “*derden te valideren naer rechte*” of “*breeder onder eedt te bevestighen*”.

Het lijkt er op dat tussen de Bellemse pastoor en de pastoor-deken van Hansbeke een dovemansgesprek gevoerd werd. Ook in de zomer van 1688 nam de deken de gehele tiende van de tarweoogst tot zich. Maar in 1689 haastte pastoor Thysebaert zich om op “*de ketelaere*” (clandestien) de tiende van de oogst van het boekweit op te halen.

Het rechtsgeding

Daniël Thysebaert werd in 1690 pastoor benoemd van de Sint-Maartensparochie van Ekkergem te Gent. Hij werd te Bellem opgevolgd door Rudolph Vandermeulen, die ook al een baccalaureaat in de godgeleerdheid bezat²⁷.

De nieuwe parochieherder wist blijkbaar van aanpakken en speelde kort op de bal. Reeds op het einde van de maand augustus 1690, nadat de tiendpachters van deken Swevers de tarwe op *de ketelaere* vertiend hadden, diende hij bij de *Raad van Vlaanderen* een verzoekschrift in.

In deze supplicatie* verklaarde hij dat zijn voorganger Daniel Thysebaert recht had "*ende in possessie*" (was) "*te proffytyeren ten lesten jaerschaere*" (pachttermijn) de ene helft van de novale tiende van een zeker partij land genaamd "*de ketelaere*", gelegen "*inden cromeekewijck onder het district van de groote bellemische thiende*" en het "*aen niemandt gheorloft en was*" hem als opvolger "*in de voorseyde possesie* (bezit) *te troubleren*" (verontrusten), dat desondanks de tiendpachters van Petrus Swevers, landdeken en pastoor van Hansbeke, tijdens de voorbijge oogst de gehele tiende van de voornoemde akker gehaald hadden en hij aldus benadeeld werd voor een bedrag van "*twintich schellynghen groten*". Hij verzocht de raad om *provisie** of *recredentie**.

Op last van "*de president ende raetslieden van den raede*" (ondertekend door Overwaele dd. 28 augustus 1690) begaf C. Mortier, eerste deurwaarder* van de Raad, zich op 1 september "*ter plaetsen contentieuse* daer de troubel ghebeurt*" was, om er pastoor-deken Swevers aanzegging* te doen. Aangezien deze aanmerkingen maakte, werd hij per *memoriael billet* *gedagvaard* op vrijdag 8 september voor de "*hooghe ende moghende heeren*" van de raad te verschijnen om zich te verantwoorden²⁸.

Op 21 september werd de zaak op de rol* geplaatst. "*Naer gehoor vande respectieve advocaeten van de partijen*" waren de "*heeren commissarissen, gheprecideert hebbende ter expeditie van de rolle, in hun advys* ghedient geweest 't debat diesaangaende te houden vuytwijzens d'acte* bij den heerscher over te leggen*".

Deze akte, die niet meer voorhanden is, vorderde ongetwijfeld de *possessie* van het tiendrecht op de *ketelaere* en een schadevergoeding wegens het derven van een deel van de tiendvruchten gedurende een aantal jaren, zoals trouwens in het verzoekschrift geformuleerd werd.

Het advertisement*, opgesteld door J. Arnoudt procureur* van pastoor Swevers, verwees naar verscheidene getuigschriften, respectievelijk genoteerd op 22, 23 en 24 september 1690.

Gheert Standaert herhaalde zijn verklaring die hij op 19 augustus 1687 afgelegd had. Deze verklaring werd mede ondertekend door zijn broer *Guilliaume Standaert*.

Jan De Brabanter bevestigde dat de tiende van *de ketelaere* ten tijde van Gheert en Laurens Standaert zaliger, door de tiendpachters van pastoor Swevers en de prelaat van Drongen steeds “*pijsibelijck ende sonder eenige oppositie gheweert ende opgedaen sijn*”. Sedert hij vijf of zes jaar geleden dezelfde partij van mijnheer Sanderlinck pachtte, werd de tiende door de pachters van pastoor Swevers gehaald, uitgezonderd in 1686, “*als wanneer den pastor van Bellem het meeste deel vande thiende hadde geweert, laetende het minste deel van de thiende voor den pastor van Hansbeke, ghelijck hij oock ghedaen heeft ten jaere 1689 als wanneer hij heeft comen vertienden ter wijlent dat de vruchten wierden ghepickt ende laeghen in legghen*” (leg = hoeveelheid graan die de maaier telkens als een los hoopje neerlegt) “*tegen ghewonnelijcke costuyme*”.

Pieter Verniers fs Pieter herhaalde, nagenoeg in dezelfde bewoordingen, zijn verklaring van 17 augustus 1687, betreffende ondermeer de scheidingslijn tussen de tiendwijk van Cromeke en de “*thiendewijck ghelegen inde veltstraete*” (die hem ongeveer 24 jaar geleden door Matthijs Lamme de oude aangewezen was).

Ook Matthijs Lamme de jonghe fs Matthijs bevestigde zijn attestatie van 19 augustus 1687.

Gheeraert Braet, een 80-jarige inwoner van Hansbeke, verklaarde “*dat de thiende vande ketelaere ghelegghen int geweste vande veltstraete als oock van andere landen te vooren meerschen gebrocht tot winnende landen, altijs opgedaen ende ghelicht sijn gheweest soo over dertich veertich jaeren bij de thiende pachters vanden heer pastor der prochie van Hansbeke als mijnheer den prelaet van Drongen ter exclusie van die van Bellem als wesende buyten de paelen van hunne thienden*”.

Laurens Debbaut, greffier van Hansbeke, getuigde dat hij in de maand augustus 1686 (lees 1687) aanwezig was tijdens de oogst van het vlas op een partij *den ketelaere*, toebehorende aan jonker Cornelis Sandelinck en in pacht gebruikt door Jan De Brabanter. Hij zag dat pastoor Swevers zelf vertiende en Pieter Verniers, als tiendpachter van de pastoor, de tiendvruchten afvoerde.

Gillis De Wulf en Philippe Van (N)ooteghem, die in 1688 tiendpachters waren van de pastoor van Hansbeke en van de abt van Drongen, verklaarden dat ze op “*de ketelaere de thiende van de vruchten ghehaelt hebben ter exclusie van alle dandere*”.

Een drietal certificaties werden in het advertisement van procureur Arnoudt niet vermeld of pas later aan het procesbundel toegevoegd. Ze werden afgenomen op 24 september en 9 oktober 1690.

Willemijne Vande Verre, echtgenote van Jan De Brabanter, getuigde dat Daniel Thysebaert, pastoor van Bellem, “*eenighe jaeren*” geleden (lees : in 1686) op de partij *den ketelaere* gekomen was “*omme te lichten de thiende van havere vruchten*” toen de tiendvruchten nog niet “*behoorelijck ghebonden ofte in ghetalle behoore-*

lijck ghestelt" waren maar "*noch ligghende in de pickelinghen*". Hij nam het grootste deel van de tiende voor zichzelf en liet een hoekske van de partij ongemoeid "*segghende : dat is het deel vande pastor van Hansbeke*". Geholpen door de officier van Bellem droeg hij het andere deel van de tiende over den waterloop waar het aan Joos Braet (zaliger) gegeven werd "*die de selve hem angetroken heeft*".

Pieternelle Vers(h)uren, weduwe van Joos Braet, verklaarde dat pastoor Thysebaert haar man zaliger toentertijd (dikwijls) gevraagd had de tiende van haver op de partij *de ketelaere* te willen pachten. Niettegenstaande haar echtgenoot op deze herhaalde verzoeken niet was willen ingaan, had pastoor Thysebaert "*de selve thiende met den officier van Bellem*" omtrent hun woning gebracht "*laetende ten profijte*" van haar man "*sonder eenigh voorder accort daer over ghemaect thebben*".

Tenslotte bevestigden *Francois Lievens* en *Pieter Mortier*, tiendpachters, dat ze in 1690 namens de pastoor van Hansbeke op *de ketelaere* vertiend hadden.

De verdediging, gepleit door advocaat J.F. Van(der) Plancke, stuurde er op aan het verzoek van pastoor Vandermeulen, eiser, als onontvankelijk te laten seponeren*.

Verwijzend naar de attestaties van Pieter Verniers, Matthijs Lamme, Gillis De Wulf, Gheert en Guillaume Standaert, Geeraert Braet, Laurens Debbaut en Jan De Brabanter werd vooreerst bepleit dat (niet de eiser maar) de verweerder "*in privative ende exclusive possessie*" was de novale tiende op de kwestieuse partij "*alleene te heffen ende profiteren*".

Aan de hand van de getuigenissen van de gebroeders Standaert (die ook namens hun vader en grootvader konden spreken) en van Pieter Verniers werd vervolgens aangetoond dat de pastoor van Hansbeke als tiendgerechtigde "*van alle oude ende immemorale tijden*" de tiende op de partij in kwestie genoten heeft "*ter exclusie vande heesscher ofte sijne predecesseurs*" en dat "*sulcx van alle 's menschen gheduncken alijt sonder contradictie gheschiet is*".

De certificatie* van Pieter Verniers werd andermaal bespeeld om bovendien te onderlijnen dat de betrokken partij land "*buyten het district vande thiende van Bellem lag, de ghone met die van Hansbeke met sekere paelen ende limietscheydinghen verscheyden ende ghedivideert*" was.

Betreffende het getuigenis van Jan De Brabanter, volgens hetwelk pastoor Thysebaert een of twee malen "*eenighe vruchten soude gheweert hebben*", beklemtoonde de pleitbezorger dat zulks gebeurd was "*sonder 's verweerders wete (die in sulcken gevalle gheensints en soude naer ghelaeten hebben ter dier causen thove selfs te lichten commissie* van complaincte)*," en "*op eene clandestine maniere*" terwijl men "*noch besigh was met picken, emmers alleenelijck de vruchten in legghen laeghen*" hoewel het "*nochtans een vast ende eenvoudich ghebruyck was dat men noyt en verthiende ten sij precallabelijck de vruchten in schooven*" stonden. Deze een of twee

precedenten “*op dusdanighe onbehoorelijcke ende clandestine maniere*”, die “*daer en boven niet van consecutieve ende achtereenvolgende jaeren maer gheinterrompeert*” waren, hadden als dusdanig (volgens de verdediging) geen notoire waarde om de *possessie* of het tiendrecht van de eiser te bewijzen, gelet op “*de eenvoudighe publicque ende immemoriaele possessie van de verweerder*”.

Dit waren zowat de belangrijkste argumenten in het verweer van pastoor-deken Swevers.

Een marginale opmerking hield een verwijt in aan de voorgangers van pastoor Vandermeulen die “*altijt hun ooghwit ghehadt en hebben omme d’occasie schoon vindende, tsij in ‘s verweerders absentie ofte andersints buyten sijne wete, op sijn recht ende possesie t’impieteren**”.

Vermeldenswaardig is ook nog dat de tiende op de partij in kwestie nauwelijks op een bedrag van 4 à 5 schellingen groten geraamd werd, zodat men zich wel kan afvragen of het sop de kool waard was. Men voorzag echter dat de jaarlijkse tiendopbrengst “*van andere partijen van ghelijcke nature*” ooit zou kunnen oplopen “*tot hondert guldens alsser eenighe meerschen tot culture souden connen ghebrocht te worden*”. Het proces werd blijkbaar veeleer gevoerd met het oog op het toekomstig aspect van de zaak.

Of de aanklacht en de eis van pastoor Vandermeulen door het Hof als onontvankelijk geseponeerd werd, zoals door de verdediging gevraagd werd, blijft vooralsnog een open vraag.

Toch lijkt het niet zo voor de hand liggend dat de Bellemse parochieherder in het ongelijk gesteld werd.

Bij nader onderzoek van de figuratieve kaart van Hansbeke, anno 1744, bemerkt men dat de besproken scheidingslijn tussen de tiendwijk van Cromeke (zich uitstrekkende op de parochie Hansbeke) en de tiendwijk van “*de veltstraete*”, in noordoostelijke richting doorgetrokken werd tot op de hoek van de uiterste ketelare aan de waterloop (Bellembeek) en in zuidwestelijke richting over “*de catschooten*” tot aan “*de crae-negracht*”. Dit wijst op een aanpassing, een vervollediging of een uitbreiding van de grenslijn en *ipso facto* van de tiendwijk Cromeke op het grondgebied van Hansbeke. Deze doorgetrokken scheidingslijn verdeelt o.a. de uiterste ketelare nagenoeg in twee gelijke helften, een oostelijk en een westelijk deel, die mogelijk naderhand tot de Bellemse respectievelijk tot de Hansbeekse tiende gerekend werden.

Bij de beschrijving van de scheidingslijn, door de tiendpachters Lamme en Verniers, werd immers ook gezegd dat de tiende op een doorgesneden partij land “*het couterken*” half om half tussen Hansbeke en Bellem verdeeld werd. En zo geschiedde ook op de partij land “*de volle spet*” waarvan “*eenen houck van ontrent 90 roeden*” tot de Bellemse tiende behoorde. En dan was er ook nog de prealabele overeenkomst tus-

sen pastoor Swevers en pastoor Thysebaert betreffende een half om half verdeling van de tiende op de uiterste ketelare.

Uit een "*intendit* probare (dat den pastor van Hansbeke is geweest althans in possessie vande thiende in dispuut)*", waarvan niet alle argumenten ter verdediging werden overgenomen, blijkt nochtans ook dat pastoor Swevers nog andere troeven had om zich te verweren. Deze aantekeningen, vermoedelijk van de hand van de procureur of misschien wel van de deken zelf, gewagen van een "*sententie* tsijnen voordeele geeseen ende gegeven bij recredentie ten jaere 1655 als hem toecommende van te lichten de thiende van alle novalen ligghende op de prochie van Hansbeke*". Zelfs wanneer de novale tienden van de ketelaers "*onder de thiende van Bellem geleghen waren*" kon de deken, volgens de mening van de opsteller, zich beroepen op de vermelde sententie om aanspraak te maken op deze tienden *gelijck hem de novaelen toecommen op de geheele prochie*", terwijl de pastoor van Bellem enkel de tiende kon profiteren van partijen die vóór 1655 in cultuur gebracht waren en niet op die welke nadien of in de toekomst zouden ontgonnen worden.

ENKELE BESCHOUWINGEN

Het verhaal van het dispuut en de daaropvolgende rechtszaak tussen de Bellemse pastoor(s) en de Hansbeekse pastoor-deken geeft tenslotte aanleiding tot enkele beschouwingen.

- Archivalia over novale tienden (novaalbrieven, procesbundels ...) bevatten interessante gegevens over lokale ontginningen. Vooral opeenvolgende of bijgehouden novaalbrieven maken het mogelijk de landname en de evolutie van de ontginningen te volgen.

Het in cultuur brengen van de vochtige graslanden langs de Bellembeek in het noordelijk grensgebied van Hansbeke was op het einde van de 17de eeuw nog niet beëindigd. Verscheidene meersen waren weliswaar reeds ontgonnen maar men verwachtte er in de volgende decennia een gevoelige toename van de novale landbouwgronden. Ook eerder ontgonnen gronden waren er na verloop van tijd opnieuw onbebouwd achtergelaten of opnieuw tot grasland gedgegradeerd.

- Tiendwijken konden zich blijkbaar uitstrekken in het grensgebied van een aanpalende parochie.

De Bellemse Cromekewijk overlapt de noordelijke grensstrook van Hansbeke. Deze overlapping situeerde zich binnen de enclave van de heerlijkheid van Bellem en Schuurvelde op het grondgebied van de parochie Hansbeke. Had dit met elkaar iets te maken? De scheidingslijn tussen deze aangrenzende tiendwijken was te velde met palen uitgezet en ook met natuurlijke merkpunten (zoals een populier) afgebakend. Deze grenslijn was nochtans niet in kaart gebracht (althans nog niet op de figuratie-

ve kaart van Hansbeke, anno 1700). Tiendpachters kenden via overlevering het tracé ervan tot in de details. Een onvoldoende kennis van de scheidingslijn door de eiser(s) was wellicht toch de oorzaak van strubbelingen over het (vermeende) tiendrecht.

- De aanspraak op de novale tienden werd hier betwist, niet tussen de tiendgerechtigde en de tiendplichtige, maar tussen naburige parochieherders, tussen een pastoor en een pastoor-deken nota bene (en naar het schijnt zelfs van hetzelfde decanaat)²⁹, op zo'n hardnekkige wijze dat het dispuut tot een proces uitgroeide. De ene eiste het tiendrecht terwijl de andere zijn tiendrecht verdedigde, hierin (bereidwillig) gesteund door getuigenissen van de parochianen. De *globale* opbrengst van de novale tienden vertegenwoordigde blijkbaar een niet onbelangrijk deel van het pastoraal inkomen, dat voor de parochieherder onontbeerlijk was om in zijn levensonderhoud te voorzien.

- Tenslotte wordt bevestigd, zoals bekend, dat meersen tiendvrij waren. Ze werden met novale tienden belast nadat ze tot zaailand bewerkt en met tiendbare vruchten bebouwd werden. Het vertienden gebeurde, volgens de algemene heersende gewoonte, nadat de pikkelingen in schoven gezet waren. Het was niet ongewoon dat de parochieherder eigenhandig vertiende, in aanwezigheid van de tiendpachter die de tiendvruchten verzamelde en afvoerde. Als graangewassen teelde men afwisselend haver, vlas, tarwe en boekweit.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

Het leek me nuttig, ter verduidelijking, de in de context van dit verhaal passende betekenis van enkele (verouderde) rechtstermen en kunstwoorden op te zoeken. Deze woorden worden in de tekst met een sterretje * aangeduid.

aanzegging : gerechterlijke aanzegging = bekendmaking aan de betrokken persoon bij exploit (Van Dale)

akte : akte = geschrift inhoudende de uiteenzetting van feiten of handelingen (Van Dale)

advertissement : de eerste schrifturen tot algemene inleiding van een rechtszaak (Stallaert)

advys : advies = geheime beraadslaging van de rechters (Stallaert)

attestatie : verklaring omtrent een feit of feiten, bepaaldelijk een formele verklaring die dienen moet als getuigenis ; attestant : degene die de attestatie aflegt (Van Dale)

billiet : memoriael billiet = geschreven stuk papier (op half formaat) dienende tot mededeling aan een bepaalde persoon (Van Dale)

certificatie : schriftelijke verklaring, bevestigd door ondertekening (Van Dale)

commissie van complaincte : klacht (commissie : boodschap, plaindre : beklagen)

dagvaarden : ter gerechtszitting oproepen bij deurwaardersexploot (Van Dale)

dagvaardiging : mededeling aan een gedaagde bij deurwaardersexploot dat hij op een bepaald tijdstip voor de rechter moet verschijnen onder mededeling van hetgeen aldaar van hem verlangd zal worden en door wie (Van Dale)

deurwaarder : gerechterlijk ambtenaar die orde houdt op de rechtzittingen, bij exploot dagvaardigingen uitbrengt, aanzeggingen doet e.a. (Van Dale)

dispuut : redetwist in het algemeen, bepaaldelijk betreffende theoretische vragen (Van Dale)

impieteren : impetitie = aanval, bepaaldelijk in rechten (Stallaert)

intendit probare : aannemelijke bewijsvoering (intendere = inspannen van de geest, probare = aannemelijk)

novaalbrief : geschrift waarin de novale (nieuw ontgonnen) gronden (gelegen in een bepaalde tiendwijk) opgesomd worden

plaetse : ter plaetsen contentieuse = op de (eigenlijke) plaats waar het feit zich voorgedaan heeft

procureur : persoon die in rechte, inzonderlijk in burgerlijke zaken, een gedingvoerende partij vertegenwoordigt zonder als raadsman op te treden, pleitbezorger (Van Dale)

provisie : tijdelijke voorziening in rechte (Stallaert)

rechtszaak : geschil dat twee (of meer) partijen over hun rechten hebben en dat zij aan de uitspraak van een rechter onderwerpen, rechtsgeding, proces (Van Dale)

recredentie : voorlopige toewijzing aan een van de partijen in een geredoubleerd bezitproces (d.i. wanneer de gedaagde een tegenactie aanhangig maakt) (Van Dale)

rol : lijst van de aanhangige of aangebrachte rechtszaken (Van Dale)

sententie : vonnis, rechterlijke uitspraak (Stallaert)

seponeren : ter zijde leggen, niet vervolgen (Van Dale)

supplicatie : verzoekschrift (Van Dale)

INDEX VAN PERSOONSNAMEN

Arnoudt J., procureur van pastoor-deken Swevers
 Basilius Marcus, Gent, grootgrondbezitter te Hansbeke
 Bracke Louys, landbouwer te Hansbeke
 Braedt Gillis, landbouwer te Hansbeke
 Braet Geeraert, landbouwer te Hansbeke
 Braet Joos, tiendpachter, + Hansbeke 31.12.1689
 Coppieters Egidius
 Debbaud Laurens, greffier te Hansbeke
 De Brabanter Jan, landbouwer te Hansbeke
 De Deken Joos, gezworen landmeter
 De Deken Joos fs Joos, Asse, gezworen landmeter
 De Wulf Gillis, tiendpachter te Lotenhulle
 Elinc Jan, pastoor te Bellem (1646-1665)

Lambrecht Jaecques, landbouwer te Hansbeke
 Lamme Matthijs, de oude, tiendpachter te Hansbeke
 Lamme Matthijs, de jonge, fs Matthijs, landbouwer te Hansbeke
 Lievens Francois, tiendpachter
 Mieux Susanne, echtgenote van Pieter Verniers
 Mortier C., 1ste deurwaarder bij de Raad van Vlaanderen
 Mortier Pieter, tiendpachter
 Overwaele, secretaris (?) bij de Raad van Vlaanderen
 Patteet Joos, Gent, grootgrondbezitter te Hansbeke en te Bellem
 Putte Jan, landbouwer te Hansbeke
 Sanderlinck Cornelis, Gent, grootgrondbezitter te Hansbeke en te Lotenhulle
 Standaert Gheert, landbouwer te Hansbeke
 Standaert Gheert fs Laurens, landbouwer te Hansbeke
 Standaert Guillaume fs Laurens, landbouwer te Hansbeke
 Standaert Laurens fs Gheert, landbouwer te Hansbeke
 Steyaert Christoffel, landbouwer te Hansbeke
 Swevers Petrus, pastoor-deken te Hansbeke (1646-1694), verweerder
 Thysebaert Daniel, pastoor te Bellem (1680-1690)
 Van Aerde Philip, Gent, grootgrondbezitter te Hansbeke
 Vandermeulen Rudolph, pastoor te Bellem (1690-1693), eiser
 Vander Plancke J.F., advokaat van pastoor Swevers
 Vande Verre Willemijne, echtgenote van Jan De Brabanter
 Van Ooteghem Pieter, tiendpachter
 Van Schynghem Serafinus, jonker, Gent, grootgrondbezitter te Hansbeke
 Verniers Pieter fs Pieter, tiendpachter
 Verschuren Pieternele, weduwe van Joos Braet
 Vijlebens (erven), grootgrondbezitters te Hansbeke
 Wegge Elisabeth, echtgenote van Laurens Standaert fs Gheert

NOTEN

- 1 Rijksarchief Gent, *fonds Nevele*, register 1182.
- 2 A. MARTENS, *Gezante familienamen en toponiemen uit een novaalbrief. Hansbeke, anno 1597*, in *De Levensboom*, jg. 6, nr. 2, p. 27, 31 en 32.
- 3 Parochiaal Archief.
- 4 J. LUYSSAERT, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Hansbeke*, Stichting Achiël De Vos, Gent, 1995, p. 119.
- 5 J. LUYSSAERT, *a.w.*, p. 53.
- 6 J. LUYSSAERT, *a.w.*, p. 53.
- 7 RAG, *fonds Hansbeke*, nr. 5.
- 8 RAG, *fonds Hansbeke*, nr. 170.

- 9 De "figuratieve caerte" van Hansbeke, opgemaakt in 1700 door Joos De Deken senior, ging verloren in de reusachtige brand die het kasteel van graaf Boudewijn de Bousies-Borluut teisterde in de nacht van 30 april op 1 mei 1985. Een verkleinde fotografische afdruk van deze kaart bevindt zich in de bibliotheek van de heemkring Het Land van Nevele, Veldestraat 49 te Merendree. De kaart van Joos De Deken senior werd evenwel in 1744 door (zijn zoon) Joos De Deken gekopieerd en bijgewerkt. Deze kopie berust in het Rijksarchief te Gent onder nummer 2311 van het fonds Kaarten en Plans (inventaris nr. 65B).
- 10 J. LUYSSAERT, a.w., p. 63.
- 11 A. MARTENS, *Drij Velden te Hansbeke*, in *Vlakaf*, jg. 1 (1995), nr. 5, p. 10.
- 12 A. MARTENS, *De Bellemse enclave binnen de parochie van Hansbeke*, nog in Het Land van Nevele te publiceren. Ook nog A. MARTENS, *Hansbekenaars in de schepenbank van de heerlijkheid van Bellem en Schuurvelde (1619-1794)*, in *Mensen van Toen*, jg. 5 (1995), nr. 4.
- 13 De uiterste (meest verwijderde) *ketelaere* mag vereenzelvigd worden met het meest noordelijke deel, gelegen aan de bocht van de Bellembeek (op de kaart van 1700, perceel nr. 90, 4de beloop, 495 roeden).
- 14 L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Bellem*, Eerste Deel, Hoofdstuk III, *Parochiale geschiedenis*, Aalter, 1994, p. 78.
- 15 L. STOCKMAN, a.w., p. 91.
- 16 K. BERGE, *Kerkelijk leven in de landelijke dekenij Deinze (1611-1762)*, in *Bijdragen tot de geschiedenis van de stad Deinze en van het Land aan Leie en Schelde*, jg. 48 (1981), p. 44.
- 17 Jacques Lambrecht woonde sedert 1686 op een hofstede van 224 roeden, palende ten oosten aan "de kippendonckstraete" en ten noorden aan "het catschootstraetjen" (op de kaart van 1700, perceel nr. 59 van het 3de beloop "Reybroeck en Kippendonck").
- 18 Het fort (in het bezit van de erven Vijlebens) was een partij land ter grootte van 344 roeden, palende ten westen aan de Kippendonckstraat en ten noorden aan de Veldstraat (de huidige Warandestraat) (op de kaart van 1700, perceel nr. 277 in het 3de beloop).
- 19 Het "couterken" was ook eigendom van de erven Vijlebens. Op de kaart van 1700 bestrijkt het top-oniemi het *couterken* de percelen nrs. 1 (954 roeden) en 2 (929 roeden) van het 4de beloop "Velde en Ham".
- 20 "den bosch" : kaart 1700, 4de beloop, perceel 17, 256 roeden.
- 21 "den driesch" : kaart 1700, 4de beloop, perceel 18, 395 roeden.
- 22 "de volle spet" : kaart 1700, 4de beloop, perceel 27, 600 roeden.
- 23 "de achterste merschelkens" : kaart 1700, 4de beloop, perceel 34, 356 roeden.
- 24 "joncvrouwe clare mersch" : kaart 1700, 4de beloop, percelen 42 en 43, 1905 roeden.
- 25 "soesdriesch" : kaart 1700, 4de beloop, perceel 46, 628 roeden.
- 26 RAG, *fonds Kaarten en Plans*, nr. 2311.
- 27 L. STOCKMAN, a.w., p. 92.
- 28 Hartelijk dank aan Willy Stevens voor de verstrekte toelichtingen.
- 29 Sedert 1559 behoorde de parochie Bellem tot het decanaat Tielt onder het bisdom Gent. Doch in 1688 schreef de Gentse Bisschop (Albertus de Hornes) aan de deken van Deinze (Petrus Swevers) om hem het toezicht op Bellem toe te vertrouwen. Die overdracht duurde slechts twee jaar want in 1690 werd Bellem opnieuw bij Tielt gevoegd (zie A. RYSERHOVE, R. TONDAT, *Ond Bellem*, in *Ons Meetjesland*, jg. 3, nr. 1, p. 18 en M. CLOET, *Het kerkelijke leven in een landelijke dekenij tijdens de 17e eeuw*, Leuven, 1968, p. 80). Deze kort opeenvolgende wijzigingen hielden wellicht verband met de strubbelingen tussen de Bellemse pastoors Thysebaert en Vandermeulen en de Hansbeekse pastoor Swevers, deken van Deinze.

DE SINT-CHRISTOFFELGILDE TE EVERGEM AAN DE FEESTDIS IN 1446 EN IN 1447

Luc STOCKMAN

In bijna alle parochies van het Meetjesland waren er vóór 1600 een of meerdere kerkelijke gilden actief. We vonden er al in 1982 in 24 parochies¹. In Eeklo telde men er minstens zes in plaats van één : de Sint-Vincentiusgilde, de Sint-Elooisgilde, de H.-Geestgilde, de Sint-Barbaragilde, de O.-L.-Vrouwgilde en de H.-Drievuldigheids-gilde². In Sint-Laureins vonden we een Sint-Laureinsgilde³ en te Knesselare een O.-L.-Vrouwgilde⁴. Dit brent ons tot een totaal van 26 op 36 parochies. Het lijkt me dan ook plausibel dat er ook in de overige tien parochies een kerkelijke gilde moet bestaan hebben.

Tijdens het doorbladeren van de nieuwe inventaris van het fonds Sint-Baafs en het Bisdom Gent, opgemaakt door dr. M. Gijsseling, werd mijn aandacht getrokken door een rekening waarin de teerkosten van een maaltijd op de Sint-Christoffeldag in de jaren 1446 en 1447 genoteerd waren. Bij nader toezicht bleek het over een teerfeest van de Sint-Christoffelgilde te gaan.

Vooreerst kocht men een vierendeel van een rund voor 4 s. 8 gr. Een tweede aankoop was een vat *keuten* (= kuitbier) voor 5 s. par. Verder zijn er nog uitgaven voor brood, kaas, boter, safraan en look. Tenslotte bevatte het menu nog wat vlees, een gans, twee kippen en drie stoep wijn. Een kok werd gehuurd voor het bereiden van de feestmaaltijd. In 1446 kostte het maal 14 s. 3 gr. en in 1447 16 s. 3 gr.

Alhoewel die rekeningen tamelijk summier zijn, vinden we daarin toch het schema van een gildemaaltijd uit het midden van de 16de eeuw terug. In 1550 werd er te Ursel ook een rund geslacht, werden er eierkoeken en lookbrood gebakken, safraan en boter gebruikt en ontbraken er evenmin de tonnen bier⁵.

In de kleine parochie van Nieuwburg, gelegen buiten de Gentsepoort in Dendermonde, troffen wij ook een kerkelijke gilde aan die ca. 1500 een teerfeest organiseerde. Ook hier wordt een vleesschotel opgediend met brood, boter en erwten, gekruid met peper, zout en safraan. Deze maaltijd werd uiteraard rijkelijk besproeid met bier. Aan dit gildefeest namen 33 vrouwen en slechts 11 mannen deel. Dit verklaard wellicht het feit dat er slechts voor 6 gr. klein bier en voor 21 gr. kuitbier geschonken werd. De maaltijd kostte in het totaal 14 s. 4 gr. 7 1/2 d. Dit is vergelijkbaar met het bedrag van 1447 uit Evergem⁶.

Ierostre ghegauen tuerighen
 op nuer poffels dach a pby
 H on. i vuerindat vueren alf
 ban vueren vueren my h on daf
 H ban brode tuerighen my of
 H ban brode. i vueren h
 of mdr y of
 H on. i gaus vueren of
 H on. boten my of
 H on. a vueren may dui
 tueren y of
 H on. y tueren v of
 H on. y pueren vueren of
 H on. vueren vueren
 vueren my of
 H on. y stoop vueren of
 H on. vueren vueren: p of
 H on. i vueren vueren v of
 H on. vueren y of
 H on. vueren vueren
 vueren vueren vueren
 vueren vueren vueren

Het is niet duidelijk of deze Evergemse kerkelijke gilde een uitsluitend mannelijke aangelegenheid was. Hoe dan ook vormden de kerkelijke gilden een belangrijk bestanddeel van het verenigingsleven in de 15de en 16de eeuw in het Meetjesland en ook daarbuiten.

BIJLAGE

Feestmaaltijden op Sint-Christoffeldag in de jaren 1446 en 1447

Rijksarchief, Fonds Sint-Baafs en Bisdom Gent, nr. K 8283

f. 3 r. Tercoste ghedaen tEverghem up
Sente Christoffelsdach anno 46

Eerst van eenen vierendeele van eene rende	2 s.	
Item van broode		22 gr.
Item noch		2 gr.
Item van boteren		3 gr.
Item van case		3 gr.
Item om solfraen		1 gr.
Item omme looc		1 gr.
Item noch van vleessche daer mede		
de ghesellen ontbeten		7 gr.
Item noch van broode		2 gr.
Item omme 1 gans		8 gr.
Item omme 2 kiekene		7 gr.
f. 3 v. Item omme 2 provende		7 gr.
Item om 1 vat keuten	5 s.	
Item savens om de coc ende omme		
Symons costen		4 gr.
Item van beelsiere		10 gr.
Item omme 3 stoope wijns		12 gr.
Somme	14 s.	3 gr.

f. 4 v. Tercoste ghedaen tEverghem up
Sente Christoffeldach anno 47

Item om 1 vierendeel ende een alf		
van een rende	4 s.	8 gr.
Item van broode tEverghem		12 gr.
Item van broode 1 viertale te Ghendt		9 gr.
Item om 1 gans		8 gr.
Item omme botre		3 gr.

Item den armen diet mende		2 gr.
Item om 2 kiekene		5 gr.
Item omme provende vleesch		7 gr.
Item den coc ende Coppin snavons van ghelaghe		4 gr.
Item omme 2 stoope wijns		8 gr.
Item van beelsiere over al		19 gr.
Item om 1 vat keuten	5 s.	
Item omme solfraen		2 gr.
Somme	16 s.	3 gr.

N.B. Beelsiere = feestmaaltijd
Keuten = kuitbier

NOTEN

- 1 L. STOCKMAN, *Parochiaal en kerkelijk leven in het Meetjesland voor 1600*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 33 (1982), p. 40-48.
- 2 L. STOCKMAN, *Parochiaal en kerkelijk leven*, in *Zevenhonderdvijftig jaar Eeklo*, Eeklo, 1990, p. 119-128.
- 3 L. STOCKMAN, *Kerkelijk en parochiaal leven te Sint-Laureins*, in *Heemkundige bijdragen uit het Meetjesland*, jg. 1 (1987), nr. 3, p. 134.
- 4 W. STEVENS, *De armenzorg te Knesselare in de XVI eeuw*, in *Land van de Woestijne*, jg. 9 (1986), nr. 2, p. 34.
- 5 L. STOCKMAN, *Parochiaal en kerkelijk leven in het Meetjesland voor 1600*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 33 (1982), p. 47-48.
- 6 M. BOVYN, *De Nieuwburg*, in *Gedenkschriften van de Oudheidkundige Kring van het Land van de Dendermonde*, 3de reeks, deel XVI (1966-1967), p. 43-46.

HET PACHTGOED VAN DE PATERS JEZUIETEN TE KAPRIJKE (16DE - 18DE EEUW)

Roger BUYCK

INLEIDING

Zoals voldoende bekend, lag tijdens het Ancien Régime het landbouwbezit voor een aanzienlijk deel in handen van adel en geestelijkheid. Ook Kaprijke maakte op deze algemene regel geen uitzondering en dit gold voornamelijk voor de geestelijkheid. Uit ons artikel “*De bedrijfsstructuur te Kaprijke volgens het penningkohier van 1580*”¹ bleek dat niet minder dan vijf geestelijke instellingen over een belangrijk landbouwareaal te Kaprijke beschikten. Ook Luk Stockman vestigde hierop reeds de aandacht in een tweetal korte bijdragen². Aangezien wij in de voorbije jaren de gelegenheid hadden heel wat bronnen in verband met de evolutie van Kaprijkes verleden door te nemen, menen wij nu het ogenblik gekomen om in een vijftal bijdragen de historiek van deze geestelijke instellingen nader te onderzoeken. Als eerste in de reeks gaat onze aandacht naar de hoeve van de “*Paters Jesuiten binnen Brugge*”, bij de Kaprijkenaren beter gekend als *de hoeve van Verhasselts* (nu bewoond door Arsene Van Den Bossche, Zuidstraat 38).

I. Een moeilijke start

In 1584 werden de bezittingen van de abdij van Zoetendale “...volghens de Applicatie vanden Paeis ende den Placet vanden Coninck van Spaignie ende de Eerfvenisse voor Commisarise van Sijn hoochweerd. Bisschop van Brugghe...” overgemaakt aan het *Collegie van de Societeit Jesu te Brugge*³. Vanaf dat jaar sprak men in de historische bronnen van Kaprijke niet langer meer over de bezittingen van de abdij Zoetendale, maar wel over de “*hofstede ende landen aencommende het Collegie der Societheyt Jesu binnen Brugghe*”⁴.

Aangezien de pachtcontracten meestal werden afgesloten voor een termijn van zes of negen jaar, ligt het voor de hand dat de paters jezuïeten nog een aantal contracten, afgesloten tijdens de laatste jaren vóór de afschaffing van de abdij Zoetendale, respecteerden en lieten doorlopen tot vervaldatum. Dit verklaart tevens waarom nog enkele documenten van de abdij Zoetendale in het fonds van de jezuïeten bewaard bleven.

Zoals uit ons hoger geciteerd artikel blijkt, kunnen de bezittingen van de abdij Zoetendale in twee groepen onderscheiden worden: enerzijds was er de grote hof-

stede, anderzijds waren er de eerder kleine percelen land die aan verschillende pachters werden verhuurd⁵. Voor negen van deze laatsten was op 27 oktober 1569 een pachtcontract aangegaan, waarvan het eerste jaar pacht inging met half maart 1570. Dit waren Geeraard de Cock (1 gemet), Cornelis Uterschaut (4 gemet), Jacop Weytiens (4 gemet 207 roeden), Agnete Moerynx (4 gemet 257 roeden), Eloy Witwauters (ca. 7 gemet), Paesschier Weghe (3 gemet 100 roeden), Jacop van Hulendoncq (2 gemet 268 roeden), Ghooris Luck (2 gemet 133 roeden) en Jan de Brabanter (4 gemet 260 roeden)⁶. Voor zes pachters begon een 9-jarige pacht met half maart 1574: dit waren Inghel Rauvleesch (3 gemet 71 roeden), Gheleyn Pit (2 gemet 103 roeden), Jan Lam (3 gemet 194 roeden), Adriaen de Smet (5 gemet 263 roeden), Amplonia de Cock (2 gemet 200 roeden) en Antheunis Schockaert (6 gemet 26 roeden)⁷.

Wat de grote hofstede betreft, weten wij dat Jooris Claeys reeds op 29 augustus 1568 deze hoeve van de abdij Zoetendale pachtte⁸. Niet alleen was hij pachter van *"...een behuysde hofstede ligghende binnen Caprijcke ende Lembeeke metten lande daermde ghaende..."*, maar daarenboven was hij pachter van *"...noch iiii gemet middelant groot saemen LXXII gemet een lijne XX roeden lants ofte daerontrent ... met noch zeven ghemeten i lijne XLIII roeden lants in den middelhackere in twee parthien...."*⁹. Op 9 oktober 1569 tekende hij daarbij nog een contract voor *"...den nombre van ontrent ses ghemeten lands onbegrepen der iuuster maten, zulk als nu in pachte houdende es jan faulcom gheleghen binnen der stede van Caprick daerment heedt in de barcken"*¹⁰ *eenen termijn van drijmaele neghen jaeren danof darste jaer inghaen sal talfmaerte XVe een ende tseventich..."*¹¹, zodat hij op dat ogenblik een bedrijf van 86 gemet 132 roeden uitbaatte. Op 29 augustus 1576 werd het contract van de hofstede verlengd voor een termijn van twaalf jaar met ingang van half maart 1578.

Niet enkel de afschaffing van de abdij in 1584, maar ook de noodlottige tijdsomstandigheden rond 1583 maakten een vroegtijdig einde aan het normale pachtverloop. Alhoewel de meeste officiële documenten verstek geven voor de periode 1583-1605¹², blijken de pachtcontracten van de geestelijke instellingen toch te bewijzen dat de streek niet volledig verlaten lag tijdens bedoelde periode. Op 2 maart 1587 immers ondertekende Christoffel van Vooren uit Sleidinge een pachtcontract waarin bepaald werd dat hij zoveel land van de paters jezuiteten te Kaprijke mocht gebruiken als Jooris Claeys te voren had bewerkt. De eerder lage pachtprijs van twee gulden per gemet evenals de voorwaarden van het contract¹³ tonen voldoende aan dat wij ons niet in een normale pachtsituatie bevinden; het ontbreken van een termijnbepaling wijst evenzeer op het voorlopig karakter van de aangegane verbintenis.

Een paar maanden vroeger zelfs, nl. op 5 december 1586 had Elisabeth de Brabanter filia Jan reeds een overeenkomst aangegaan met de paters jezuiteten waarbij zij erkende *"...ghepacht thebbene een parcheel van lande zes ghemeten ende zesentwintich roen gheleghen binder stede van Capricke daerment heet in Middelde"*¹⁴ *thvende vrij (hetwelcke den voorgaenden pachter Adriaen de Brabanter haer broeder ghebruyckt heeft) eenen termyn van drie jaeren lanck gheduerende wanof den eersten ougst*

wesen sal naer ougst XV^C zesentachtentich... Item heeft dezelve Ilysabeth noch ghepacht een partje van 2 ghemeten 2 lynen... Item noch een partje lants van 2 ghemeten 2 lynen XXXV roeden ...¹⁵. Wat er met deze kleine uitbating gebeurde in 1590 - einde van de pachttermijn - is ons niet bekend. In ieder geval ontbreekt elk document voor om het even welk van de kleine percelen tot het jaar 1595.

Zoals hoger reeds vermeld, werd Christoffel van Vooren in 1587 pachter van de hofstede. Op dat ogenblik waren er ook nog kleine percelen aan andere pachters toegevoegd, zodat wij het raden hebben hoe groot de werkelijke omvang van Christoffels uitbating was.

Op 10 februari 1595 echter verpachtte pater Elias Louf, rector van de paters jezuïeten te Brugge een behuiste hofstede met ongeveer 146 gemet 120 roeden land aan Jooris van Vooren en Jooris Peerts, keurbroeders van Kaprijke, voor een termijn van negen jaar. Gedaan dus met de kleine pachtpercelen zoals ten tijde van de abdij Zoetendale.

De algemene toestand bij het begin van deze nieuwe pacht was zeker nog niet normaal te noemen. Vooreerst wordt dit bewezen door het feit dat de beide pachters *"...bloot ancommen ende gheen mesch en vinden inden meschpit nochte in het landt..."*¹⁶. Een tweede aanwijzing krijgen we in de pacht prijsvoorwaarden. Voor de eerste drie jaren werd een prijs gevraagd van drie schellingen groten per gemet; voor de volgende drie jaren een bedrag van drie schellingen vier groten per gemet en voor de laatste drie jaren een pacht van vier schellingen groten per gemet. Daarenboven werden de pachters zelfs ontslagen van om het even welke pachtsom voor het eerste pachtjaar. Het wordt met andere woorden zeer duidelijk dat de uitbating onder de voorganger, Christoffel van Vooren, weinig voorspoedig was verlopen. Precieze gegevens kunnen hier echter niet worden vermeld, daar een staat van goed - de enige bron die ons hierover had kunnen inlichten - niet beschikbaar is.

Kende de uitbating meer geluk met de pachters Jooris van Vooren en Jooris Peerts? Het vroegtijdig afsterven van Jooris van Vooren stelt ons in staat, dank zij een staat van goed¹⁷ - ons een idee te vormen over zijn economische situatie.

Voor elk van zijn kinderen - Stoffelken, Tanneken, Hansken en Joorken - werd een weesgeld van twaalf pond groten gereserveerd. Daarnaast bezat hij op Sleidinge een stuk land van 3 gemet 200 roeden dat hij verpachtte voor drie pond groten sjaars; daarenboven was hij nog eigenaar van een partij bos ter grootte van 2 gemet 100 roeden. Deze summiere gegevens zijn alles wat wij uit zijn staat van goed te weten komen en geven zeker nog geen indruk van een welstellende landbouwer.

Zijn weduwe, Elisabeth Roegiers, hertrouwde met Cornelis Staes die Jooris als pachter van het bedrijf opvolgde; in het nieuwe pachtcontract van 10 juli 1605 lezen wij immers : *"...Hedent up den X^{en} july XVI^C vijfve hebben Jooris Perts ende Cornelis Staes in huwelicke hebbende de weduwe van Jooris van Vooren de partje van I^CXLVI ghemeten een lyne XX roeden ghenomen in nieuwen pachte ... voor eenen termyn van neghen jaeren ... ten pryse van vier schellynghen grooten tghemet..."*¹⁸. Een zelfde pacht prijs van vier schellingen groten per gemet is een duidelijke aanwijzing dat de periode van de eeuwwisseling nog steeds een tijd van aanpassing en van economisch

herstel was. Dat de situatie geleidelijk aan beter werd, wordt duidelijk in het pachtcontract van 22 mei 1612¹⁹. Twee nieuwe elementen komen hierin naar voren. Vooreerst werd een einde gemaakt aan de gezamenlijke uitbating van het pachtgoed: beide pachters zijn niet langer voor elkaar verantwoordelijk, maar elk staat in voor zijn eigen deel; Cornelis Staes werd pachter van “...ontrent 68 ghemet lants bij den hoope ligghende inden Middelacker tot Caprycke... voor eenen termijn van 9 jaeren beghinnende bamesse XVIe twelve voor de somme van 35.0.0 lb.gr....”²⁰ en Jooris Peerts werd pachter van “...een hofstede met allen haer toebehoorten daer hy ieghenwoordelick op woont groot ontrent 79 ghemet landts rondomme de hofstede by den hoope ... voor eenen termijn van 9 jaeren beghinnende bamesse XVIe twelve ... voor de somme van 35.0.0 lb.gr....”

Een tweede element dat onmiddellijk in het oog springt, is de pachtprijsverhoging: van vier schellingen groten in 1605 wordt de prijs nu opgetrokken tot negen schellingen zeven groten per gemet.

De opsplitsing van het pachtgoed in twee afzonderlijke delen - en dit tot het einde van het Ancien Régime - verplicht ons ertoe deze beide pachtcomplexen afzonderlijk te behandelen.

II. Kroniek van twee eeuwen uitbating

A. De pachters van een eerste pachtcomplex

1. Cornelis Staes (1612-1628)

Zoals hierboven reeds werd vermeld, was Cornelis, samen met Jooris Peerts reeds pachter vanaf 1605. Als uitbater van een deel van het grote pachtgoed komt hij echter maar aan bod vanaf 22 mei 1612. Of zijn beleid succesvol was tijdens de beginjaren van de 17de eeuw is niet uit de historische bronnen te achterhalen²¹. Toch hebben we een sterk vermoeden dat Cornelis Staes behoorde tot de groep van de gegoede landbouwers. In die richting wijst inderdaad zijn staat van goed, gepresenteerd aan de schepenen van Kaprijke op 16 februari 1628²². Naast de *catheylicke goederen* ter waarde van 100.3.0 pond groten beschikte hij bij zijn overlijden over niet minder dan 58 gemet 49 roeden land gelegen op Kaprijke en Eeklo. Interessant hierbij is wel dat het hier niet zozeer ging om geërfde goederen, doch wel om gronden die voor meer dan de helft werden gekocht tijdens de periode 1611-1625²³. Een persoonlijk bezit aan landbouwgronden dat bijna zo groot was als zijn eigen pachtgoed van de paters jezuiteten laat ons zeker toe te veronderstellen dat Cornelis Staes een welstellende boer was.

Normaliter moest het pachtcontract vernieuwd worden in 1621; hiervan vonden we echter geen spoor terug. Of de pachtsom in 1621 nog steeds dezelfde was als in 1612 blijft evenzeer een vraagteken. Wel had een pachtvernieuwing plaats op 6 mei 1630 waaruit bleek dat de weduwe Cornelis Staes nog steeds in leven was: “...kenne bij mij

onderschreven Priester ende Procurator van het Collegie der Societeit Jesu binnen Brugghe in pachte ghegheven te hebben aen de weduwe Cornelis Staes ofte den sone Jans van de Voorde in haeren naeme die accepteerde in huere ende pachte genomen te hebben een seker pachtgoet daer deselve weduwe tegenwoordelyck op es woonende groot ontrent de achtentsestich ghemeten..."²⁴.

2. Christoffel van Vooren fs Jooris (1628 - ca. 1634)

Niettegenstaande *Jan van de Voorde* (= Jan van Vooren fs Jooris) de pachtbrief ondertekende, was hijzelf toch niet het hoofd van het bedrijf. Na het overlijden van zijn moeder, Elisabeth Roegiers, werd immers zijn oudere broer, Christoffel, de opvolger zoals blijkt uit zijn staat van goed van 13 november 1634²⁵.

Wanneer Christoffel precies overleed, is niet te achterhalen; de periode 1632-1640 is in de parochieregisters van Kaprijke - qua registratie - de meest verwarde en onvolledige. Deze Christoffel was gehuwd geweest met Maeyken Huymans fa Pieter²⁶ die hem tijdens zijn huwelijk vijf kinderen baarde: Joorken, Betken, Pierken, Martijnken en nog een Pierken^{25a}. Wanneer de eerstgeboren zoon overleed, was uit de bronnen niet af te leiden, doch bij het overlijden van Christoffel waren de overige kinderen nog alle in leven. Dat de eerder kortstondige uitbating van zijn bedrijf toch een zekere welstand verraaft, blijkt zeer duidelijk uit de activa van zijn staat van goed. Hij beschikte onder meer over een behuist hofstedeken op de oostzijde van het Veld, een behuiste hofstede met 11 gemet land aan de Molenstraat, 2 gemet land in de Berkakker, 7 gemet land op de Waai (Eeklo) en diverse percelen land en bos in Sleidinge. Daarenboven was er een batig saldo van 224.12.3 pond groten.

3. Franchois Soetaert (1635-1680) en Jan van Vooren fs Jooris (1635-1659)

Het leven op de boerderij stond echter niet stil. Een nog jonge weduwe met vier kleine kinderen op een geestelijk pachtgoed was een niet te versmaden partij voor ambitieuze landbouwers. Op 3 december 1635 werd Franchois Soetaert²⁷ haar nieuwe levensgezel die aldus - samen met Jan van Vooren - pachter werd van de paters jezuiteten. Waar de pachtcontracten uit de beginjaren van de 17de eeuw nog zeer bondig waren in het omschrijven van de voorwaarden en de verplichtingen van de pachters, begint vanaf 1641 een periode waarin op minutieuze wijze het doen en laten van de pachter werd bepaald²⁸. Samen met Jan van Vooren, broer van de overleden Christoffel, zou hij het bedrijf verder uitbaten. Uit de boekhouding van de paters jezuiteten bleek niet dat er zich noemenswaardige geschillen voordeden en de pacht werd dan ook gewoon vernieuwd op 25 september 1654 voor een termijn van drie, zes of negen jaar, al naar het believen van de pachters.

Of de zaken er goed voor stonden, wordt ons duidelijk uit de staat van goed van Jan van Vooren²⁹ die op 16 december 1659 overleed³⁰. Jan van Vooren was gehuwd geweest met Macyken Speeckaert en liet bij zijn overlijden 5 minderjarige kinderen achter: Jacobus, Joannes, Elisabeth, Joanna en Pieter. Hij werd begraven met de hoog-

ste dienst en het was voorzeker geen aanstellerigheid dat hij op een dergelijke wijze werd uitgeleid. Zijn activa bewijzen maar al te goed dat Jan er warmpjes inzat. Een aantal schuldenaars uit Kaprijke, St.-Laureins en Eeklo stonden bij hem voor landpacht in het krijt voor een totaalbedrag van 63.16.2 pond groten. Daarnaast had hij voor 398.0.0 pond groten aan obligaties. Uiteraard beschikte hij over heel wat eigen gronden: niet minder dan 34 gemet 101 roeden eigendom lagen verspreid over het grondgebied van Kaprijke, Eeklo, St.-Laureins en Lembeke. Het batig saldo van zijn staat van goed bedroeg 950.9.9 pond groten, een merkwaardig hoog positief saldo voor een landbouwersgezin uit die tijd.

Of zijn collega-uitbater Franchois Soetaert, het evengoed stelde op hetzelfde tijdstip, kunnen we niet met zekerheid vaststellen. Wel krijgen we hierover meer gegevens in de staat van goed van zijn vrouw Maeyken Huymans³¹, de vroegere weduwe van Christoffel van Vooren die op 11 februari 1672 met de hoogste dienst begraven werd. Tijdens haar tweede huwelijk had zij het leven geschonken aan drie kinderen: Tanneken, Joannes en Bartholomeus Soetaert. Samen met haar man en de vijf kinderen uit haar eerste huwelijk had zij het leven op de boerderij getrotseerd tijdens de woelige jaren van de eerste helft van de 17de eeuw. Zij beschikte nog steeds over de landerijen van haar eerste echtgenoot en door haar huwelijk met Franchois Soetaert was het landbouwbezit nog verder aangegroeid. Tevens waren zij pachter van een hofstedeken van *Mevrouwe van Kaprijke* voor een jaarlijkse pachtsom van 10.3.4 pond groten. Het batig saldo van 229.9.1.6 pond groten was dan ook - rekening houdend met de tijdsomstandigheden - geen gering bedrag.

4. Adriaen Verheyst (ca. 1662-1673)

Keren we nu echter terug naar Jan van Vooren fs Jooris die - zoals reeds werd vermeld - overleed op 16 december 1659. Zijn weduwe, Maeyken Speeckaert, ging een tweede huwelijk aan met Adriaen Verheyst op 1 juli 1662³². Op 5 juli 1661 - zij was toen nog weduwe - werd een nieuwe pacht aangegaan voor 85.0.0 pond groten per jaar. Tevens werd hierbij bepaald dat de weduwe het recht had om het pachtgoed dat Franchois Soetaert gebruikte - ter grootte van dertig gemet - aan een van haar kinderen over te laten³³. Het huwelijk van Maeyken Speeckaert met Adriaen Verheyst was vanuit financieel oogpunt zeker geen slechte zaak. Uit de staat van goed die werd opgemaakt naar aanleiding van haar overlijden bleek dat van de zijde van de overledene een grondbezit werd nagelaten van 26 gemet 110 roeden land en 72 roeden bos, gespreid over Kaprijke, Lembeke, Sint.-Laureins en Adegem. Tijdens haar tweede huwelijk vergrootte dit bezit met nog eens 21 gemet 199 roeden land en 10 gemet 230 roeden bos. Daarenboven mochten zij jaarlijks de intresten opstrijken van diverse bezette renten en obligaties. De totale baten bedroegen niet minder dan 1323.11.3 pond groten, een tastbaar bewijs van een grootgrondbezitter die, aanvankelijk als pachter van de paters jezuiteten en daarna van het Hospitaal Comtesse te Rijsel, een gerespecteerde figuur was te Kaprijke.

5. Jan Everdey (1673-1697) en Jan Minnaert (1682-1691)

In 1672 was de pachttermijn van Adriaen Verheyst verstreken en moest een nieuw contract ondertekend worden. Blijkbaar wilde Adriaen een verlenging van de voorgaande pacht terwijl de paters jezuiten aanstuurden op een hogere pachtsom. Dit verklaart dan ook dat op 26 maart 1673 de paters opdracht gaven aan Guillaeme vander Meersch, schepen te Middelburg in Vlaanderen om in aanwezigheid van twee getuigen aan Adriaen te laten vragen of hij de pacht nog “*van weerden*” hield? Hierop antwoordde Adriaen “... *geenen anderen pacht te willen aennemen als in conformiteyte van zijn leste geteeckende voorwaerde die verschenen is baefmesse lestleden, andersints presenteert tselve syn pachtgoet by hem bewoont te quicteren behaudens alvoor-en ghenietende voldoenynghe vanden prys hem daerop compiterende ...*”³⁴.

De problemen met Adriaen Verheyst bleven maandenlang aanslepen. Uiteindelijk nam Jan Everdey het pachtgoed van Adriaen Verheyst over met ingang van Bamis 1673³⁵. Volgens de pachtbrief was hij niet alleen pachter van het gedeelte van Adriaen Verheyst, maar tevens van geheel het pachtcomplex ter grootte van 70 gemet en dit voor een prijs van 10 1/2 gulden per gemet.

De uitbating begon voor Jan Everdey zeker niet onder een gelukkig gesternte. De jaren zeventig van de 17de eeuw werden inderdaad gekenmerkt door herhaalde contributies aan bevriende en vijandelijke troepen. Het was dan ook te begrijpen dat hij in een brief aan de paters jezuiten de benarde tijdsomstandigheden inriep als argument om vermindering te krijgen van de pachtsom over de jaren 1676, 1677 en 1678. Tevens bekloeg hij zich over het feit dat zijn medepachter Francois Soetaert slechts 9 gulden per gemet moest betalen, daar waar hij anderhalve gulden meer verschuldigd was. Zijn verzoek kreeg dan toch een positieve afloop want “...*soo ist dat ick onderschreven pachter (Jan Everdey) veraccordeert ben met Pater Procurator, dat in plaetse van eenighen quitschelt te ghenieten maer en sal betaelen voor mijnen pacht van het iaer ingaende bamisse 1678 tot ende met bamisse 1682 inclus, wesende vier resterende iaeren neghen guldens van ider ghemet iaerlycx, tende maete theynde ghelde dootd blyvende hiermede alle myne pretentien van quytschelt uyt wat hoofde die soude moghen wesen ghene ghesondert nocte ghereserveert ende dit alles op het advue ende toestemminghe vanden eerw. P. Lambertus ghys, Rector van het voorn. collegie... Aldus ghedaen in brugghe den eersten december XVI^C neghenentseventich...*”³⁶.

Bij de overname van dit gedeelte betaalde hij op 4 mei 1674 een bedrag van 86.16.0 pond groten voor de meststoffen op het land en 110.7.6 pond groten voor het hout “*tsijnen aencommen bevonden* “. Niettegenstaande hij geheel de partij van 70 gemet huurde, gebruikte hijzelf daarvan slechts 49 gemet 113 roeden terwijl de overige 21 gemet 224 roeden met zijn goetvinden werden overgelaten aan Francois Soetaert voor een prijs van negen gulden per gemet. Eind 1679-begin 1680 overleed Francois Soetaert³⁷ en dit betekende m.a.w. de komst van een nieuwe pachter. Op 2 mei 1681 ondertekende Jan Everdey een nieuw pachtcontract voor de “...*hofstede by den hoope soo over syn voorschreven ghebruyck als over hetgone te voren ghebruyckt by francois Soetaert ende dit voor 95.0.0 lb.gr. ider iaer voor eenen termyn van drye, sesse,*

ofte neghen iaren ingaende hamesse XVIe tweeentaggentich..."³⁸. Als nieuwe bepaling in het contract werd genoteerd dat *"...den pachter sal moghen leveren syne boter in betaelynghe ten adv. van 34 stuyvers den steen..."*. Nog tijdens hetzelfde jaar 1681 kwamen de paters en Jan Everdey overeen dat de pachtprijs zou gebracht worden op 96.0.0 pond groten; hiervan zou 66.4.6 pond groten betaald worden door Jan Everdey en 29.15.6 pond groten door Jan Minnaert, de nieuwe medepachter. Op 2 mei 1682 verklaarde Jan Everdey dat hij akkoord ging *"...aen de wed. Franchois Soetaert ofte degone huere actie hebbende..."* de prijs van de meststoffen en van het hout op de hofstede door wijlen Franchois Soetaert gebruikt, te betalen.

Op 8 september 1680 hertrouwde Tanneken Goethals, weduwe Franchois Soetaert, met Jan van Waes³⁹. Het was dan ook met deze laatste dat op 13 april 1683 een akkoord werd gesloten voor pater Joannes Collaert, procurator van de paters jezuïeten, dat hij aan de erfgenamen van wijlen Franchois Soetaert zou betalen hetgeen hun toekwam *"... over het huys, de scuere, duyvekeete, hoven ende weefshuys..."*⁴⁰. Tevens zou Jan Everdey *"...het huys, duyvekeete, scuere, hoven, weefshuys als syne andere eijghen goederen ghebruycken ende besitten in eijgendom ende deselve tsijnen coste onderhouden sonder eenighe van dese nochtans te moghen weiren ofte laeten verval-len ten eynde van synen pacht..."*. Wanneer na verloop van de negenjarige pachttermijn geen verlenging zou kunnen worden toegestaan, zouden de paters jezuïeten al deze gebouwen terug overnemen en daarvoor aan Jan Everdey 95.0.0 pond groten betalen. Zover kwam het voorlopig niet, want op 24 januari 1691 werd een nieuw contract afgesloten voor een termijn van zes jaar; de pachtprijs voor Jan Everdey was 60.0.0 pond groten, het resterende deel - zijnde 27.0.0 pond groten - zou opgelegd worden door Livinus Minnaert die ondertussen zijn broer Jan als pachter was opgevolgd⁴¹. Op 6 september van hetzelfde jaar kreeg Jan Everdey de toestemming dat Gabriel van Waes *"...de voorseyde hofstede sal moghen ghebruycken nevens Jan Everdey mits blyvende borghe principael..."*⁴². Nog hetzelfde jaar werd met de paters een overeenkomst gesloten, waarin Gabriel van Waes, die getrouwd was met Catharina Everdey, de behuisde hofstede met 48 gemet 260 roeden land kreeg toege-wezen voor 8 gulden en 15 stuivers het gemet⁴³.

6. Livinus Minnaert fs Lenaert (1691-1729) en Gabriël van Waes (1691-1714), zijn weduwe (1714-1731)

Livinus Minnaert werd op 18 januari 1663 als derde kind geboren in het kroostrijk gezin van vader Lenaert en Petronella Stappaert⁴⁴. Zijn drie jaar oudere broer, Jan, was hem als pachter van de paters jezuïeten voorafgegaan; niet enkel de leeftijd maar ook het feit dat Jan gehuwd was met Joanna Everdey, een dochter van Jan, zal hierbij wel doorslaggevend geweest zijn. Na het overlijden van Franchois Soetaert had Jan diens plaats als pachter ingenomen. Aangezien hij op dat ogenblik nog vrijgezel was - hij huwde pas op 22 november 1682⁴⁵ - is het meer dan waarschijnlijk dat hij samen met zijn toekomstige schoonvader het pachtgoed uitbaatte. Eigenaardig genoeg was het niet Jan, maar wel zijn broer Livinus, die in 1691 diens plaats als pachter innam.

Op 26 november 1689 was Livinus gehuwd met Anna van Acker⁴⁶. Het werd een vruchtbaar gezin want vanaf 1690 tot 1711 werden niet minder dan elf kinderen geboren⁴⁷. Vreugde om nieuw leven werd af en toe getemperd door een vroegtijdig verlies; toen Livinus op 13 oktober 1729 overleed, had hij reeds vijf van zijn kinderen aan de aarde toevertrouwd⁴⁸. Ook de tijdsomstandigheden waren niet altijd bepaald gunstig: zes van zijn kinderen werden geboren tijdens de militair onrustige jaren van de Spaanse Successieoorlog (1700-1713); naast de huishoudelijke beslommeringen deelde hij als schepen en als burgemeester, samen met zijn collega's, ook de verantwoordelijkheid voor het bestuur van Kaprijke⁴⁹.

En werk op de boerderij was er meer dan voldoende; niet alleen bewerkte hij 21 gemet 247 roeden land van de paters jezuiten, maar daarnaast was hij ook nog pachter van Pieter de Zautere, gewezen baljuw van Boekhoute, voor een partij van 24 gemet land en van Pieter Wauters voor 13 gemet land; in totaal dus 58 gemet 247 roeden (26 ha). In de lijn van de grootgrondbedrijvers omvatte zijn veestapel drie paarden, zeven koeien, twee runderen, drie mestvarkens en twee biggen die samen een kapitaal van 94 pond groten vertegenwoordigden. Zijn grondbezit was eerder beperkt: 10 gemet 227 roeden land, gespreid over Kaprijke, Watervliet en Bassevelde rendeerden maar matig. Toen men bij zijn overlijden baten en lasten berekende, bleef er een positief saldo van 278.4.4 pond groten beschikbaar voor zijn nakomelingen⁵⁰. Rekening houdend met de tijdsomstandigheden was een dergelijk bedrag nog zeer behoorlijk.

Zijn medepachter Gabriël van Waes behoorde eveneens tot de familie Everdey. Naast de reeds hierboven genoemde Jan Minnaert die met Joanna Everdey fa Jan was gehuwd, waren er nog haar twee zusters Cornelia en Catharina die respectievelijk huwden met Arnaut en Gabriël van Waes. Arnaut was pachter van de Armenschool van Gent, terwijl Gabriël - aanvankelijk met zijn schoonvader - en vanaf 1701 in eigen persoon, 48 gemet 260 roeden land van de paters jezuiten gebruikte.

Gehuwd op 24 april 1689⁵¹, kwam ook voor dit jonge paar een lange rij kinderen het gezin vergroten: van 1690 tot 1712 bracht de ooievaar twaalf maal een bezoek⁵². In tegenstelling tot de reeds besproken pachters kon men van Gabriël niet beweren dat hij van een stevige basis startte: 1 gemet land en 50 roeden bos was alles wat hij van huis uit had meegekregen⁵³. En ook voor hem waren de eerste jaren van de 18de eeuw een moeilijke tijd; nog in 1714 - het jaar van zijn overlijden - moest aan het gezin 2.12.0 pond groten door de stadskas terugbetaald worden "*...over het logement van drij ruyters met drij peirden, een vrouwe ende kint...*"⁵⁴. Was er geld beschikbaar, dan werd dit in eerste instantie voorbehouden voor de betaling van pachtverplichtingen. Zo moest hij in 1714 nog een achterstallige pachtsom van 172.9.0 pond groten betalen over de jaren 1711, 1712 en 1713. Toen op 10 juli 1714 de staat van goed aan burgemeester de Boodt en schepen Lieven Minnaert werd gepresenteerd, bleek toch nog een batig saldo van 81.19.0 pond groten beschikbaar die onder de negen nog in leven zijnde kinderen zouden worden verdeeld. Zijn vrouw, Catharina Everdey, bleef samen met haar kroost het pachtgoed verder uitbaten. Niettegenstaande de oorlogsprikelen nu voorbij waren, gingen de zaken toch minder voorspoedig dan verhoopt. Toen zij op 2 mei 1731 voor goed de ogen sloot⁵⁵,

stonden de kinderen met een schuldenlast van 412.16.4.4 pond groten "... *ter causen van verachterde pachten van dhofstede ende landen bij d' overledene ghebruyckt gheweest gherekent tot haefmisse 1730...*"⁵⁶.

7. Lieve Minnaert fs Lieve (1729-1776) en Livinus Claeys fs Jan (1732-1741)

Toen Lieve Minnaert fs Lenaert - zoals hierboven reeds vermeld - in 1729 overleed, ging de pachtovereenkomst gewoon door. Niettegenstaande pachtcontracten uit de jaren dertig van de 18de eeuw ontbreken, bewijst de staat van goed die werd opge maakt na het overlijden van Adriana van Sele⁵⁷, echtgenote van Jan Minnaert fs Lieve, dat laatstgenoemde als oudste zoon van Lieve Minnaert fs Lenaert de landerijen verder bewerkte. Pas vanaf 1745 is een nieuwe pachtovereenkomst tussen de paters jezuiten en Lieve Minnaert fs Lieve voorhanden⁵⁸.

Lieve Minnaert fs Lieve kwam als negende kind in het gezin zijn plaats innemen op 11 maart 1706⁵⁹. Zeer trouwlustig scheen hij niet te zijn, want pas op 40-jarige leeftijd trad hij op 26 november 1746 in het huwelijk met Petronella Claeys fa Pieter⁶⁰. Het gezin werd gezegend met een talrijk kroost: van de elf kinderen die in het gezin geboren werden⁶¹, waren er nog zeven in leven toen hun moeder op 49-jarige leeftijd voor goed vaarwel zegde op 1 september 1775⁶². Lieve was toen reeds 69 jaar en nauwelijks acht maanden later ging hij zijn vrouw achterna⁶³. Na zijn overlijden werd een van zijn zonen, Franciscus, "... *geprofest religieus int order vande Eerweirde paters recollecten...*"⁶⁴.

Zijn medepachter, Livinus Claeys fs Jan duikt voor de eerste maal in de documenten op in een pachtcontract van 4 september 1732. Daarin wordt duidelijk dat hij als opvolger van de "...*erfgenaemen ende kinderen vande wed. Gabriel van Waes...*" - en reeds op de hoeve verblijvend - de 48 gemet 260 roeden land gepacht had voor een termijn van negen jaar. Het eerste jaar ging in met Bamis 1732 en dit tegen een jaarlijkse vergoeding van 60.0.0 pond groten Vlaams⁶⁵. Livinus Claeys was niet meer van de jongsten; rond 1676 geboren⁶⁶, was hij op 29 april 1710 in het huwelijk getreden met Joanna Thiry fa Cornelis. Uit dit huwelijk waren op het ogenblik van zijn overlijden nog twee kinderen in leven⁶⁸; Isabella die gehuwd was met een Judocus de Decker en een nog minderjarige dochter Joanna. Als pachter van de jezuiten deed hij het blijkbaar niet zo slecht; niettegenstaande een eerder klein onroerend bezit (2 gemet 229 roeden land) vertoonde zijn staat van goed⁶⁹ toch een batig saldo van 816.10.0 pond groten Vlaams, hetgeen voor die tijd - en meer bepaald binnen de Kaprijkse bevolking - eerder tot de topklasse behoorde.

Als pachter van de jezuiten genoot hij ook de eer van het schepenambt: van 22 september 1732 tot 26 september 1736 droeg hij zonder onderbreking in drie opeenvolgende ambtstermijnen zijn steentje bij tot het politiek en rechterlijk beleid van Kaprijke⁷¹.

8. *Jacobus de Decker (1741-1776)*

Op 26 juni 1741 werd Jacobus de Decker de nieuwe pachter van de 48 gemet 260 roeden land. Zijn komst viel samen met een zeer slecht oogstjaar en bovendien was 1740 het begin van de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748), die zeker vanaf 1744 ook in Kaprijke zijn sporen zou nalaten. Het pachtcontract was trouwens een illustratie van de weinig rooskleurige situatie in het begin van de jaren veertig: voor de eerste drie jaren zou hij maar 55.0.0 pond groten en enkel voor de zes daaropvolgende jaren weer de oude pachtprijs van 60.0.0 pond groten moeten neertellen⁷¹.

Jacobus de Decker fs Joos was amper 22 jaar oud toen hij op 11 mei 1741 voor de eerste maal scheep ging met Joanna Claeys fa Lieven, een dochter van de hierboven besproken pachter⁷². Het eerste kind, Livina Maria telde nauwelijks 14 maanden, toen de moeder reeds op 27 mei 1743 het tijdelijke voor het eeuwige verwisselde⁷³. De jonge weduwnaar zette reeds op 14 september 1743 de stap naar een tweede huwelijk met Joanna van den Bossche, 21 jaar oud, die hem - naast de zorg voor het kind uit zijn eerste huwelijk - nog 10 kinderen zou baren⁷⁴. Ook in dit jonge gezin kwam de man met de zeis af en toe opduiken: drie zonen - Carel, Jacobus Bernardus en Franciscus Bernardus - en een dochter Joanna Maria leefden maar enkele maanden; voor Jacobus Franciscus luiden de doodsklokken op dertienjarige leeftijd⁷⁵. Huiselijke zorgen waren nochtans geen beletsel om ook aan deze pachter de last van een goed dorpsbeleid toe te vertrouwen; zonder bezwaar aanvaardde hij een telkens vierjarige ambtstermijn, respectievelijk van 27 september 1748 tot 29 februari 1748 en van 14 oktober 1766 tot 20 oktober 1770⁷⁶.

De relatief gunstige pachtvoorwaarden bleven ongewijzigd tot 1767; pas met ingang van dat jaar werd de pachtprijs vastgesteld op 59.0.0 pond groten voor elk jaar en dit zou zo blijven tot 1785.

B. De pachters van een tweede pachtcomplex

1. Jooris Peerts (1612-1620)

Op 22 mei 1612 werd tussen de paters jezuïeten en de pachters Jooris Peerts en Cornelis Staes een akkoord gesloten dat voor de eerstgenoemde uitbater bepaalde dat “...*Jooris sal blijven op het pachtgoet ende ghebruycken tlant rontom de hofstede...*”⁷⁷; hiervoor werd een pachtsom van 35.0.0 pond groten Vlaams per jaar vastgelegd.

Jooris Peerts was gehuwd met Cathelijne van Vooren. Uit de gegevens van de staat van goed die werd opgemaakt na het overlijden van Jooris Peerts en Cathelijne van Vooren⁷⁸ kon afgeleid worden dat deze laatste een dochter was van Christoffel van Vooren⁷⁹, die in 1587 pachter werd van het goed van de paters jezuïeten. Bij het overlijden van Jooris Peerts waren er zes minderjarige wezen en een dochter, Maeyken, die reeds gehuwd was met een zekere Adriaen de Coninck, over wie verder nog sprake. Hoe zijn economische situatie op dat ogenblik was en of zijn uitbating rendeerde,

is uit de beschikbare bronnen niet met zekerheid te achterhalen; toch wekt de bepaling dat voor elk van zijn kinderen een bedrag van 24.16.3 pond groten werd gereserveerd, de indruk dat Jooris Peerts er uiteindelijk niet zo slecht voor stond.

2. Adriaen de Coninck (1622-1634)

Op 25 augustus 1622 gingen Jan Ronse en Melchior Bruynsteen, schepenen van Kaprijke, op verzoek van Adriaen de Coninck, de eiken en wilgen tronken tellen die op de hofstede van de overledene groeiden. Uit hun relaas bleek dat zij er 157 geteld hadden en dat al deze tronken door Adriaen van de paters jezuïeten waren gekocht; bovendien waren er “... *differente plantsoenen op tzelve ghoet staende alwaer wij oock bevonden hebben staen groeyen totten getalle van ii^c ende lxx^{ijich} ander eecken ende wulghen...*”⁸⁰

Blijkbaar was Adriaen de Coninck de onmiddellijke opvolger van Jooris Peerts, want ook op 20 juli 1628 ondertekende hij, samen met Pieter Peerts, een pachtcontract voor een termijn van negen jaren en dit met ingang van Bamis 1628. Wel was de pachtprijs sterk verhoogd: 50.0.0 pond groten per jaar “...*boven den pot wijn van hondert guldens eens ende het vet calf dat wij ghelevert hebben...*”⁸¹. Normaal moest de pacht doorlopen tot 1637. In 1634 echter vroegen de beide pachters aan de jezuïeten de toelating om het pachtgoed te mogen overlaten aan Jaecques Schollaert. Het antwoord was blijkbaar gunstig, want vanaf Bamis 1634 werd deze laatste de nieuwe huurder tegen dezelfde voorwaarden als zijn voorgangers.

3. Jaecques Schollaert (1634-1656)

Jaecques Schollaert was op 22 april 1625 gehuwd met Maria Luck⁸². Van de negen kinderen die in dit gezin geboren werden⁸³, waren er bij het overlijden van hun vader nog vijf in leven.

Op 8 april 1634 had Jaecques Schollaert de resterende drie jaren pacht van Adriaen de Coninck en Pieter Peerts overgenomen en op 2 november 1637 begon dan zijn eigen nieuwe pacht die gevoelig hoger lag: van 50 pond groten werd het ineens 70 pond groten Vlaams per jaar met bovenop nog eens een wijngeld van 13 pond groten. Het ging hem blijkbaar niet voor de wind, want uit de boekhouding van de paters jezuïeten⁸⁴ bleek dat hij in 1644 een totale schuld van 1758 gulden moest betalen over de jaren 1641 tot en met 1644. In 1641 en 1642 had hij daarvan niets afgekort; pas vanaf oktober 1643 tot en met 1644 had hij hiervan 770 gulden betaald. Ook tijdens de volgende jaren werd het er niet beter op. Toen eind 1649 een balans werd opgemaakt, moest hij voor de periode 1645-49 een totaal van 2178 gulden betalen. Op 15 oktober 1649 had hij hiervan slechts 590 gulden kunnen afbetalen. Met een dergelijke evolutie hoeft het dan ook niet te verwonderen dat bij zijn overlijden op 31 december 1656 geen staat van goed werd opgemaakt. Pas op 16 januari 1676 gaf zijn weduwe als verklaring:

“...dat haeren voors. man nu ledent ontrent de neghentien jaeren is overleden ende dat tsijnen sterfluyse noynt staet van goede en is gemaeckt ten respecte datter ten sel-

ven sterfhuyse te bevinden was veel meer schulden dan baeten, twelcke ghenoechsamen kennelyck was aenden voors. Jan, Pieter ende Martienten Schollaert alsdaen in huwelyck ghehadt hebbende Lieven Huyghe, kinderen van den overledenen alsdan himself wesende, wesende ten dien tijde maer alleenelyck minderjaerig Jaecques Schollaert alsnu overleden, hebbende achtergelaten een kint dat hij in huwelycke heeft gewoonen aen Marie Diep die alsnu ghetrouwt is met Jan Huyghe fs Jans die alsnu maer alleene dese hauderigghe compt travalleeren ende pramen tot maecken staet van goede..."⁸⁵.

Doch ook nu, in 1676, vertoonde de staat van goed een negatief saldo van 537.6.0.0 pond groten Vlaams⁸⁶.

4. Weduwe Jaecques Schollaert en Lieven Huyghe fs Christiaen (1656-1671)

Na het overlijden van Jaecques Schollaert werd de hofstede verder uitgebaat door zijn weduwe en haar schoonzoon Lieven Huyghe fs Christiaen die gehuwd was met Martijnken Schollaert fa Jaecques. Pas op 24 maart 1663 werd een negenjarige pacht ondertekend waarvan het eerste jaar reeds verviel met Bamis 1661; een jaarlijkse pacht van 62 pond groten en een wijnpot van 10 pond groten was één van de verplichtingen die ze moesten naleven. Met het ingaan van een nieuwe pacht in 1669 kon Lieven Huyghe zich verheugen in een lichte matiging van de pacht prijs die nu bepaald werd op 60 pond groten per jaar. Op dat ogenblik besepte hij niet dat twee jaar later - op 26 mei 1671⁸⁷ - ook voor hem de man met de zeis reeds op hem wachtte.

Niettegenstaande wij de indruk hebben dat hij er economisch niet zo sterk voor stond, bleek dit toch geen bezwaar op te leveren om als schepen deel uit te maken van de magistraat: zijn eerste ambtstermijn startte op 18 september 1659 en enkele jaren later behoorde hij opnieuw tot de uitverkorenen die op respectievelijk 16 oktober 1664 en 19 oktober 1665 werden aangesteld⁸⁸.

5. Pieter de Causmaecker fs Lieven (1671-1682) en zijn weduwe, Martijnken Schollaert (1682-1709)

Martijnken Schollaert, weduwe van Lieven Huyghe fs Christiaen was bij het overlijden van haar echtgenoot nog maar 40 jaar oud; zij vond het dan ook de moeite om op 23 augustus 1671 voor de tweede maal scheep te gaan⁸⁹; de nieuwe levenspartner was Pieter de Causmaecker fs Lieven met wie zij nog vier kinderen ter wereld bracht⁹⁰. Toen de pachttermijn in 1678 aan vernieuwing toe was; werd in tegenstelling met de voorafgaande contracten niet langer een globale pachtsom gevraagd, doch naargelang van de vruchtbaarheid van de grond bepaald dat voor het deel op Kaprijke en Lembeke, respectievelijk 8 en 5 gulden per gemet zou betaald worden; de wijnpot bedroeg nu 32 gulden.

De financiële basis van Pieter de Causmaecker zag er zeker niet slecht uit: 4 gemet 179 roeden land was het deel dat hij van de zijde van zijn ouders erfde; daarnaast wist hij tijdens zijn huwelijk met Martijnken een behuisde hofstede met 5 à 6 gemet land

te kopen⁹¹. Op 6 oktober 1674 was hij reeds eigenaar geworden van een herberg op de wijk Bentille (ambacht Maldegem)⁹² en tenslotte had hij op 11 oktober 1681 met de erfgenamen van Pieter van Dapel 1 gemet land gekocht in de wijk Wulfohoek (Kaprijke)⁹³. En precies op het ogenblik dat zijn economische positie de wind in de zeilen kreeg, kwamen militaire gebeurtenissen roet in het eten gooien. Veel erger nog was de dood die als een onvoorziene gast op 11 april 1682 een bruusk einde maakte aan zijn toekomstplannen⁹⁴; geboren op 15 april 1645 was hij nauwelijks 36 jaar oud⁹⁵.

Uit zijn staat van goed⁹⁶ vernemen we dat zijn veestapel een waarde van 168.0.7 pond groten vertegenwoordigde; daartoe behoorden o.m. 123 schapen en 50 lammeren. De zeer gedetailleerde omschrijving van de vruchten te velde liet ons zelfs toe de verhouding in het landgebruik exact te berekenen; naast 16 gemet 175 roeden rogge als koploper waren er nog 8 gemet 75 roeden haver, 3 gemet 250 roeden boekweit, 2 gemet 30 roeden vlas, 182 roeden wortelen en 8 gemet 100 roeden *gersruste*. Uiteindelijk beschikte hij ook over een eigen brouwerij waarmee hij blijkbaar heel wat cliënteel van bier voorzag, want op de dag van zijn overlijden stonden nog 24 personen bij hem in het krijt voor een totaal van 52.3.10 pond groten Vlaams. Na aftrek van alle schulden, bleef er nog een batig saldo van 428.15.6 pond groten Vlaams.

Ook na het overlijden van Paesschier de Causmaecker ging het leven op de hoeve zijn gewone gang. Pachtcontracten werden vernieuwd en in 1697 werd zelfs een onderzoek ingesteld naar de exacte grootte van het pachtcomplex. Toen bleek dat de vermoede oppervlakte minder groot was dan de werkelijke uitgestrektheid, werd de pachteres voor de periode 1678-1697 voor een bedrag van 81.3.0 pond groten gecrediteerd. Op basis van de exacte omvang werd op 28 juni 1698 door Martijnken Schollaert een nieuw contract ondertekend waarbij de prijs nu werd vastgesteld op respectievelijk acht gulden vijftien stuivers en drie gulden per gemet voor de gronden op Kaprijke en Lembeke gelegen⁹⁷.

Naarmate de jaren vorderden, drukte de last van de uitbating meer en meer op de niet meer zo jonge Martijnken Schollaert. Het was dan ook normaal dat Christiaen Huyghe op 16 september 1709 - na betaling van alle resterende schulden van zijn moeder tegenover de paters jezuïeten - de uitbating op eigen naam overnam en voor vele jaren van de 18de eeuw het werk voortzette.

6. Christiaen Huyghe fs Lieven (1709-1740)

Christiaen Huyghe werd als eerste kind van Lieven Huyghe en Martijnken Schollaert geboren op 12 augustus 1657⁹⁸. Reeds op 23 januari 1682 huwde hij met Joanna van de Steene⁹⁹ die hem zes kinderen zou baren¹⁰⁰. Aangezien het jaar van zijn huwelijk precies samenviel met dit van het overlijden van zijn stiefvader, ligt het voor de hand dat hij in feite reeds vanaf dat ogenblik de leiding had bij de werkzaamheden op de hoeve. Toch zou hij zijn eerste pachtcontract slechts in 1709 eigenhandig ondertekenen. Na de afrekening over de beleidsperiode van zijn moeder, werd de nieuwe overeenkomst tot in de kleinste details vastgelegd. Naast de algemene bepalingen van de termijn, pacht prijs en grootte van de landerijen voorzag het construct o.m.:

“...Daerenboven blijft tot laste van den pagter, ongemindert de jaerlijckse paghtsomme, het onderhouden van alle de strooye daeken vande voorschreven huysinge, stallen, schuer ende wagencot die hij pagter vande Societeijt in staende prisie aengenomen heeft ende met wedersijts contentement gepresen zijn geweest viertig ponden grooten courant de welcken den pachter in zijn afscheijden aan den verpagter zal goetdoen, genietende nogtans tgeene de zelve strooye daeken alsdan meerder gepresen zullen worden ende oock opleggende aende Societeyt de somme dewelcke dezelve alsdan minder gepresen zullen worden.

Voorts blijft nog tot laste vanden pagter tonderhouden vanden brauwketel ende alle tbrauwarem bestaende in brauwcuypen, twee coulbacken, vloote, leeckput, trefters, groote riecken, stuijckmanden, gaffels, bierstellinghen, immers alle het bruwarem zoo het gestaen ende gelegen is geweest in zijn eerste aencomen op dezelve hofstede ende hij alsdan in staende prisie vande Societeyt aengenomen heeft te weten den brauwketel tot de somme van 21.18.9 pond groten ende het brauwaleem tot de somme van 17.0.0 lb.gr. courant te zamen de somme van 38.18.9 lb.gr. courant gelds, welcke somme den paghter voor zijn afscheijden aenden verpagter zal moeten goetdoen boven de jaerlyxe pachtsomme, blijvende de melioratien ten profyte vanden pagter ende de verminderinge ten laste vanden zelve, wel verstaende dat den pachter in zijn afscheijden staende prisie genieten zal zoo vande strooye daecken als brauwketel en brauwaleem... ende zal in geval van afscheijden moeten laten de koetsen zoo inde kamer, huijsinge, schueren als stallinge etc. staende mits die ande Societeyt zijn com-peterende...”¹⁰¹.

Niettegenstaande de bepaling dat de pachtsom moest betaald worden “...ses weecken naer den valdag ... op peine van pachtbrake ...” bleek de werkelijkheid toch heel anders. Zo moest Christiaen Huyghe tijdens de periode 1717-1721 een jaarlijkse pacht van 475 gulden betalen; uit de boekhouding van de paters jezuïeten komt echter duidelijk naarvoor dat hij zijn schulden op diverse tijdstippen afloste, zoals onderstaand overzicht illustreert¹⁰²:

1717:	januari	115.16.0 gulden
	februari	114. 0.0 “
	24 juli	168. 0.0 “
	december	168. 0.0 “
1718:	maart	168. 0.0 “
	4 juli	301. 0.0 “
1719:	9 februari	100. 0.0 “
	mei	300. 0.0 “
	juli	420. 0.0 “
	december	30. 0.0 “
1720:	21 mei	288. 6.9 “

1721:	januari	132. 0.0 “
	maart	47.17.0 “
		72. 3.9 “
	mei	154. 0.0 “
	augustus	105. 0.0 “

Ook de opmerking dat de pachtsom zou betaald worden “...in sulcken specie als het geldt cours ende ganck hebben zal ten valdaghen...”, moet ruim geïnterpreteerd worden. Zo noteerde pater Ignatius van Aken op 22 mei 1722 dat hij van Christiaan Huyghe “... acht hoet ende vijf vaten terwe à neghen en dertigh stuyvers de mate...” ontvangen had met een waarde van 11.4.3 pond groten als afkorting van zijn landpacht¹⁰³. En het beeld van stelselmatige kleine afkortingen wijzigde niet tijdens de jaren twintig van de 18de eeuw. Nog in 1730 werden twee betalingen in natura verricht: op 26 mei leverde Christiaan Huyghe voor 17.11.0 pond groten wol aan de paters jezuiteten en op 1 juli werden vijf hoet en drie maten tarwe geleverd voor een tegenwaarde van 9.4.0 pond groten, naast een stuk lijnwaad van 51 ellen lang voor een bedrag van 3.10.1.6 pond groten.

Vanaf 1735 duikt voor het eerst de naam van Carel Huyghe op in de boekhouding van de paters jezuiteten. Zijn vader, Christiaan, was op dat ogenblik reeds 78 jaar en zag waarschijnlijk op tegen de last van een verplaatsing naar Brugge, toen de pacht moest betaald worden; het was trouwens ook Carel die zijn vader op de hofstede wilde opvolgen. En de nodige steuntjes ontbraken hierbij niet. Zijn acht jaar oudere broer, Jacobus, was pachter van de abdij van Oosteklo en schreef, na het overlijden van hun vader op 13 februari 1740, een brief aan Reinier Vorst, pastoor van Kaprijke, om zijn broer bij de paters als opvolger aan te bevelen. Deze luidde als volgt¹⁰⁴:

Heer Pater,

Sieur Jaques Huyghe fs vanden overleden Christiaan heeft mij aensocht dat ick U Eerw. soud willen schrijven, dat hij synen broeder Carel geirne soud sien blijven op dhofstede en vermits hij mij verzekert heeft, dat dito Carel in staet is om op te legghen den prijs, denwelcken op de gemelde hofstede sal woorden bevonden, en sich oock soud connen voorsien vande noodighe meubels en bestiaelen, en Carel daerenboven soo aen Hem als aen mij belooft heeft, dat hij sich wel sal reguleren, soo neme de liberteyt van Carel tot dien eijnd te recommanderen. Voorders Sieur Jaques doet mij schrijven, dat indien U Eerw. gelieft aen Carel pacht te geven; abwaert maer voor drij jaeren, om hem in toom te houden en te sien, oft hij aen sijn belofte van beternisse sal volcomen en U Eerw. om de gepasseerde slechte jaeren (volghens Ul. voorsaet aen den overledenen soud hebben toegeseydt) te geven eenen ereelycken quyt-slagh, dat hij het bescheet nopende ul. pretensien sal teekenen, en het sterfhuysse niet sal laeten vervallen in curatele, gelieft hierover te resolveren, want Jaques en Carel sullen in teynde vande weke naer brugghe comen om Ul. resolutie te hooren en Ul. van Carels middelen te informeren.
Blijve met respect, Heer Pater

Zoals uit deze tekst blijkt, was de financiële toestand - waarschijnlijk o.m. door toedoen van Carel - zeker niet rooskleurig en stonden de laatste levensjaren van vader Huyghe in het teken van een faillissement. De steeds maar aangroeiende achterstallige pacht was uiteindelijk uitgemond in een proces waarbij de paters jezuiten hun tegoed zo vlug mogelijk wilden recupereren; een bedrag van 480.4.4 pond groten was inderdaad geen kleinigheid. De erfgenamen verklaarden zich ten slotte bereid om een project van delging van de schulden te aanvaarden: tussen 13 april 1740 - sterfdatum van Christiaan Huyghe - en Pasen van hetzelfde jaar zouden zij 200 ponden groten afbetalen en met kerstmis 1740 nog eens 200 pond groten; de resterende 80.4.5 pond groten werden kwijtgescholden.

Voorzeker had Christiaan Huyghe zich het einde van zijn leven anders voorgesteld; zelf was hij nochtans tijdens het eerste kwart van de 18de eeuw een gerespecteerde figuur, aangezien hij niet minder dan vier ambtstermijnen deel uitmaakte van de wet¹⁰⁵.

7. Carel Huyghe fs Christiaan (1740-1769)

Op 5 april 1740 ondertekende Carel Huyghe een pachtcontract waarin hij beloofde het laatste jaar pacht van wijlen zijn vader te voldoen en voor zichzelf een termijn van negen jaar te aanvaarden tegen een jaarlijkse som van 66 pond groten.

Als 47-jarige huwde hij op 8 augustus 1740 met Livina Theresia van Heulendonck die nauwelijks 21 jaar oud was¹⁰⁶. Het werd een vruchtbaar huwelijk, want in eenentwintig jaar tijd bracht zij twaalf kinderen ter wereld¹⁰⁷; vier onder hen werden nochtans zeer vroeg uit het leven weggerukt¹⁰⁸.

De moeilijke start van zijn uitbating belette nochtans niet dat ook Carel, in het spoor van zijn vader, toegang kreeg tot het schepenenambt; drie opeenvolgende ambtstermijnen tijdens de periode van de Oostenrijkse Successieoorlog namen voorzeker heel wat van zijn beschikbare tijd in beslag¹⁰⁹. Op 19 januari 1749 hernieuwde hij zijn pachtcontract tegen de jaarlijkse betaling van 70 pond groten en negen jaar later mocht hij tegen dezelfde voorwaarden het contract nog eens overdoen. Of de uitbating nu beter rendeerde dan tijdens de jaren dertig kan moeilijk ontkend worden. Uit de staat van goed die op 15 maart 1769 werd gepresenteerd¹¹⁰, bleek dat Carel vòòr zijn huwelijk in totaal 14g. 221r land verkocht; tijdens zijn huwelijk werden nog eens 2g. land op Sint-Jan-in-Eremo en een derde deel in een behuisde hofstede op Sint-Laureins van de hand gedaan. Toch verwierf hij dan wel twee woonhuizen met een klein erf op Kaprijke, naast in totaal 6g. 297r. land, gespreid over Sint-Jan-in-Eremo, Sint-Laureins en de Beoostereedepolder; interessant hierbij was dat al deze gronden zuiver en onbelast waren. Zijn veestapel, waaronder 146 schapen, vertegenwoordigde een waarde van 131.8.0 pond groten; de juwelen werden geschat op 11.18.0 pond groten en toen de contante penningen werden geteld, noteerde men een totaal van 95.8.8 pond groten. Uit de rubriek van de schulden bleek dat enkel de pacht van het laatste verschenen jaar moest worden betaald; tevens kwam hierbij aan het licht dat Carel pachter was van een wijktiend van de abdij van Flines voor een bedrag van

34.5.9 pond groten. Toen het verschil tussen baten en lasten werd gemaakt, bleef er een positief saldo van 1006.8.9.9 pond groten beschikbaar. De magere jaren van voorheen hadden inderdaad plaats geruimd voor voorspoed en welstand. Het overlijden van Carel Huyghe was uiteraard een domper op het leven op de boerderij, maar ook met zijn weduwe Livina Theresia ging de uitbating verder; in 1776 hernieuwde zij nu op haar beurt het pachtcontract tegen dezelfde voorwaarden als het vorige¹¹¹.

SAMENVATTING

In deze bijdrage poogden wij het wel en wee van de pachters die de hoeve van de paters jezuiteten te Kaprijke uitbaatten, in een chronologische volgorde aan bod te laten komen.

Door pauselijke tussenkomst en bisschoppelijke medewerking waren de bezittingen van de vroegere abdij Zoetendale in 1584 in handen gekomen van de paters jezuiteten. Omwille van zijn omvang werd dit pachtgoed van 146g. 120 r. opgesplitst in twee uitbatingen die in de loop van bijna 200 jaar zonder veel wijziging meestal voor een termijn van negen jaar werden verhuurd. Oorlogsomstandigheden hadden normaal een verlaging van de jaarlijkse pachtsom voor gevolg; uitzonderlijk kwam men ook wel eens door een gedeeltelijke kwijtschelding van het verschuldigde bedrag, aan de smeebedes van de pachters tegemoet. Het ontbreken van pachtcontracten na 1773 is zeer normaal; in dat jaar immers werd door toedoen van keizer Jozef II de jezuïetenorde afgeschaft. Pas in 1814 werd ze heropgericht en slechts vanaf 1830 zien wij haar in België opnieuw aan het werk. Vanuit deze optiek beschouwd, lijkt de hernieuwing van het pachtcontract door Livina Theresia van Heulendonck in 1776 zelfs een anomalieit.

BIJLAGE 1

Pachtbrief van Christoffel van Vooren (2 maart 1587)

Op heden den tweeden dach van maerte anno duysent vijfhondert ende sevenentachtentich syn wy philippus Arents, Rectuer van het Collegie der Societheyt Jesu binnen Brugge ende Christoffel van Vooren van Sleydinghe veraccordeert dat hij Christoffels zal mueghen zayen so vele gemete lants binnen Caperycke tvoorsejde Collegie toebehoorende welck Jooris Clays ghebruyckt heeft, so wel inde Middele als in de stede ende dat voor de somme van twee guldens elck gemet so vele als hem zal ghe-lieven te besayene waer aff dye betalinghe sal moeten ghedaen worden te kersmisse vijfthien hondert seventhachtich op heerlycke executie. Voorts is besprocken dat hij Christoffels pachtere zal moeten weren tsijnen coste twee bilcken staende met brem oft gheynst naer het placuet daeraff uitghegaen met conditie dat hij tselfde lant daer hij den brem weeren zal, zal moghen om nyet ghebruycken ende besayen ist moghe-

lick te besayen (ghelick hij ooc wer niet zal besayen den bilck op de bercken dye hij uutghesteken heeft) ende dies niet so zal hij Christoffels moghen ander lant daer-vooren besayen voor elc ghemet twee gemeten ende indyen hijt mochte besayen so zal hij tot elcken ghemedt moghen besayen noch een gemet van dander lant. Al welcke accoordt voors. sal ghedueren tot dye reduxie van Sluyse ende nyet langher. Orconde der waerheyt hebben wij beyde onderteekent den dach ende jaer als boven. Dies zal hij ooc betaelen de lasten van waterghescoote dye daer up zoude mueghen vallen wel verstaende van het guene dat hij zal ghebruken.

BIJLAGE 2

Pachtbrief van Jooris van Vooren en Jooris Peerts (10 februari 1595)

Desen X^{en} february XV^c vijftentneghentich zo hebbe ic Pater Elias louf, Rector van het Collegie der Societheyt Jesu binnen Brugghe verpacht an Jooris van Vooren ende Jooris Perts als cuerbroeders van Caprike also de voorn. Jooris van Vooren ende Jooris Perts kennen bij dezen elck voor ander ende een voor al ghepacht te hebben iegheens de voorn. Recteur een behuuse hofstede met ontrent hondert XLVI gheme-ten een line twintich roeden lants staende ende ligghende bynnen der stede ende vri-hede van Caprike ende is al hetzelfde landt dat de voorn. Societeit heeft vanweghen den clooster van Zoetendaele ligghende binnen Caprike voorn. eenen termijn van neghen iaeren achtervolghende wel verstaende dat de verpachters behouden haerlie-der optie vanden latste drie iaere te mueghen upzegghen een half iaer voor texpireren vande ses iaere ofte te laeten continueren tot de vuelle neghen iaeren naer hemlieden beliefte danof teerste iaer van neghen verschijnen zal ten ougst XV^c vijfvenneghen-tich voor de somme van drie schellinghen grooten van elcken ghemethe voor deerste drie iaeren: drie schellinghen vier grooten voor elcken ghemete dander drie iaeren daarnaer ende voor vier scellinghen grooten van elcken ghemete de drie laste iaeren zo verre dezen pacht ghecontinueert wordt te betaelen iaerlicx bynnen der stede van Brugghe telcken Ste Maertinsmesse naer note.

Nemaer zuellen de voorn. pachters ontslaen voor teerste iaer van eeneghe pacht te betaelen, blijfvende de naervolghende iaeren te betaelen inder manieren voorscreven. Dit al up conditien hiernaer verclaerst te weten dat de voorn. pachters alvooren zuel-len ghehouden worden iaerlicx haerlieder vuelle betaelinghe te doene ten termine voorscreven emmers dat telcken meye al zal vuel betaelt zijn up de verbuerte dat indien het een iaer het ander achterhaelde zonder vuel betaelt te zijne dat dezen pacht extinct ende van onweerden wezen zal indient de verpachter zo belieft. Voort zullen de voorn. pachters ghehouden wezen de huusen tonderhouden ende repareren zonder daervooren ijert te moeghen heeschen ende de zelve ten afscheede laeten tot proffictie vande verpachters zonder verghelt. Suellen ooc ghehouden wezen bijnnen dezen pacht te cappen ende ontbloeten al het houdt staende up dit verpachte landt. Ende de nieuwe schueten te bewaeren van de veesten zonder ten afscheede eenighe prisie te hebben ofte theessen ande schoeten ofte nieuwe ghewassen houte. Dies en vermu-eghen zij pachters niet te cappen eeneghe upghaende boomen ofte fruitboomen

indiender eeneghe zijn nemaer zuellen beplanten ierlicx de dreve met alzulcke boomen alsser best groyen connen ende debvoir doen om eeneghe booghaert te queecken inder manieren al oft haer eijghen goet waere. Voorts zuellen deze pachters ontheffen ende bevrijden de voorn. verpachters van alle lasten die ierlicx zouden mueghen vallen up tvoorn. landt tsij bij zettinghe, pointinghe, waterghescheet of anderssins zodat zoude mueghen gheschieden. Ende zuellen ooc de voorn. pachters niet moeghen tvoorschreven landt voort te verpachten int gheheele of in deele zonder consent vande verpachters up de peine van pachtbracke indient hemlieden belieft. Item also deze pachters bloot ancommen ende gheen mesch en vinden inde meschpit nochte in het landt zuellen ten afscheeden van dezen pacht worden ghecompenseert vande ancommende pachtere vanden messche dieder up de hofstede ende int landt zal bevonden wezen naer redene ende zegghenschepe van lieden van eere. Ende zuellen ten afscheede tvoorscreven landt laeten ende stellen in goede behoerlicken note naer costume slandts ende tot breeder verzeckerthede vande ierlixsche betaelinghe ende conditien van dezen pachte zo constituere ic Lieven Kervijen mij als borghe ende principael voor de voorn. pachters omme bij faulte van non betaelinghe dezelve an mij te verhaelen verbindende daerin mijns persoons ende goedinghen present ende toecom-mende. In oirconden onslieder handtecken hieronder ghestelt.

Ende tot breeder verzeckerthede van huere voorscreven so hebben hemlieden Gillis Roegiers fs Christoffels ende Christoffels van Vooren van Sleijnge, zekers, borge ende principael gestelt ende stellen bij desen toirconden datum ut supra.

Bovendyen wort hij pachter ghehouden te delven ofte doen delven an ende up het voorseyde landt daer dat van noodt sal sijn, ende den noodt dat selve vereescht, sonder meer ghehouden te wesen te delven ende dat sonder afslach van pachte.

Ten anderen wort hij pachter ghehouden te planten up den houwer van den gracht ande straete ieghens het landt vande voornoemde pachtgoet eecken plantsoenen van upghaende boomen af te queecken ende dye te houden groeijen ende de selve te laeten ten expireren van sijnen pacht van ses iaeren ten profijte vande pachters sonder vergelt.

Ten anderen moet hij ande dreve in middelacker up beede sijden van de selve dreve soo vele planten als daer soude moghen wesen betamelick gheplant te wesen ende de selve plantsoenen al te laeten ten expireren van sijnen pacht ten profycte vande verpachters.

Jooris van Vooren
Jooris Perts

BIJLAGE 3

Pachtbrief van Jan van Vooren en Franchois Soetaert (21 juli 1642)

Ick onderschreven Priester ende Procurator van het Collegie der Societeyt Jesu bin-nen Brugge kenne in pachte gegheven te hebben aen Jan van Vooren ende Francois Soethaert die bij desen vanden selven Procurator kennen in pachte genoemen te heb-

ben seeker pachtgoet het voors. Collegie toebehoerende, geleeghen in de prochie van Caepryck daer de voornoemde pachters tegenwoordich op sijn woonende, soo groot als het selve voor desen by de voornoemde Jan van Vooren ende Francois Soethaert ghebruyckt is gheweest, sonder ghehouden te sijn maete te leeveren; ende dat voor de somme van veijff hondert ende tien gulden tsiaers, ieder gulden iegens twintich stuyvers gerekent, welverstaende suyver gelt boven alle lasten van settinghen, pointinghen, uytseindijnghen, waterschot ofte dierghelijcke oncosten, hoedaenich die soudon moghen wesen; voor den termijn van drije, ses ofte neghen achtereenvolgende iaeren ter geliefte van beijde de partyen; midts een gheheel iaer van te vooren malkanderen te vermaenen; waervan het eerste iaer is ingegaen Baemesse XVI^c eenenveertich lestleeden ende sal uijtgaen Baemesse XVI^c tweeveertich ende soo voorts van iaere tot iaere; iaerlicks te betaelen kersmesse naer dat elck iaer verscheenen is; voorts op conditien ende voorwaerden als hiernaer volcht.

Ten eersten dat de pachters het landt behoirlick sullen ghebruycken, suijsveren, de grachten delven op den anderen kant ende boedem, de kanthaeghen daer die ghebreeken, tot hunnen kost planten, het hout op sijnen behoirlickien tijt kappen, twelck sij ten neeghen iaeren maer eens sullen moeghen doen; oock en sullen sij gheen caphout langher moghen laeten staen als neghen iaeren sonder consent vanden verpachter, ende oft sij contrarie desen waeren doende, in sulcken gevalle sal alle het hout boven de neghen iaeren out sijnde, koemen ten profyte vanden verpachter, maer de tacken vande opgaende eeken ende esche boomen sullen sij ghehouden sijn alle drie iaeren te kappen ende laeten niet; sonder nochtans de boomen te beschadighen ofte de tacken te hooch aff te kappen, maer moeten wat blijven onder de kroon van de boomen; oock en moghen sij de tacken niet te nae den stam affhouwen maer moeten ten minsten drie duymen van den stam blijven

Ten tweeden is besprooken dat sij hier ende daer sullen laeten sommighe opgaende eeken boomen ende troncken, ten minsten boven de tien van elck binnnen elcke drie iaeren van desen nieuwen pacht, welverstaende indien datter plaetse is om die te laeten wassen; de pachters en sullen sonder verpachters uytdruckelick consent gheensints vermoghen troncken te maeken van eenich der haude opgaende boomen die boven de neghen iaeren out sijn, maer dese sullen al te saemen blijven ten profyte vanden verpachter, ghelyck oock mede sullen doen alderhande fruytboomen, soo wel die van te vooren geplant sijn gheweest, als die noch gheplant sullen worden, sonder dat de pachters voor de selve, ten afscheeden vanden pacht eenighen affslach ofte prisie sullen genieten; het welcke oock verstaen wordt van alderhaende opgaende boomen die boven de neghen iaeren out sijn; alderhande tronckboomen ende de strompen vande kanthaghen sullen allegaeder weesen ten profyte vanden verpachter, de pachters nochtans sal toebehooren ten afscheeden vande pachte de prisie van alle de scheuten ende houtgewas dat op de selve bevonden sal worden neghen ende onder de neghen iaeren out te wesen, dies soo is conditie dat ten eynde vande pacht een derde deel van dese scheuten en kanthaegen drie iaeren moet out wesen, ende dander derde deel ses iaeren.

Ten derden soo sal het den verpachter vrey ende gheorloft wesen een grachte te doen delven langs de dreeve daer nu de doorne haeghe is staende ofte ghestaen heeft, ende de dreeve van beyde kanten met opgaende boomen beplanten, alles sonder eenighen

affslach ofte prisie; de doorne haeghe neffens den wech ofte dreeve en sullen de pachters niet moghen uytroijen ofte affkappen, maer sullen die laeten staen ten behoeve vanden verpachter, den welcken oock de plaetsen daer de voorschr. haeghe is uytgekapt, ofte ghestorven, met boomen sal moghen beplanten naer sijn goetduncken.

Ten vierden sullen de pachters ten eynde vande pacht soo veel lants laeten ligghen tot gersinghe ende hoijgras ghelyck sy ghewoon sijn iaerlicks te laeten voor hoy ende gersinghe voor hunne peerden ende koyen, ofte ten minsten het vierde deel van het lant dat sij ghebruycken, hetwelcke sij het leste iaer van de pacht niet en sullen moghen breeken ofte besaijen;

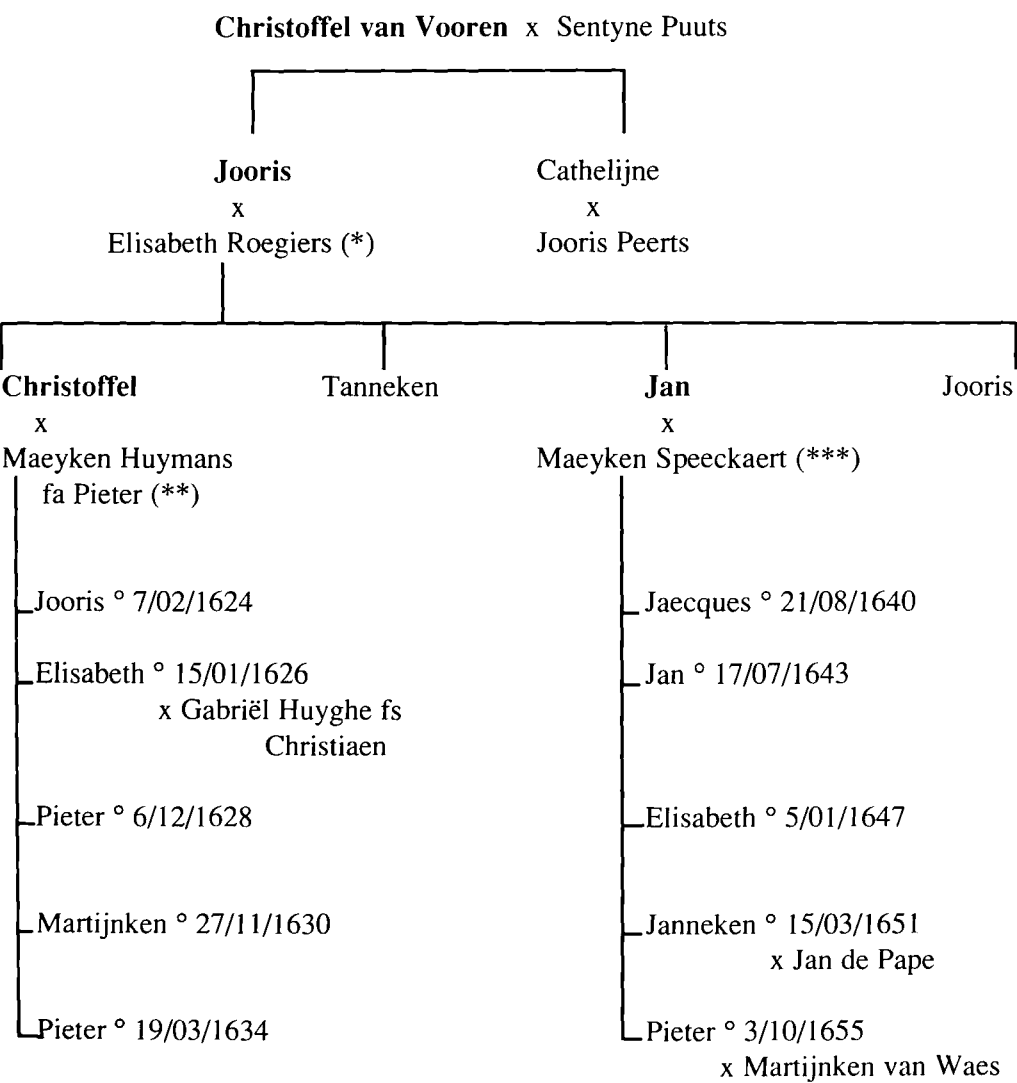
Ten veijfden sullen de pachters timmeren soo sy woonen willen, sonder dat den verpachter ghehouden sal wesen eenighe huysinghe, schuere ofte stallinghe by prisie aen te neemen, waer onder dat begreepen wort alle het gheene dat tegenwoordich getimmert is ende dat noch getimmert soude moghen worden, maer de pachters sullen hen profeyt daermede doen, op sulcker manier als sij best sullen koenen.

Ten sesten sullen de pachters de leeghe plecken inden boomgaert met ionghe fruytboomen vervullen, al oft hun eyghen goet waer, sonder eenighen last vanden verpachter ofte vergeldinghe; sij en moghen ten minsten niet verpachten ofte aen een ander overlaeten sonder consent; den eenen moet den anderen wech leeveren langs de dreve, sonder hierin malkanderen eenich beletsel ofte moylickhijt aen te doen. des soe moeten zij de dreeve, ofte den wech soo lanck ende breed als sij die te saemen int gheemeen ghebruycken, t'allen tijde alst van noode sal sijn, helpen maeken ende onderhouden. Alles op pachtbraeke indien het den verpachter alsoo gelieft, verbindende de pachters een voor al, ende elck voor malkanderen voor de iaerlixse betaelinghe, ende alles voorschreven is, hunnen persoon ende goederen present ende toekoemende, met renunciatie van alle laetscheppen, porterijen ende privilegien ten dien contrarie, op heerlicke ende reele executien beloovende t'allen tijde, des versocht sijnde, suffisante borghe te stellen. In kennisse der waerhijt sijn hiervan ghemaekt twee ghelycke pachtbrieven van beyde partijen respectivelick onderteeckt. Aldus gedaen binnen Brugghe op den XXI^{en} dach van july anno XVI^c tweenvartich.

Noch soo is ondersproeken dat bij aldien de pachters door het krychsvolck eenighe merckelicke schaede in haere vruchten ten velde staende, gedaen wiert, dat in sulcken ghevalle den verpachter de helft vande schaede sal moeten draghen, ende d'andere helft sal wesen ten laste vande Pachters, dies soo moeten de pachters binnen den tijt van drie ofte vier daghen naerdatt sij de schaede geleeden hebben, den verpachter de weete doen, opdat hij de schaede door sij selve, ofte door een ander mach visiteeren; ende bij soo verre de pachters in gebreeke bleeven van den verpachter te vermaenen binnen den voorn. termijn van daghen, sullen sij verstecken blijven van alle recht ende pretentie van queytscheldynghe

Dit is het mercq van Jan van Vooren
Franchoy's Soethaert

Stamboom van Christoffel van Vooren

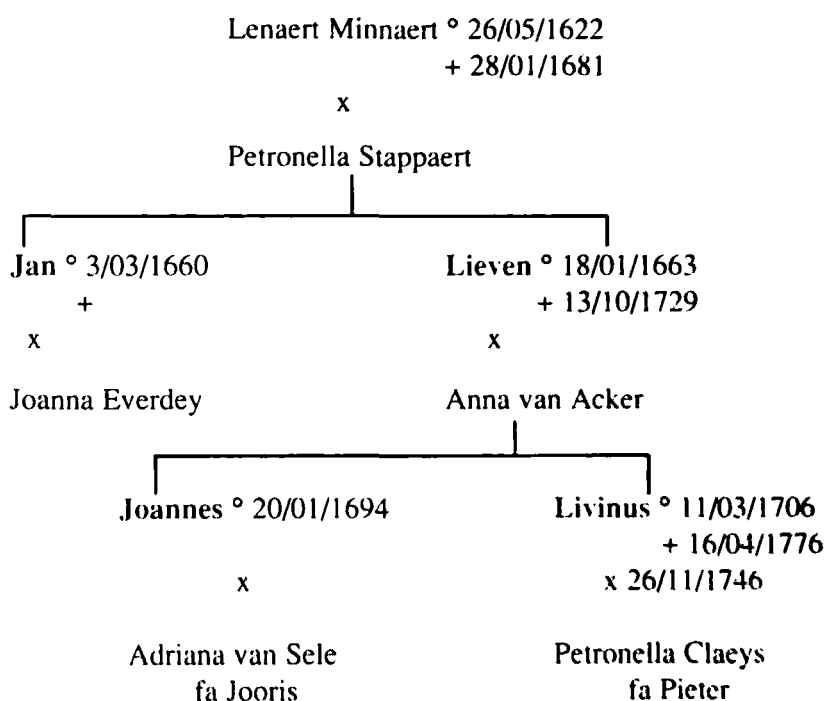
(**) huwde na het overlijden
van haar echtgenoot met
Franchois Soetaert in
1635

(***) huwde na het overlijden
van haar echtgenoot met
Adriaen Verheyst op 1
juli 1662

(*) huwde een tweede maal met
Cornelis Staes

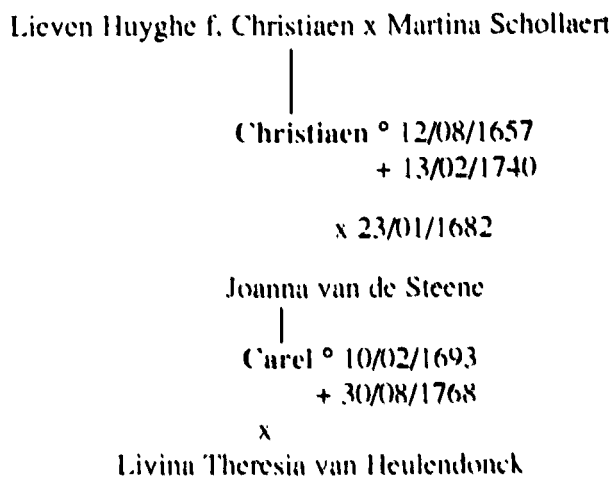
BIJLAGE 5

Stamboom van de pachters Minnaert

BIJLAGE 6

Stamboom van de pachters Huyghe

- 1 R. BUYCK, *De bedrijfsstructuur te Kaprijke volgens het penningkohier van 1580*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 32(1981), p. 231.
- 2 L. STOCKMAN, *De hofstede van de abdij Zoetendale te Kaprijke*, in Ons Meetjesland, jg. 4 (1971), pp. 33-34; IDEM, *De brieven van Assenede en de Vier Ambachten*, in A.M., jb. 23(1972), p. 56.
- 3 RAB, *Fonds jezuieten*, nr. 1589 f. 14.
- 4 RAB, *Fonds jezuieten*, nr. 1878, passim; onder dit nummer ressorteren al de bewaarde pachtbrieven van hun hofstede te Kaprijke.
- 5 R. BUYCK, a.w., p. 233.
- 6 RAB, *Fonds jezuieten*, nr. 1878.
- 7 RAB, *Fonds jezuieten*, nr. 1878.
- 8 Ibidem; voor een bondige bespreking van dit pachtgoed en deze pachter verwijzen we naar L. STOCKMAN, *De hofstede van de abdij Zoetendale te Kaprijke*, in Ons Meetjesland, IV(1971), p.33-34.
- 9 RAB, *Fonds jezuieten*, nr. 1878.
- 10 Met de uitdrukking "in de barcken" wordt bedoeld "berkakker" die in het landboek van Kaprijke (RAG, *Fonds Kaprijke*, nr.33 f. 268-285) omschreven wordt als het 14de beloop begrensd door de huidige Zuidstraat, het Molenstraatje, de Voorstraat en de westzijde van het Plein of Paardenmarkt.
- 11 RAB, *Fonds jezuieten*, nr. 1878.
- 12 Zo vertonen o.m. de stadsrekeningen van Kaprijke een hiaat voor bedoelde periode: ARA-RK, nr. 33.130 geeft de rekening over het jaar 1582; nr. 33.131 geeft de financiële toestand weer voor het jaar 1611.
- 13 Zie bijlage 1.
- 14 Met de uitdrukking "Middelle" wordt bedoeld "Middelakker" die in het landboek van Kaprijke omschreven wordt als het derde beloop: "An de noortsijde vanden voornoempden waterganck, west de voors. Gentsche straete, noort eenen andere waterganck ofte dweersgracht tegen een dreve ende oost de Wouterstraete daer tgoet vande Jesuyten in Brugge in licht, genaempt den Middelakker" (RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 33, f.58-68).
- 15 RAB, *Fonds Jezuieten*, nr. 1878.
- 16 Zie bijlage 2.
- 17 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 342 f. 198r. et v.: staat van goed van Jooris van Vooren en IBIDEM, f. 232-233v.: staat van goed van Jooris Peerts en Cathelijne van Vooren.
- 18 RAB, *Fonds jezuieten*, nr. 1878.
- 19 RAB, *Fonds jezuieten*, nr. 1878.
- 20 RAB, *Fonds jezuieten*, nr. 1878.
- 21 De bronnen die ons over de sociaal-economische situatie van de Kaprijkse bevolking inlichten, dateren pas uit latere jaren; we verwijzen hierbij in eerste instantie naar de ommestellinglijsten die pas beschikbaar zijn vanaf 1620.
- 22 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 342 f. 283.
- 23 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 342 f. 283 vermeldt aldus de aankoop van 6 gemet land op Kaprijke (7/12/1612), een hofstede "...met het woonhuys daerop staende ende den lande daermede gaende groot int geheele 24 g. gemeene ende onverdeelt met Guillaeme Piessens..." (15/03/1611), 3 gemet 123 roeden land (8/04/1615), 3 gemet land (28/04/1615) en een partij land van 7 gemet 176 roeden (10/10/1623).
- 24 RAB, *Fonds jezuieten*, nr. 1878.
- 25 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 342 f. 377-380.
- 26 Christoffel van Vooren huwde op 13/02/1623 (RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 38 f. 7).
- 27 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 38 f. 28.
- 28 Zie bijlage 3.
- 29 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 344 f. 146-151v.
- 30 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 40 f.46: "...16 decembris 1659 sepultus Joannes van Vooren cum summo officio".
- 31 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 347 f. 234 e.v.
- 32 De periode 1661-1680 vormt een hiaat in de huwelijksregisters van het kerkarchief Kaprijke.
- 33 RAB, *Fonds jezuieten*, nr. 1878.
- 34 RAB, *Fonds jezuieten*, nr. 1879.

- 35 RAB, *Fonds jezuiten*, nr. 1879.
- 36 RAB, *Fonds jezuiten*, nr. 1878.
- 37 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 351 f. 142-154 vermeldt zijn overlijden in 1680; in het overlijdensregister (RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 43) dat de periode 1680-1692 omvat, staat zijn overlijden niet genoteerd.
- 38 RAB, *Fonds jezuiten*, nr. 1878.
- 39 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 43 f. 1v.
- 40 RAB, *Fonds jezuiten*, nr. 1878.
- 41 RAB, *Fonds jezuiten*, nr. 1878.
- 42 RAB, *Fonds jezuiten*, nr. 1878.
- 43 RAB, *Fonds jezuiten*, nr. 1880.
- 44 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 42.
- 45 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 43.
- 46 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 43.
- 47 Dit waren: Helena °21/10/1690, Joannes °16/02/1692, Joannes °20/01/1694, Anne Marie °10/12/1696, Livina °13/01/1699, Joanna °20/12/1700, Petronilla °24/04/1702, Catharina °21/04/1704, Livinus °11/03/1706, Gabriël °17/01/1709 en Pieter Jacobus °2/11/1711.
- 48 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 364 f. 5v.
- 49 Hij was schepen tijdens de ambtsperiodes 28/09/1713-3/10/1714 (RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 11 f. 129), 3/10/1714-11/11/1716 (RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 11 f. 147) en 15/09/1721-16/04/1724 (RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 11 f. 218); zijn laatste ambtsperiode vervulde hij als burgemeester van 18/05/1726 tot 15/08/1727 (RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 649 f. 67v.).
- 50 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 364 f. 5v en volgende.
- 51 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 43.
- 52 Dit waren: Jan Baptiste °11/02/1690, Arnaut °2/12/1692, Anna °25/11/1694, Bernardus °2/09/1697, Petronilla °15/05/1699, Pieter Franciscus °22/08/1700, Maria Catharina °2/04/1702, Jacobus °12/03/1704, Livina °24/05/1706, Franciscus Antonius °14/01/1708, Judocus °19/04/1710 en Laurentia Petronilla °6/05/1712.
- 53 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 359 f. 294v.
- 54 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 359 f. 294v.
- 55 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 3bis.
- 56 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 364 f. 40-42v.
- 57 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 365 f. 37-40v.
- 58 RAB, *Fonds jezuiten*, nr. 1880.
- 59 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 1bis.
- 60 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 2.
- 61 Dit waren: Petronilla °16/11/1747, Livinus Bernardus °21/09/1749, Franciscus Livinus °24/05/1752, Joanna Catharina °13/07/1754, Anna Maria °21/06/1756, Jan Baptist °16/10/1757, Jan Baptiste °18/02/1760, Maria Bernarda °21/04/1762, Jacobus Bernardus °2/11/1764, Livina Maria °30/09/1766 en Carel Gabriël °12/11/1769.
- 62 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 6 f. 1539v.
- 63 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 6 f. 1543; hij overleed op 16 april 1776.
- 64 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 373 f. 226-231.
- 65 RAB, *Fonds jezuiten*, nr. 1878.
- 66 In het overlijdensregister staat als leeftijd: 64 jaar; aangezien hij op 17 oktober 1740 overleed, is zijn geboorte te situeren rond de jaren 1675/1676.
- 67 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 46. f. 25.
- 68 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 367 f. 72v.
- 69 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 367 f. 72v.-79.
- 70 RAB, *Fonds jezuiten*, nr. 1878.
- 71 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 649 f. 121v., 127v. en 138.
- 72 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 2 f. 694.
- 73 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 3bis.
- 74 Dit waren: Pieter Bernardus °29/09/1744, Joanna Maria °22/05/1746, Carel °16/08/1747, Jan Baptist °24/10/1748, Livina Theresia °17/09/1751, Jacobus Bernardus °8/10/1753, Jacobus Franciscus °1/06/1755, Carel °31/05/1757, Franciscus Bernardus °2/10/1760 en Joanna Maria °14/10/1761.
- 75 Joanna Maria overleed op 29/09/1746, Carel op 16/10/1747, Jacobus Bernardus op 22/10/1753, Jacobus Franciscus op 30/09/1768 en Franciscus Bernardus op 8/12/1760.
- 76 RAG, *Fonds Kaprijke*, respectievelijk nr. 660 en 661, niet gefolieerd.
- 78 RAB, *Fonds jezuiten*, nr. 1878.

- 78 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 342 f. 232-233v.; deze staat van goed kwam in auditie op 20/03/1620 en vermeldt zowel man als vrouw overleden.
- 79 Zie bijlage 4.
- 80 RAB, *Fonds jezuïeten*, nr. 1878.
- 81 RAB, *Fonds jezuïeten*, nr. 1878.
- 82 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 38 f. 10.
- 83 Dit waren: Betken en Joosijntken °24/08/1627, Pieter °20/05/1629, Martina °1/10/1631, Joannes °11/09/1632, Martina °18/03/1635, Judoca °24/01/1639, Maria °20/12/1643 en Jacobus °18/02/1645.
- 84 RAB, *Fonds jezuïeten*, nr. 1880.
- 85 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 348 f. 129.
- 86 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 3, nr 48 f. 133.
- 87 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 40.
- 88 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 65 (rekening van het jaar 1659); nr. 66 (rekening van het jaar 1664); nr. 68 (rekening van het jaar 1665).
- 89 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 41, f. 57.
- 90 Dit waren: Livinus °16/08/1672, Carel °20/01/1674, Pieter °24/11/1675 en Joanna °25/10/1678.
- 91 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 352, f. 151-173.
- 92 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 42.
- 93 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 1.
- 94 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 43.
- 95 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 39.
- 96 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 352, f. 151.
- 97 RAB, *Fonds jezuïeten*, nr. 1878.
- 98 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 40.
- 99 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 43.
- 100 Dit waren: Livina °11/10/1682, Jacobus °16/10/1685, Petronella °16/05/1688, Joannes °19/01/1691, Carel °10/02/1693 en Livinus °22/04/1696.
- 101 RAB, *Fonds jezuïeten*, nr. 1878.
- 102 RAB, *Fonds jezuïeten*, nr. 1880.
- 103 RAB, *Fonds jezuïeten*, nr. 1880.
- 104 RAB, *Fonds jezuïeten*, nr. 1880.
- 105 Zijn ambtstermijnen situeerden zich van 22/10/1707-09/08/1709, van 09/08/1709-03/03/1711, van 13/12/1718-15/09/1721 en van 06/04/1724-18/05/1726 (Zie R. BUYCK, *De Kaprijkse schepenen* ..., p. 193).
- 106 RAG, *Kerkarchief Kaprijke-parochieregisters*, nr. 2.
- 107 Dit waren: Christiaen °19/06/1741, Bernardus °30/03/1743, Jan Baptist °13/03/1745, Pieter Jacobus °10/06/1746, Pieter Antonius °28/07/1748, Elisabeth Carolina °12/11/1750, Maria Jacoba °06/03/1752, Cornelis Frans °22/12/1753, Joanna Theresia °23/08/1756, Carolina Bernardina °09/07/1758, Maria Cornelia °09/08/1759 en Carel Franciscus °01/02/1762.
- 108 Dit waren: Pieter Jacobus †13/10/1747, Elisabeth Carolina †10/04/1751, Cornelis Frans †28/09/1758 en Maria Cornelia †16/07/1765.
- 109 Hij was schepen van 04/09/1742-27/09/1748 (Zie R. BUYCK, *De Kaprijkse schepenen*..., p. 193).
- 110 RAG, *Fonds Kaprijke*, nr. 372, f. 213-223.
- 111 RAB, *Fonds jezuïeten*, nr. 1878.

DE LAURIJNS ALS BEDIJKERS TUSSEN IJZENDIJKE EN PHILIPPINE 1499-1614

Alfons DEWITTE

De bundel *Watervliet-Sluis-Mude-Maldegem* op het Stadsarchief te Brugge, nr. 522, bevat meer dan addenda op de familiegeschiedenis van de Laurijns van Watervliet. Heel belangrijk voor de reconstructie van dit op de zee gewonnen familiebezit én voor de kennis van bedijking als investering in de 16de eeuw is daaruit het *Cartularium*, 157 fol. groot, met transscripties van acten, verleden tussen 1497 en 1530.

Een tweede pakket eruit vormen de bundel *privileges*: gifte en overdracht van de heerlijkheid *sGravengoet*, febr. 1501, privileges en belasting nov. 1504, interpretatie van de accijnzen december 1504 én vrijstelling van aanslagen, mei 1505. Tenslotte vormt een derde pakket losse stukken rond de datum 1648, een begin van de geschiedenis van de regio na het twaalfjarig bestand¹.

Om de hierna volgende tekst gemakkelijk te volgen, kan een kleine stamboom van de na mekaar optredende Heren of Dames van Watervliet, de *herstelde* naam voor *sGravengoed*, nuttig zijn:

Jheroom Laurijn gehuwd met Jacq. Pedaert dochters Mayken en Babette

† 1509

† 1502

daarna gehuwd met Maria Strabant

Mathias Laurijn gehuwd met Françoise Ruffault, kinderen Mamrk en Guido

† 1540

† 1565

Mark 2 Laurijn ongehuwd

† 1581

Guido Laurijn gehuwd met Jehenne Deurnaghel, kinderen Mark en Françoise

† 1608

Mark 3 Laurijn

† 1610

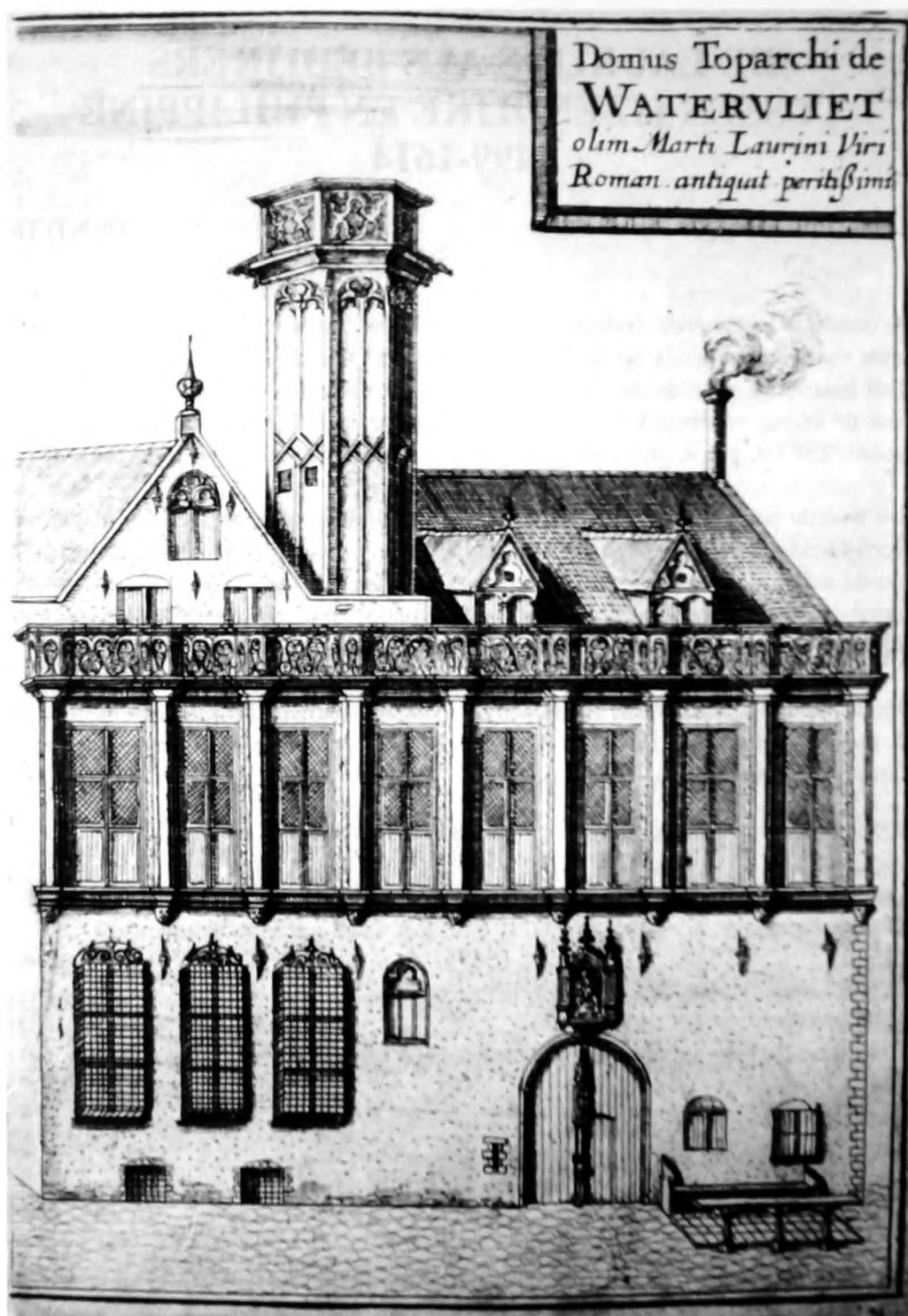
Françoise Laurijn gehuwd met Maxilien Le Boeuf

† 1630

† 1607

Deze laatste Françoise treedt samen met haar moeder op in 1612-1613 bij de bedijking van de Claerenpolder, net als Françoise Ruffault in 1546 de Joncfracpolder bedijkt, zeven jaar na de dood van haar echtgenoot.

En op die manier zijn wij midden het onderwerp: het herwinnen van de polders in de Zuudzee, verloren gegaan bij de Elisabethvloed van 1404 en onder krachtig impuls van Jan zonder Vrees - naar hem werd de Grave Jansdijk benoemd - en in de hier

Domus Toparchi de Watervliet olim Marci Laurini (Het hof te Watervliet te Brugge).
Sanderus, *Flandria Illustrata*, Deel I, Keulen, 1641.
Stadsbibliotheek Kortrijk, Bibliotheek Goethals-Vercruyssen, nr. 11.146, p. 273 (ingeplakte gravure).

Reproductie : Walter Notteboom

behandelde periode van Filips I herwonnen. De vooraanstaande rol hierbij gespeeld door Jheroom Laurijn *tresorier general, chevalier, conseiller, maistre d'hostel* etc. van Filips I was duidelijk een voorzetten van wat andere Bruggelingen vóór hem al in de zone Cadzand tot Groede en aan de overzijde van Middelburg tot Boekhoute hadden gerealiseerd.

We bedoelen met name de heren Vande Capelle en van Moerkerke ca. 1420 en 20 jaar later Pieter Bladelin en Guy de Baenst in Cadzand, Middelburg, en onder Groede de Baenst- en Versantpolder; en vanaf 1466 west van Boekhoute de Joorispolder, in 1467 de Salvator- en St. Clemenspolder door o.m. Clais van Nieuwenhoven en Jan Zoete. Een ander Bruggeling Jan de Plaet bedijkte vanaf 1462 de St. Cruyspolder met noord de Margrietekerk, 1470, in 1465 de Cathelinepolder, in 1481 de St. Lievenspolder².

Zo is het precies met de weduwe van Paul de Baenst, Jacqueline de Kerreest én Guy de Baenst dat Jheroom Laurijn zich op 26 januari 1499 verbindt in een associatie waarbij hij à 15/64 - in 1501 reeds voor het gehele volume - de schorren en wasen voor de polders, door de Heren van St. Jooris gewonnen, wil bedijken, *faisant faire les parfondes guelles ... qu'on appelle duuckers* en dan op de schorren *faisant faire de grandes motes appellees stallen et des maisons*³:

".. ci ce n'est par grande industrie et par tres grands fraiz et despens, si comme faisant faire les parfondes guelles des dicques qu'on appelle duuckers, et faisant faire sur les schors de grandes motes, qu'on appelle stallen, pour y mettre les brebis (fol. 2) et autre bestial, en y faisant faire maisons pour les dits brebis et autre bestial retirer, et y avoir leau douce pour leur beuvrage; et plusieurs autres grands despens, pour par ce avoir et par long trait de temps gagner la pluspart desdits guelles, et faire haul(s)er les terres basses desdits schors et rejectz ... les schors et adjectz de mer ci apres declarees ... commenchant du coste d'oost de Bochaute ... tirant avecq le coste de zuyt droictement west devant le poldre St. George ... et devant plusieurs autres poldres ... comme Sgraven goede, Watervliet, Ste Marie polder, le poldre St. Jean in Eremo, les poldres de St. Lieven et St. George, tous gisans en notre dit terroir du Francq ... jusque a la Pasguele, et de la pardevant la dicq St. Catherinepoldre jusques a la mer, et de la oost avecq le coste du noort au loing de la dicq de mer de la watinghe de la oude Yvene, jusque au poldre de nieuwen Yvene... tirant ... tout droit suyt jusques outre la ville d'Isendicq, appelee la Vie(l)se Eglise noyee de St. Christofle; et de la encoires zuyt iusque a la Vie(l)se Eglise noyee appelee ter Piet" (19 oktober 1497).

De gehele lengte Boekhoute-haven-Ijzendijke wordt hier besproken, *la vie(l)se eglise de St Christofle* staat voor Ijzendijke in de richting van het verdronken kerkdorp Ter Piet; alleen de St.-Joorispolder was in 1466 succesvol bedijkt geworden; de Salvator- en Clemenspolders, 1467 en 68, vloeiden dadelijk weer in; in 1499 volgde de Christoffelpolder met medewerking van Laurijn dus, die op 18 mei 1501 de gehele onderneming op zijn naam krijgt en op 22 oktober 1501 van Jacq. de Kerreest ook

“het uytdijcken vanden polder van ste Salvator tot aen de haeven van bouchoute ende tot aenden polder van ste clement” overneemt. De Salvatorpolder wordt daarna 1503-04 de Laurijnpolder mits vennoten gevonden worden om de onderneming van vers geld te voorzien! Een belangrijk financier wordt Andrieu Andries, ontvanger van Zeeland, die ook in 1505 met Laurijn *in zee zal gaan* omheen Nieuwer Sluis:

*“eerst zal aflegghen en(de) meten hond(er)t roeden breedten westwaert vander have-
ne van Bochoudte en(de) vand(en) houdden totten nyeuwen dycke vande voors(eyde)
pold(er)e [voor Bochoute ghenaeft Lauwereijns poldere]; ende dan zalmen noch
meten ende aflegghen drie hond(er)t ghemeten daerneffens an, oick westwaert
vand(en) voors(eijden) ouden totten nieuwen dijcke in drie stijcken; vanden welcken
drie hond(er)t ghemeten de voors(eyde) Andries zal hebben de voor(noemde) hondert
ghemeten ligghen(de) in een stick, zulck als hem bij rechtvaerdeghe cavele ghenawen
zullen ... Ende oft zo ghebuerde, dat God v(er)hoede wille, dat de voorn(oemde)
pold(er)e niet gheverst en bleve, so sal den voors(eijde) Andries Andries ... althoes
gherecht blijven en(de) zijn inde voors(eijde) hondert ghemeten wasen”⁴.*

Midden het jaar 1503 moet de tesorier generaal echter voor Filips I op reis naar Lyon, Savoye en Bourgondie waardoor de inpoldering - zijn vrienden en dienaren hebben blijkbaar minder vat op de dijkwerkers - bijna een mislukking werd :

*“Mess(ir)e Jeromme Lauwerin s(eigneu)r de Wat(er)vliet ... a environ XX mois apres
avoir appointie et besongnie de la best(ed)inghe de toutes les dicques et escluses
necessaires contre la mer pour dicquier son poldre devant Bouchoute nomme
Lauwerijns poldre, se tira vers nous a Lyon, Scavoye et Bour(gogine en n(ot)re
s(er)vice, delaiss(an)t l'entremise du dicquaige de son dit poldre a aucuns ses amijs et
serviteurs de par deca.*

*Et combiens que ch(ac)un d'eulx s'y emploia a mieulx qu'il peult, toutesvoies par les
ouvriers quy ne furent sy obeissans a eulx, (qu') ils eussent este aud(it) suppl(iant),
s'il eust este p(re)se)nt et aultres inconveniens survenuz, ausquelz led(it) suppl(iant)
pr(ese)nt eust facilement remedié, icelluy dicquaige a este en grant dangier de peril,*

*Ce neantmoins, par la grace de dieu a este sauve et parfait, mais il a bien couste
aud(it) suppl(iant) trois fois plus que lad(ite) bestedinghe ne montoit, au grant prei-
udice et do(m)maige dicelluy suppl(iant), car force luy a este d'y employer XIII ou
XVⁱⁱⁱ de xl gros outre le taux de lad(ite) p(re)m(i)ere bestedinghe ou perdre le tout ...
lequel poldre conten(ant) XIIIe mesures de terre ou environ s'extend pour la moieté
ou la tierce partie en lad(ite) s(eigneu)rie de Watervliet ...*

*Or est il que certain schorse croist contigu d'ung coing vers l'oost aud(it)
Lauwerijns poldre, qui XXXVI ans a vu e(n)viron fut dicquie et appelle le poldre de
Saint Clement, et en peu de temps apres arriere inunde de la mer ...*

*Desire de dicquier le plutost que l'oisible luy fera, et aussij lors fonder et construire
lad(ite) eglise et paroisse de Waterdick, Se n(ot)re plaisir estoit donner aud(it)*

pold(er) nomme Lauwereinspolder et es deux premiers poldres a icelluy contieng(u)s encoires a dicquier avecq deux coings de C ou VI^{xx} mesures de terre gi(sant)s es poldre de S George et Hellepolder et extendans zuud et oost avec les(l)ses dicques alentour lesd(its) polders avec le piet diceulx vers la vie(l)s terre ...”⁵.

Ook de plannen om in 1505 de Passeguele, een toekomstige polder, 1000-1200 gemet groot, te bedijken waren eind 1504 op niets uitgelopen :

“Mess(ire) Jerome et ses consors ... de faire dijcker la prochaine saison ... certains scorz ou adjects de mer gisans alentour du lieu appelle passegheule ... et a ses fin avoyent iceulx scor par landmeters et autres en ce cognoissans fait pouriecter et marquier ou et co(m)ment la digue seroit assise, ainsi que l’on est accoustume faire en tel cas ...”, 25 nov. 1504.

Brugge tekende protest aan *“q(ue) icelle dicque, se elle se faisait, seroit moult dommagable au cours de l’eauwe, q(ue) lesd(its) de Bruges desirent avoir pour l’amendement du Zwijn et havene de l’Escluse, et consequa(m)ment au bien publicque de lad(ite) ville de Bruges et de tout le pays de Flandres”⁶.*

En toch werd 1504 *“en recompense des services a Nous faites”*, een groot Laurijnjaar. In november kreeg Jheroom toelating tot het bouwen van een *“ville fermee, er charges et decharger toutes manieres de denrees et marchandises”*; hij mag er 49 *caudieres a bouillir sel* oprichten, *marchandise de herrenc* organiseren; de toekomstige bevolking wordt vrijgesteld van tol, net als te Duinkerke, Nieuwpoort, Sluis en Biervliet; er mag *“mestier et negociation de saiterie”* gepland worden en vier dagen voor gehouden, aanvattend op 19 juni etc. Dit Watervliet, in een lieu *“qui tout champestre, inhabite et depourvuu d’arbres croissants”*, wordt genoemd *“ung lieu fort propre et convenable”*, bij de haven mag men *“eriger et construire ... “une teste avec ung instrument pour chargier et deschargier les denrees et marchandises ...”*, en bedroeg bij de schenking als heerlijkheid, 1 febr. 1501, 570 gemet én 18 tot 20 gezinnen; het wordt vermeerderd met 202 (van de 345) gemet in de Christoffelpolder, eigen bezit van Laurijn; gedoteerd met een kwart van Jheronimuspolder én met de Marien en Barbarapolders; die laatste dijk breekt in 1530 en wordt pas in 1539 à 1063 pond gr. hersteld⁷.

Op die manier is die zowat 3000 gemet groot met hoge, middele en lage rechtsmacht, kleiner dan de in 1504 ontstane heerlijkheid Waterlandt die drie kwart (1600 gemet) van de Jheronimuspolder krijgt, en daarnaast de te bedijken Oudeman en Passeguele. Tenslotte ontstaat er ook in 1504, voor zijn dochter Maykin - Waterland met als centrum het vroegere Elmare, nu Sint-Niklaasparochie, was voorbehouden aan Babette - de heerlijkheid Waterdijk (*“y comprins ladite anchienne dicque de Bochoute”*): de Laurijnpolder, de Helle- en St.-Joorispolders, ca. 2000 gemet, met belofte de Capellen en Philippinepolders ca. 2x600 gemet hieraan toe te voegen. Philippine zelf ontstond in 1506 als *ville fermee*⁸.

Het jaar 1505 toonde meeval en tegenva. Jheroom krijgt met Willem de Croy alle schorren ten oosten van Cadzand met de bedoeling het *Zwarte Gat* te helpen bedij-

ken; deze afdamming was nodig om het nieuwe *ghedelf* dat Brugge à 8000 pond gr. gegraven had, 1501-05, tussen Coxyde en Passegeule - een ontwerp uit 1470 - effect te laten sorteren. De storm van het najaar 1509 maakte alle verdere afdamming van het Zwarte Gat gedoemd om te mislukken en vanaf 1513 maakte Brugge alweer nieuwe plannen. Het octrooi dat van 1524 is, werd aan Jan de Baenst gegeven⁹.

Beter af was Jheroom Laurijn met het uitdijken van de St.-Jacobspolder bij Nieuwersluis, ambacht Assenede, een octrooi van maart 1505. Het betrof een regio waar Maximiliaan in 1488 de dijken had doorgestoken en, zegt de tekst "*XXII^m mesures de terre ont été inondées*". De bedijking van de St.-Jacobspolder (1800 gemet) verliep zo goed dat die polder als een eiland overbleef na de storm van 1516, St-Stevensdag; op dit ogenblik is de eigenaar reeds Jacob Masureel; en zijn de boven- en onderliggende polder, de Triest- en de Cauwenpolder geheel verdwenen¹⁰.

Boeiend, bij de inpoldering van de St.-Jacobspolder, was de assistentie die Laurijn kreeg: het werd een compagnonschap van eerst 4 man: Jehan le Sauvage, president van Vlaanderen, Andrieu Andries, rentmeester van *bewesterschelt* en *recepveur de Zeeland*, Lieven Leys, *recepveur general de Flandres*, die elk voor een vierde in de kosten wilden komen; op 16 december 1506 uitgebreid tot nog een vijfde vennoot, Clays Lievess., baljuw van Zierikzee¹¹. Opvallend is ook dat de groep ook dichte politieke bindingen heeft.

Ook iets verder is Jheroom geslaagd: de St.-Pieterspolder die uitgedijkt wordt in Clinckerlandt-Voorne in de provincie Zuid-Holland. Hieraan is de titel van heerlijkheid verbonden, en op de uittekening van 1553 in het Rijksarchief te Brussel is duidelijk het landgoed mee aangegeven¹².

Bij de dood van Jheroom in 1509, schenkt hij de niet bedijkte Barbarapolder met 40 gemet uit de Laurijnpolder aan de kerk van Watervliet, die ook een derde van de tienden van de polders Passegeule, Oostman, Oudeman en Vryen toegewezen krijgt¹³.

De oudste dochter Maykin blijkt in 1511 gehuwd te zijn met Dismas de Berghe (*son mary et bail*), waardoor de heerlijkheid Waterdijk uit de dossiers Watervliet verdwijnt. Kort te voren was de bastaardzoon Jacques Laurijn nog als *tuteur et mambour* vanuit Mechelen, waar hij secretaris was bij de Grote Raad (+ 1512), opgetreden bij een geding met Boekhoute, waar Waterdijk afhankelijk van was¹⁴.

Bovendien had Jheroom duidelijk geld opzij gezet om zowel tegen de Wilhelmiëten, die hun site en tienden t.a.v. het verdrongen land O.-L.-Vrouw-ten-Woestijne in de Salvatorpolder konden opeisen, als tegen *die* van St.-Pieters-Gent, voormalige bezitters van Elmare in het hart van Waterland, processen te kunnen voeren. Wat bij herhaling nodig bleek.

Mathias Laurijn, oudste zoon en opvolger in Watervliet en Waterland - Babette was in 1506 overleden - erfde ook Clinckerlandt-Voorne en sloot zich dadelijk aan bij de

groep bedijkers die in 1523 Passeguele, in 1525 Oostmanspolder, aan de overzijde van de Passeguele, en in 1526 Oudemanpolder van *dijckaegie* voorzagen. Zo is ook zijn broer, de deken van de Sint-Donaaskerk te Brugge, Mark 1 bedrijvig in de Oostmanspolder met Herman de Corte, rechterhand van zijn vader Jheroom, en vader van de befaamde hellenist Jacob de Corte, terwijl een Victor de Corte de administratieve leiding neemt in 1530 van de net ingepolderde St-Barbarapolder. Die moet worden bedijkt à 846 £ 6 s. gr. in de daarop volgende jaren¹⁵.

Wanneer Mathias overlijdt in 1549 - hij maakte naam als lid van de raadsheren omheen Jeroom Busleyden en Jehan Le Sauvage die in 1517 naar Spanje afreisde en onderweg de financiering en realisatie van het Collegium Trilingue te Leuven (of Brugge) uitwerkten - gaat zijn vrouw Françoise Ruffault, dochter van Jan, thesaurier general in de Raad van Financien 1516-1546, door met dijkwerken. Zo brengt zij de laatste grote bedijking voor de tachtigjarige oorlog, de Joncraupolder, 1200 gemet, vanaf 1546 op gang, een bedijking die de daarvoor liggende Oudemanpolder en Jheronimuspolder moet beschermen. Hij vloeide echter opnieuw in tijdens 1565, het jaar van haar overlijden.

Titels en rechten, op Clinckerlandt na, gaan nu naar Mark 2 Laurijn die ongehuwd bleef en van ontzettend belang bleek voor de ondersteuning te Brugge zelf van de nieuwe waarden en nieuwe wetenschappen. Hij verhuist in 1549 uit het huis in de Wijnstraat (Gouden Handstraat) naar het hof van St-Jooris in de Oudenburg, een pand voorheen bewoond door de geburen in Watervliet, de heren van St-Joris-ten-Distel.

Hij startte daarna een huisdrukkerij voor de humanistische vrienden én een privé-studiebibliotheek die aangebouwd werd aan het *Blauw Huis*, een buitenhof op St-Kruis-Brugge. Met zijn broer Guido van Clinckerlandt kwam hij tot een akkoord over de verdeling van het patrimonium, net voor de geuzenaanvallen dit patrimonium grondig zouden vernietigen¹⁶.

De prijzing van juwelen (227 £ 15 s. 6 gr.), zilverwerk (255 £ 8 s. 4 gr.), tin (21 £ 12 s. 8 d.), meubilair (279 £ 10 s. 10 gr.), samen 784 p. 7 s. 4 d. vl., vermeerderd met de immobiëlen: het huis in de Oudenburg 750 pond, waar Mark woont, dit in de Wijnstraat met twee aanpalende huizen 300 pond, waarvan Guido eigenaar wordt; het buitenhof op St-Kruis 396 £ 13 s. 8 gr. met 70 £ 8 s. 10 gr. voor de bomen, door Mark voor zich gehouden; het "*rooden huseken ofte goet Ten Drien Vrouwen*" bij de Kruispoort te Brugge: 44 £ 18 s. gr. met 9 £ 7 s. gr. voor de bomen, wat Guido zich voorbehoudt; het erf te Robaerdru, Houplines: 200 £ 3 s. 4 gr., én het leen Robaerdru met de bomen: 215 £ 12 s. 11 gr., samen goed voor 1985 pond 3 s. 9 gr., het brengt het totaal te verdelen bedrag op 2769 £ 10 s. 13 d. gr.

Een kapitaal van 216 £ wordt vastgezet op hun natuurlijke zuster Jacqueline Laurijn, kapitaal dat twee keer 6 pond per jaar ophengt; van de resterende 1276 pond per kindsdeel krijgt Mark 2 uiteindelijk 130 pond en Guido 932 pond, na betaling van de door hen verworven huizen. Die 932 pond worden voor Guido 682 pond, na aankoop

van sieraden en meubilair uit het ouderlijk huis; en een tekort van 53 pond vl. voor Mark 2. De liggende gelden in 1565 bedroegen echter 425 £ 17 s. 2 den. vl. Boeiend om zien is wel dat Mark 2 aan Guido voor zes jaar *montkost* met twee dienaren 150 pond vraagt. Hier zal de periode 1565-1571 zijn bedoeld, toen Guido, na de dood van zijn moeder, naar de Oudenburg verhuisde om pas in 1578 terug te keren naar het ouderlijk huis. Hij koopt immers voor 89 £ 8 d. meubilair dat op die manier ter plekke kan blijven.

EPILOOG

De ruïneuse situatie waarbij de door Mark 2 gestarte drukkerij met Goltz moest worden opgegeven na 1575, - in 1595, twintig jaar later - had Guido nog steeds een schuld aan de weduwe van 2100 £ gr., meer dus dan zijn hierboven getekend aandeel in de verdeling; het afbreken, een paar maand na de ‘verkoop’ van de Laurocorinthus op St-Kruis, net als alles buiten de Brugse stadspoorten; de verbanning uit de stad van Mark 2 Laurijn in 1580; zijn verhuis met het verlies van de belangrijkste manuscripten uit zijn verzameling, en zijn dood in Kales in 1581.

Het doorsteken van de polders in de oorlog met Alva was voorafgegaan door, in 1565 al, het verlies van de Joncfraupolder, en het betalen, omdat Biervliet met zijn bedijking beschermde *tegen meerderen anstoot vande zee*, in 1572 door Watervliet van 1000 van de 6000 gulden die de achterlanden van Biervliet via beslissing van de Grote Raad in 1572, hiervoor moesten contribueren hoewel Biervliet niet tot het Vrije behoorde¹⁷; en opnieuw in 1582, wanneer ook Waterland-Oudeman mee betaalt¹⁸. In 1583 wordt het Lapscheurse- en het Coxijds Gat gestoken, waardoor de zee tegen 1591 zich verbreidde tot Heile-Aardenburg en St-Laureins¹⁹. Het gaat dus van slecht naar slechter.

En plots, wanneer het Twaalfjarige Bestand ingaat, blijkt Françoise Laurijn, weduwe van Maximilien le Beuf, *capitaine de chevalerie* (+ 1607), *dame moderne de Watervliet* te zijn *heritiere unique de feu Guy Laurijn* (+ 1608), en met haar moeder, namens haar kinderen, en ook namens Hierosme Laurijn, *escuyer, son cousin*, en andere *voorlegghers* als Charles van Oss, heer van Waterdijk, in 1612 klaar om een nieuwe polder te bedijken achter de Joncfrau-, Barbara- en Laurijnpolder, 1451 gemet, vanwege het octrooi van 1497²⁰. De operatie is voltooid in 1614²¹, doch de investeerders kunnen nauwelijks zes jaar opbrengst genieten. Zohaast het bestand ophield (1621) zijn de dijken *doorghesteken gheweest bij den vijandt ende ghemeene ghemaect metter zee*. In 1648 herneemt dan de vraag om de Claerenpolder te herwinnen doch in 1664 is Magdalena Laurijn Vrouwe *vande Stede en Ambachte van Bouchoute* geworden als weduwe van Rud. de Deckere, van wie zij de titels erfde. Duidelijk reikt de vaderlandse grens even ver als de dijken van Laurijn.

- 1 Naast deel 2 van M.K.E. GOTTSCHALK, *Historische geografie van Westelijk Zeeuws-Vlaanderen*, Assen, 1958, met overvloedige informatie, verscheen ook van J. MERTENS, *Lokale grensgeschiedenissen in de 16e eeuw*, in Archief- en Bibliotheekwezen, Extranummer 31 (1986), p. 107 e.v. een tekst met de afbakening van de Heerlijkheid. Over de Laurijns lieten we in Bieckorf de volgende nota's verschijnen : A. DEWITTE, *Reisroutes vanuit Brugge. Door Zeeland, Holland en het Land van Loon (1532-1535)*, in Bieckorf, jg. 76 (1975-1976), p. 97-100; A. DEWITTE, *Culinaire combinaties van de deken Mark Laurijn. Brugge 1531-33*, in Bieckorf, jg. 76 (1975-1976), p. 182-183; A. DEWITTE, *Jeromimus (+ 1509) en Mark (+ 1610) Laurijn van Watervliet*, in Bieckorf, jg. 81 (1981), p. 29-34; A. DEWITTE, *Thof ter Elmaren (1340-1377)*, in Bieckorf, jg. 81 (1981), p. 117. En tenslotte in het Nationaal Biografisch woordenboek VII, 1977, kol. 495-503.

Het Cartularium Watervliet bevat reeksen penneproeven en handtekeningen van Mathias Laurijn, daaronder het Nederlandstalige:

*Alle die scoene voor die ooghen spreken
En gheloof se niet varder dan ghijse ziet.
Int scoene samblant zijn veele ghebreken
Die meneghe spreken, zij'n meenent niet.*

- 2 M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 16, 52, 57, 80, 80-84.
- 3 SABr, nr. 522. Transcriptie 17de eeuw, los stuk, 10 fol. Het nummer 522 bevat bundels over Sluis, Watervliet, Muide en Maldegem. Het bundel Watervliet bestaat uit zes pakketten.
- 4 SABr, nr. 522, Cart. Watervliet, f. 133 r. (25 sept. 1503).
- 5 SABr, nr. 522, Cart. Watervliet, f. 143 r. en v.. (31 jan. 1505).
- 6 SABr, nr. 522, Losse stukken, 2 fol., (1504).
- 7 SABr, nr. 522, Transcripties 1501 en 1504. Waarschijnlijk ontstond dit jaar zijn portret, nu genoemd *de Man met Munt* (Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen), toegeschreven aan H. Memlinc, die in 1504 al 10 jaar overleden was.
- 8 SABr, nr. 522, Cart. Watervliet, f. 117 e.v.; in 1553 bouwde Sint-Pieters van Gent de Niklaaskerk in-Varne. Na de bedijking van 1526 was de Oudemanspolder (1300 gemet) aan Herman de Corte verpacht, die alleen voor de tienden van 333 gemet pacht betaalde aan Sint-Pieters, 1541. De rest was eigendom van het Kapittel van Doornik *ende mer vrouwen van Watervliet*, 1542, afb. 2 bij M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, tegenover p. 196.
- 9 M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 137, 138, 142.
- 10 M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 43, 87, 163 en 164; SABr, nr. 522, Cart. Watervliet, f. 73 r. - f. 76 v., 30 apr. 1505.
- 11 SABr, nr. 522, Cart. Watervliet, f. 73 v.-f. 76 r., f. 76 v.-f. 77 r.
- 12 SABr, nr. 522, Cart. Watervliet, f. 119 r.-f. 122 r.; N. GEIRNAERT, *Brugge en de Noordelijke Nederlanden*, in : Brugge en Europa, Antwerpen, 1992, p. 81.
- 13 SABr, nr. 522, Cart. Watervliet, f. 83 v.-f. 85 v.
- 14 SABr, nr. 522, Cart. Watervliet, f. 121 v., (7 juni 1511).
- 15 M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 158 en 160; SABr, nr. 522, Cart. Watervliet, f. 126 r.-f. 128 v.; f. 127 e.v. geeft een nauwkeurig overzicht van de lasten omgeslagen *up elc ghemet* nu gr. bij de bedijking van de Barbarapolder.
- 16 SABr, nr. 522, vierde pakket, 37 fol. groot. Transactie Mark en Guido Laurijn met op de f. 30 v.-f. 31 v. juwelen, tin, zilver, meubilair; en f. 31 v.-f. 32 r. de verkoop van de huizen; liggende gelden f. 30 v. - Waarschijnlijk ten onrechte noemde Philips vanden Berghen zich in 1581-1584 heer van Watervliet. Hij volgde Jan Wijts (+ 1580) op als burgemeester van het Vrije.
- 17 M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 212.
- 18 M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 218.
- 19 M.K.E. GOTTSCHALK, *a.w.*, p. 220-221.
- 20 ABr, nr. 522, Cart. Watervliet, f. 56 r.-f. 61 r., 19 okt. 1497.
- 21 SABr, nr. 522, derde pakket. Goedkeuring van Albrecht en Isabella, Brussel 11 januari 1612, in een afschrift van 21 oktober 1613.

EVERGEMNAREN DIE GENTS BUITENPOORTER WERDEN IN DE 15DE EEUW

Wilfried STEEGHERS

1. Stevin van kercvoorde, van everghem, woent met Ywein Sloc up de mude, actum voor paeschen LXXVII (1477)¹.

2. Ghiselbrecht Terlijnc fs Gillis, van everghem, heeft een wyf ende VII kinderen, woent metten weduwe van Joos Goethals pattijnmakere, up de mude bij de noot gods, jeghen over Jan Lippins, scipman, actum VIII^a aprillis LXXVII (1477)².

3. Jan Parijs fs Jans, van everghem, heeft ende II kinderen, woent met Jacob Den Wilde in de hautbriel. Actum XIII^a aprilis LXXVII (1477)³.

4. Adriaen Vyoen fs Jans, van everghem, heeft I wijf ende drie dochters, woent up de mude by den steenen muelenwal, Jan de Sceppere, actum XV aprilis LXXVII (1477)⁴.

5. Clais Roelins fs Justaes, van everghem, heeft I wijf I sone III dochteren, woent met Willem Rym, actum XXI november LXXVII (1477)⁵.

6. Adriaen Ronsse, nu woenende 't everghem, heeft I wijf II dochters, woent met Joos Ronsse in de bennesteghe, in een cleen straetkin, actum XIII juni LXXVIII (1478)⁶.

7. Jan Coelins fs Gillis, van everghem, heeft een wif ende III sonen ende III dochtere, woont inde habeelstrate met eenen legwerkere, actum den XI^{en} dach van septembre a^o LXXVIII (1478)⁷.

8. Jan Patin fs Heindrix, van everghem, heeft een wuf, eenen soene ende een dochtere, woent te ghend met Lieven vanden Hee in de holstraete, waeghenaere, actum den XV^{en} dach van septembre a^o LXXVIII (1478)⁸.

9. Stevin van Kercvoorde fs Jans, van everghem, woont metter weduwe van Yweyn Sloc up de mude, actum voor paesschen LXXVII (1477)⁹.

10. Ghyselbrecht Terlinc fs Gillis, van everghem, heeft een wyf VII kinderen, woont metter weduwen van Joos Goethals, pattynmakere up de mude by der noot gods, jeghen over Jan Lippins, scipman, actum VIII^a aprillis anno LXXVII (1477)¹⁰.

11. Jan Parijs fs Jans, van everghem, heeft een wyf ende II kinderen, woont met Jacop de Wilde inden houtbriel, actum XIII^a aprillis anno LXXVII (1477)¹¹.

12. Adriaen Vyoen fs Jans, van everghem, heeft een wyf ende drie dochteren, woont in zyns selfs huus up de mude, by den steenin meulewalle, daer Jan de Sceppere inne woont, actum XV^a aprillis LXXVII (1477)¹².

13. Clais Roelins fs Justaes, van everghem, heeft een wyf I zone III dochtren, woont met Willem Rym, actum XXI^a novembris anno LXXVII (1477)¹³.

14. Adaem Ronsse, van everghem, heeft een wyf, II dochtren, woont met Joos Ronsse, actum XIII^a juny anno LXXVIII (1477), anden coornmaert, inden hooren¹⁴.

15. Jan Coolins fs Gillis, van everghem, heeft een wyf, III zonen III dochtren, woont met Janne, leghweerckere in de abbeelstrate, actum XI^a septembris LXXVIII (1478)¹⁵.
16. Jan Pattyn, van everghem, heeft een wyf, I zone en I dochter, woont met Lievin vanden Eede inde hoolstrate, wagheneere, actum XV^a septembris anno LXXVIII (1478)¹⁶.
17. Gillis Andries fs Karels, van everghem, heeft een wyf III zonen ende een dochter, woont met Lievin de Neckere, wullenwevere by der noot gods, actum XIII^a januari anno LXXVIII (1478)¹⁷.
18. Lievin Terlinc fs Ghyselbrechts, van everghem, heeft een wyf, woont metter weduwe van Joos Goethals yp de mude by Jan Lippins, actum XIII^a novembris anno LXXIX (1479)¹⁸.
19. Jan Moens fs Joos, wonende teverghem, heeft een wyf, II zonen ende III dochteren, te ghend met Joosse van Musschoote, wullewevere up de mude, actum XIII^a februari a^o LXXX (1481) omtrent XI hueren van de noene¹⁹.
20. Jacop van Keercvoorde fs Heindricx, wonende teverghem, heeft een wyf III zonen ende II dochteren, te ghend met Jooris Slock, up de mude, actum X^a marty a MIIILXXX (1481) tusschen II ende III hueren naer de noene²⁰.
21. Fransoys Criel fs Pauwels, teverghem, heeft een wyf ende enen zone, te ghend met Arent Criel zynen broeder, voor tgasthuus, actum VII^a may LXXXI (1481), tusschen IX ende X huren voor de noene²¹.
22. Willem Criel fs Pauwels, te everghem, heeft een wyf ende enen zone, te ghend met Arent Criel, woont voor tgasthuus ter lazarië, actum VII^a may LXXXI (1481) tusschen IX en X huren voor de noene²².
23. Jan van Verdegheem fs Gheerolfs, wonende te everghem, heeft een wuf ende I dochtere, te ghend met Lievin Maes beneden de toerepoorte, by den Crommen helleboog, actum X^a decembris a^o LXXXI (1481), tusschen IX ende X huren voor de noene²³.
24. Daneel Pauwels fs Jans, te everghem, heeft een wyf, te ghend met Jacop de Vriese wullen wevere, up de mude, actum XXI^a novembris LXXXVII (1487)²⁴.
25. Symoen Martins fs Symoens, van everghem, heeft I wyf I zone ende I dochter, te ghend met Jacop de Vriese, up de mude, actum XXIII novembris LXXXVII (1487)²⁵.
26. Rogier Sloc fs Pieters, teverghem, heeft I wyf, III zonen ende II dochters, te ghend met Kerstoffels van Ghend, ande mudepoorte, actum XXI decembris LXXXVII (1487)²⁶.
27. Joorys de Meyere fs Mattheus, van everghem, heeft I wyf, te ghend met Christoffels Triest, actum voor kerstmis LXXXVII (1487)²⁷.
28. Rogier de Muene fs Jans, van everghem, heeft I wyf ende V kinderen, te ghend met Raesse Fiers, up de mudepoorte, actum voor kerstmis LXXXVII (1487)²⁸.
29. Jan de Crane fs Jans, teverghem, heeft I wyf, te ghend met Claeys Boelens, inde coilsteghe an S^{te} lysbetedriesch, actum III^a marty LXXXVII (1488)²⁹.
30. Jan Servaes fs Lievins, teverghem, heeft I wyf, I zone ende I dochter, te ghend met Jacop de Vriese, up de mude, actum III july LXXXVIII (1488)³⁰.
31. Pieter Kesele fs Arints, van everghem, te ghend met Symoen Goethals, up de mude, actum XVI in meye LXXXIX (1489)³¹.

32. Marc Debbout fs Andries, van everghem, heeft I wyf, te ghend met Willem Debbout up de mude, actum XIX^{en} in septembre XC (1490)³².
33. Kerstoffels Lippins fs Cornelis, van everghem, te ghend met Jan de Coninc, in moenins hoven, actum X^{en} in lauwe (januari) XC (1491)³³.

Persoonsnamenindex

Andries, Gillis fs Karels	17
Coelins, Jan fs Gillis	7
Coolins, Jan fs Gillis	15
Crane, de Jan fs Jans	29
Criel, Fransoys fs Pauwels	21
Debbout, Marc fs Andries	32
Keercvoorde, van Jacop	20
Kercvoorde, van Stevin	1
Kercvoorde, van Stevin fs Jans	9
Kesele, Pieter fs Arints	31
Lippins, Kerstoffels fs Cornelis	33
Martins, Symoen fs Symoens	25
Meyere, de Joorys fs Mattheeus	27
Moens, Jan fs Joos	19
Muenc, de Rogier fs Jans	28
Parijs, Jan fs Jans	3
Parijs, Jan fs Jans	11
Patin, Jan fs Heindrix	8
Patyn, Jan	16
Pauwels, Daneel fs Jans	24
Roelins, Clais fs Justaes	5
Roelins, Claeis fs Justaes	13
Ronsse, Adaem	14
Ronsse, Adriaen	6
Servaes, Jan fs Lievins	30
Sloc, Rogier fs Pieters	26
Terlijnc, Ghyselbrecht fs Gillis	2
Terlinc, Ghyselbrecht fs Gillis	10
Terlinc, Lievin fs Ghyselbrechts	18
Verdeghem, van Jan fs Gheerolfs	23
Vyoen, Adriaen fs Jans	4
Vyoen, Adriaen fs Jans	12

BIBLIOGRAFIE

J. DECAVELE e.a., *Poorters- en buitenpoortershoecken van Gent, (1477-1491), (1542-1796)*, Gent, 1983.

NOTEN

- 1 Stadsarchief Gent, *Buitenpoortersboeken*, register 122/1, p. 118.
- 2 Idem, p. 33.
- 3 Idem, p. 46.
- 4 Idem, p. 1.
- 5 Idem, p. 13.
- 6 Idem, p. 2.
- 7 Idem, p. 57.
- 8 Idem, p. 58.
- 9 Idem, register 122/2, p. 289.
- 10 Idem, p. 57.
- 11 Idem, p. 97.
- 12 Idem, p. 1.
- 13 Idem, p. 26.
- 14 Idem, p. 3.
- 15 Idem, p. 119.
- 16 Idem, p. 119.
- 17 Idem, p. 65.
- 18 Idem, p. 204.
- 19 Idem, p. 163.
- 20 Idem, p. 166.
- 21 Idem, p. 56.
- 22 Idem, p. 314.
- 23 Idem, p. 184.
- 24 Idem, register 122/3, p. 51.
- 25 Idem, p. 265.
- 26 Idem, p. 255.
- 27 Idem, p. 181.
- 28 Idem, p. 255.
- 29 Idem, p. 149.
- 30 Idem, p. 150.
- 31 Idem, p. 242.
- 32 Idem, p. 222.
- 33 Idem, p. 196.

ASSENEDENAREN DIE GENTS BUITENPOORTER WERDEN IN DE 15DE EEUW

Wilfried STEEGHERS

1. Jan de Backer fs Jans, van assenne, heeft I wijf, woent up tniculant in sijn huus, jeghen over Jan Bake, actum IX^a aprillis LXXVII (1477)¹.
2. Jacob Hillebrant fs Jans, van Assenne, heeft I wijf ende V kinderen, haudt sijn vertrec up de mude met Jan Huterwulghen, scrijnwerkere, actum X^a aprilis LXXVII (1477)².
3. Gillis vanden Sande fs Jans, van assenne, heeft V kinderen, woent met Gheert Lauwereins, tijcwevere up de curte scipgracht bachten rose, actum XX april LXXVII (1477)³.
4. Adriaen van Haken fs Wauters, van Assene, heeft I wijf, I sone ende I dochtere, woent met Jan de Costere alias Stelle Gillis van den Sande, up de cauter, actum VII may LXXVII (1477)⁴.
5. Lijsbette van Aken, weduwe van Gillis van de Stalle, van assene, woent up meem in haer huus, neffens Loijs Jaghers, actum IX may LXXVII (1477)⁵.
6. Jacob vander Stale fs Gillis, heeft I wijf, van assene, woent int huus van Lysbette van Aken, neffens Loys Jahers, actum IX may LXXVII (1477)⁶.
7. Gillis vander Stalle fs Gillis, van assene, heeft I wijf V kinderen, woent up meem, met Lijsbette van Aken, in haer huus neffens Loys Jaghers, actum IX may LXXVII (1477)⁷.
8. Pieter Ghevaert fs Gheeraerts, van assene, heeft I wijf, II zonen, III dochteren, woent te groenen briele int sine, woent Mechiel Pieters, onvry scoenmakere, actum XII may LXXVII (1477)⁸.
9. Willem Tac fs Joos, van assennede, heeft I wijf, IIII kinderen, woent met Andries Tac, zinen broedere, viscoopere, actum VI juny LXXVII (1477)⁹.
10. Martin de Rudder, meester, fs Jans, van assene, heeft I wijf, gheen kinderen, woent metten weduwe van Pieter van Bonijnghe, aen de scaghehugghe ter grauwer poorte waert, actum VII^a septembris LXXVII (1477)¹⁰.
11. Colaert Baten alias Douwe, van assene, heeft I wijf, gheen kinderen, woent met Jan Douwe, sinen broeder up stic up thende van Onzer Vrouwestrate oversclede, actum XXV octobris LXXVII (1477)¹¹.
12. Jacob Meeussone fs Jans, van assene ambacht, heeft I wijf, III kinderen, woent met Lijsbette Heindric, weduwe van Jacob Maye, bij den cruuse voor tSente Lijsbetten, actum VII^a novembris LXXVII (1477)¹².
13. Jacob Ghiselclais, van assene, heeft I wijf ende II kinderen, woent met Gillis vanden Sande buten Grauwerpoorte, bij Jacob Sanders, actum XIII novembris LXXVII (1477)¹³.

14. Jan Lievins fs Pauwels, van assene, heeft I wijf, II dochteren, ghehuudt, woent met Lievin vanden Berghe, mets, up de gracht, actum XXI novembris LXXVII (1477)¹⁴.
15. Jacob Ghijselin fs Jacobs, van assene, heeft I wijf, gheen kinderen, woent met Gillis vanden Sande buten grauwerpoorte, actum XXIII january LXXVII (1478)¹⁵.
16. Jan Hebbrecht fs Jans, van assene, heeft I wijf, I dochter, woent met Gillis vande Sande, actum XXIII january LXXVII (1478)¹⁶.
17. Jan Callaert fs Jans, vleeschauwere, tassenede, heeft een wijf ende VI kinderen, woont inde houborch met Janne den Wilde, actum den XV^{en} dach van octobre a^c LXXVIII (1478)¹⁷.
18. Ghelein Hughe fs Pieters, van assenede, heeft een wuf ende een kint, woent met Janne den Costere up de cautere, actum XX^a octobris a^c LXXVIII (1478)¹⁸.
19. Adriaen Hughe fs Jans, van assene, heeft een wuf, woent met Jan Tierin, schipmakre, up meerem, actum IX^a die novembris (1478)¹⁹.
20. Jan de Backere fs Jans, van assenede, heeft een wijf, woont up dnieulant in zyn huus, jeghen over Jan de Bake, actum IX^a aprillis anno LXXVII (1477)²⁰.
21. Jacop Hillebrant fs Jans, van assenede, heeft een wuf ende V kinderen, woont met Janne uter Wolghen, scrynweeckere up de mude, actum X^a aprillis anno LXXVII (1477)²¹.
22. Adriaen van Aken fs Wouters, van assenede, heeft een wuf, eenen zone ende eene dochtere, woont met Gillis vanden Zande, Willem Scinckele tsanderswalle, actum VII^a may anno LXXVII (1477)²².
23. Lysbette van Aken, weduwe van Gillis vanden Stalle, van assenede, woont in haer huus up meerhem by Loey's Jaghers, actum IX^a may anno LXXVII (1477)²³.
24. Gillis vanden Stalle fs Gillis van assenede, heeft I wyf, V kindren, woont up meerhem met Lysbetten van Aken, in haer huus neffens Loys Jaghers, actum IX^a may anno LXXVII (1477), Janne Slabbaert, mosselman, by de noot Gods²⁴.
25. Jacop vanden Stalle fs Gillis, heeft een wuf, van assenede, woont inhuus van Lysbetten van Aken, neffens Loey's Siaghers, up de mude, actum IX^c may anno XXVII (1477)²⁵.
26. Pieter Ghevaert fs Gheeraerts, van assenede, heeft een wyf, II zonen, III dochteren, woont in zyn huus ten groenen briele, daer Michiel Pieters inne woont, onvrysoemakere, actum XII^a may anno LXXVII (1477)²⁶.
27. Willem Tac fs Joos, van Assenede, 1477²⁷.
28. Colaert Baten alias Douwe, van assenede, heeft een wuf, gheen kindren, woont met Janne Douwe, zynen broeder up tatie up dhende van onser vrouwen strate overscelde, actum XXV^a octobris anno LXXVII (1477)²⁸.
29. Jacop MeeusSone fs Jans, van assenede amboecht, heeft een wuf, III kindren, woont met Janne de Mour, scepenbode, actum VII^a novembris anno LXXVII (1477)²⁹.
30. Jacop Ghysele fs Claeis, van assenede, heeft een wuf ende II kindren, woont met Janne Fiers, olyslaghene up de mude, actum XIII^a novembris anno LXXVII (1477)³⁰.
31. Jan Lievins fs Pauwels, van assenede, heeft een wuf, II dochteren, ghehuwet, woont met Lievin vandenBerghe, mets, up de gracht, actum XXI^a novembris anno LXXVII (1477)³¹.

32. Jacop Ghyselin fs Jacops, van assenede, heeft een wyf, gheene kindren, woont met Gillis vanden Zande buter grauwer poorten, actum XXIII Januari LXXVII (1478)³².
33. Jan Hebbrecht fs Jans, van assenede, heeft een wuf, een dochter, woont met Gillis vanden Zande, met Matthys Modde up de mude, by sdekins vanden waghema-
kers, actum XXIII^a january anno LXXVII (1478)³³.
34. Pieter Claeis fs Ghyselbrechts, van assenede ter Weelden, heeft een wuf, gheen
kindren, woont met Janne Fiers, olyslaghre up de mude, actum XII marty anno
LXXVII (1478)³⁴.
35. Jan Goele fs Willems, vleesschouwere, van assenede, heeft een wuf, IX kindren,
woont an meerhem brugghe, daer Jan Alaert zyn oom, scipman, actum ultima sep-
tembris anno LXXVIII (1478)³⁵.
36. Gheleyn Hughe fs Pieters, van assenede, heeft een wyf ende I kint, woont met
Janne de Costere up de cauter, actum XX^a octobris anno LXXVIII (1478)³⁶.
37. Jan Callaert fs Jans, vleeschouwere, tassenede, heeft een wyf, VI kinderen,
woont met Janne de Wilde in douderborch, actum XV octobris anno LXXVIII
(1478)³⁷.
38. Adriaen Hughe fs Jans, van assenede, heeft I wyf, woont met Janne Thierin,
scipmakere, up meerhem, actum X^a novembris anno LXXVIII (1478)³⁸.
39. Pieter Maeye fs Joorys, van assenede, heeft een wyf ende III kindren, woont met
Jacop Ghyselins, actum XXI^a may anno LXXIX (1479)³⁹.
40. Jacop Meynkin fs Laureins, van assenede, heeft een wuf, II zonen ende III docht-
ren, woont met Janne de Mour te crommen hessche, bode, actum XXIII^a juny anno
LXXIX (1479)⁴⁰.
41. Loonis Gheerein fs Jacops, van assenede, heeft een wyf, gheen kindren, woont
met Jacop Ghyselins, cnape vande jonghen gulde van Sint Joorys, by den augustynen,
actum XXII^a septembris anno LXXIX (1479)⁴¹.
42. Jan Hughe fs Boudins, van assenede, heeft een wyf, III zonen ende een dochter,
woont met Janne van Mendonc ande scabrugge, in de tumeleere, actum X^a decem-
bris anno LXXIX (1479)⁴².
43. Jan van Mendonc fs Pieters, van assenede, heeft een wyf, ende IIII dochtren,
deene ghehuwet, woont met Janne Thierin, scipmakere, up meerhem, actum XX^a
decembris anno LXXIX (1479)⁴³.
44. Arent Zac fs Arents, van assenede, heeft een wuf ende een dochter, woont met
Gillis van Aken, an tmudebruyskin, by Willems van den Dycscat, was coopman van
vlasse, actum XX^a january anno LXXIX (1480)⁴⁴.
45. Victor Sommelin fs Jans, van assenede, heeft een wyf, gheen kindren, woont met
Janne Borrem, inden houtbriel by den passe, actum XVI^a february anno LXXIX
(1480)⁴⁵.
46. Joos Zoete fs Loonis, te assenede up de waterganc, heeft een wyf, IIII zonen, te
ghend met Janne Uten Dale, up meerhem, olyslaghre, actum V^{ter} aprilis LXXX na
paesschen (1480)⁴⁶.
47. Jan de Zweemere fs Pieters, wonende te assenede, heeft een wuf, II zonen ende
een dochter, te ghend met Jacop de Wiest, wullen wevere, wonende ten hende vande
mueleneerstrate, actum IIII^{ti} augusti a^o LXXX (1480), ten voghelenzanghe⁴⁷.

48. Joos de Vlascopeere dhoude fs Jans, wonende tassenede, heeft een wyf ende eenen zone, te ghend met Willem Danckaert, up de mude, int scaec, actum XXVIII^a augusti a^o LXXX (1480)⁴⁸.
49. Thomaes de Knut fs Thomaes, wonende tassenede inde vierambachten, heeft een wyf, gheen kinderen, te ghend met Janne de Wilde, inde houdeburch, Jan de Moure, actum VII octobris a^o LXXX (1480)⁴⁹.
50. Jan Blijleven fs Jans, wonende tassenede, weduweere, te ghend met Clais Ysebaert, hout bier, by den slusekine tusschen poorten, actum XXIII^a novembris a^o LXXX (1480)⁵⁰.
51. Jan Meynkin fs Laureins, tassenede, heeft een wuf, gheen kindren, te ghend met Willem tSchynhele, tSanderswalle, actum XXVIII^a decembris a^o LXXX (1480)⁵¹.
52. Pieter Bogaert fs Pieters, van assenede, heeft I wuf, III zonen ende I dochter, te ghend met Willem de Keystere, up de mude yssuebode, actum XVII^a novembris a^o LXXXVIII (1488)⁵².

Persoonsnamenindex

Aken, van Adriaen fs Wouters	22
Aken, van Lijsbette, weduwe van Gillis van de Stalle	5
Aken, van Lysbette, weduwe van Gillis vanden Stalle	23
Backer, de Jan fs Jans	1
Backere de Jan fs Jans	20
Baten, Colaert alias Douwe	11
Baten, Colaert alias Douwe	28
Blijleven, Jan fs Jans	50
Bogaert, Pieter fs Pieters	52
Callaert, Jan fs Jans	17
Callaert, Jan fs Jans	37
Gheerem, Loonis fs Jacops	41
Ghevaert, Pieter fs Gheeraerts	8
Ghevaert, Pieter fs Gheeraerts	26
Ghijselin, Jacob fs Jacobs	15
Ghiseleclais, Jacob	13
Ghysele, Jacop fs Claeis	30
Ghyselin, Jacop fs Jacops	32
Goele, Jan fs Willems	35
Haken, van Adriaen fs Wauters	4
Hebbrecht, Jan fs Jans	16
Hebbrecht, Jan fs Jans	33
Hillebrant, Jacob fs Jans	2
Hillebrant, Jacop fs Jans	21
Hughe, Adriaen fs Jans	19
Hughe, Adriaen fs Jans	38
Hughe, Ghelein fs Pieters	18

Hughe, Gheleyn fs Pieters	36
Hughe, Jan fs Boudins	42
Knut, de Thomaes fs Thomaes	49
Lievins, Jan fs Pauwels	14
Lievins, Jan fs Pauwels	31
Maeye, Pieter fs Joorys	39
Meeussone, Jacob fs Jans	12
Meeussone, Jacop fs Jans	29
Mendonc, van Jan fs Pieters	43
Meynkin, Jacop fs Laureins	40
Meynkin, Jan fs Laureins	51
Rudder, de Martin fs Jans	10
Sande, vanden Gillis fs Jans	3
Sommelin, Victor fs Jans	45
Stale, vander Jacob fs Gillis	6
Stalle, vander Gillis fs Gillis	7
Stalle, vanden Gillis fs Gillis	24
Stalle, vanden Jacop fs Gillis	25
Tac, Willem fs Joos	9
Tac, Willem fs Joos	27
Vlascopere, de Joos dhoude fs Jans	48
Zac, Arent fs Arents	44
Zoete, Joos fs Loonis	46
Zweemere, de Jan fs Pieters	47

BIBLIOGRAFIE

J. DECAVELE e.a., *Poorters- en buitenpoortersboeken van Gent (1477-1491), (1542-1796)*, Gent, 1983.

NOTEN

- 1 Stadsarchief Gent, *Buitenpoortersboeken*, register 122/1, p. 46.
- 2 Idem, p. 46.
- 3 Idem, p. 33.
- 4 Idem, p. 1.
- 5 Idem, p. 67.
- 6 Idem, p. 47.
- 7 Idem, p. 33.
- 8 Idem, p. 96.
- 9 Idem, p. 130.
- 10 Idem, p. 77.
- 11 Idem, p. 13.
- 12 Idem, p. 51.

- 13 Idem p. 51.
- 14 Idem, p. 51.
- 15 Idem, p. 53.
- 16 Idem, p. 53.
- 17 Idem, p. 59.
- 18 Idem, p. 37.
- 19 Idem, p. 2.
- 20 Idem, register 122/2, p. 96.
- 21 Idem, p. 97.
- 22 Idem, p. 2.
- 23 Idem, p. 197.
- 24 Idem, p. 58.
- 25 Idem, p. 100.
- 26 Idem, p. 243.
- 27 Idem, p. 312.
- 28 Idem, p. 26.
- 29 Idem, p. 107.
- 30 Idem, p. 108.
- 31 Idem, p. 108.
- 32 Idem, p. 111.
- 33 Idem, p. 111.
- 34 Idem, p. 246.
- 35 Idem, p. 119.
- 36 Idem, p. 63.
- 37 Idem, p. 120.
- 38 Idem, p. 4.
- 39 Idem, p. 255.
- 40 Idem, p. 133.
- 41 Idem, p. 204.
- 42 Idem, p. 138.
- 43 Idem, p. 139.
- 44 Idem, p. 9.
- 45 Idem, p. 310.
- 46 Idem, p. 147.
- 47 Idem, p. 152.
- 48 Idem, p. 153.
- 49 Idem, p. 299.
- 50 Idem, p. 158.
- 51 Idem, p. 160.
- 52 Idem, p. 241.

DE PAROCHIEVORMING IN HET DECANAAT GENT

Luc STOCKMAN

In ons artikel *De oprichting van de dekenij Aardenburg (ca. 1295) en Het rijke Roomse leven in en om de Mariakerk van Aardenburg (966-1625)*¹ hebben wij ook gepoogd de parochievorming in dit decanaat te achterhalen. We zullen nu trachten hetzelfde te doen voor het decanaat Gent, dat echter veel ouder is dan het decanaat Aardenburg, dat volgens het jongste onderzoek pas 1285 ontstaan zou zijn². Daar het decanaat Gent veel meer parochies telde dan Aardenburg is het een hele klus geworden om de vroegste vermelding van die parochies terug te vinden.

Vooraleer er over een decanaat gesproken kan worden, moeten er eerst een minimum aantal parochies aanwezig zijn die tot een decanaat konden gegroepeerd worden. Daarom moeten we vooreerst de oorsprong en het ontstaan van de parochies gaan opzoeken.

1. Het ontstaan van de parochies tot 1100

De bakermat van de Christenheid Gent ligt in deze stad waar de eerste kloosters en kerken werden gebouwd. De evangelisering van de Gentse regio gebeurde onder impuls van de H. Amandus die tussen 630-639 op de Blandijnheuvel met behulp van koning Dagobert, die hem grond schonk, een eerste klooster - de latere Sint-Pietersabdij - stichtte. Iets later, maar vóór 639, zou hij een kerk gebouwd hebben, toegewijd aan Sint Pieter, op de plaats Ganda bij de samenvloeiing van Leie en Schelde. Daarrond groeide er nog vóór het einde van de 7de eeuw een tweede klooster. In de loop van de 8de eeuw werd vanuit Mendonk het lichaam van de heilige Bavo naar dit klooster overgebracht, dat later de Sint-Baafsabdij werd genoemd³.

De *clerici*, die aan beide stichtingen verbonden waren, stonden in voor de zielzorg van de eerste Christenen uit Gent. In de eerste eeuwen na de stichting fungeerden beide kloosterkerken tevens als parochiekerken voor de horigen van de beide abdij-domeinen. Volgens pater Huyghebaert bouwden de monniken van de Sint-Pietersabdij omstreeks 960 de parochiale O.-L.-Vrouwkerk, die echter pas in 1140 expliciet in de bronnen voorkomt, voor de bewoners van hun domeinen Aalst en Aaigem en van het Sint-Pietersdorp⁴. Volgens P. Trio is dit pas veel later gebeurd, maar men kan toch aannemen dat deze kerk (op kosten van de parochianen ?) voor 1085 tot stand is gekomen⁵. Ook de parochianen van het Sint-Baafsdorp zouden hun eigen kerk hebben gebouwd, die op 9 mei 1067 door Boudewijn, bisschop van Noyon-Doornik, werd gewijd. Deze *Christikerca* verving vermoedelijk een nog oudere parochiekerk⁶.

Een derde bidplaats te Gent, ten behoeve van de inwoners van de nederzetting *Gandavum* werd ten laatste ca. 800 gebouwd. Deze kerk was toegewijd aan de heiligen Johannes de Doper, Vaast en Bavo. Later werd ze bekend als de Sint-Janskerk en promoveerde uiteindelijk tot de Sint-Baafskathedraal⁷. In Ekkergem bij Gent stond al in 966 een Sint-Maartenskerk⁸, die vermoedelijk op initiatief van de Sint-Baafsabdij tot stand kwam als parochiekerk van de fiscus Marka. Tussen 1030 en 1096 werd de *capella Sancti Michaelis*, gelegen vlakbij de Leie, van Ekkergem afgesplitst. Beide kerken behoorden dus tot het patronaat van de Sint-Baafsabdij. De Sint-Pietersabdij bouwde in 1093 de Sint-Jacobskerk en na 1093 de Sint-Niklaaskerk dicht bij de Leie, misschien als tegenpool van de Sint-Michielskerk⁹.

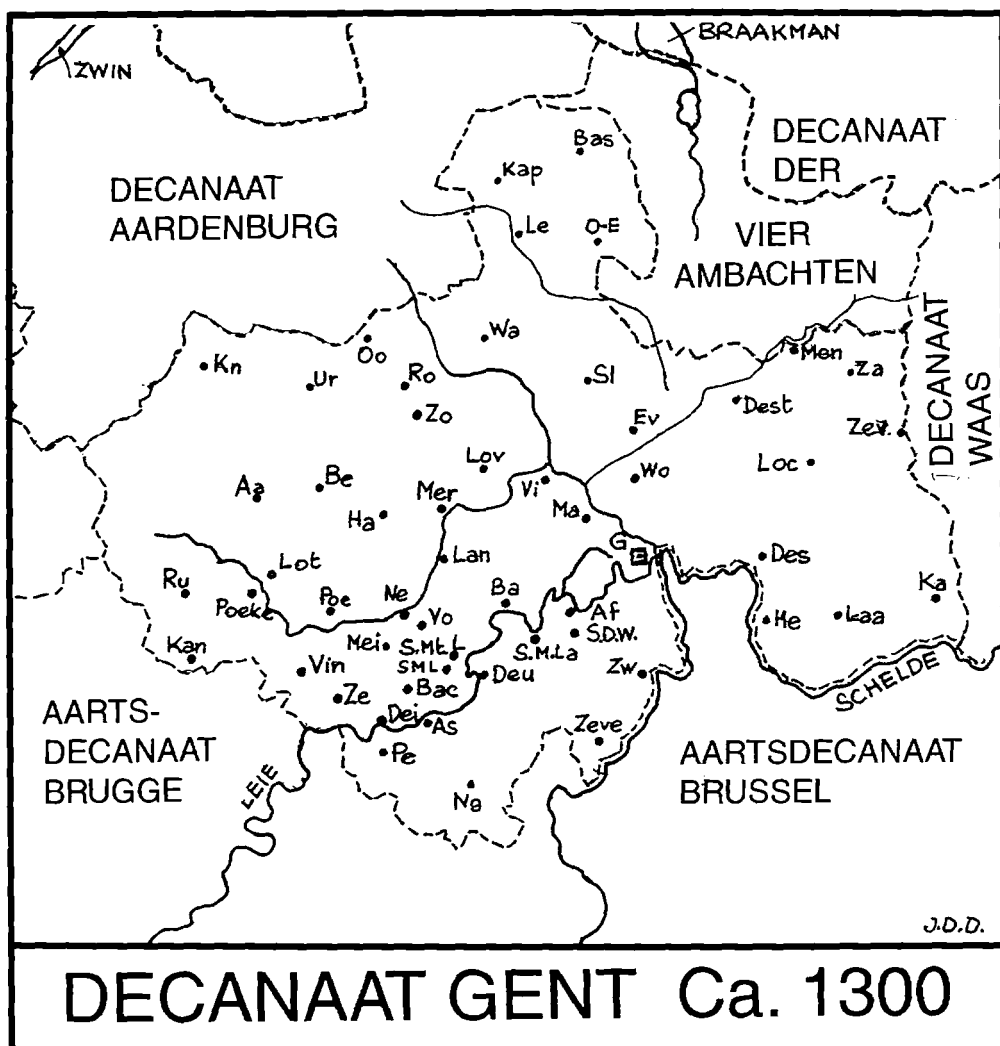
Buiten Gent kunnen we in het midden van de 8ste eeuw twee kerken aanwijzen nl. de Sint-Radegondiskerk te Merendree en de O.-L.-Vrouwkerk te Drongen¹⁰. In het begin van de 9de eeuw stond er te Mariakerke reeds een kerk, waaraan een zekere Humbertus als bedienaar verbonden was, en waarop de Sint-Pietersabdij zekere rechten kon laten gelden. Dit domein groeide uit tot de parochie Meere en werd uiteindelijk Mariakerke genoemd, want het was een O.-L.-Vrouwkerk¹¹.

De oudst bewoonde plekken van het decanaat liggen voor het grootste stuk langs de oevers van de Leie, de Schelde en de Durme en haar bijrivier de Poeke. Daar zullen we dan ook de oudste parochies moeten gaan zoeken. Laten we beginnen met die welke vermoedelijk ten laatste in het jaar 1100 waren ingericht.

We zetten onze verkenningstocht langs de Leie in. We vermelden al de Gentse Sint-Janskerk, gelegen tussen Leie en Schelde, en de O.-L.-Vrouwkerk van Drongen. Daarna ontmoeten we Afsnee met zijn bestaand romaans kerkje. Het Sint-Jan-Baptistkerkje van Afsnee werd in 941 door graaf Arnulf aan de Sint-Pietersabdij geschonken¹². Ten zuiden van Afsnee ligt Sint-Denijs-Westrem. Prof. Hans Van Werveke meende dat daar de eerste kerk tussen 950 en 1038 moet zijn gebouwd op initiatief van de Sint-Pietersabdij¹³. Al in de 10de eeuw werden in de Sint-Pietersabdij relikwieën van de heilige Denijs vereerd¹⁴.

Stroomopwaarts de Leie komen we dan te Sint-Martens-Latem, waarvan de kerk in 1121 door Lambert, bisschop van Noyon-Doornik aan de Sint-Baafsabdij werd geschonken¹⁵. Ook daar stond, volgens prof. Van Werveke, wellicht ca. 1000 een kerkje. In 1025 gaf een zekere Erembaldus zijn erfelijke eigendom te Baarle, bestaande uit een kerk, huizen, gronden, bossen en weiden aan de Sint-Pietersabdij¹⁶. Vermeldenswaard is dat ook hier Sint-Maarten de kerkpatroon is.

Over het ontstaan en de ouderdom van de drie dicht bij elkaar staande kerken van Bachte-Leerne tasten wij volledig in het duister. Noch de Sint-Pieters- en Sint-Pauluskerk van Bachte, noch de O.-L.-Vrouwkerk van Sint-Maria-Leerne, noch de Sint-Martinuskerk van Sint-Martens-Leerne worden in bronnen van voor 1200 vermeld. De plaatsnaam Bachte duikt evenwel al in 820 en 941 op respectievelijk als *Bathio* en *Batta*¹⁷. *Lederna* komt slechts in 1192 in de oorkonden voor¹⁸.

Aa :	Aalter	Laa :	Laarne	S.D.W. :	Sint-Denijs-Westrem
Af :	Afsnee	Lan :	Landegem	S.M.La :	Sint-Martens-Latem
As :	Astene	Le :	Lembeke	S.M.L. :	Sint-Maria-Leerne
Ba :	Baarle	Loc :	Lochristi	S.Mt.L :	Sint-Martens-Leerne
Bac :	Bachte	Lov :	Lovendegem	Sl :	Sleidinge
Bas :	Bassevelde	Lot :	Lotenhulle	Ur :	Ursel
Be :	Bellem	Ma :	Mariakerke	Vi :	Vinderhoute
Dei :	Deinze	Mei :	Meigem	Vin :	Vinkt
Des :	Bestelbergen	Men :	Mendonk	Vo :	Vosselare
Dest :	Desteldonk	Mer :	Merendree	Wa :	Waarschoot
Deu :	Deurle	Na :	Nazareth	Wo :	Wondelgem
Dr :	Drongen	Ne :	Nevele	Za :	Zaffelare
Ev :	Evergem	O-E :	Oosteeklo	Zev :	Zeveneken
Ha :	Hansbeke	Oo :	Oostwinkel	Ze :	Zeveren
He :	Heusden	Pe :	Petegem	Zeve :	Zevergem
Ka :	Kalken	Poeke :	Poeke	Zo :	Zomergem
Kan :	Kanegem	Poe :	Poesele	Zw :	Zwijnaarde
Kap :	Kaprijke	Ro :	Ronsele		
Kn :	Knesselare	Ru :	Ruiselede		

G : H.-Kerst, Sint-Martens-Ekbergem, Sint-Michiels, O.-L.-Vrouw, Sint-Jans, Sint-Jacobs, Sint-Niklaas en Sint-Veerle

Volgens de patrocinia zouden ze wel vóór 1100 kunnen gebouwd zijn. Sint-Maria-Leerne, ook wel Sint-Jans-Leerne genoemd, behoorde samen met Meigem en Deinze tot het personaat van Deinze, dat in handen van de heer van Meere was. Bovendien strekten de grote Tienden van Deinze zich niet alleen op het grondgebied van Deinze maar ook voor een stuk op dat van Sint-Maria-Leerne en Meigem uit¹⁹. Dit zou er kunnen opwijzen dat die beide parochies ontstaan zijn uit de moederparochie Deinze die omstreeks 1021/1030 vermeld wordt²⁰.

Aan de overkant van de Leie staat het Sint-Aldegondiskerkje van Deurle, dat in 1121 door toedoen van bisschop Lambert in het bezit van de Sint-Baafsabdij kwam²¹. In 1147 blijken de Sint-Amandus- en Sint-Jobskerk van Astene en de Sint-Maartenskerk van Petegem tot het patronaat van de abdij van Drongen te behoren²². Ook die kerken bestonden wellicht al voor 1100. De O.-L.-Vrouwkerk van Deinze werd samen met elf andere kerken, waaronder Nevele, tussen 1021 en 1027/1030 door bisschop Harduinus van Croy voor bewezen diensten als bemiddelaar aan graaf Boudewijn IV gegeven²³.

Tussen de Poekebeek en de Leie verheffen zich de Sint-Amandskerk van Zeveren en de Sint-Bartholomeeuskkerk van Vinkt die ca. 1138 in handen zijn van de kapelanen van het hoofdaltaar van de kathedraal van Doornik²⁴. De Sint-Bavokerk van Kanegem en de Sint-Laurentiuskerk van Poesele werden eveneens in 1121 door bovengenoemde bisschop Lambert aan de Sint-Baafsabdij gegeven²⁵.

Daarmee zijn we aan de Poekebeek beland. In 1087 was de abdij van Drongen eigenaar van tienden in de parochies Drongen, Landegem en Ruiselede en had ze het patronaat van de kerk van Vosselare. Dit betekent bijgevolg dat de Sint-Blasius- en Sint-Margaretakerk van Landegem, de O.-L.-Vrouwkerk van Ruiselede en de Sint-Elooiskerk van Vosselare al vóór 1000 opgetrokken waren²⁶. De Sint-Mauritiuskerk van Nevele behoorde tot de twaalf kerken die tussen 1021 en 1027/1030 in het bezit van graaf Boudewijn IV geraakten²⁷. Merendree aan de Poekebeek kwam reeds ter sprake als één van de oudste parochies van het decanaat Gent.

Ook op de zandige hoogten en aan de oevers van de Durme stonden er vóór 1100 een reeks kerkjes. Waarschijnlijk stichtten de Karolingische vorsten binnen hun domein *Haleftra* op de hoogtekam van Aalter een kerkje ter ere van Sint-Denijs²⁸. In elk geval schonk in 1112 bisschop Baldricus van Noyon-Doornik het altaar van Aalter aan de Sint-Maartensabdij van Doornik²⁹. Het is best mogelijk dat de Sint-Pieters- en Sint-Pauwelskerk van Hansbeke ca. 1100 al bestond³⁰.

In 814 is er sprake van een *villa Sumaringahem*, zodat wellicht vóór het jaar 1000 de Sint-Maartenskerk van Zomergem zich op de hoogterug van Zomergem-Boven verheef en zich scherp profileerde, zoals trouwens nu nog altijd, in het Meetjeslandse landschap. In de buurt van Zomergem staat nog een tweede Sint-Maartenskerk te Lovendegem juist buiten het overstromingsgebied van de Durme. Na de troebele tijd van de Noormannen bouwde wellicht de plaatselijke heer naast zijn burcht een eigen kerk voor zijn laten en horigen³¹.

In de *villa Vindrehoult*, zoals Vinderhoute in 966 werd genoemd³², mag de bouw van het Sint-Bavokerkje op rekening van de Sint-Baafsabdij gezet worden, alhoewel die kerk pas in 1121 door bisschop Lambert samen met de kerken van Asper, Latem, Kanegem, Grammene en Poesele aan de abdij werden (terug- ?) geschonken³³.

In een oorkonde van 1391 citeren de vier pastoors van Sint-Michiels-Ekkerghem een oorkonde van 1105, waarin gewag gemaakt wordt van het “*altare de ecclesia que dicitur Christakeercke, etiam altare de Eckerghem cum appendenti cappela Sancti Michaelis, altare de Evergem et altare de Rondesloe*”³⁴. Dit zijn vier altaren die aan de Sint-Baafsabdij toebehoren. De Sint-Gandulfuskerk van Ronsele en de Sint-Kristoffelskerk van Evergem mogen dus bij de categorie kerken van vóór 1100 gerekend worden. Evergem is zelfs minstens honderd jaar ouder. *Evergehem cum ecclesia* komt in het diploma voor dat keizer Lotharius op 5 mei 966 aan de Sint-Baafsabdij verleende³⁵. Verder stroomafwaarts de Durme wordt in het jaar 694 melding gemaakt van de *ecclesiam que vocatur Medmedung sitam super fluvium Dorma*³⁶.

Tenslotte moeten we eens de Schelde opvaren en de kerken opsporen langs de linker-oever. De twee landelijke kerken in de zuid-oosthoek van het decanaat Gent nl. de O.-L.-Vrouwkerk van Zevegem en de Sint-Niklaaskerk van Zwijnaarde worden in 1140 voor het eerst vernoemd als bijkerken van de O.-L.-Vrouwkerk op de Blandijnberg³⁷. We denken dat hun bouw vóór 1100 mag gedateerd worden. Stroomafwaarts voorbij Gent werd de *villam Thesla dictam cum ecclesia* in 962 door de burggraaf van Gent aan de Sint-Pietersabdij geschonken³⁸. In 1111 vinden we een *altare de Bergina* dicht bij de Schelde op een bergje gelegen. Pastoor De Wilde schrijft dat het kerkje van Dessele naar de hoge en lange heuvel langs de Dendermondsesteenweg werd overgebracht³⁹.

Ten zuiden van Destelbergen in de kromme elleboog van de Schelde liggen de parochies Heusden, Laarne en Kalken, waarvan het patronaat aan de Franse Sint-Niklaasabdij van Lâon toebehoorde. In 1120 schonk Lambertus, bisschop van Noyon-Doornik, het altaar van *Lara*, waarvan een zekere kanunnik Rascelinus de *persona* was, aan deze Franse abdij⁴⁰. Ook in het naburige Wetteren, waarvan een deel van het grondgebied ten noorden van de Schelde in het bisdom Doornik was gelegen, bezat deze abdij bepaalde rechten⁴¹. Volgens een overeenkomst tussen de bisschoppen van Kamerijk en Doornik mocht de deken van Gent de parochiale synode houden in de kerk van Wetteren, die in het bisdom Kamerijk stond, voor de parochianen van Wetteren die op de linkeroever van de Schelde woonden en dus onder Doornikse jurisdictie vielen⁴².

We hebben de indruk dat er tussen Heusden, Laarne, Kalken en Wetteren een hechte band moet bestaan hebben. Misschien was Wetteren de moederparochie van de drie anderen. Voorlopig nemen we aan dat ca. 1100 slechts Laarne een parochiale kerk in dit gebied bezat⁴³. Kalken is echter een Sint-Denijsparochie zodat we misschien ook

hier tot vóór 1100 mogen teruggaan, terwijl een patrocinium als het H. Kruis bij Heusden eerder naar ca. 1200 zou verwijzen.

Op 8 december 1223 werd de parochie Heusden uitdrukkelijk vermeld bij de schenking van een tiende aan de abdij van Zwijveke door Mathilde van Dendermonde. In 1237 staat de Sint-Niklaasabdij "*totam decimam quam habuerunt in parrochiis de Calkina, de Wettre et decimam cum oblationibus ejusdem ecclesie*" af aan de abdij van Nonnenbosse⁴⁴.

Laten we nu alle vermoedelijke bestaande kerken ca. 1100 op een rijtje zitten :

- de Gentse parochiekerken : de H.-Kerstkerk, de Sint-Maartenskerk van Ekkergem, de Sint-Michielskerk, de O.-L.-Vrouwkerk, de Sint-Janskerk, de Sint-Jacobskerk en de Sint-Niklaaskerk
- de Sint-Denijskerk van Aalter
- de Sint-Jan-Baptistkerk van Afsnee
- de Sint-Amands- en Sint-Jobskerk van Astene
- de Sint-Maartenskerk van Baarle
- de Sint-Pieters- en Sint-Pauwelskerk van Bachte
- de O.-L.-Vrouwkerk van Deinze
- de Sint-Aldegondiskerk van Deurle
- de O.-L.-Vrouwkerk van Destelbergen
- de O.-L.-Vrouwkerk van Drogen
- de Sint-Kristoffelskerk van Evergem
- de Sint-Pieters- en Sint-Pauwelskerk van Hansbeke
- de Sint-Baafskerk van Kanegem
- de Sint-Machariuskerk van Laarne
- de Sint-Margareta- en Sint-Blasiuskerk van Landegem
- de Sint-Maartenskerk van Leerne
- de O.-L.-Vrouwkerk van Leerne
- de Sint-Maartenskerk van Lovendegem
- de O.-L.-Vrouwkerk van Mariakerke
- de Sint-Radegondiskerk van Merendree
- de Sint-Baafskerk van Mendonk
- de Sint-Mauritiuskerk van Nevele
- de Sint-Maartenskerk van Petegem
- de Sint-Laurentiuskerk van Poesele
- de Sint-Gangulfuskerk van Ronsele
- de O.-L.-Vrouwkerk van Ruiselede
- de Sint-Denijskerk van Sint-Denijs-Westrem
- de Sint-Maartenskerk van Sint-Martens-Latem
- de Sint-Baafskerk van Vinderhoute
- de Sint-Bartholomeeuskkerk van Vinkt
- de Sint-Ellooiskerk van Vosselaar
- de Sint-Amandskerk van Zeveren

- de O.-L.-Vrouwkerk van Zevergem
- de Sint-Maartenskerk van Zomergem
- de Sint-Niklaaskerk van Zwijnaarde

We komen dus in totaal aan 41 kerken en zelfs aan 42, indien we daar de Sint-Denijskerk van Kalken zouden meerekenen. Dit is ruim voldoende om daarmee een decanaat te vormen.

In 1400 telde het decanaat Gent 63 parochies nl. de 42 plus Bassevelde, Bellem, Desteldonk, Sint-Veerle-Gent, Heusden, Kaprijke, Knesselare, Lembeke, Lochristi, Lotenhulle, Meigem, Nazareth, Oosteklo, Oostwinkel, Poeke, Sleidinge, Ursel, Waarschoot, Wondelgem, Zaffelare en Zeveneken⁴⁵.

2. De parochies ontstaan in de 12de eeuw

De 12de eeuw was niet bijzonder rijk op het vlak van de parochiestichtingen in het decanaat Gent. In 1171 kreeg het O.-L.-Vrouwkapittel van Doornik vijf *altaria* ten geschenke van Walter I, bisschop van Doornik, nl. *unum de Somerghem, alterum Merendre, tercium de Knesselare, quartum de Ursele, quintum Gotthem*⁴⁶. Belangrijk in deze tekst voor de parochievorming is het verschijnen van de parochie Knesselare, toegewijd aan Sint-Willibrordus, en de parochie Ursel, toegewijd aan Sint-Medardus. Het feit dat de Doornikse bisschop beide parochies in eigen hand had, wijst erop dat de stichting van beide parochies eerder uitgegaan is van de bisschop dan van lekeheren.

Op de drempel van de 13de eeuw werd de parochie Wondelgem opgericht door de afsplitsing van de moederparochie Sint-Michiels van Gent. De kapel van Wondelgem werd op 12 maart 1200 tot parochiekerk verheven⁴⁷.

In 1206 waren de *altaria de Poka et Lo* in het bezit van het O.-L.-Vrouwkapittel van Doornik⁴⁸. Het is best mogelijk dat hun stichting uit de tweede helft van de 12de eeuw dateert. Het eerste kerkje van Poeke werd waarschijnlijk op initiatief van de heer van Poeke op zijn domein gebouwd⁴⁹. In de stichting van de Sint-Kruiskerk van Lotenhulle zien we eerder de hand van de bisschop zelf⁵⁰.

Op het einde van de 12de eeuw telde het decanaat Gent slechts 5 parochies meer dan op het einde van de 11de eeuw nl.⁴⁷.

Deze vijf nieuwe kerken waren dus :

- de Sint-Willibrorduskerk van Knesselare
- de Sint-Kruiskerk van Lotenhulle
- de Sint-Lambertuskerk van Poeke
- de Sint-Medarduskerk van Ursel
- de Sint-Katarinakerk van Wondelgem

3. Parochiestichtingen in de 13de eeuw

Het ontstaan van de Sint-Veerleparochie te Gent moet tussen 1190 en 1225 gedateerd worden. Op 30 juni 1216 wijdde Goswijn, bisschop van Doornik, een nieuwe Sint-Veerlekerk in, die voor het pas opgerichte kapittel gebouwd was⁵¹.

De 13de eeuw was heel wat vruchtbaarder op het vlak van de parochiestichtingen want niet minder dan 16 parochiale gemeenschappen zagen toen het levenslicht. In deze stichtingen speelde bisschop Walter van Marvis een eersterangsrol. Hij stimuleerde niet alleen de oprichtingen in de nieuw ontgonnen gebieden, maar zorgde ook voor een nauwkeurige afbakening van de bestaande parochies⁵².

In 1241 bepaalde bisschop Walter van Marvis dat de novale tienden in de parochies Eeklo, Lembeke en Kaprijke voor twee derde moesten gaan naar het O.-L.-Vrouwkapittel van Doornik en voor één derde naar de pastoor van de drie vermelde parochies. Daarvan lagen Lembeke en Kaprijke, alhoewel ze tot het Brugse Vrije behoorden, in het decanaat Gent, terwijl Eeklo onder het decanaat Brugge ressorteerde⁵³. In 1250 verschijnt ook de Sint-Kruisparochie van Oosteecklo in de bronnen⁵⁴.

Ook in de moederparochie Zomergem groeide de bevolking zodanig aan dat er twee nieuwe parochies moesten worden opgericht. In 1244 kondigde bisschop Walter van Marvis, in een oorkonde betreffende de tienden van Zomergem, de oprichting aan van een parochie *in loco qui dicitur Woustwinde* en een tweede *apud Warscot*⁵⁵. Anderzijds moet de O.-L.-Vrouwparochie van Bellem omstreeks 1250 tot stand zijn gekomen⁵⁶.

Door afsplitsing van de moederparochie Boekhoute is de O.-L.-Vrouwparochie van Bassevelde ontstaan. De oudste vermelding is slechts van 1264, toen Bassevelde en Oosteecklo, alhoewel ze beide in de Vier Ambachten gelegen waren, bij een betwisting aan de bisschop van Doornik toegewezen werden en niet aan de bisschop van Utrecht, alhoewel het decanaat van de Vier Ambachten tot dit bisdom behoorde⁵⁷.

De Sint-Jorisparochie van Sleidinge wordt het eerst vermeld in 1263⁵⁸. Waarschijnlijk mag de stichting van deze parochie naar de eerste helft van de 13de eeuw verschoven worden⁵⁹.

In de Oost-Oudburg ontstonden er een viertal parochies in dit ontginningsgebied. Te midden van het *silva Odevelde sive Mentocht* werd het dorp Zaffelare gesticht⁶⁰. Dit bos was een bezitting van de Gentse Sint-Pietersabdij, maar het lag op het grondgebied van de H.-Kerstparochie die onder het patronaat van de Sint-Baafsabdij viel. Toch kreeg de Sint-Pietersabdij in 1221 de toelating om een kerk te bouwen. Zij werd toegewijd aan O.-L.-Vrouw en Sint-Pieter⁶¹.

Van de moederkerk van het H.-Kerst werden nog drie kerken afgesplitst. De O.-L.-Vrouwkerk van Desteldonk wordt in 1231 voor het eerst als zelfstandige parochie-

kerk vermeld⁶². Daarna volgt in 1280 de Sint-Niklaaskerk van Lochristi⁶³, waar al in 1156 een kapel was opgericht⁶⁴. Tenslotte moet de oprichting van de Sint-Elooisparochie van Zeveneken in de periode van 1281-1287 gedateerd worden⁶⁵.

Boven schreven al dat de Sint-Kruisparochie van Heusden in 1223 als zelfstandige parochie vermeld wordt.

In het zuiden van het decanaat Gent duiken nog twee nieuwe parochies op. In 1218 wordt de Sint-Niklaasparochie van Meigem voor het eerst vermeld. Wellicht is deze parochie gegroeid uit de moederparochie Deinze⁶⁶. In het Scheldeveld stichtte vermoedelijk de bisschop van Doornik de O.-L.-Vrouwkerk van Nazareth, want hij was de patronus van deze kerk. In 1259 wordt een zekere Godefridus als pastoor van Nazareth vermeld⁶⁷.

De zestien nieuwe kerken van de 13de eeuw waren dus:

- de O.-L.-Vrouwkerk van Bassevelde
- de O.-L.-Vrouwkerk van Bellem
- de O.-L.-Vrouwkerk van Desteldonk
- de Sint-Veerlekerk van Gent
- de Sint-Kruiskerk van Heusden
- de O.-L.-Vrouwkerk van Kaprijke
- de Sint-Gilliskerk van Lembeke
- de Sint-Niklaaskerk van Lochristi
- de Sint-Niklaaskerk van Meigem
- de O.-L.-Vrouwkerk van Nazareth
- de Sint-Kruiskerk van Oosteeklo
- de Sint-Janskerk van Oostwinkel
- de Sint-Joriskerk van Sleidinge
- de Sint-Geleinskerk van Waarschoot
- de O.-L.-Vrouw en Sint-Pieterskerk van Zaffelare
- de Sint-Elooiskerk van Zeveneken.

Daarmee bereiken we het aantal van de drieënzestig parochies die niet meer zal veranderen onder het oude bisdom Doornik.

4. De oudst bekende Gentse deken

Het is niet bekend wanneer het Gentse decanaat opgericht werd, maar dit moet zeker vóór 1100 gebeurd zijn. Op 28 maart 1047 oorkondt Boudewijn, bisschop van Noyon-Doornik, dat Wichardus, abt van de Sint-Pietersabdij, de altaren van Hollain en het daarvan afhankelijke kerkje te Russiegnies heeft terug gekocht. In de getuigenlijst van deze oorkonde staan acht namen van landelijke dekens⁶⁸. Tijdens een synode te Doornik bekrachtigde Radboud, bisschop van Noyon-Doornik, op 22 janu-

ari 1085 de afstand van de Kortemark en Handzame aan de abdij van Ename. In de getuigenlijst staan nu slechts zes dekens, waaronder zekere *Frethericus*⁶⁹.

In twee oorkonden van 1090 staan twee lange lijsten van dekens : in de eerste vinden we tien namen en in de tweede negen. Telkens verschijnt *Fredericus decanus* in beide lijsten⁷⁰. Op 14 september 1096 bevrijdt bisschop Radboud het altaar van Aardenburg en de van haar afhankelijke kapellen op het eiland Wulpen van alle lasten. Opnieuw komt *Fredericus* naast twee andere dekens *Dodimus et Ingrannus* voor in de getuigenlijst⁷¹.

In 1106 tenslotte, schenkt Baldricus, bisschop van Noyon-Doomik, de kerken van Koekelare en Ruiselede aan de Sint-Bertijsabdij van Sint-Omaars. Als getuigen treden volgens personen op : aartsdiaken Lambrecht⁷², deken Goter⁷³, proost Goter⁷⁴ en cantor Boudewijn, alle drie leden van het O.-L.-Vrouwkapittel van Doornik. deken Hendrik, priester Hellin en priester Jan⁷⁵. Daar Koekelare in het decanaat Oudenburg en Ruiselede in het dekenaat Gent lag, menen we aan dat Hendrik deken van Oudenburg en Frederik deken van Gent was terwijl we in priester Hellin de pastoor van Koekelare en in priester Jan de pastoor van Ruiselede zien.

In de oorkonde van 1096 betreffende Aardenburg is Dodimus vermoedelijk deken van Brugge als eerstgenoemde, Ingrannus zou de deken van Oudenburg kunnen zijn en Fredericus uiteraard dan de deken van Gent. Daar de decanaten Oudenburg en Gent de dichtste burens van Brugge zijn, stellen wij dat Dodimus, Ingrannus en Fredericus respectievelijk deken van Oudenburg, Brugge en Gent zouden zijn.

We kunnen besluiten dat Frederik minstens twintig jaar (1085-1106) de Gentse deken was en wellicht zit er in de lijst van 1047 ook een Gentse deken verscholen. Het lijkt mij niet onmogelijk dat het decanaat van Gent al vóór 1050 ontstaan zou zijn.

NOTEN

- 1 L. STOCKMAN, *De oprichting van de dekenij Aardenburg (ca. 1295) en het rijke Roomse leven in en om de Mariakerk van Aardenburg (966-1625)*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 42 (1991), p. 5-11.
- 2 L. STOCKMAN, *De Sint-Baafskerk van Aardenburg vóór de reformatie*, in Geleefde Tijd (liber amicorum G.A.C. Van Vooren), Aardenburg, 1995, p. 11-12.
- 3 A. VERHULST, *Ontstaan en vroegste geschiedenis van Gent: stand van het onderzoek*, in Tiende tweejaarlijks colloquium van het Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis - Honderd jaar Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent (Academische zitting, Gent, 6 november 1993), ed. Marc Boone, nr. 30 van de Nieuwe Voorlichtingsreeks van dit Verbond, Gent, 1994, p. 18.
- 4 N.N. HUYGHEBAERT, *Une translation de reliques à Gand en 955. Le Sermo de Adventu Sanctorum Wandregisili, Ansberti et Vulframi in Blandinium*, Brussel, 1978, p. 57.
- 5 P. TRIO, *Volksreligie als spiegel van de stedelijke samenleving. De broedersschappen te Gent in de late middeleeuwen (12de - 16de eeuw)*, KUL, Departement Geschiedenis, 1989, Doctoraatsproefschrift, Band II, p. 46.
- 6 P. TRIO, a.w., p. 211-212. Het was niet ongebruikelijk dat er binnen een monasteriumcomplex verschillende kerken stonden. Te Ronse rezen een Sint-Maartenskerk, een Sint-Pieterskerk en een Sint-Hermescollegiale op. Zie A. CAMBIER, *Rothnacum Sacrum*, Ronse, 1989, p. 19. Te Drongen telde

- het Altum Monasterium een O.-L.-Vrouwkerk, een Sint-Pieterskerk en een Sint-Janskerk. Zie N.N. HUYGHEBAERT, *Over koning Basin en zijn legenden te Drongen*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 31 (1980), p. 121-123.
- 7 A. VERHULST, a.w., p. 25 ; A. VERHULST, *De heilige Bavo en de oorsprong van Gent*, in Mededelingen van de Kon. Acad. voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, jaargang 47, 1985, nr. 1, p. 82-83.
 - 8 A. VERHULST, *De Sint-Baafsabdij te Gent en haar grondbezit (VIIe-XIVe eeuw)*, Verh. Kon. VI. Acad. van België, nr. 30, Brussel, 1958, p. 73.
 - 9 N.N. HUYGHEBAERT, *Notes sur l'origine de la pluralité des curés dans l'ancien comté de Flandre*, in : Revue d'Histoire ecclésiastique, Volume LXIV, 1969, nr. 2, p. 412-413 en D. LAMBRECHT, *De parochiale synode in het oude bisdom Doornik, gesitueerd in de Europese ontwikkeling, 11de - 1559*, Verhand. van de Kon. Acad. voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, jaargang 46, 1984, nr. 113, p. 38-39.
 - 10 R. MOELAERT, *Sint-Gerolf in de geschiedenis en de legende*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 28 (1977), p. 124 en N.N. HUYGHEBAERT, *Un texte prémontré méconnu l'Adventus (secundus) S. Gerolfi in Tronchinum (XIIe siècle)*, in : Analecta Praemonstratensia, Tomus LVI, 1980, fasciculus 1-2, p. 5.
 - 11 L. REYNTJENS, *Het parochiedomein der Gentse Sint-Pietersabij tot de XIVe eeuw*, in Cultureel jaarboek voor de provincie Oost-Vlaanderen, 1949, Tweede band, p. 59.
 - 12 L. REYNTJENS, a.w., p. 58.
 - 13 H. VAN WERVEKE, *Voordracht over de geschiedenis van Sint-Denijs-Westrem*, in Heemkring Scheldevelde, jb. VI (1976), p. 51-66.
 - 14 L. REYNTJENS, a.w., p. 68-69.
 - 15 J. VAN DEN ABEELE, *De kerk van Sint-Martens-Latem*, in Sint-Martens-Latem 824-1974. Schetsen uit 1150 jaar geschiedenis, Sint-Martens-Latem, p. 171.
 - 16 L. REYNTJENS, a.w., p. 70.
 - 17 N. KERCKHAERT, *Kroniek van Bachte-Maria-Leerne*, Bachte-Maria-Leerne, 1973, p. 6-7.
 - 18 N. KERCKHAERT, a.w., p. 10-11.
 - 19 A. CASSIMAN, *Geschiedenis der O. L. V. Parochie te Deinze*, in Bijdragen tot de geschiedenis van de stad Deinze, jb. 4 (1937), p. 12-14.
 - 20 G. DE CLERCQ, *Het ontstaan van het Sint-Salvatorkapittel te Harelbeke*, in De Leiegouw, jg. XX (1978), p. 169.
 - 21 J. VAN DEN ABEELE, a.w., p. 171.
 - 22 F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten van Oost-Vlaanderen, zesde deel, Nevele*, Gent, 1867, p. 69.
 - 23 G. DE CLERCQ, a.w., p. 169.
 - 24 J. PYCKE, *Le Chapitre Cathedral Notre Dame de Tournai de la fin du XIe à la fin du XIIIe siècle*, Louvain-la-Neuve, 1986, p. 180.
 - 25 J. VAN DEN ABEELE, a.w., p. 171.
 - 26 Fr. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten van Oost-Vlaanderen, zesde deel, Landegem*, Gent, 1967, p. 12.
 - 27 G. DE CLERCQ, a.w., p. 169.
 - 28 L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, p. 107.
 - 29 L. STOCKMAN, *Kerkelijk en parochiaal leven in het Meetjesland vóór 1600*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 33 (1982), p. 10.
 - 30 L. STOCKMAN, *Kerkelijk en ...*, p. 11.
 - 31 L. STOCKMAN, *Kerkelijke gebruiken te Lovendegem in de zestiende eeuw*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 44 (1993), p. 82.
 - 32 A. VERHULST, *Sint-Baafsabdij ...*, p. 74.
 - 33 J. VAN DEN ABEELE, a.w., p. 171.
 - 34 Rijksarchief Gent, *Kerkarchief Sint-Martens-Ekkerghem*, nr. 21. De vier pastoors zijn : *Jacobus Militis, licentiatius in medecina, Petrus de Rake, in artibus magistri, Johannes de Vinderhoute et Johannes, presbiteri rectores et curati parochialium ecclesiarum Sancti Michaelis et de Eckerghem*.
 - 35 A. VERHULST, *De Sint-Baafsabdij ...*, p. 73.
 - 36 M. GYSSELING, *Uit de vroege geschiedenis van Gent en de Oud-Oostburg*, in De Oost-Oudburg, jb. XXIII (1986), p. 29.
 - 37 G. REYNTJENS, a.w., p. 80.
 - 38 G. REYNTJENS, a.w., p. 63.
 - 39 J. DE WILDE, *Van den vos Reynaerde ontsluit*, Bijdragen bij het Culturele Jaarboek Oost-Vlaanderen, Nieuwe Reeks, nr. 30, Gent, 1989, p. 52-54.

- 40 Parijs Bibliothèque Nationale, *Picardie*, nr. 296/61, oorkonde van 1120. Volgens een mededeling van E. Balthau uit Laarne, waarvoor hartelijk dank. Zie ook M. GYSSELING, *Speurtocht in het vroege verleden van Gent en omgeving*, in *De Oost-Oudburg*, jb. XVII (1980), p. 14-15.
- 41 In 1131-1135 bevestigde Simoen, bisschop van Noyon-Doomik de rechten van de abdij van Saint-Nicolas-aux-Bois *ad ecclesiam de Wetra*, Lâon, Archives Départementales Aisne, H 432. Eveneens medegedeeld door E. Balthau uit Laarne. Zie ook M. GYSSELING, *Speurtocht ...*, p. 14-15.
- 42 D. LAMBRECHT, *De parochiale synode ...*, p. 32.
- 43 Drs. M. Carnier, die op verzoek van prof. E. Van Mingroot voor mij de literatuur in verband met deze parochies nazag, kwam tot het besluit dat zowel L. CARPENTIE, *Histoire du Cambray et du Cambrésis*, tome III, p. 51 als Fr. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de gemeenten van Oost-Vlaanderen*, Vierde reeks, Arrondissement Dendermonde, *Heusden*, Gent, 1889, p. 55, zich vergissen met hun bewering dat de bisschop van Kamerijk in 1120 het patronaat van Heusden afstond aan de Sint-Niklaasabdij van Lâon. Er is klaarblijkelijk een verwarring ontstaan met de schenkingsoorkonde van 1120 betreffende het altaar van Laarne.
- 44 Rijksarchief Gent, *Abdij van Zwijveke*, oorkonde van 8 december 1223 ; Idem. *Abdij Nonnenbosse*, oorkonde van mei 1237. Naar een mededeling van E. Balthau.
- 45 M. VLEESCHOUWERS - VAN MELKEBEEK, *De parochies van het bisdom Doornik. 1400-1559*, in *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis*, jg. 130 (1993), p. 215-216.
- 46 L. STOCKMAN, *Kerkelijk en ...*, p. 12.
- 47 L. STOCKMAN, *Kerkelijk en ...*, p. 13.
- 48 L. STOCKMAN, *Kerkelijk en ...*, p. 17.
- 49 I. HOSTE en L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Poeke*, Aalter, 1985, p. 107-108.
- 50 L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Lotenhulle*, in handschrift.
- 51 G. DE CLERCQ, *Nieuwe inzichten over de oorsprong van het Sint-Veerlekapittel in Gent*, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent. Nieuwe Reeks. Deel XLIII* (1989), p. 97-99.
- 52 A. VERHOUSTRAETE, *De rondreis van Walter van Marvis, bisschop van Doornik, in 1242*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb. 12 (1961) p. 228-236.
- 53 L. STOCKMAN, *Kerkelijk en ...*, p. 67.
- 54 L. STOCKMAN, *Kerkelijk en ...*, p. 15.
- 55 L. STOCKMAN, *Kerkelijk en ...*, p. 15. H. NOTTEBOOM, *750 jaar parochie Oostwinkel*, Oostwinkel, 1994, p. 9-10 en A. DE VOS, *Geschiedenis van Waarschoot*, Waarschoot, 1990, p. 135-136.
- 56 F. BASTIAEN, D. DE REUCK, I. HOSTE en L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Bellem*, Aalter, 1994, p. 75-77.
- 57 H. NOTTEBOOM en L. STOCKMAN, *Bassevelde, tussen polder- en zandstreek*, Maldegem, 1993, p. 3-4.
- 58 A. VERHULST, *De Sint-Baafsabdij ...*, p. 240.
- 59 L. STOCKMAN, *Kerkelijk en ...*, p. 16.
- 60 A. VERHULST, *De Sint-Baafsabdij ...*, p. 199.
- 61 A. VERVAET, *De parochie van Zaffelare van haar stichting tot nu*, in *Oost-Oudburg*, jb. VIII (1970), p. 43.
- 62 M. GYSSELING, *Uit de vroege geschiedenis van Gent en de Oost-Oudburg*, in *De Oost-Oudburg*, jb. XXIII (1986), p. 59.
- 63 M. GYSSELING, *Uit de vroege ...*, p. 59.
- 64 A. VERHULST, *De Sint-Baafsabdij ...*, p. 202.
- 65 M. GYSSELING, *Uit de vroege ...*, p. 59 en A. VERHULST, *De Sint-Baafsabdij ...*, p. 212.
- 66 Fr. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Meigem*, p. 15.
- 67 RAG, *Fonds Sint-Pietersabdij*, oorkonde nr. 698.
- 68 M. GYSSELING en A.C.F. KOCH, *Diplomata Belgica ante annum millesimum centesum scripta*, I Teksten, Wetteren, 1950, p. 200.
- 69 M. GYSSELING en A.C.F. KOCH, *a.w.*, p. 252-253.
- 70 H. PLATELLE, *Le doyenné de Lille aux XIe et XIIe siècles*, in *Histoire de Lille I*, Rijsel, 1970, p. 312.
- 71 M. GYSSELING en A.C.F. KOCH, *a.w.*, p. 252-253.
- 72 J. PYCKE, *Répertoire biographique des chanoines de Notre-Dame de Tournai, 1080-1300*, Louvain-la-Neuve, 1988, p. 35-36.
- 73 J. PYCKE, *Répertoire ...*, p. 5-6.
- 74 J. PYCKE, *Répertoire ...*, p. 99-100.
- 75 R. NUYTTEN, *Ruiselede - 1106*, in *Oud Ruiselede*, jb. 1984, p. 4-8.

DE WEERSLAG VAN DE HOLLANDSE INKWARTIERING TE EEKLO IN 1677

Erik DE SMET

INLEIDING

Indien ons de vraag werd gesteld om de 17de eeuw in één woord samen te vatten, dan zouden we ongetwijfeld oorlogen als sleutelwoord kiezen. Wanneer we ons evenwel beperken tot een kleinere entiteit, in ons geval Eeklo, zouden we opteren voor contributie, brandbrieven, plundering, brandstichting, opeising, en kantonnement. Kortom, alles wat synoniem is voor armoede en miserie.

“De grote bepaalt, de kleine betaalt” filosofeert Roger Buyck in *750 jaar Eeklo*¹. Met deze zinsnede zette hij de trend van ons onderzoek. Niet zozeer het oorlogsgebeuren wilden we hier extra in de verf zetten, maar het wel en wee dat erachter schuilging.

Als testcase opteerden we voor de militaire overlast van de Hollandse troepen in 1677 te Eeklo: een kantonnement of liever vier opeenvolgende kantonnementen die te situeren zijn binnen de Hollandse oorlog (1672-1678).

Voor het achterhalen van de kosten van kantonnementen beschikken we op het stadsarchief te Eeklo over twee basisbronnen: de stadsrekeningen en de *“Quohieren vande logimenten”*.

Binnen deze bronnen richtten we onze aandacht in het bijzonder naar de kosten van het logement, steekpenningen aan militaire bevelhebbers, opeisingen en schade toegebracht door de troepen of de onduidelijke groepen die meestal in hun zog meetrokken.

Een eerste hindernis vormde het bepalen van het aantal ingekwartierde soldaten. Een indicatie over het exact aantal manschappen kregen we niet. Aan de hand van de *Quohieren* en met de hulp van de computer was het ons mogelijk een behoorlijk benaderende reconstructie van de troepenaanwezigheid te maken.

Daaruit bleek dat tussen 26 maart en 14 mei 1677 de Hollanders Eeklo viermaal als inkwartieringplaats kozen. Gedurende deze vijfenveertig dagen verbleven hier minimaal 7.828 militairen en gevolg. Daarin waren wel begrepen 387 vrouwen, 62 kinderen en 343 knechten. De totale kosten bedroegen 11.670 p. 6 s.7gr. In de context van het totaalgebeuren was deze belasting slechts een peulschil. De financiële eisen

van de Fransen voor deze periode bedroegen maar eventjes het twaalfvoud. In een latere bijdrage komen we daar nog uitvoerig op terug.

De gemiddelde inkwartiering per gezin schommelde tussen de 4 en de 10 personen. Het mag ons dan ook niet verwonderen dat de komst van die legerbenden, hetzij bevriend of vijandig, door de bevolking met lede ogen werd aangezien en het stadsbestuur dan ook alles in het werk stelde om hen buiten de stad te houden.

1. De politieke situatie in de Zuidelijke Nederlanden

1677 is te situeren in de periode waarin onze gewesten onder Spaans gezag ressorteerden en zeker vanaf het midden van de eeuw dienst deden als het slagveld van Europa.

Door de *Vrede van Munster*, 15 mei 1648, was de onafhankelijkheid van de *Republiek der Verenigde Nederlanden* door Spanje erkend, wat voor onze gewesten resulteerde in een grillige grens tussen Noord en Zuid.

Nog voor het vredesverdrag werd bekrachtigd, herbegon de oorlog tussen Frankrijk en Spanje.

Van bij de eerste veldtochten van de Fransen had in het bijzonder de bevolking veel te lijden van de vooruitgeschoven legers. Meer dan vijftig jaar zou het leven van de gewone man gedomineerd worden door de strategie van Lodewijk XIV.

Met het overlijden van de Spaanse koning Filips IV in 1665 brak voor onze streek een moeilijke tijd aan. Hoewel Maria-Theresia, dochter van Filips en gemalin van Lodewijk XIV, bij haar huwelijk elke aanspraak op Spaans grondgebied bij contract had verzaakt, probeerde Lodewijk toch een gedeelte van de Spaanse Nederlanden te annexeren. Daarvoor hadden zijn raadsheren een oude rechtspleging, namelijk het "*devolutierecht*" opgediept, dat nog steeds in enkele delen van de Nederlanden in gebruik was en volgens hetwelk de kinderen uit het eerste huwelijk de enige erfgenamen van de goederen van hun ouders waren.

Toen Spanje deze interpretatie verwierp, verklaarden de Fransen op 24 mei 1667 de oorlog.

Enkele maanden later verschenen zij reeds aan onze achterdeur. Het werd een harde tijd voor Eeklo en de regio. Niet zozeer door het strijdtoneel, daarvan bleven we gespaard, maar wel door de vele kampementen en de nefaste gevolgen daarvan.

Eeklo, dat als plattelandstad over meer financiële middelen beschikte dan de omliggende dorpen, kon vaak een beroep doen op de voorspraak van vooraanstaanden om bij de legerleiding te lobbyen voor het afleiden van al te grote legerbenden.

Wie dacht dat het einde van de *Devolutieoorlog* op 2 mei 1668 het begin inluidde van een periode van rust en herstel van handel en nijverheid, kwam bedrogen uit. De *Vrede van Aken* hield slechts kortstondig stand!

Mede door de inmenging van de Verenigde Provinciën in het conflict tussen Spanje en Frankrijk werden deze laatste tot overgave gedwongen. Lodewijk XIV had het blijkbaar bijzonder lastig met deze tussenkomst en zon op wraak.

Door middel van politieke intriges, waarbij zowat de helft van de Europese staten betrokken werd, wist hij de Hollanders te isoleren.

Op 7 april 1672 achtte hij de tijd rijp om de grootste hinderpaal voor expansiedrift te liquideren en verklaarde hij de oorlog aan de Verenigde Provinciën. Dit geschil, dat aansloopte van 1672 tot 1678, zou de geschiedenis ingaan als de *Hollandse oorlog*.

Kon Vlaanderen zich aanvankelijk neutraal opstellen, in 1673 werd het ook bij het oorlogsgebeuren betrokken. Hoewel de oorlog tussen Spanje en Frankrijk slechts op 16 oktober 1673 verklaard werd, waren reeds op 27 april van dit jaar de eerste Franse ruiters aan de Brugse vaart gesignaleerd.

Zoals reeds zo vaak was gebeurd, vormden ook ditmaal onze gewesten de plaats waar het oorlogsschaakspel werd gespeeld.

Tijdens de daaropvolgende jaren zou Eeklo het zwaar te verduren krijgen. Door zijn geografische ligging viel de stad zowel onder de Franse als de Hollandse contributie. Hoe langer de oorlog duurde, hoe sneller de vorderingen elkaar opvolgden. Weigering van betaling, hetzij ingevolge verzet van de Eeklose notabelen of door financiële onmacht, had represailles tot gevolg.

De Fransen waren berucht om hun brandbrieven en loodzware opeisingen. Van 1673 tot 1678 regende het hier brandbrieven. Gedurende deze vijf jaren betaalde de stad circa 330.000 pond aan deze vorm van afpersing. De financiële en materiële verplichtingen waren legio en noodzaakten de stad tot leningen, bijwijlen belast met een menonwaardige rente.

Voor een goed begrip dient vermeld dat naast de Franse agressor ook de “*verbonden legers*” zich allerminst onbetuigd lieten om een deel van de financiële koek op te eisen. Hoewel ook zij niet steeds vrijuit gingen bij baldadigheden, mocht Eeklo op dit gebied echter niet klagen.

In de Eeklose bronnen hebben we geen bewijzen van Hollandse excessen alhier teruggevonden. Waarschoot, overstelpt met troepen van de prins van Oranje, bleef eveneens gespaard van terreurdaden².

Minder goed verging het Lovendegem en Bellem, waar diezelfde “*geallieerde Hollandse troepen*” in 1677 lelijk huis hielden³. In Bellem ontstond zelfs een rel met de plaatselijke bevolking. Op zondag 28 maart kwamen tijdens de hoogmis een 55-tal Hollandse soldaten de eredienst verstoren, ze eisten van de kerkgangers een “*refrechissement*”. Na de verfrissing wilden de soldaten geld en een schepen als gids voor hun tochten door de streek. Toen men aan die laatste eis geen gevolg wou geven, werden de onwillige Bellemnaren afgeranseld. De ingezetenen grepen naar de alarmklok, waarop de woedende Hollanders zich tegen de bevolking keerden. Ze sloegen en stampten wie hen voor de voeten liep en voerden twee schepenen gevankelijk mee naar Eeklo. Op 1 april werden ze door tussenkomst van het college van de Oudburg dan toch vrijgelaten⁴.

Dat ze zich niet alleen bij ons aan wansmakelijkheden te buiten gingen, blijkt uit een zielig vergrijp te Sint-Martens-Lennik. Daar schrokken de Hollanders er niet voor

terug om vijf altaren te ontheiligen, terwijl er in Oudenaken drie voor de bijl gingen⁵. Het hele jaar 1677 door bleef de situatie nog uitgesproken troebel. Een ogenblik zag het er zelfs naar uit dat Lodewijk XIV het pleit in zijn voordeel zou weten te beslechten. In 1678 liep hij bijna heel Vlaanderen onder de voet. Een geslaagd tegenoffensief van de prins van Oranje zorgde voor een kentering, die op 10 augustus uitmondde in een vredespact tussen de Verenigde Provinciën en Frankrijk. Op 17 september 1678 werd ook de vrede tussen Spanje en Frankrijk bezegeld.

Hoewel het laatste kwart van de 17de eeuw buiten het bestek van deze bijdrage valt, willen we er toch op wijzen dat het leed hierbij niet geleden was. De heerszucht van Lodewijk XIV was eenvoudigweg niet te bevredigen.

De *Herenigingsoorlog* (1683-1684) en de *Negenjarige oorlog* (1689-1697) zouden de eeuw afsluiten en ervoor zorgen dat deze tot de rampzaligste bladzijden uit onze geschiedenis behoort.

Het aantal dorpen dat tijdens de tweede helft van de 17de eeuw werd platgebrand, is wellicht groter dan in welke andere oorlogstijd ook.

2. De Hollanders te Eeklo

a. Het kampement van 26 maart tot 3 april

Op 16 maart 1677 deden te Eeklo geruchten de ronde dat de troepen van de prins van Oranje te Assenede aan het ontschepen waren. Onmiddellijk werd de voltallige schepenbank samengeroepen en besliste de wet de schepenen Lieven van Heyle, Pauwels de Langhe en greffier Gillis de Smet naar het havendorp te zenden om de ontscheping op de voet te volgen, maar vooral om de reisroute van de legers te achterhalen⁶.

De volgende dag bracht het drietal verslag uit en het was duidelijk dat ze danig onder de indruk waren van de geziene troepenontplooiing. Zo hadden ze *“sien landen veele hollandsche soldaten, ende datter wel 40.000 moeten comen ende dat het lant vol sal comen ende elcke prochie beleyt sal worden”*⁷.

De Hollandse bevelhebbers hadden aan de Eeklose delegatie te kennen gegeven dat ze op de 18de om 7 uur 's morgens een afvaardiging van de stad wilden ontmoeten. Burgemeester Adriaen van Waesberghe en schepenen Lieven van Heyle vertrokken nog diezelfde nacht naar het noorden om te vernemen *“of Eeckloo beleyt sal worden”*. Daar liet men duidelijk horen dat Eeklo gevrijwaard zou blijven van inkwartiering. Wat de belofte van een soldaat waard was, zou Eeklo weldra aan den lijve ondervinden!

De euforie bij de Eeklose wet was dermate groot, dat ze de burgemeester *“pede stamdelyck”* naar Assenede terugstuurden met *“een paer aenschoens (handschoenen) tot het vuytroopen van eenich logement”*.

Op 23 maart was de stad nog steeds vrij van Hollandse troepen⁸. Toch voelde de magistraat nattigheid. Schepen Joos van Hevele kreeg de opdracht terstond naar Maldegem af te reizen om daar de troepenbewegingen te volgen en tevens te vermenen hoe de Maldegemnaars het Hollands verblijf van 22 maart hadden verwerkt. Op 25 maart kreeg Eeklo het bericht dat 's anderendaags de regimenten van de prins van Oranje onder leiding van de graven Van Waldeck en Van Solms (ook Solins, Solens) hier kamp zouden houden.

Van 26 maart tot 3 april was de Eeklose magistraat hele dagen in de weer om huizen te "*billeteren*" en "*erbilletteren*". Het was immers niet zo dat elk gezin gedurende de volle duur van de inkwartiering met militairen opgescheept zat. In principe werden de lasten gedragen naar vermogen. Dat dit, volgens de getroffenen althans, niet altijd even consequent werd uitgevoerd, getuigen de klachten dienaangaande.

Laten we stellen dat de waarheid wel weer zowat in het midden zal te zoeken zijn. Zelf checkten we enkele rijke ingezetenen op hun aandeel in de inkwartiering. Of ze al dan niet sjoemelden met de ingebrachte kosten kunnen we niet achterhalen. Wel bleek dat ze de hogere officieren met hun "*train*" onderdak verleenden en dat de hun gestelde eisen soms zeer ver gingen.

Baljuw Philips vande Kerchove logeerde de graaf van Solms "*met gheheel sijn switte*" en presenteerde hiervoor een kostennota van 12 p. 8 s.⁹

Pieter de Smet huisvestte vijf dagen "*sijne exellentie den graeff van waldack (Waldeck) met sijnen train*"¹⁰. Zijn uitgaven bedroegen bijna 11 pond gr.

Meester Cornelis Willems kreeg gedurende vier dagen "*mijnheer Ycker*" met diens gevolg over de vloer; terwijl de weduwe van Adriaen Clé negen dagen lang ter beschikking stond van een majoor, een secretaris, kapitein Daerm met zijn vrouw, zes knechten en acht paarden.

De zwaarste rekening voor Eeklo-binnen kwam van herbergier Adriaen van Heirsdale, de waard uit de *Gouden Leeuw*, die een "*specificatie*" van maar liefst 81 p. 13 s. 7 gr. presenteerde. Zo onderhield hij 5 dagen "*den train vanden graeff Waldach*", bestaande uit "*edellieden, paeyquen (pages), trompetters, stalknechten en 24 peerden*". Als tussendoortje kreeg hij een kapitein met diens manschappen (circa 30 man) voor een wijntje over de vloer en liet graaf Solms voor eigen gebruik geestelijk vocht ter waarde van circa 18 p. naar zijn verblijf brengen.

Zo nu en dan vergrepen de mindere goden zich ook eens aan de drank, zo onder meer een luitenant met 8 soldaten, die zich te goed deden aan een "*tonneken wijn*".

Daartegenover stond dat de bewoners van de buitenwijken, meestal landbouwers, niet het kruim van de troepen, maar wel de kwantiteit te verwerken kregen.

Jan Lambrecht, een landbouwer uit de Boterhoek voorzag een kapitein, een luitenant, 35 soldaten en 6 paarden van huisvesting en voeding. Daaraan spendeerde hij 17 p. 9 s. 6 gr.

Hadden de herbergiers in de binnenstad af te rekenen met hoog oplopende niet-betaalde rekeningen, dan verging het hun collega's van de buitenwijken niet beter. Pieter Ycket, tavernier in de Vrombautstraat, kreeg het "*leeghervolck van sijne hoocheyt vande prince van orangie*" over de vloer en bleef met een niet-betaalde rekening van bijna 26 pond gr. zitten.

Het totaalbeeld van het kohier accentueert de tanende handel en nijverheid binnen het stadscentrum overduidelijk.

Van de circa 2532 manschappen die onderdak en voedsel kregen, verbleven slechts 20% in het centrum, de overige 80% lagen verspreid over de buitenwijken. Eigen aan de grotere bevolkingsdichtheid in de binnenstad was het kleiner aantal geplaatste militairen per gezin. Eeklo-buiten kon immers ook gebruik maken van schuren die tot verblijfslogies werden omgetoverd. De lasten die op het individuele gezinsbudget drukten waren voor de buitenmensen dan ook veel groter dan voor de handelaars en ambachtslui. Een verschil dat in de loop van de veelvuldige inkwartieringen vaak tot menigingsverschillen leidde.

In het centrum wisselden de militairen meermaals van woning. Dit is trouwens de reden waarom de 51.94% van de *gebilleteerden* die te Eeklo-binnen woonden, toch maar één vijfde van de vreemde gasten huisvestten.

Het scharnierpunt van de opsplitsing lag zoals de onderstaande grafiek laat zien tussen de vier en de vijf dagen.

Ook blijkt duidelijk dat de gezinnen die over de volle duur van de inkwartiering belast waren in hoofdzaak in de buitenwijken woonden.

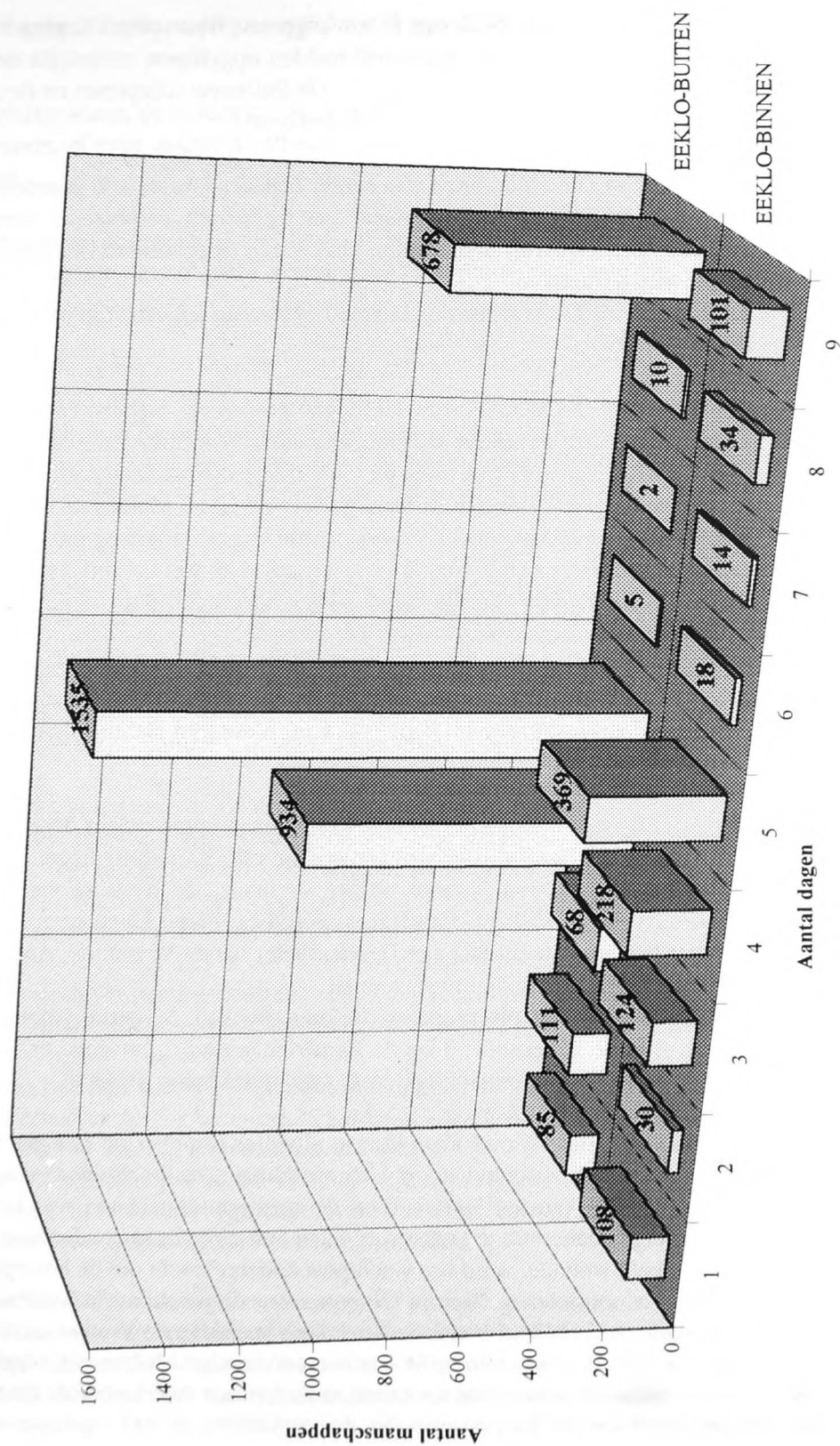
Van de 2282 p. 9 s. 3 gr. gemaakte kosten werd 67,12% gedragen door overwegend landbouwgezinnen. Naast het groter aantal manschappen hadden ze ook nog af te rekenen met het groot aantal paarden, die eveneens gestald en gevoed moesten worden.

Aan de hand van de individuele posten in het kohier was het ons mogelijk een benaderende reconstructie van de hier verblijvende troepenmacht te maken.

De regimenten van de prins van Oranje die hier ingekwartierd lagen, bestonden uit circa 2.532 personen.

Naast de beide graven met hun gevolg noteerden we nog een "*quartiermeester-generael, een waeghenmeester-generael, een hoofdmestre, een officier ofte directeur van ammonitie, 3 ingenieurs, een dominus, chirurgijn, een kapitein-luitenant, 22 luitnants, 17 kapiteins, 13 adjudanten, 47 serganten, 1 korporael, 1 kwartiermeester vande garde en een kwartiermeester*". Onder de soldaten bevonden zich nog *19 vandericks, 12 pipers (doedelzakspelers), 1 tamboer, een barbier en een fourier*. Tot de niet-militairen die de troepen volgden behoorden maar liefst 123 vrouwen, 12 kinderen en 44 knechten.

BELASTINGSGRAAD VAN DE EEKLOSE GEZINNEN

Merkwaardig was de aanwezigheid van 13 gevangenen. Waarschijnlijk ging het om militairen uit eigen rangen die een tuchtstraf hadden opgelopen, mogelijks de twee Bellemse schepenen en enkele "*Egyptenaers*". De Bellemse schepenen en de zigeuners zouden hier in een kelder opgesloten zijn geweest¹¹.

De eigen mobiliteit van de regimenten was eerder beperkt: slechts 196 paarden en 10 muilezels vergezelden de troepen. Wanneer het leger zich verplaatste, werd een wagendienst ingesteld, waarbij ingezetenen zich zagen opgevorderd om manschappen en bagage weg te brengen.

Tijdens het 9-daags verblijf werden ook enkele Eeklonars opgeëist om met paard en kar diensten te verlenen.

Jan de Baerdemaecker en Jacques Hauwenrogghe gingen elk met een tweespan een kapitein ophalen. Adriaen Pynckele en Vincent vander Woestijne brachten hooi van Beke naar Eeklo. Adriaen was trouwens de man die de meeste transporten verzorgde: meermaals reed hij naar Beke, Aardenburg, Sas van Gent, Maldegem en Brugge. Bij het vertrek van de troepen was hij eveneens drie dagen onderweg om de bagage van de edellieden naar Brugge te rijden; hiervoor maakte hij wel gebruik van een driespan. Gezien de vele ritten die Adriaen binnen deze beperkte tijd uitvoerde, moet hij dag en nacht in de weer zijn geweest ofwel knechten hebben ingeschakeld. Hiervoor ontving hij een bescheiden vergoeding van 6 p. 4 s. 2 gr. Jan Pynckele reed voor de Hollanders op Beke, Maldegem, Gent en Philippine en verzorgde tevens de afreis van graaf van Solms: daarvoor kreeg hij 4 p. 7 s. 4 gr. Voor een standaarddagreis met paard en kar werd 15 s. gr. betaald.

Bij het vertrek uit de stad werden nog enkele ingezetenen opgevorderd. Hun inbreng bestond uit 2 dagreizen naar Brugge, waarvoor ze elk 30 s. ontvingen : Lieven Teirlynck, Jan Locke, Jan van Vooren, Pieter Vermeire, de weduwe van Jan de Vulder, Jacques en Frans Willems, Guilleame de Rycke, Pieter Dherckere, Pauwels Welvaert, Pieter Dhaese, Christoffel van Hende, Pieter vande Woestijne, Andries de Suttere en Jan Ryckaert waren de uitverkorenen.

Allen waren gerecruteerd uit inwoners van de buitenwijken: 5 voerlui woonden op Nieuwendorpe; 4 in de Boterhoek; 3 op de Zandvleuge en St.-Jansgoed en 8 in de Moerstraat. Hiervoor werd in totaal 30 p. 15 s. 2 gr. in rekening gebracht.

Dat de Hollanders beducht waren voor Franse uitvallen vanover de Brugse Vaart, blijkt uit het aantal vaste wachtposten dat ze opstelden. Zes wachtlokalen werden ingericht. Aan de hand van het landboek en de ommestellingslijsten was het ons mogelijk de ligging benaderend te situeren. Bij Jan Sabot die in het oude passantenhuis, op het Oostveld woonde, werd een wachtpost ondergebracht om de bewegingen vanuit het oosten te controleren. Niclays Gilleman was de waard in "*Gulde van St. Jooris*" en woonde op de Markt; Pieter de Bruyckere boerde in de Vrouwenstraat; de weduwe van Jan Spitael woonde in de Weststraat (de huidige Molenstraat). Adriaen Keppens was eveneens bewoner van het centrum en Lenaert Aereke bracht de wacht onder "*in het olichuyseken*"¹².

b. Eventjens “en passage...op 3 en 4 april”

Nauwelijks waren de soldaten van Van Waldeck en Van Solms uit het straatbeeld verdwenen, of twee andere Hollandse regimenten maakten zich op om hier te overnachten.

Om de overlast te spreiden werd besloten het regiment van kolonel Brems in de stad te houden en dat van kolonel Laverne naar de buitenwijken te sturen.

L.Lampaert noemt in zijn *Geschiedenis van Eeklo* als data van dit verblijf 3 tot 6 april 1677¹³.

Hier heeft de auteur een interpretatiefout gemaakt bij het doornemen van het resolutieboek¹⁴. Trouwens, in het register van kosten staat duidelijk de duur van verblijf weergegeven : *“Quohier vande logimenten vande twee colonellen Brems ende Laverne alhier binnen dese stede van Eecloo met hunne troepen gheloigieert ende vernacht hebbende te weten ghecommen opden derden april 1677 ende den vierden vertrokken”*¹⁵.

Het is evident dat de last van dit verblijf vrij beperkt bleef. Naast het onderbrengen van de 1086 manschappen bij 108 ingezetenen bestond de grootste inbreng in het voorzien van voedsel voor de soldaten en paarden.

Behalve de gewone krijgslieden behoorden tot deze regimenten ook een majoor, een luitenant-kolonel, een adjudant, 18 kapiteins, 12 luitenants, 1 kwartiermeester, 10 vaandrigs, 4 sergeanten, 9 vrouwen, 2 kinderen en 56 knechten.

Een interessante vraag is wat die massa op deze vrij korte periode allemaal verorberde. In grote hoeveelheden werd brood en vlees geëist. In totaal ging het om 995,5 pond (431 kg) brood, in hoofdzaak roggebrood maar ook kleine hoeveelheden wit- of tarwebrood; 80,5 pond (ca.35 kg) varkens- en 73 pond (ca.32 kg) rundsvlees en een weinig *“hespenvleesch”*. Per hoofd kwam dit op ca. 400 gram brood en 60 gr vlees. We mogen dus zeker niet beweren dat het geleverde voedsel royaal bedeed werd.

De overige leveringen gebeurden eerder bij kleine hoeveelheden en bestonden uit *“eyers, boter, eertweeten, brandewijn, hier, wijn, asijn, taback, kersen (kaarsen), haut, avere, hoy ende stroy”*.

Dat deze lijst niet volledig was blijkt uit enkele individuele kostenposten :

“Jan Verheecke heeft ghelogiert 28 soldaten ende hebben ghehadt broot ende boter, haut ende hier ende al ghenomen datse wilden”.

“Pauwels Welvaert pretendeert thebben ghelogiert eene compaignie soldaeten een dach ende nacht van het regiment Laverne over soo vele sij hebben ghecost van cost, wijn, hier ende honne sij hem hebben ghestollen.”.

Normaliter werden de ingezetenen vergoed voor de gemaakte kosten. Het was evenwel het college van het Brugse Vrije dat de vergoeding voor een gebilletteerd militair vastlegde. Nu blijkt dat deze sommen niet altijd toereikend waren om de opgelopen schade te delgen, zeker niet wanneer geen kwitantie van gemaakte kosten kon worden voorgelegd. Dat de uitbetaling ook wel eens op zich liet wachten, mag ons zeker

niet verwonderen. Voor een inkwartiering met terugbetaling van een bescheiden 137 p. 7 s. 6 gr., werd het kohier slechts op 17 september 1679 afgesloten, meer dan twee jaar na de feiten!

Hoewel we van wagendiensten geen notities terugvonden, moeten er toch opgeëist zijn. Op 6 april, twee dagen na het vertrek van de troepen, besloot de wet om de schepenen Pieter Scherpinc en Joris Roels naar "*Ste Thomaes*" te zenden "*naer de waeghens die mede verrocken sijn met de regimenten Brems en Laverne*". Duidelijk vreesde de stad dat de situatie uit de hand zou lopen¹⁶.

c. De Hollandse vloot te Eeklo

Het wordt stereotiep, maar helaas kunnen we er niet onderuit zonder de waarheid geweld aan te doen.... De tweede lichting was amper uit de stad of een nieuwe bood zich aan.

"Mits datter wiert gheseijt datter alhier wederom desen avont soude komen logieren een regiment hollanders" reisden burgemeester Van Waesberghe en greffier De Smet in de voormiddag van 8 april naar Gent en Meulestede om poolshoogte te nemen. Het reizend duo diende zich evenwel te spoeden om nog vóór het Hollands regiment "*marijnen*" in de stad te arriveren.

Onmiddellijk ging men hier over tot het billetteren van het regiment matrozen onder bevel van graaf Van Horn¹⁷

Aan Eeklo-binnen werden 481 manschappen toegewezen: de overige 1258 werden ondergebracht te Balgerhoeke (95), Vrouwenstraat en Boeterhoek (110), Zandvleuge en St.-Jansgoed (160), Moerstraat (90), Broeken en Raverschoot (181), Waai, Bus en Aalstgoed (324), Peperstraat (132), Vrombautstraat (91) en Oostveld (75). Onder de 1739 personen die inkwartiering genoten bevonden zich 76 vrouwen en 15 kinderen. Het regiment beschikte over 90 paarden.

Het geijkte patroon, dat enkele gegoeden en gerenommeerde herbergen in de stad de legerleiding op logies kregen, handhaafde zich ook ditmaal.

Gedurende de zes dagen kreeg Pieter de Smet volgende inkwartiering te verwerken: "*den hertoch van holstijn*" met zes knechten en 4 paarden; een kapitein met echtgenote en twee dochters, een meid en knecht; een luitenant met knecht; een vaandrig met 2 paarden en dito knechten. Zijn kostennota bedroeg 11 pond groten.

De inbreng van Pieter verbleekt evenwel als we er de rekeningen van enkele herbergiers mee vergelijken.

Jaecques van Hende noteerde over "*thaire ende logierst*" van twee officieren met hun gezin "ende met sijn bijhebbende volck", over stalling, verbruik van brandhout, brandewijn, wijn, bier en tabak 6 p. 4 gr.

Pieter de Lateur vroeg voor het verbruik van een majoor met vrouw, een meid, knechten en paarden 20 p. 8 s. 6 gr.

Wie het echter heel bont maakte was de waard van de *Gouden Leeuw*. Zes dagen had hij op bevel van de wet graaf Van Horn "*ghetracteert*", Adriaen was bijzonder gul

voor die voorname gast, wat blijkt uit zijn specificatie, die maar eventjes 117 p. 1 s. 4 gr. bedroeg.

Het officierenkorps was beperkt: 15 luitenants, 17 kapiteins, 16 vaandrigs, 2 adjudanten, 3 sergeanten, 3 korporaa's, 1 kwartiermeester, 1 geneesheer en een barbier.

Wanneer de troepen op 13 april 1677 Eeklo verlieten stonden, op vraag van de legerleiding, een zestal landbouwers klaar om gedurende 2 dagen bagage naar Moerkerke te brengen. Jan Wittervronghel, Pauwels Bricx, Guilleaeme de Rijcke, Pieter Dhercker, Pauwels Welvaert en Baudewijn van Lantschoot waren bij lottrekking tot wagen dienst aangewezen¹⁸. Voor een wagen getrokken door één paard werd 15 s. gr. bestaald; voor een tweespan het dubbele.

Over de totale kosten van deze inkwartiering was men in 1677 erg onduidelijk. Het kohier hield het op 936 p. 15 s. 6 gr., terwijl herrekening het totaal van 1056 p. 1 s. 10 gr. opleverde. Waarschijnlijk is de som van het kohier de gecorrigeerde en in dit geval ook de juiste.

d. Laatste keer, goede keer.....

Eeklo zat inmiddels financieel aan de grond, niet zozeer als gevolg van de Hollandse kampementen dan wel van de zware Franse contributies. Na het vertrek van de graaf Van Horn op 14 april werd vergaderd en besloten om schepen Lieven van Heyle en greffier De Smet naar Gent te zenden "*omme te sien offer geen gheldt ten interesse voor dese stede te cryghen is*"¹⁹. Het duo diende alles in het werk te stellen om 300 à 400 pond gr. te versieren.

Deze vermelding is in het kader van de Hollandse inkwartiering slechts een *fait divers*, maar illustreert de situatie van de stadskas op dat ogenblik. Het is ten andere buiten kijf alsdat het Hollandse verblijf alhier kopzorg nummer één voor het stadsbestuur zou zijn...de Fransen baarden de Eeklonaren meer zorgen dan wat dan ook.

Bij dat alles kwam het een nieuw kampement, van wie dan ook, erg ongelegen. Volgens de wet van Murphy moest het dus ook misgaan.

Op 16 april 1677 "*is binnen dese stede commen logieren den prince van Oraigien met gheheel den staf ende sijn 2 regimenten, de gardes te voete ende te peerde onder het commando vanden grave van Solems*"²⁰

Het select gezelschap was op terugreis, of beter gezegd op de vlucht, na de slag rond St.-Omer, die voor de Hollanders een rampzalig verloop had gekend.

Hoewel het om een eerder beperkte troepenmacht ging, behoorde het kruim van de Hollandse adel tot het gezelschap.

De lasten en kosten waren navenant. Zo'n 500 Eeklose gezinnen, -279 van Eeklo-binnen en 219 van Eeklo-buiten- moesten bijna een maand lang de noden, wensen en

vaak ook grillen van de circa 2500 Hollanders inwilligen. Dat het kostenkohier op 8.313 p. 14 s. 4 gr. werd afgesloten, was niet verwonderlijk.

Het centrum huisvestte ongeveer 650 personen, waartoe 42 vrouwen, 13 kinderen en 164 knechten behoorden. Alleen reeds aan het aantal knechten is duidelijk te merken dat de staf met zijn gevolg in de binnenstad kwartier hield. De rekening voor deze kleine groep bedroeg 2928 p. 5 s. 6 gr. of 1081 groten per ingekwartierde persoon. Eeklo-buiten logeerde 1821 mensen, waaronder 141 vrouwen, 20 kinderen en slechts 41 knechten. Hun financiële last beliep 5.385 p. 8 s. 10 gr. of 710 groten per persoon. Een verschil van circa 44%, dat enkel kan verklaard worden door het standenverschil. Wanneer we zien dat het aantal gebilletteerde gezinnen in het centrum aanzienlijk hoger lag dan op de buitenwijken, is de conclusie vlug gemaakt: Eeklo-buiten was eens te meer de gedupeerde.

De gemiddelde financiële last per gezin illustreert het verschil het best. In het centrum was dat 2518 groten, hun tegenhangers van de buiten betaalden 5.904 groten... dus meer dan het dubbele!

Hoewel we nergens een samenstelling van de prinselijke "*staf*" terugvonden, was het mogelijk aan de hand van de individuele posten enkele bekend klinkende namen terug te vinden. In de navolgende opsomming geven we ze weer volgens opname in het kohier : "*Mijnheer Dyckvelt (soms Dickvelt) Staet-generael; den graef van Solins [Solms]; baron de Langhe; de graef van Waldack [Waldeck], capitein vande gaerde vande witte peerden; de prince Mauweris van Asauw; den heer graef van Nassau, capitein van sijn hoocheijt; den hooghmogenden heer Witsens; den capitain Donoy; Quartiermeester-generael Top; den baron Quaert, ajudant-generael van graef Waldack; een edelman bij naeme den heere Vorst en den heere Ventynck*". Eigen aan de entourage van een prins trokken ook nog tal van hoge ambtenaren mee. We noteerden als meest in het oog springend : "*den gouverneur van Oostende, den generael van de artillerie, den provost-generael, den fiskael vanden krijghsraet, den president van den hooghen raet...*".

Mindere goden, maar daarom niet onbelangrijk waren de slagers van de prins, geneesheren waaronder de lijfarts, een "*wasschelle*" (wasvrouw), "*waesterighe*", meiden, wagenmeesters, een predikant en 3 dominees, chirurgijns, ingenieurs, opperstalknechten met 2 "*carossiers*", stalmeesters en stalknechten, "*boeckknechten*", bakkers, lakeien, pages, trompetters en pijpers, een keldermeester, zadelmaker, kamerlingen, een jager, smeden, een postmeester, een hospitaalmeester, barbiers, een voerman, een kok....²¹.

Opsommen bij wie alle edellieden onderdak kregen zou ons te ver leiden. Een tweetal voorbeelden van de topfiguren illustreren de wensen van de Hollanders, maar niet altijd het leed dat er achter schuilging.

" Pieter de Smet ghelogiert 27 daeghen den prince van Oragnie, ghelevert tot onderhaut van sijne peerden 4 hondert haverhoy, 2 duyxt cloppelijghen ende predendeert

over tghebruijck van sijn huijs daer hij inne woont ende over tghebruijck van sijnen huijse opde verckensmaert met de schade daerinne, te weten verbrant eene spiessche coetse, eenich bert, tafbrecken van lenen ende den trap vande solder, ter discrete hebben daerinne gelogiert de ghevanghenen soo langhe aks sij hier gheleghen hebben" 129 p. 14 s. 10 gr.

Dat die deftig voorkomende heren vaak merkwaardige trekjes vertoonden, zal Pieter wel aan den lijve ondervonden hebben; het opstoken van een bed en een zoldertrap behoorde volgens ons toch tot een afwijkend gedragspatroon.

Griffier Gillis de Smet logeerde de graaf Van Solms met diens gevolg 29 dagen. Gillis werd door de graaf uit zijn eigen woning gezet en verwoorde deze snode daad op een wel subtiële wijze: *"de welcken (de graaf) heeft tsijnen contentemente ghehadt gheheel mijn huys"*. Bemerken we daarin een toon van spot, een vorm van onderdanigheid gevoed door schrik, of is het taalgebruik waarachter we niets diepers moeten zoeken?

Een gelijkaardige huisuitdrijving overkwam ook Niclays Gilleman.

Verder noteerden we geen buitengewone excessen van Hollandse militairen.

Wel werden bij een tekort aan beschikbare rijpaarden die van de inwoners opgeëist. Zo had Jan de Rycke van het Oostveld *"I daegh sijn peert ghedaen om ronde te rijden"*, dus om op verkenning te gaan.

Dergelijke aantekeningen kwamen meermaals voor en hadden te maken met de drie wachtposten die bij Pieter Verhaeghe, Servaes de Lateur en Niclays Gilleman waren ondergebracht. Laatstgenoemde kreeg het aan de stok met de wachten en diende zijn woning te ontvluchten. Dat de schrik diep geworteld zat, bewijst toch weer de wijze waarop Niclays zijn probleem bij de wet aankaartte. Hij deed *"ter discretie"* aangifte *"als dat ick geen meester ende was ende moeten vluchten vuyt mijn huijs soo dat ick geen neerijnghe ende hebben connen doen tmijnen grooten intreste"*.

De aanhoudende druk op de ketel was zelfs voor het stadsbestuur te veel. Na het vertrek van de prins op 14 mei naar Lokeren noteerde griffier De Smet dat heel het college 29 dagen, dag en nacht, in de weer was geweest voor het plaatsen van militairen en de leveringen aan de prinselijke keuken. De stress had de wethouders dermate in de ban dat ze *"daarmede ghehadt (hebben) de meeste ruysen ende moyelickheyte vande werrelt"*²².

De wagendiensten die van de Eeklonaars werden verwacht vergden heel wat inspanningen. Iedereen noteren die voor wagendienst werd opgeëist is binnen deze bijdrage onmogelijk. Wel hebben we nagegaan hoeveel ritten werden gereden en de bestemming. Tijdens de laatste inkwartiering vertrokken minimaal 395 wagens met gemengde opdrachten vanuit Eeklo.

Een groot deel werd opgevorderd bij het vertrek op 14 mei 1677 naar Lokeren voor het vervoer van bagage.

De overige tochten hadden als eindbestemming : Gent, Maldegem, Brugge, Adegem, Philippine, Eede (*dee*), Sas van Gent, Aardenburg, Waarschoot-Beke, Moerkerke, Ieper, Sluis, IJzendijke, Lapscheure en Saint-Omer.

De tochten hadden veelal betrekking op het overbrengen van bagage en het halen van hooi. Afwijkende opdrachten gingen onder andere naar Jan van Ooteghem voor het vervoer van een lijk naar Eede; Thomas de Rijcke "*heeft ghereden met j peert vijf daeghen met het volck dat op de Ste Jansgoederen gheleghen hebben, sijnde roo cascacken tot Ypere met de keucken vande colonel Brems*"; Jan de Baerdemaecker, Jacques Hauwenrogghe, Guilleaeme de Rijcke en Charles de Vreese reden naar Brugge en Sas van Gent om "*amonitie*" voor de legers en Jan Hauwenrogghe maakte een vijfdaagse trip naar Saint-Omer.

e. Naweeën

Naast enkele, eerder kleine, onaangenaamheden die een rechtstreeks gevolg van de inkwartiering waren, kreeg de afhandeling van het Hollandse kohier voor de Eeklonars nog een nasleep die bij tal van hen een wrange smaak na liet.

Tot de kleine gebeurtenissen behoorden de twee Eeklose paarden die te Lokeren door graaf van Solms aangeslagen werden "*ter causen dat Guilleaeme Neerynck eene van sijne soldaten hadde ghesoten*"²³. Wou de graaf daarmee de uitlevering van Neerynck afdwingen? We vonden zeker geen melding dat gevolg aan dit verzoek was gegeven.

Verder betrof het klachten van ingezetenen die een deel van gemaakte kosten aan hun neus dreigden voorbij te zien gaan omdat ze over geen bewijsdocument beschikten. Tot de groep benadeelden voor een totaalbedrag van 175 p. 17 s. 10 gr., behoorden : Rogier D'Hulst, Jan Martens, Bauduwijn Goethals, Pieter de Croock, Olivier vanden Driessche, Joos de Rijcke, Jan de Lateur, Lieven Willems, de weduwe Joos Truye, Laureyns Vergult, Vincent vande Woestijne, Christoffel de Reu, Geeraerdt Dobbelaere, Pieter vande Woestijne, Vincent Basselaere, Jan Stevens, Jaecques Willems, de weduwe Jooris Geirnaert, Jan de Walsche en Jaecques vanden Hende.

Een van de malcontenten die ook bij het geschil rond het verleggen van de graanmarkt betrokken was, heette Lauwerijs de Brabander. Deze schopte keet over de geringe vergoeding die hij zou ontvangen voor het derven van 29 dagen nering, het onderhoud van twee vuren en de vier tonnen *goed bier* die de knechten en meiden bij hem verbruikt hadden. Daarvoor vroeg hij een extra-vergoeding van minstens 6 s. daags. In 1679 beklagde hij zich nog steeds over het uitblijven van deze vergoeding²⁴.

Het moet gezegd, het kampement kwam op een zeer slecht ogenblik. Eeklo zat immers verwickeld in een geschil tussen ingezetenen dat op hoog niveau werd gespeeld en waarbij de vuilste middelen geoorloofd waren! De ruzie draaide rond het verleggen van de graanmarkt van de huidige Stationsstraat naar de Markt.

De wet was betrokken partij en de tegenstanders stelden alles in het werk om de geldkraan dicht te draaien, zodat de volledige bevolking zich tegen het college zou keren.

Zo werd ook het innen van de ommestellingen op de lange baan geschoven, o.a. ook die van het Hollandse kampement²⁵.

Het geschil gaan we hier uit de weg, maar een gevolg was dat slechts in september-oktober 1679 de ontvanger van de ommestelling, Lieven van Heyle, aan de slag kon. De auditeurs ordonneerden het ommestellen van 11.385 p. 9 s. 1 mite. Pas op 26 oktober 1684 werd 11.531 p. 18 s. 6 gr., zijnde “*de volle portie*” aan het stadsbestuur overgemaakt.

Ofschoon de gevolgen van de Hollandse inkwartiering nu niet als een detail van tafel geveegd mogen worden, moeten we ze toch relativiseren wanneer we ze in de context van de totale militaire lasten voor die periode beschouwen. De financiële lasten veroorzaakt door de Fransen stonden buiten elke proportie.

De kosten gekoppeld aan het Hollandse kampement dat hier van 26 maart tot 14 mei 1677 verbleef, bedroegen 11.670 p. 6 s. 7 groten. De door Fransen veroorzaakte uitgaven die we in de rekening van 1676-1678 aantreffen bedroegen het twaalfvoud. Dit om het gebeuren tot zijn ware proporties terug te brengen.

BESLUIT

De Hollandse inkwartiering die we als testcase kozen was te situeren tussen 26 maart en 14 mei 1677.

Bewust hebben we voor dit verblijf gekozen omdat het eerder kleinschalig en exact afgebakend was, en de noodzakelijke documenten in het stadsarchief te Eeklo aanwezig waren. Tevens biedt het een geschikt platform voor de latere verwerking van de vele Franse ingrepen in het stadsleven.

Vijfenveertig dagen werd Eeklo belaagd door circa 7.828 Hollanders. Een allegaartje van regimenten te voet, ruitery, matrozen, edellieden, 387 vrouwen, 62 kinderen en 343 dienstboden. Vreemdelingen met goede, maar soms ook met extravagante trekjes, waaraan de Eeklonaar zich noodgedwongen diende te onderwerpen.

De landbouwers behoorden tot de zwaarst getroffen klasse. Ze kregen niet alleen het gros van de militairen over de vloer, maar stonden ook in voor de stalling en voeding van de paarden. Vandaar dat hun financiële last aanzienlijk hoger lag dan van de centrumbewoners.(zie tabel).

Tijdens de laatste inkwartiering, van 16 april tot 14 mei 1677, verbleef de prins van Oranje, de latere koning van Engeland Willem III, met tal van edelen 29 dagen te Eeklo. Het was het meest in het oog springende, maar tevens moeilijkste en zwaarste kampement dat de stad onder de Hollanders te verwerken kreeg.

OVERZICHTSTABEL VAN DE HOLLANDSE INKWARTIERINGEN						
WIJK	1ste kampement 26 maart - 3 april 1677		3de kampement 8 april - 13 april 1677		4de kampement 16 april - 14 mei 1677	
	Gezinnen	Militairen	Gezinnen	Militairen	Gezinnen	Militairen
Eeklo-binnen	241	516	216	481	279	ca. 650
Nieuwendorpe	13	96	13	-	13	108
Raverschoot, Broeken	23	146	21	181	24	136
Moerstraat	30	228	29	90	30	210
Zandvleuge, St.- Jansgoed	13	215	12	160	12	149
Boterhoek	14	222	18	110	17	191
Bus	25	291	23	324	19	197
Waal, Aalstgoed	4	81	4	"	4	149
Vrombautstraat	22	155	19	91	20	149
Oostveldstraat	26	152	26	75	27	113
Balgerhoeke	35	249	35	95	37	218
Peperstraat	18	181	19	132	16	201
Totaal	464	2532	435	1739	498	ca. 2471

* De tweede inkwartiering betrof slechts één overnachting waarvan geen detailverwerking mogelijk was.

Om een onbekende oorzaak gingen de miliairen zich alhier, dit in tegenstelling tot veel andere plaatsen, niet te buiten aan excessen. De klachten van de inwoners bleven tot kleine geschillen beperkt.

Dat nam niet weg dat de afhandeling van de kostenkohieren zeer lang op zich liet wachten. Oorzaak was hier een hangend geschil tussen het stadsbestuur en enkele ingezetenen van de huidige Stationsstraat, die de geplande verhuizing van de graanmarkt met alle middelen tegenwerkten. De modale Eeklonaar werd hier het slachtoffer van zijn eigen volk.

De financiële impact van het Hollandse verblijf bleef in het kader van de totale militaire last beperkt. De circa 11.670 pond groten die de vier inkwartierungen hadden gekost bedroegen slechts 8.36% van Franse financiële eisen over een bijna gelijkaardige periode.

NOTEN

- 1 R.BUYCK, *Eeklo onder het juk van militaire troebelen*, in *750 jaar Eeklo*, (1990), p. 203.
- 2 A.DE VOS, *Geschiedenis van Waarschoot*, Waarschoot, dl.1, 1990, p. 464.
- 3 A.DE VOS, *Franse invallen in Zuid-Meetjesland 1648-1713*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jb.9, (1958), p. 135-150.
- 4 F.BASTIAEN, D.DE REUCK, I.HOSTE, L.STOCMAN, *Geschiedenis van Bellem*, Aalter, 1994, p. 241.
- 5 P.CRISPEELS, *De weerslag van militaire gebeurtenissen in de dekenij Sint-Pieters-Leeuw van 1572 tot 1795*, in *Eigen Schoon en de Brabander*, jg. LXXVIII, (1995), p. 409-427.
- 6 SAE, 41, *Resolutieboeken, 1655-1688*, 16 maart 1677, p. 169.
- 7 SAE, 41, *Resolutieboeken, 1655-1688*, 17 maart 1677, p. 170.
- 8 SAE, 41, *Resolutieboeken, 1655-1688*, 23 maart 1677, p. 171.
- 9 SAE, 769, *Staat van onkosten betreffende het logement der Hollandse troepen onder de prins van Oranje*, 1677, z.f.
Indien niet anders vermeld zijn de gegevens ontleend aan het geciteerde register.
- 10 Graaf van Waldeck, Georg Friedrich. Duits militair, geb. 31.01.1602, +19.11.1692. Kwam in 1665 in dienst van de Republiek als commandant van de Brunswijkse troepen. streed in 1672 tegen Frankrijk. Werd in 1688 opperbevelhebber met uitzondering van de legers van Friesland en Groningen. Was een betrouwbaar medewerker van de prins van Oranje. *Oosthoeks Encyclopedie*, dl 15, Utrecht, 1964, p. 336.
- 11 F.BASTIAEN, D.DE REUCK, I.HOSTE, L.STOCMAN, *Geschiedenis van Bellem*, Aalter, 1994, p. 241.
- 12 SAE, 384-385, *Landboek*, 1638 met aanvullingen tot 1707.
SAE, 415, *Ommestellingen*, 1677.
- 13 L.LAMPAERT, *De geschiedenis van Eeklo*, Eeklo, 1967-1973, p. 116.
- 14 SAE, 41, *Resolutieboeken, 1655-1688*, 3 april, 6 april 1677, p. 172.
- 15 SAE, 769, a.w.
- 16 SAE, 41, *Resolutieboeken, 1655-1688*, 6 april 1677, p. 172.

- 17 SAE, 41, *Resolutieboeken, 1655-1688*, 8 april 1677, p. 172, 173.
- 18 SAE, 41, *Resolutieboeken, 1655-1688*, 13 en 14 april 1677, p. 173, "...omme te lotte wie sal helpen weghvoeren de soldate bagagie"
- 19 SAE, 41, *Resolutieboeken, 1655-1688*, 14 april 1677, p. 173.
- 20 SAE, 41, *Resolutieboeken, 1655-1688*, 16 april 1677, p. 175.
SAE, 15, *Resolutieboeken, 1668-1678*, 16 april 1677, z.p.
- 21 SAE, 769, a.w.
- 22 SAE, 41, *Resolutieboeken, 1655-1688*, 14 mei 1677, p. 174.
SAE, 15, *Resolutieboeken, 1668-1678*, 14 mei 1677, z.p.
- 23 SAE, 41, *Resolutieboeken, 1655-1688*, 16 mei 1677, p. 175.
SAE, 15, *Resolutieboeken, 1668-1678*, 14 mei 1677, z.p.
- 24 SAE, 65, *Verzoekschriften, 1677*.
SAE, 65, *Verzoekschriften, 1679*.
- 25 SAE, 16, *Resolutieboeken, 1678-1680*, 1 oktober 1679, z.p.

Met dank aan de heer Freddy Pille voor het nalezen van de tekst.

ARCHIVALIA

Documenten en scriptie over de abdij van Doornzele in de Universiteitsbibliotheek Leuven

Jozef VANDEVEIRE

Bij het intikken van de tienduizenden excerpten met toponiemen die onze diepbetreurde voorzitter Achiel De Vos destijds heeft genoteerd, stootte ik herhaaldelijk op de afkorting AF. Aanvankelijk had ik geen idee wat dat was. Achiel heeft waarschijnlijk nooit vermoed dat hij zo vroeg zou overlijden en heeft geen lijst met afkortingen nagelaten. Luc Stockman suggereerde dat die letters wellicht *Abdij Flône* konden betekenen. Mevr. De Vos bevestigde me dat haar man gegevens uit Flône had opgetekend. Uit informatie aldaar bleek dat de bewuste stukken overgebracht waren naar het archief van de Katholieke Universiteit Leuven (Universiteitsbibliotheek, Monseigneur Ladeuzeplein).

Het *hoe* en het *waarom* werden me aldaar duidelijk gemaakt. Professor W. Lourdeaux, die in Leuven geschiedenis doceerde, ging geregeld naar Flône om er voor de nonnetjes de retraite te preken. Bij een van die bezoeken kreeg hij de documenten te zien, stelde vast dat de meeste in het Nederlands waren gesteld en kreeg ze van de zusters mee. Na de dood van de professor gingen ze terug naar Flône, maar kwamen later toch weer naar Leuven, waar ze nu definitief in het archief zijn opgenomen (*Reeks LI*).

Hoe de stukken destijds in Flône beland zijn, is minder duidelijk. Na de religieuze troebelen op het einde van de 16de eeuw en de daaropvolgende periode van onveiligheid in het gebied ten noorden van het kanaal Gent-Brugge zijn de cisterciënzerinnen van Doornzele eerst naar een *refuge* in Gent verhuisd en later zijn enkele zusters in een abdij van dezelfde orde in Flône (aan de Maas tussen Hoei en Luik) terechtgekomen. Of dat ten tijde van Jozef II, dan wel tijdens de Franse bezetting is gebeurd, moet nog nagegaan worden.

In de tijd toen professor Lourdeaux de stukken in Leuven had, heeft hij een van zijn studentes (Anne-Marie Eneman) ertoe aangezet, haar licentiaatsverhandeling aan de abdij van Doornzele te wijden. Ze dateert uit 1971 en is getiteld: *De Cisterciënzerinnenabdij van Dorenzele (Evergem). Ontstaansgeschiedenis en domaniale evolutie tot 1492* (XIX + 207 + XV + 4 blz.).

Uit de **inhoud** citeren we:

Hoofdstuk I: De ontstaansgeschiedenis van de abdij van Dorenzele

1. Onzekere oorsprong

2. Eerste jaren van bestaan van de vrome stichting te Dorenzele

Hoofdstuk II: De monastieke organisatie

1. Bewoners

2. Diverse abdijfuncties

3. Het dagelijkse leven

Hoofdstuk III: De materiële uitbouw

1. Periode 1234-1251

2. Periode 1251-1370

3. Periode 1370-1492

Hoofdstuk IV: Uitbating van het abdijbezit

1. Landontginning en braakgrond

2. Akkerlanden: uitbating en exploitatiecentra

3. Landbouwprodukten

4. Veestapel

5. Molens

6. Bosbouw

De auteur vermeldt als onuitgegeven bronnen:

Uit de Abdij Flône:

37 charters (1232-1476), 2 cartularia (1506 & 1551) en 2 obituaria (16e-17e eeuw & 1773).

Uit het Gentse Rijksarchief:

99 charters + 6 rollen (doos I & II, 1219-1492) en rekenboek 8 (1474-1492).

Uit het Luikse Rijksarchief:

een landboek van de abdij van Dorenzele uit 1438.

Bij het raadplegen van de documenten constateerde ik dat de charters (en een zegel) al in omslagen staken en genummerd waren, maar de andere stukken (registers en mappen) nog niet. Met toestemming van het bevoegde personeel heb ik een voorlopige inventaris opgesteld, die hierna volgt. Bovendien heb ik uit de oorkonden die elementen overgenomen die voor de vorsers van belang kunnen zijn, zoals de plaatsen (dorpen en steden), waarover de charters handelen en hier en daar enkele excerpten met plaatsnamen en ongewone persoonsnamen, alsook namen van pastoors en andere ambtsdragers; van een paar registers ook de inleidende tekst.

Uit die excerpten blijkt o.a. op hoeveel manieren de naam Doornzele geschreven werd. In de 13de en 14de eeuw waren dat vooral *dorensele* en *dorenzele*; in de 15de en 16de vaak *dorisele*. Maar daarnaast ook talloze varianten. Ter illustratie volgen hier al de verschillende spellingen van dezelfde naam in alfabetische volgorde (zonder hoofdletters):

doerenzele (1391), doeresele (1425), doerezele (1448), doerisele (1432), doirizele (1629), doorenzele (1626), dooresele (1561, 1631, 1711, 1717, 1773), doorezele (1772), doorezele (1598), dooricele (1651), dooricelle (1565), doorsele (1425, 1550, 1560), doorissele (1538, 1554, 1691, 17e eeuw), doorizele (1631), doorsele (1508).

dorencele (1244, 1293, 1341, 1352), dorenseele (1299), dorensele (1253, 1254, 1263, 1266, 1291, 1293, 1294, 1298, 1300, 1301, 1304, 1312, 1391), dorenzele (1336, 1341, 1343, 1358, 1396, 1397), doresele (1451), dorieseele (1531), dorezele (1467), doricelle (1565), dorisele (1358, 1467, 1546, 1550, 1554, 1557, 1558, 1563), dorissele (1500), dorissele (1467), dorizele (1545, 1546, 1548), dorrensele (1239), dorysele (1549), doryzele (1476), duerensele (1353).

Ook de datering van de oorkonden wijkt soms af van de huidige. Vaak wordt verwezen naar een kerkelijk feest, zoals: *in sente andries avonde* (LI 11, 29.11.1294), *des maendages na dertiene daghe* (LI 13, 12.1.1299), *sfriendachs na ascentioens dach* (LI 17, 12.5.1301), *smaendaghes na alre heilghen dach* (LI 19, 6.11.1312) en *sae-terdaghes na sente barnabas dach tsapostels* (id). Verder vinden we ook *in spelmaent* (LI 23, 7.9.1341) en - heel eigenaardig - *duzentech tvehondert vier waerf twintech ende elleve ommetrent de maend van meie* (LI 8, 1291). Oftewel: quatre-vingt onze!

Ten slotte uit een van de oorkonden nog een voorbeeld van het woord *lijf* met de oude betekenis *leven*, zoals we die nu nog in het Engels kennen. Het gaat om een rente ten gunste van “*ene joncvrouwe aneesen van brigghe die begheven es* (in het klooster getreden is) *the dorensele*” en die ze krijgt” *jaerlics te haren live ende na haer lyf bli-vende den cloester van dorensele*” (LI 11, 1294): jaarlijks zolang ze leeft en na haar leven blijvend ten gunste van het klooster.

Mij rest alleen nog de mensen (in het bijzonder de heer Gille) van het Archief van de Leuvense universiteit zeer hartelijk te bedanken voor hun bereidwilligheid en hun hulp. Een voorbeeld voor andere archiefdepots.

Archief Katholieke Universiteit Leuven
Abdij DOORNZELE (LI)
(documenten afkomstig van de Abdij Flône)

LI 1-92: 3 dozen met oorkonden en documenten en zegel (nr.89)

Doos 1: nrs.1-33 (1237-1397) + nr.54 (1546) & nr.84 (1656)

Doos 2: nrs.34-47 (1425-1500)

Doos 3: nrs. 48-92 (1502-1755) behalve nr. 54 & nr.84

LI 1 - 7.11.1230

Zaamslag (Zeeuws-Vlaanderen)

- in insula de zameslacte

LI 2 - 27.5.1239

Zaamslag (Zeeuws-Vlaanderen)

- scoutetinne de zameselacht

LI 3 - juni 1244

Otene (Zeeuws-Vlaanderen)

- in prochia de otene

LI 4 - april 1253

Aardenburg (Zeeuws-Vlaanderen) en **Doornzele** (Evergem)

(samen met LI 5)

- Willelmus dictus de artevelde
- in prochia de ardenborch juxta leda que vulgariter Lieve cum mansionibus et pomerio et ceteris appenditiis tam prati quam terre arabilis jacentes apud dictam villam de dorensele in prochia de Evergheem
- willelmus dictus de donc

LI 5 - mei 1254

Aardenburg (Zeeuws-Vlaanderen) en **Doornzele** (Evergem)

(kopie van LI 4 + aanvullende tekst)

- apud dictam villam de dorensele in prochia de Everghem
- in prochia de erdenborch iuxta Ledam que vulgariter dicitur Lieve
- dominum Simonem presbyterem de Everghem

LI 6 - 24.4.1263

Otene (Zeeuws-Vlaanderen)

- in prochia de othene

LI 7 - maart 1266 n.s.

Otene & Nieuw-Otene (Zeeuws-Vlaanderen)

- adelise de birevliet
- prochianis nostris de Otene
- In novo Otene
- Willemo dicto scarport

LI 8 - mei 1291

Willemskerke (Zeeuws-Vlaanderen)

- in de prochie van Willemskerke
- minen tween nichten the dorensele - beelen ende mergrieten myns broeder kindren ser wouters, prouests van haerlebeke

LI 9 - 15.2.1293 n.s.

- Mangareta (*sic*) abbatissa de dorencele

LI 10 - 25.5.1293

Otene & Zaamslag (Zeeuws-Vlaanderen)

(samen met LI 13 & LI 16)

- den her woutren den prochipape van otene
- den her dancele prochipape van Zaemslacht

LI 11 - 29.11.1294

Sleidinge

- joncvrouwe aneesen van brigghe die begheven es the dorensele
- boidin de rode prochiaen van sleidinghen ende gheertruud syn wyf
- vier buunre lands ... wele land leecht tusschen wouters kinder vernaven soens lande ende hughes uten somple
- wouters kinder van sevenscote
- gherolve van der wostinen
- Jhan van Leden pape van sleidinghen
- ten ende van den vorseiden sevene ghemeten
- neffens den vorseiden twen buunren
- seghere uten wulghen

LI 12 - 31.10.1298

Willemskerke en omgeving (Zeeuws-Vlaanderen)

- in prochie de willemskerke et in aliis prochiis confinibus

LI 13 - 12.1.1299 n.s.

Kluizen

(samen met LI 10 & LI 16)

- achte ghemete lands liggende in avinen ghaver
- met des prochyepapen segle van artevelde ende met des prochiepapen segle van der cluse
- Ser huge ser woutermans zone prochyepape van artevelde
- ser hughe mudde prochyepape van der clusen
- roegere cortalse / wouter lobbe / heinric verglorien sone / Arnoud bruning

LI 14 - 1312

Ontbreekt

LI 15 - 23.3.1299 n.s.

Ontbreekt

LI 16 - 20.3.1300

Evergem

(samen met LI 10 & LI 13)

- vive ghemete lands ligghende In haukin Gaver bi roeg(er) cortals Lande
- Janne ruuschine prochypape ten wincle ende officiael te dien tyden In die viere ambachte
- Den here hughen proypape (*sic*) van artevelde

LI 17 - 12.5.1301

Willemskerke (Zeeuws-Vlaanderen)

- in hassneder ambacht
- in die prouchie van willemskerke
- Mr. Gillis die men zeght de Clerc baillu van vier ambachten heer van vroendike

LI 18 - 16.8.1304

Kluizen & Sint-Kruis-Winkel

- Soror adelisa dicta abatissa de dorensele
- terras iacentes in prochia de clusa et de wincle

LI 19 - 6.11.1312

- Sher hug(he) muds prochipape van der clusen
- meester Jan van lanchackere / hug(he) van lanchackere
- heinric prijsbir
- scepenen van hassned(er) ambacht
- Suster alise van poele
- veradelise van poele abdesse van dorensele
- arnoud boidins sone van willemskerke ende van steland jn hassnede ambacht
- hug(he) mudde prochipape van der clusen
- Ser dideric brandin capelaen van den spetale van hassnede

LI 20 - 30.10.1330

Ontbreekt (maar wordt geciteerd in LI 21)

LI 21 - 21.11.1331

Franse tekst met transcriptie van de Latijnse tekst van LI 20

LI 22 - 13.12.1336

Zaamslag

- philips prochipape Sent(e) Michiels in biervliet
- onsen lieven ende gheminden zusteren katelinen ende adelisen nonnen in dorenzele
- seven vierendeel lands ... biden dorpe van zaemslacht

LI 23 - 7.9.1341

Doornzele & Desteldonk

- al tgoet dat na haer lyf blyven sal eist ligghende ende roerende
- wi gielis everwiin gyllis van der donc Jan van den abele willem steppe ende anchiel (michiel)? de winter scepenen in dorenzele ende in desseldonc
- Lysbette willems wyf van breeda

LI 24 - 12.7.1343

Kluizen

- viere ghemete lands ... ligghende in den west Gaver
- een ghemet ligghende up haexelaer bi den Moenins gavere
- tusschen onser stede ende der Melen (Molen?)
- dat men heet in de corte reepe ende inde most
- Roegier brijsteeste

LI 25 - 16.1.1352 n.s.

Otene (Zeeuws-Vlaanderen)

- in den nieuwen polre diemen heed oten oort?
- gheeraerd van Raseghem heere van masminne

LI 26 - 16.1.1352 n.s.

LI 27 - 17.4.1353

Evergem

(samen met LI 84)

- Int heersceep van Everghem
- heechsmeece
- tviver stick (750 r.)
- Raybrouck

LI 28 - 4.7.1358

Kluizen

- scepenen in hassnede ambocht
- een hofstede ... die bi wilen was heinrics van der hulst ligghende in de prochie van der clusen up de hulst
- Jan van den winde, Joes triest, diederic de smet, laureins de baerdmakere, scoutate

LI 29 - 24.11.1358

Sleidinge

(samen met LI 30)

- in de prochie van sleidinghe neffens srueden strakiin
- zeegher wouters sone van der daesdone

LI 30 - 7.3.1391 n.s.

Sleidinge

(samen met LI 29)

- in de prochie van sleidinghen neffens tsrueden straetkin

LI 31 - 14.10.1391

Sleidinge

- in de prochie van sleidinghen neffens rueden straetkin

LI 32 - 1396

Oosteeklo

(samen met LI 33 & LI 54)

- In bochouter Ambacht in de prochie van oest Eeklo

LI 33 - 10.9.1397

Oosteeklo

(samen met LI 32 & LI 54)

- In bochhouster Ambocht in de prochie van oest Eeklo

LI 34 - 22.1.1425

Wachtebeke

- in hassneder ambacht

- binnen der prochye van Wachtebeke by der brugghen ix ghemete onder merchs ende land lig-hende teenen sticke an de oest zide ende ant zuut hende licht de moer leede ... commende met-ten noert hende an tsgraven strate

- Willem de voghelare priester ende prochypape van wachtebeke

LI 35 - 16.3.1432 n.s.

Kluizen

- in hassneder ambocht

- in de prochye van der clusen in twee partseelen

- twee ghemete lands ... metten noert hende ande hulst strate

LI 36 - 22.5.1434

Doornzele (Evergem)

- bachten doerissele ter stede daer ment heet jn de scout

LI 37 - 27.3.1443 n.s.

Antwerpen

LI 38 - 10.2.1447 n.s.

Antwerpen

LI 39 - 17.8.1448

LI 40 - 27.6.1451

Kluizen

- de haverij leede

- twee ghemeten lants binnen den ambachte van assenede Inde prochie vander clusen

- met eenen becckine

- In assender (*sic*) ambacht

LI 41 - 15.7.1467

Kluizen

(samen met LI 42 & LI 43)

- Inde prochie vander cluuse daerment heet up de hulst

LI 42 - 17.7.1467

Kluizen

(samen met LI 41 & LI 43)

- inde prochie vander Clusen daerment heet up de hulst

LI 43 - 20.7.1467

Kluizen

(samen met LI 41 & LI 42)

- up de hulst Inde prochye vander cluusen

LI 44 - 15.7.1476

Boosterblij(de) (Zeeuws-Vlaanderen)

- binnen den ambochte van axele
- een behuuse stede ... hertvast ende naghelvast in de prochie van boesterblye
- de sgraven strate

LI 45 - 16.10.1478

Antwerpen

- binnen de coepoerte op clapdorp

LI 46 - 9.9.1480

LI 47 - 27.9.1500

Nieuw-Otene

- polder van namen
- Inden noort poldre
- tcloester van maerket
- den Dije van nieu otene

LI 48 - 12.8.1502

Oosteeklo

- cuerbroeders van bochoute amboch (*sic*)
- marie tsveghele abdesse als over covent vanden cloeste(r) ende kerke van doresele
- dit selve lant ende heye es gheleghen jn ambacte (*sic*) van bochoute ende jn de prochie van oosteecloe streckende metten noorthende ande strate die te molens waert loep ende metter hoestende ligghende an een contereie van lande dat men heet den molenae(re) ende de selva-te? ende suuthende commende ande kerre strate

LI 49 - 1.10.1508

Desteldonk

- van zynder kuere van desseldonc
- gheleghen te desseldonc ... suydt machiel de somere gheheeten tpittevelt suut sheeren strate
- dander parcheel metten becke commende ant pittevelt straetkin

LI 50 - 28.5.1529

Linkebeek

(Erfenisdocument over oirs colyns - 7 takken)

- ghesworen erflaten ons ghenedichs heeren des keysers van zynen honden van brabant tot Lynckenbeke

LI 51 - 29.10.1531

Beoostenblij (Zeeuws-Vlaanderen)

- Scepenen van axellambacht (*sic*) / taxelle
- een behuysde stede zo dye ghestaen ende gheleghen es artvast ende naghelvast ... in de prochie van beoostenblye Inde vellecop strate

LI 52 - 8.5.1538

Sleidinge

- Jan buusterman bailliu myns heeren sprelaets Ende der keereken van sente baets van zynder heerelichede vierschare ende voogdie van Everghem
- vijfC R. Landts binnen Der prochie van sleidinghe ter plaetsen Daerment heet Inde pitten

LI 53 - 6.2.1545 n.s.

Doornzele (Evergem)

(overeenkomst met Gautier alaert i.v.m. dreefken)

LI 54 - 10.12.1546

Oosteeklo

(samen met LI 32 & LI 33)

- binnen den ambachte van Assenede
- in bachauten (*sic*) ambacht binnen der prochien van Oostekeloo
- twaalf ghem. Lant ... ligghende ter heeken tusschen der straten ter heeken ende der Oolstraeten
- noch twee ghem. ligghende te mellins commende west aen den waterganck die leyt tusschen bachauten ambacht ende assene ambacht

LI 55 - 12.12.1550

Kluizen

- binnen der prochien vander cluusen
- in oostmoeijkins stede
- aende witveltrate / witvelt strate
- met der oost zyde aen tcloosters bosch ghenaeamt den voorderen bosch commende met den suut heinde aen taxelaere straetkin met den noort heinde aende Dreve die vuijt (*sic*) tcloosters goede gaet ghenaeamt tgoet ten nieuwenhove
- ijC R. Lants Ligghende oost van tvoors. Gautiers goede in een stick ghenaeamt vijtkins beelck commende met den suuthende aen taxelaere Straetkin metter oost zyde aen tnaervolghende Lant
- twee ghem. ijC L R. Lants ende bosch commende metter westzijde aenden voorn. vytkins beelck, ... zuut taxelaere straetkin
- commende metter oost zyde aen tcloosters axelaers ... taxelaere straetkin

LI 56 - 17.7.1553

Gent

(samen met LI 59, LI 66 & LI 86)

- meersch ... in tsmueleneeren meersch thenden der papestrate (Muide)

LI 57 - 4.9.1554

Desteldonck

- Jozyne van heetvelde prijouse ... poertierigghe ... canterigghe (cantores) ... burssiereghe ... capellanesse
- Desseldonck ... de heerlicheide van sprendonck
- tsuerwee straetkin

LI 58 - 25.9.1554

Desteldonck

- prochie van Desseldonck ... heerlicheyt van sprendonck

LI 59 - 6.4.1556

Gent

(samen met LI 56, LI 66 & LI 86)

- Een en meesch ... zo dien gheleghe es thenden der papestrate, ghenaeamt tsmueleneeren mersch

LI 60 - 14.10.1557

Zelzate

- bernardt bouble ende appolonius stevins scepenen ... binnen zynen ambachte van assenede

- een ghemet xxv R. Lants ... binnen der prochie van assenede int beset van zelsate ter plaetsen Daermet (*sic*) heedt ter auder Leede

LI 61 - 8.12.1558

Wachtebeke

- (450 R.) Lants Ligghende binnen der prochien van wachtbeke Daermet (*sic*) heedt Inden varinspoldere

LI 62 - 20.1.1560

Kluizen

- van zynder heerelichede Ende vierschare ghenaeamt de twalef ofsteden binnen der prochie vander cluusen

- een stick lants ghenaeamt braskens Lant ... up tsandeken binnen der prochie vander cluusen tgheweste ghenaeamt In moeykens stede

- De dreve ... noort tsgraven strate

- ijC Roeden meersschen Ligghende Inden gavere

- twee sticken lants Deen an dandere ghenaeamt haert Hooms Indoncken

LI 63 - 21.1.1561

Kluizen

- eenen bilck lants ligghende Inde prochie vander cluusen ... noort de averijleede

LI 64 - 1.7.1561

Antwerpen

LI 65 - 22.1.1563 (1562 op oorkonde)

Doornzele (Evergem)

- recht ende axie my competerende ende toebehorende was Inde dreve die comt vuyt tvoorn. Cloosters goet ghezeyt tgoet ten Nieuwenhove ... westwaert Lanx Den stucke bachten Der schuere, zo dat mevrauwe ende tconvent van Dorisele De Zelve Dreve sullen vermoghen te cappene van haren goede voors(ey)t westwaert tot aende schipgracht

LI 66 - 5.6.1566

Gent

(samen met LI 56, LI 59 & LI 86)

- eenen meersch ghelegghen thenden der papestracte upde mude ghenaeamt smueleneeren meersch

LI 67 - 24.5.1565

Kluizen

- Ambachte Van Assenede

- een partie van Lande ... Ligghende binnen der prochien vander Cluusen Int goet vanden voors. cloostere ghezeyt tgoet van Nieuwenhove ghenaeamt den Doorentbeeck ... commende metten noorthende up taverij Leedeken

- tvoorn. Doorestick an alle canten

- twee ghemete Lants ... binnen Der prochien van Eertvelde Daerment heet te sentepietersdamme ... (w. & nw.) aen tstrate

LI 68 - 13.3.1568 n.s.

Antwerpen

LI 69 - 23.7.1580

Antwerpen

LI 70 - 8.3.1581

Gent

- papestrate / de hoochcamere

LI 71 - 12.10.1590

Gent

- eert, wortel ende naghelvast

- jnde papestrate

LI 72 - 3.10.1598

Gent

- papestrate (Gent)

LI 73 - 29.1.1613

(Collyns)

LI 74 - 19.9.1614

Antwerpen

LI 75 - 29.12.1623

Antwerpen

LI 76 - 12.12.1629

Gent

- heerel(ichede) ende vierschaere van Blaisant ... up de voormuyde (Gent)

LI 77 - 10.1.1631

Antwerpen

LI 78 - 14.5.1631

- Patenten van Mevr. Margarite Coene Abdesse van Dooresele

LI 79 - 24.6.1631

LI 80 - 15.3.1632

LI 81 - 1.4.1634

Oosteeklo

- oostecloo inde rycke straete loopende van Bassevelde naer Ghendt

LI 82 - 7.1.1640

LI 83 - 6.5.1653

Antwerpen

LI 84 - 1.5.1656

(samen met LI 27)

LI 85 - 4.9.1660

LI 86 - 1668?

Gent

(samen met LI 56, LI 59 & LI 86)

- twee meersschen annex ellecanderen ... upt nieue lant thenden de papestrate ghenaeamt smu-
elenaers meersch ofte den neeren bilck

- een ghemet ende dertich Roeden meersch ghenaeamt de heertveure

LI 87 - 19.3.1668

Gent

- papenstrate

LI 88 - 7.8.1755

LI 89: groot zegel

LI 90 - 25.1.1688

LI 91 - 9.8.1611

LI 92 - 2.7.1664

LI 93-94: *Grote map* met allerlei documenten van tweeërlei aard uit de 16e, 17e en 18e eeuw
(te sorteren in ambtelijke en niet-ambtelijke stukken)

LI 95: *Map* met professieritueel en professiedocumenten

LI 96: *Klein mapje* (1709)

Dit naervolghende is al het vlaems datmen in weerchuus leest

LI 97: *Boekje* met liturgische en andere voorschriften (na 15.8.1772)

Dit is een boekken behelsende alle de manieren ofte constitutionen die van outs tyde geplacht ende g'observeert syn in het Clooster van Doorezele in de stad Gent verdeijlt elck up Syne daegen te weten Sondaegs en alle heijligdaegen en oock daegelijcx

LI 98: *Register* (kopie 1773, 65 folio's)

Boeck Der Overleden Religieusen Van Het Order Van Cisteaux In Het Clooster Van Dooresele
(= *Eneman - Obituarium II*)

LI 100: *Register* (1546)

Int Jaer ons Heeren als men se(ree)f duyst vyf hondert ende zes [ende veertich] de voorzieneghe wyse ende discrete (*doorstreept*: ooghe) Vrouwe, mevr. kateline Tsbuex, hyden ghedooghe godts Ootmoedeghe abdesse van de conven[te] van Dorizele, ziende ende merkende de groote moeyte scade ende belet dat zii ende haer convent ghehadt heeft tot desen daghe, mits datmen [iaer]licx heeft moeten vysenteeren de brieven ende [chaerters] ligghende in tconvens kiste ende datter ooc diverssche brieven achter bleven zyn so dadt ... (= *Eneman - Cartularium A*)

LI 101: *Register* (Renteboek bestaande uit 2 delen, afzonderlijk gefoliceerd)

Deel 1: 1546

In desen Jeghenwoordeghen bouck salmen vinden staende ende vergart alle de Eerffelicke Renten, Eerffelicke Scheijnsen toebehorende den Convente van Dorisele met huerlieder beseten ende ijpoteque ende hunlieder ontfanck van houdts vergadert vuijt de houde ligghers vanden voors. convente ende ghestelt bij Oordene elke stede ende Durp up hem selven ende achtervolghende, ende dit bij laste ende ten versoucke van der voorsieneghe wyse ende discrete vrouwe Vrou kateline by den ghedooghe godts ootmoedeghe Abdesse vanden voors. Cloostre van Dorisele ende dit bij heer Jan vanden nieuwe lande fs Phs. Religiues ende priesteren vanden Convente van Waerschoot ende nu ter tijt Capellaen van Dorisele ende bij mij Mr bernaerdt bouble als Ontfanghere In tuer ons heeren als men screef Duijst vyf hondert ende zes ende veertich

Deel 2: 1549

Dit naervolghende es Dlandt ende Den grondt de groote met den ommelanders thoebhoorende den convente Ende den clooster van dorysele ghestaen ende gheleghen inde prochie van everghem Int bisschopdom van Dornyeke Elck ghespecifiert Ende ghestelt in wat prochie dat

lichende es ende wat pachters dat bedryvende syn beghonnen Int iaer xvc ende vivenveertich By heer Jan vanden nieuwen Lande priester ende religues van waerschoot Ende nu ter tyt capelaen van dooryzele Ende Meester beernaert bouble Ontfanghere ten selven tyden Vanden voorseyden Clooster ten verzoucke ende by Laste vander Eerweerdeghen vrouwe vrou katel-yne Ootmoedeghe abdesse Int selve clooster (*in ander schrift*: Ende den voorn. bouck es doen vulbringhen by vrou Marie van Bourg(ogn)en Abdesse)

Item es te wetene dat de voorseyde abdesse heeft doen meten huer Landt by Joris de buck fs cristoffels ghesworen Lantmetere wonende te Eertvelde ter presentye van heer Jan capelaen voors(ey)t Ende beghonsten Int iaer xvc ende hachenveertich ende nu hier onder ghestelt De groote vander eerve naer thuytgheven vanden vorseyden Lantmetere zyn oock dyveersche groote naer thuytwysen van den hauden register tsy sayens mayens oft anderssins

LI 102: *Register* (1626)

Dit naervolghende is het Landt ende den grondt, de grootte met den ommelanders toebehoor-ende den Convente ende den Clooster van Doorenzele ghestaen ende ghelegghen inde Prochie van Everghem in tbisschopdom van Ghendt, elck ghespecificeert ende ghestelt in wat prochie dat het ligghende is ende wat pachters dat het bedryvende syn, beghonnen int iaer 1626 den 16 Julij by Br. Lieven Gillis, priester ende religieus van Baudeloo, ende nu ter tydt Pater Confessor van Doorenzele, by versoecke vande Eerweerdighe vrouwe Maria Duermans, Abdesse van het selve Clooster van Doorenzele

LI 103: *Register* (1651, 37 folio's)

Dit is het Lant ancommende het Clooster van Dooricele ghelegghen binnen de prochie van Selsate ende een deel op Eervelde by Rieme opde ootzyde vande vaert ghemeten by Abraham kips ghesworen lantmeter

LI 104: *Register* (2e helft 17de eeuw, aanvullingen tot eind 18de)

Hoofdelijk renteboek

LI 105: *Register* (1691, aanvullingen uit 1693, 1709, 1714, 1715, 1730 + losse documenten uit 1705, 1713, 1714, 1719, 1765)

Dit is den lantcheijnsbouck competerende aen het Clooster van Doorissele vernieuwt vlijtten voorgaenden Boeck bij frater Carolus Bake presbiter Religieus vande Abdije van Baudeloo procurator ende Ontfangher vant voorn. Clooster van Doorissele den xxjen Meye 1691 (*betreft o.a. huizen in de Langemunt in Gent*)

LI 106: *Register* (1711, aanvullingen tot eind 18e, gefolieerd tot 260)

Pacht Boeck van het Clooster van Dooresele Behelsende alle de pachters ende hemlieden Landen die sij ghebruycken geschreven ten tyde van Deerweerde Vrouw Abdisse Beatrix van Loo beginnende met het jaer 1711 het eerste van haerer Regeringe

LI 107: *Register* (1717, aanvullingen tot eind 18de)

Cheyns boeck van het Clooster van dooresele waerin begrepen zyn alle de Cheynsen den voorn. Clooster competerende gheschreven int jaer 1717

LI 108: *Lias* met diverse stukken (17de en 18de eeuw)

Dit Es de groote vande gronden van erfve ende Lande, van de meersschen van aen het canael ofte rabot van aen het clooster van Doorissele tot aen de eerste muijdeporte met de naeme van Ider proprietaris sijn als volcht

Notisie van verschot ghedaen bij Deerw. Vrouwe abdesse van het clooster van Doorissele over de reperatie aen het Canael ofte rabbot ghestaen up de Drefve Jegghens het voorn. clooster het is als volght

(documenten uit 1675, 1698, 1709, 1716, 1725, 1749, 1760-61, 1764)

LI 109: *Mapje* (midden 17de eeuw met aanvullingen)

Spickerrente van Aelter competerende Deerweerde Vrouwe Abdesse van t'Clooster van Doorisele In haere twee Draeghbrieven

Opmerkingen

Deze voorlopige inventaris bevat geen uitvoerige gegevens over de inhoud van de oorkonden; er wordt alleen vermeld in welke plaatsen de abdij eigendommen, renten e.d. bezat. Waar niets wordt vermeld, gaat het meestal om een stuk met religieuze inhoud. Evenmin bevat de inventaris paleografische details (afmetingen, schrift, e.d.)

De stukken nrs. LI 90, LI 91 & LI 92 zijn geen oorkonden in de eigenlijke zin. Ze horen in feite thuis in een van de mapjes (LI 93-94 en volgende).

Map LI 93-94 bevat stukken van tweeërlei aard: te verdelen in ambtelijke en niet-ambtelijke documenten. Misschien zelfs nog verder uit te splitsen.

Verwijzingen *Eneman* hebben betrekking op de hiervoren vermelde licentiaatsscriptie van mw. Anne-Marie Eneman.

Het nummer LI 99 is opengelaten voor het cartularium B dat Eneman in haar scriptie beschrijft, maar dat in het archief van de Universiteit niet meer aanwezig schijnt te zijn.

Het obituarium I, dat Eneman vermeldt, schijnt evenmin in het archief voor te komen.

Het cartularium A (LI 100) dat Eneman in 1506 dateert, is in feite van 1546. Een hoekje van de eerste blz. (waar 40 heeft gestaan), is weg. Uit de vergelijking van het schrift met dat van LI 101 blijkt dat het van dezelfde hand is.

N.B. - Otene lag ten n.w. van Zaamslag en ten o. van Terneuzen, Willemskerke ten z.w. van Terneuzen en B(e)oostenblij(de) ten z.o. van Axel. Meer gegevens zijn te vinden in het boek *De Vier Ambachten en het Land van Saafinge in de Middeleeuwen* van prof. dr. M. K. Elisabeth Gottschalk (Van Gorcum, Assen, 1984) en in haar werk *Historische geografie van Westelijk Zeeuws-Vlaanderen*, 2 delen. (Van Gorcum, Assen, Deel I: 1955, Deel II: 1958).

n.s. = nieuwe stijl.

ADDENDA ET CORRIGENDA

MONASTERIUM BEATE MARIE SANCTI MONIALIUM ORDINIS CISTERCIENSIS... ABDIJ VAN OOSTEEKLO

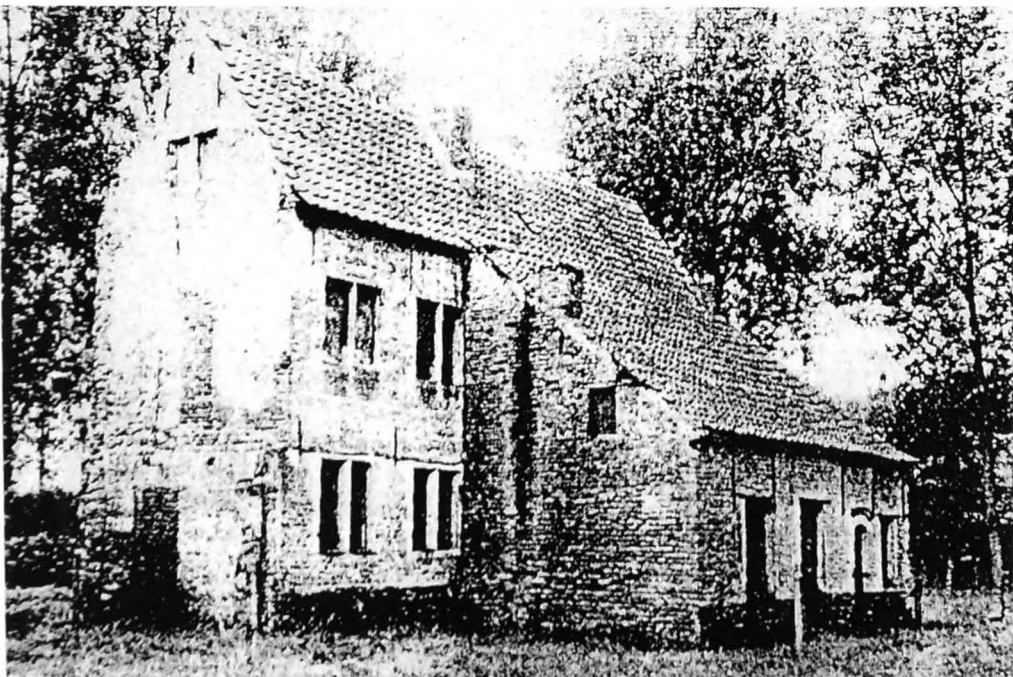
Onder deze titel (verbeterde versie van de foute titel) verscheen een artikel van de hand van Annick Van Wijsberghe in Appeltjes nr. 45 (1994) p. 181-199. Bij vergissing werden enkele essentiële plattegronden en foto's niet afgedrukt in dit jaarboek. Ze worden nu opgenomen met hun onderschriften...

Het gebouw werd intussen op 24 juni 1994 beschermd als monument door de commissie van Monumenten en Landschappen. Daardoor worden nu alle wijzigingen en afbraak zonder toestemming van deze instelling niet meer mogelijk.

De mogelijkheid tot magnetometeronderzoek (= magnetisch oppervlakte inspectie) en eventuele proefboringen wordt onderzocht.

De site van het 13de eeuwse klooster verdient ongetwijfeld een diepergaand onderzoek. Het gaat om een van de zeldzame overblijfselen uit deze periode in het Meetjesland.

O.L.

Voorgevel. Toestand rond 1975.

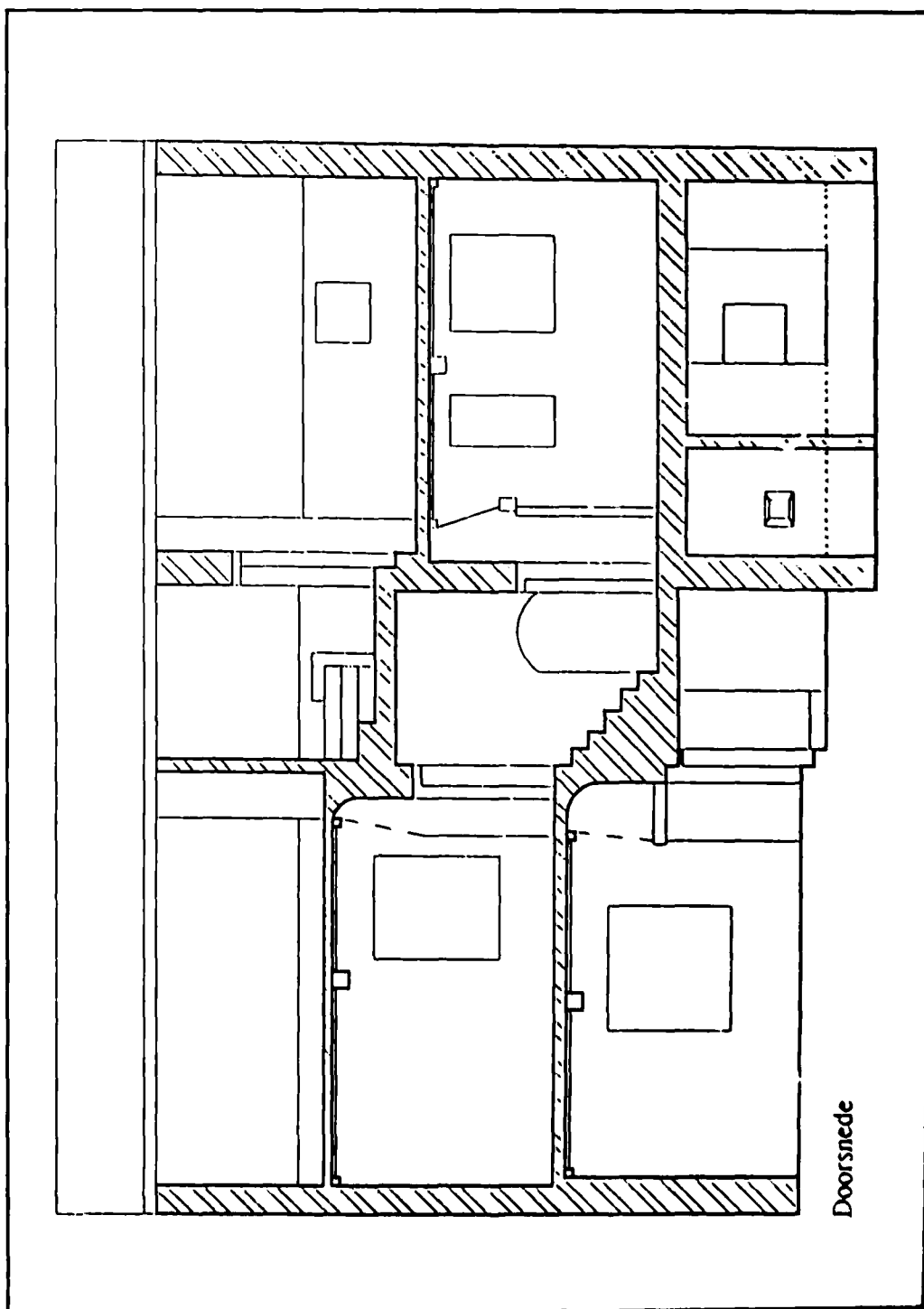
Voorgevel, na afbraak van de aanbouw.

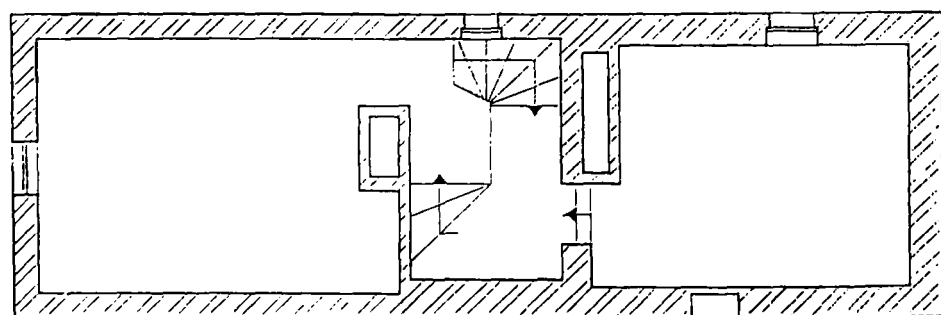
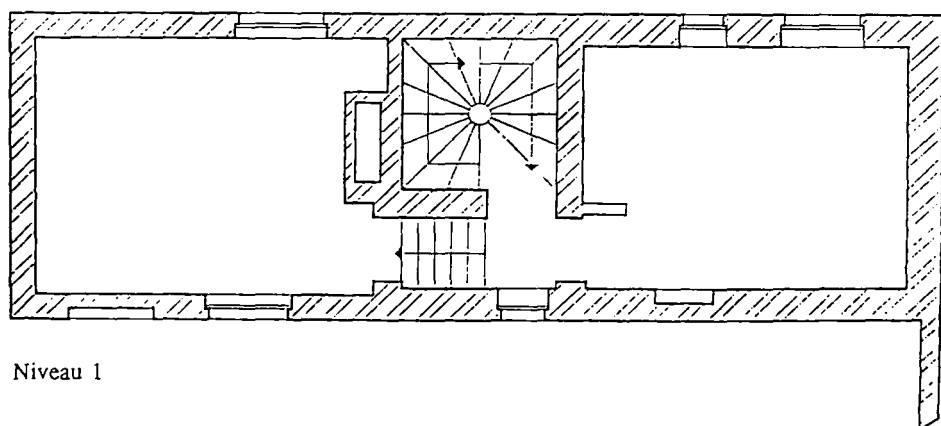
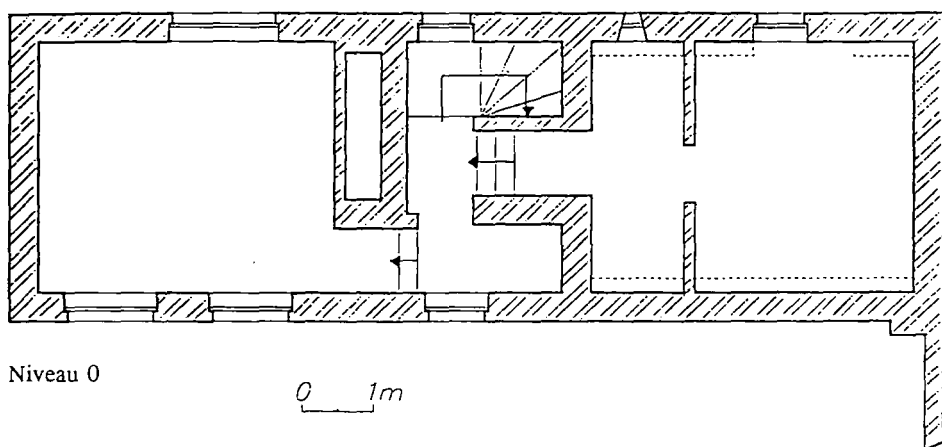
Voorgevel

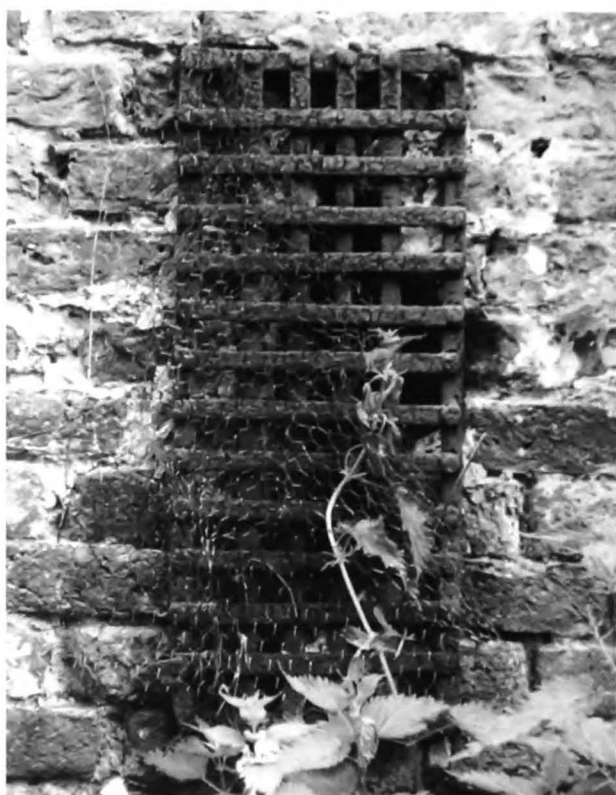

Voorgevel

De langse doorsnede toont de niveauverschillen over de 3 verdiepingen. Centraal zien we de spiltrap als middel tot verticale circulatie.

Beveiligde opening aan de achterzijde.

Poortje, achterzijde.

HEEMKUNDIG REPERTORIUM

1995

Lopende heemkundige bibliografie voor de geschiedenis van het Meetjesland

Filip BASTIAEN

Na drie afleveringen van het *Heemkundig repertorium*, met een zoeken naar de goede weg, ligt de werkwijze stilaan vast. Bij deze vierde reeks *bouwstenen* voerden we slechts één kleine verandering door. De controle welke titels waar aanwezig waren, was niet alleen een tijdrovende bezigheid, maar vaak ook niet volledig correct en kon soms vrij vlug achterhaald zijn. Daarenboven beschikt, naast Eeklo en Aalter, ook het gemeentearchief van Maldegem over heel wat lokale en regionale publikaties. Tot slot stelt ook de heemkundige kring *Het Land van Nevele* zijn bibliotheek voor de vorsers open en bouwt de kring *De Twee Ambachten* een bibliotheek uit. Van al deze instellingen en verenigingen het bestand opnemen, zou ons te ver leiden.

Voor de werkmethode en criteria, zie jaarboek 43 (1992), p. 258-263 en jaarboek 45(1994), p. 213.

Voor de geëxcerpeerde jaarboeken en tijdschriften, zie jaarboek 43(1992), p. 261-262 en jaarboek 44(1993), p. 197-198.

Gebruikte sigels

AM	Appeltjes van het Meetjesland
B	Biekorf
BB	Bos en Beverveld
BTFG	Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis
BTNG	Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis
DB	De Belle
DE	De Eik
DED	De Eeklose Dobbelsgebakkene
DL	De Levensboom
DTA	De Twee Ambachten
HB	Handelingen Genootschap voor Geschiedenis Brugge
HBM	Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland
HG	Handelingen Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent
HLvN	Het Land van Nevele
KB	Kapel en Beeld

KOK	Jaarboek van de Kunst- en Oudheidkundige Kring - Deinze
LvdW	Land van de Woestijne
ME	Molenecho's
MvT	Mensen van Toen
OH	Ons Heem
OR	Oud Ruysselede
OVZ	Oostvlaamse Zanten
RvT	De Roede van Tielt
TG	Tijdschrift voor Geschiedenis
TGk	Het Tijdschrift van het Gemeentekrediet
TSG	Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis
VS	Vlaamse Stam

1. Bibliografie

A. Werkinstrumenten

Bibliografieën

1. BASTIAEN Filip, *Heemkundig repertorium 1994. Lopende heemkundige bibliografie voor de geschiedenis van het Meetjesland*. - AM, 45(1994), 213-240.
Thematische bibliografie met 4 indices.

Inventarissen

2. HENDRIX G., *Bibliotheca auctorum, tradactorum et scriptorum Ordinis Cisterciensis, Vicariatus Generalis Belgii I*. - Leuven (Bibliotheek van de Faculteit der Godgeleerdheid), 1992, XXXVIII + 415p.
Alfabetisch op de auteursnamen geordende inventaris van literaire teksten geschreven over en door monniken en monialen van de cisterciënzerorde in België tijdens het Ancien Régime. Met onder meer auteurs uit Doornzele, Oosteklo en Waarschoot.

Bronnen(-publicaties)

zie ook de nrs. 36, 38, 63, 135 en 143

3. BOLLAERT André, *Huwelijken van zwervers in de Poeselse parochieregisters*. - MvT, 5(1995), 2, 34-36.
4. BOLLAERT André, *Inwoners uit Lotenhulle gesneuveld in het leger van Napoleon*. - MvT, 5(1995), 2, 46-48.
5. BOLLAERT André, *Poeselaars overleden tijdens hun legerdienst*. - MvT, 5(1995), 3, 50-51.
Alfabetisch, 19de-20ste eeuw.

6. BOLLAERT André, *Inwoners van Poeke gesneuveld in het leger van Napoleon*. - MvT, 5(1995), 3, 57.
7. DEBBAUT Ronny, *Verdachte parochianen uit het Meetjesland. Ketters, verdachten en slechte katholieken, genoteerd in de visitatieverslagen van bisschop A.Triest (1623-1654)*. - DL, 8(1995), 2, 28-37.
8. DEBBAUT Ronny, *Verdachte parochianen uit het Land van Nevele. Ketters, verdachten en slechte katholieken, genoteerd in de visitatieverslagen van bisschop A.Triest (1623-1654)*. - MvT, 5(1995), 2, 26-33, met index persoonsnamen.
9. DE LILLE Gilbert, *Oostwinkel. Parochieregisters 1616-1796*. - Maldegem, 1994, 2 banden, 3 delen, 450, 216 en 181p.
Alfabetische bewerking van de parochieregisters.
10. DE REUCK Dirk, *Genealogisch geluk na klimatologisch ongeluk - Bellem 1708-1709*. - DL, 8(1995), 1, 8-12.
Oorlog en een strenge winter noopte de overheid tot een graan- en volkstelling. In Bellem werden deze inventarissen grondig uitgevoerd.
11. DE SMET Erik en HAMERLYNCK Willy, *De immobiliënmarkt te Eeklo tijdens het Ancien Regime. 1637-1644*. - DE, 20(1995), 1, 7-43.
Vervolg op 94/10. Chronologisch, verkopers (schenkers), kopers, aard goed.
12. DE VLEESSCHAUWER Marc, *Gentse buitenpoorters afkomstig uit het Asseneder- en Boekhouter ambacht op het einde van de 15de eeuw*. - DTA, 3(1995), 2, 57-63.
Alfabetische lijsten voor Assenede, Bassevelde, Boekhoute en Oosteklo en met een inleidende bespreking (socio-economisch milieu en geografische spreiding).
13. MARTENS Albert, *Herbergen en jeneverkroegen te Hansbeke, anno 1779*. - HLvN, 25(1994), 4, 288-307, 6 foto's en 1 kaart.
Lijst opgemaakt n.a.v. de ordonnantie van keizerin Maria-Theresia van 21 juli 1779. Aangevuld met genealogische gegevens van de bewoners.
14. MARTENS Albert, *Een biografische naamlijst van Oost-Vlaamse [sic] priesters, genaamd Martens*. - DL, 8(1995), 1, 13-19.
31 personen, waarvan velen een band hadden met het Meetjesland, door geboorte of als kerkbedienaar.
15. MARTENS Albert, *Leernse pachters in de schepenbank van de heerlijkheid van Hansbeke (1554-1795)*. - MvT, 5(1995), 1, 19-22.
16. MARTENS Albert, *Vormpeters en vormmeters te Hansbeke (1847-1994)*. - MvT, 5(1995), 3, 52-57.
Gegevens rond het Vormen en lijst met beperkte gegevens peters en meters.
17. NEYT Luc, *De Staten van Goed van het Graafschap Evergem*. - dl. 5 (1693-1719), Tielt, 1994, 403-504 en dl. 6 (1612-1693), Tielt, 1995, 506-655, met stratenplan.
18. NEYT Luc, *Oud-leerlingen van de Latijnse school te Tielt (1686-1806) afkomstig uit het Land van Nevele*. - MvT, 5(1995), 2, 37-41.
19. NOTTEBOOM Hugo, *Een parochierekening van Maldegem uit 1775*. - HBM, 8(1994), 4, 180-183.

20. PILLE Freddy, *Eeklose bibliotheek. Reeks: stadsrekeningen*. - deel 1 (1603-1607), Eeklo, 1995, 36p. en deel 2 (1609-1610), Eeklo, 1995, 24p.
Geannoteerde tekstuitgave met uitvoerige inleiding en naamregister.
21. STEEGHERS Wilfried, *15de-eeuwse Gentse buitenpoorters uit Ertvelde*. - AM, 45(1994), 105-106.
22. STEEGHERS Wilfried, *Personen uit het Meetjesland overleden op de parochie Sint-Michiels-Noord te Gent (1736-1796)*. - AM, 45(1994), 107.
23. STEEGHERS Wilfried, *Kaprijkenaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw*. - DE, 19(1994), 4, 207-208, met index.
24. STEEGHERS Wilfried, *Sleidingenaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw*. - DE, 20(1995), 1, 3-5, met index.
25. STEEGHERS Wilfried, *Lovendegemnaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw*. - DE, 20(1995), 1, 5-6, met index.
26. STEVENS Willy, *Analytische bewerking van de penningkohieren van Knesselare. Jaren 1571 en 1574*. - Knesselare, 1994, 186p., met tabellen en figuren.
Bespr.: L.S., AM, 45(1994), 254-255.
Alfabetische lijst van de eigenaars met hun eigendom, gevolgd door een index op de pachters. Met uitgebreide inleiding.

B. Hulpwetenschappen

zie ook het nr. 47

27. DE SMET Erik, *Nieuw stadswapen en stadsvlag te Eeklo*. - DED, 4(1995), 1, 17-28, met kleurenafbeeldingen.
Historiek vanaf de Hollandse periode.
28. STOCKMAN Luc, *Schenking van een stuk grond te Lovendegem aan het Sint-Elisabethbegijnhof te Gent (1305)*. - AM, 45(1994), 101-104.
Tekstuitgave met bespreking.
29. STOCKMAN Luc, *Het testament van Jacob de Donker, pastoor van Ter Piet in het Ambacht Boekhoutte (1331)*. - AM, 45(1994), 201-211.
Tekstuitgave met bespreking. Het testament verschaft een goed beeld van de geestelijkheid en de kerkelijke organisaties in de Vier Ambachten, begin 14de eeuw.
30. VAN DE WOESTIJNE Paul, *Pieter Arents. Een Eeklose kroniekschrijver uit de 18e eeuw*. - HBM, 9(1995), 1, 22-36; 2, 65-71. Met een bijkomende aantekening getiteld *Het journal van Jacques Van Damme* HBM, 9(1995), 2, 64.
Publikatie van de memoriën, met woordverklaring en met een inleidende biografische nota en inkadering in de tijd. De eigenlijke tekst bestaat de periode 1726-1748 en waarin de strenge winter 1739-1740 uitvoerig aan bod komt.

C. Dorpsgeschiedenis

monografieën en algemeen

31. DE CEUNINCK Paul en VAN MALDEGHEM Jérôme, *De Maldegemse kerkdorpen Donk en Kleit*. - Maldegem, 1995, 48p., geïll.
Naar aanleiding van de jaarlijkse uitstap van het *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland*.
32. DE VOS Achiël - Werkgroep, *Geschiedenis van Evergem*. - [Evergem], 1994, LX-845p., geïll., met namenregister.
Bespr.: P.L., AM, 45(1994), 257-258.
33. NOTTEBOOM Hugo, NOTTEBOOM Filip en STOCKMAN Luc, *Bassevelde tussen polder en zandstreek*. - Maldegem, 1993, 48p., geïll.

fotoboeken, iconografie en dorpszicht

34. DE MUYNCK Guy, *Waarschoot in oude foto's, deel II*. - Eeklo, 1995, 192p. Fotoboek.
35. DE WILDE Ivan, *Groot-Sint-Laureins in oude foto's, deel V*. - Eeklo, 1995, 272p. Fotoboek.

varia

36. BOLLAERT André, *Sprokkels uit de staten van goed van de baronie Nevele*. - MvT, 5(1995), 1, 16-18.
Lijstjes van koster, soldaten, vermiste personen en hoevenamen.
37. CLAEYS Jackie, *Het gebeurde 100 jaar geleden in Groot-Assenede*. - DTA, 2(1994), 1, 4-8; 3(1995), 1, 5-9 en 2, 3-7, geïll.
Op basis van kranteberichten.
38. DE SMET Erik, *Chronologie van Eeklose gebeurtenissen vanaf de Belgische onafhankelijkheid - 1845*. - HBM, 8(1994), 4, 145-161, geïll.
Vervolg op 94/9.
39. DE SMET Erik, *Gedwongen verkoop van de voormalige brouwerij De Haeren Tassche te Eeklo*. - HBM, 9(1995), 2, 49-51, 1 foto en 1 schets.
De brouwerij was eigendom van Laureys Van Vaernewyck, die in het krijt stond bij de erfgenamen Gillis. Beschrijving van de verkoop.
40. MATTHIJS Edelhart, *Marietje zonder armen ... en het Burkels jachtdrama van september 1887*. - BB, 27(1994), 105-118, meerdere foto's.
Over stropen en pensen algemeen en over een jachtdrama te Maldegem. De dader zou Louis Van Dierendonck van Kleit zijn geweest. Maar iedereen zweeg. In de rand van het gebeuren werd een kind zonder armen, Maria Van Poucke, geboren.
41. NOTTEBOOM Hugo, *Maldegem op de Wereldtentoonstelling van Brussel (1897)*. - HBM, 8(1994), 4, 184-186, geïll. Aanvulling HBM, 9(1995), 1, 46.
Over Albert Van Oye (zie ook 93/79) en zijn *Congolese woningen*.
42. TONDAT Romano, *Bouwkundig erfgoed van de stad Eeklo*. - DED, 3(1994), 4, 188-191, met plannen. Vervolg op 94/135.
Bouwaanvragen en enkele genealogische gegevens over de bouwheer. Soms korte bespreking van de aanvraag/plan(netje).

43. VERGOTTE Omer, *De wijn van onderpastoor Leo De Jaeger*. - LvdW, 17(1994), 1-2, 2-9, 4 foto's.
Een oorlogsverhaal en het feest bij de aanstelling van de onderpastoor als pastoor van Poeke.
44. VERGOTTE Omer, *Aalter had in 1939 bijna een eeuweling*. - LvdW, 17(1994), 3-4, 5-7, geïll.
Over Rosalie Meirhaeghe (weduwe Poelvoorde) en haar kinderen.

D. Archeologie

45. CROMBE Philippe en VAN DER HAEGEN Guy, *Twee midden-Paleolithische vindplaatsen te Aalter (O.-Vl.)*. - Idem, Het midden-Paleolithicum in noord-westelijk België (Archeologische inventaris Vlaanderen, buitengewone reeks, 3), Gent, 1994, 49-101, met kaarten, tabellen, tekeningen, een samenvatting in het Frans en een bijlage van Irené Heyse over de geomorfologie van de twee sites.
De vindplaatsen bevinden zich op het Hageland en op Nieuwendam. Uitgebreide bespreking van de vondsten van de *steenindustrie*.
46. DE CLERCQ Wim, *Nieuwe prehistorische vondsten op Vosselare-Kouter*. - HLvN, 26(1995), 1, 63-66, 4 figuren.
47. THOEN Hugo e.a., *Het Romeinse castellum van Maldegem-Vake, Bijdragen van de partnerwetenschappen, reeks IV*. - Archeologisch Jaarboek, Gent 1992, 157-186.
Palynologisch onderzoek van een grachtvulling, radiocarbon-datering van de site, petrografische analyse van enkele steenfragmenten en nota over de behandeling van nat hout uit het Romeinse castellum.
48. THOEN Hugo, *Sporen van Gallo-Romeinse bewoning in het bos van Reesinghe te Maldegem*. - Archeologisch Jaarboek, Gent 1992, 305-314.
49. VAN THUYNE Christophe, *Archeologisch onderzoek in de gemeente Lembeke*. - AM, 45(1994), 109-157, met kaarten, tekeningen en foto's.
Archeologische prospectie volgens een welbepaald en ondertussen vrij klassiek stramien.

E. Historische geografie en ecologische geschiedenis

zie ook het nr. 73

50. HOSTE Ivan, *Kan lokale geschiedenis groen zijn? Bellem in de 19de en 20ste eeuw*. - AM, 45(1994), 95-99.
Algemene, theoretische beschouwing over de wisselwerking tussen de mens en zijn leefomgeving.
51. SILVERSMIET Theo, *Waterlopen in het Meentjesland*. - HBM, 9(1995), 1, 15-20; 2, 56-63, met kaart.
Korte bespreking van waterwegen.

F. Politiek-bestuurlijke geschiedenis & Instellingen

zie ook de nrs. 78, 103 en 104

52. NOTTEBOOM Hugo, *Feodaal Maldegem*. - HBM, 9(1995), 1, 37-42.
Korte bespreking van 23 lenen van de Burg van Brugge/het Brugse Vrije in het Ambacht Maldegem, met vermelding van de leenmannen.
53. NOTTEBOOM Hugo, *Het Steen van Maldegem*. - HBM, 9(1995), 2, 90-93, 1 tekening.
Een leen van het Ambacht Maldegem met de ciperagie of gevangenis. Vermelding van cipers, het gevangeniswezen en de afbraak van het gebouw in 1867.
54. NOTTEBOOM Hugo, *De heerlijkheid van Maldegem*. - HBM, 9(1995), 3, 137-140.
Opsomming van de voorrechten, de renten, inkomsten enz.
55. PILLE Freddy, *Oost, west, nieuw en oud (Nog één keer over het ontstaan van Eeklo...)*. - DED, 4(1995), 2, 57-60.
56. PILLE Freddy, *Het einde van het Protestants Bestuur in Eeklo (1583)*. - DED, 4(1995), 2, 84-92, 1 ill.
Repressie (en confiscatie van de goederen) van calvinisten. Met een blik op hun sociale achtergrond (op basis van gereformeerde organisaties). Met namenlijst.

G. Sociaal-economische geschiedenis

zie ook de nrs. 125, 126, 137 en 140

57. BAUWENS A.R., *Strobrugge 1698: de zaak Spithael, een grensoverschrijdende kwestie*. - Geleefde tijd. Liber amicorum G.A.C. van Vooren (Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen nr. 23), 1995, 61-71, geïll.
Gerechtelijke procedures wegens *ruststoring*, maar met smokkel vanop Spaans (Maldegem) naar Staats grondgebied als dieperliggende reden, en waarbij (voormalige) douaniers en huursoldaten betrokken waren. Eén van de zaken betrof een uit de hand gelopen ruzie met later doodslag tot gevolg.
58. BOGHAERT Arnold, *De trams te Ursel*. - HBM, 8(1994), 4, 170-179, enkele ill.
Over de lijn Ursel-Zomergem-Gent, 1898-1959. De aanleg, oorlogsperiodes, het personeel...
59. DEFUYT Roger, *De hofstede van Joris Dau te Aalter, anno 1635*. - LvdW, 17(1994), 3-4, 21-40, geïll. met foto's en kaarten.
Eigendomsgeschiedenis tot op heden, met gegevens over verkopen, verkavelingen, de eigenaars...
60. DE SMET Erik, *Commercieel briefpapier te Eeklo. "Zwarte pietten" in de schijnwerpers*. - DED, 3(1994), 4, 152-166, rijk geïll. met documenten. Vervolg op 94/79.

- Kolenhandelaars omstreeks 1900, aan de hand van facturen. Met familiekundige gegevens en een onderzoek naar de socio-economische betekenis van de bedrijven.
61. DE SMET Erik, *Huwelijksperikelen, een verschijnsel van alle tijden... De zaak Helena Faillie versus Jan Pieters.* - DED, 4(1995), 2, 50-56, geïll.
De (financiële) gevolgen van een gebroken huwelijk beslecht voor de Eeklose schepenbank.
 62. DE VLEESSCHAUWER Marc, *Een vrije jaarmarkt te Boekhoute.* - DTA, 3(1995), 2, 22-28, 2 ill. en 1 bijlage.
Het ontstaan van een jaarmarkt in Boekhoute was een onrechtstreeks gevolg van de openbare verkoop van het *Ambacht Boekhoute* in 1659. De nieuwe heer, Rudolph De Decquere, wou zijn investering laten renderen. Tevens bespreking van het verleende octrooi.
 63. GOEMINNE Luc, DEMUYNCK Guido, *Pachtcontract van de oliewindmolen te Zomergem in 1535.* - Ons Heem, 49(1995), 3-4, 143-145, 1 ill. en het contract als bijlage. Deze bijdrage staat in een thematisch nummer over *olieslagmolens* en maakte ook het onderwerp uit van aflevering 3 van jaargang 23 van *Molenecho's*.
Korte analyse.
 64. KERCKHAERT Noël, *Notities betreffende de pest in het ambacht Boekhoute.* - DTA, 2(1994), 1, 37-41, 3 afbeeldingen.
Met aandacht voor de getroffen maatregelen en de verzorging door grauwezusters uit Nevele, 16de eeuw.
 65. PILLE Freddy, *1587-1601: Eeklo, een spookstad?* - DED, 4(1995), 1, 29-35, detail kaart P.Pourbus.
Weerlegging van de zogenaamde totale leegloop van Eeklo aan het einde van de 16de eeuw: er bleef een zekere bewoning en het bestuurlijk apparaat bleef eveneens bezet.
 66. PILLE Freddy, *Eeklo en de drank: een eeuwenoude problematische verhouding.* - DED, 4(1995), 3, 139-144, 1 document.
Drankverbruik, accijnzen, *wijngelt*, *teeringhe* en (de neerslag/weerslag ervan in) de stadsrekeningen tijdens de wederopbouw in het begin van de 17de eeuw.
 67. PILLE Freddy, *De wederbevolking van Eeklo eind 16de eeuw.* - DED, 4(1995), 3, 110-117.
Op basis van (de) stadsrekeningen weet de auteur interessante correcties aan gangbare opvattingen aan te brengen.
 68. VAN DE WOESTIJNE Paul, *Van de Haren Tas tot De Hoge Vorst. Eeklose brouwers en herbergiers in 1698.* - HBM, 9(1995), 3, 97-103, met 1 kaart.
Op basis van de ommestellingen.
 69. VAN MALDEGHEM Alex, *Kroniek van een bouwfamilie ter gelegenheid van 125 jaar bouwmaterialen Van Maldeghem.* - Hl.v.N, 25(1994), 4, 267-285, 6 foto's en 1 bidprentje.
Stukje familiegeschiedenis Bafort, die de Nevelse handel startte. Na de tussenschap Van Wanzele kreeg de zaak de huidige naam. Vooral een bedrijfshistoriek met de evolutie, de personeelsleden, betonproductie enz.

H. Godsdienst- en kerkgeschiedenis

zie ook het nr. 16

70. CLAEYS Jackie, *Oosteeklose klooster heeft 800 jaar geschiedenis*. - DTA, 2(1994), 1, 9-11, 2 foto's.
Geschiedenis in een notedop.
71. CLAEYS Robert en VAN DE WOESTIJNE Paul, *Gevelbeelden van Sint-Jozef in Eeklo*. - HBM, 9(1995), 2, 52-55, geïll.
Gegevens over de St.-Jozefsdevotie en de plaatsing van beelden omstreeks 1900 door fabrikant Gerard Baudts en leraar-drukker Pieter François.
72. DAUWE Emiel, *De Calvarie en de Westmolen van Eeklo*. - DED, 3(1994), 4, 145-150, geïll.
Een calvarie aan een molenberg, later vervangen door een neogotische kapel.
73. DE VLEESSCHAUWER Marc, *De St.-Janscapelle in Assenede-Ambacht: nieuwe feiten*. - AM, 45(1994), 159-166.
Een stukje verdrongen land behandeld via cartografisch materiaal, getuigenissen enz. Of deze kapelanie ooit evolueerde tot een kloostertje, een kruisbroedersconvent, is nog niet duidelijk.
74. MARTENS Albert, *De H.Sacramentsdevotie te Hansbeke, medio 16e eeuw*. - HLvN, 26(1995), 2, 114-115.
75. MARTENS Albert, *Parochiale werken en collectes te Hansbeke onder het pastoraat van E.H. Hippolite De Herde (1887-1913)*. - HLvN, 26(1995), 2, 142-152.
Korte beschrijving van de werken of collectes, de manier van inzamelen, de bedragen enz. en beschouwingen naar populariteit...
76. RYSERHOVE Alfons, *Parochie en kerk Wint-Willibrord te Knesselare*. - Knesselare, 1995, 160p., rijk geïll. met foto's, kaarten en tekeningen.
Bespr.: P.L., AM, 46(1995), 277-278.
Ontstaansgeschiedenis parochie, kerkgebouwen, kerkmobilaar, pastoors, klokken, grafzerken, processies enz. Een parochiegeschiedenis in al zijn facetten.
77. STOCKMAN Luc, *De H.-Kruisdevotie in Lotenhulle voor 1796*. - AM, 45(1994), 167-180, 1 ill. en 2 bijlagen (o.a. lijst van de H.-Kruismeesters).
Op basis van de kerkrekeningen.
78. VAN DE WOESTIJNE Paul, *Het eerste klooster van Oosteeklo lag in Aalschoot!* - HBM, 9(1995), 1, 1-14, met 1 kaart en 1 foto.
Het klooster van Oosteeklo speelt een cruciale rol in de ontstaansgeschiedenis van de stad Eeklo.
79. VAN HOECKE Rita, *De annalen van Ten Doorn*. - DED, 4(1995), 2, 80-83; 3, 118-125, geïll.
Historisch portret van het Eeklose klooster en de (meisjes-)school, opgericht door de Zusters van Liefde in 1832, op basis van (nog uiterst weinig gebruikte) bronnen uit het kloosterarchief. De bronnen en de auteurs worden kort besproken.

1. Militaire geschiedenis

zie ook de nrs. 4-6, 10, 123 en 132

80. BOELENS Robert en ROSSIE Jan, *De bevrijding van Boekhoute*. - DTA, 2(1994), 2, 86-99, geïll.
De bevrijding vertelt door de visser Remi Willems en deels autobiografisch (o.a. over Cyriel Rossie).
81. CLAEYS Jackie en VAN DE VEIRE Remi, *De bevrijding van Oosteeklo*. - DTA, 2(1994), 2, 28-40, geïll.
Over de Witte Brigade, de zwarten, de Canadezen en de eigenlijke bevrijdingsdagen.
82. CLAEYS Robert, VAN DE WOESTIJNE Paul, *Meetjeslandse vrijwilligers in Mexico*. - HBM, 9(1995), 3, 119-121, 2 foto's.
De Mexicaanse veldtocht en een lijst van 16 Meetjeslandse vrijwilligers.
83. DE BAETS Henri, *De verplicht tewerkgestelden uit Maria-Aalter*. - LvdW, 17(1994), 1-2, 10-18, geïll. met foto's en documenten.
Tweede Wereldoorlog, van opeising tot terugkeer.
84. JOOS Willy, "*De Valcke*" in puin. - DB, 7(1994), 3-4, 22-24.
De Aalterse herberg *De Valcke*, eigendom van de Bellemse baljuw Jan Rootsaert, werd bij een Franse raid in 1684 vernield. Een schadeclaim.
85. JOOS Willy, *De ene erfenis was de andere niet*. - DB, 8(1995), 1, 20-25 en 2-3, 18-24, met kaarten.
Krijgsgeweld tussen Hollanders en Fransen in het begin van de 18de eeuw. De Bellemse familie Rootsaert was nogmaals de dupe, evenals Corneel De Schacpmeester. Na de vernietiging van de herberg De Leeuw in 1705 begon het steekspel rond schadevergoeding. Ook andere schadeclaims zijn vermeld. Het proces, tot in 1712, liep met een sisser af.
86. LOOTENS Cyriel, *Bellem tijdens de Tweede Wereldoorlog*. - DB, 7(1994), 3-4, 5-13; 8(1995), 1, 16-19 en 2-3, 29-34, geïll.
Vervolg op 94/117.
87. LUYSSAERT Jan, *Basiel De Craene en de bevrijdingsdagen 1944 te Merendree*. - HlVN, 25(1994), 4, 237-248.
De houding van de priester-dichter tegenover het nationaal-socialisme en zijn rol en standpunten bij de bevrijding, vnl. weergegeven via sermoenen.
88. MESTDACH Adhemar, *50 jaar geleden: Fragment uit de memoires van Adhemar Mestdach, hoofdonderwijzer te Poesele*. - HlVN, 25(1994), 4, 308-317, 3 foto's.
89. MICHELIS Marcel, *50 jaar geleden: oorlogsbelevissen van Marcel Michiels*. - HlVN, 25(1994), 4, 249-266; 26(1995), 1, 33-59 en 2, 116-138, geïll.
Persoonlijke herinneringen en belevissen uit de Tweede Wereldoorlog in Vosselare en omgeving, met heel wat facetten van het dagelijks leven (autobiografische artikel).
90. PARIDAEN André, *Oorlog en vrede aan het Leopold- en Liniekanaal. Wel en wee van gewone mensen in ongewone tijden*. - Sint-Kruis(NL), eigen beheer, 1994, 288p., rijk geïll.

Verhaalt grotendeels de belevenissen uit de Tweede Wereldoorlog van een 40-tal families uit de grensstreek, op grondgebied van België en Nederland.

91. VAN DE BOUCHAUTE Cyriel, *Leven in oorlogstijd*. - DED, 3(1994), 4, 180-187; 4(1995), 2, 61-66 en 3, 126-134, geïll. met foto's en documenten. Vervolg op 94/122.
Het dagelijks leven van een werkmansgezin tijdens de Tweede Wereldoorlog in Eeklo.
92. VAN DER LINDEN Paul en KERCKHAERT Noël, *De bevrijding van Bassevelde*. - DTA, 2(1994), 2, 17-27, geïll.
Over de twee burgerslachtoffers Achiël Bauwens en Maria Van Vooren en de bevrijding van de parochie Landsdijk, voornamelijk volgens het dagboek van pastoor Maurits De Wulf.
93. VAN DE VEIRE Remi, *De laatste levensdagen van Cyriel Van Laere*. - DTA, 3(1995), 1, 38-42, 3 foto's en bidprentje.
Oosteeklose Partizaan in de Tweede Wereldoorlog.
94. VAN DE VEIRE Remi, *Het dramatische verhaal van Petrus Snoeck*. - DTA, 3(1995), 2, 64-67, 3 ill.
Een incident in Oosteeklo aan het einde van de Tweede Wereldoorlog.
95. VERGOTTE Omer, *Ook Leo De Jaeger werd door de Duitsers gedagvaard*. - LvdW, 17(1994), 3-4, 10-16.
De Aalterse onderpastoor werd ondervraagd in het kader van de uitgave van het sluikblad "Klaroen", tijdens de Tweede Wereldoorlog.
96. VERSTRAETE Daniël, *Oostwinkel tijdens de Negenjarige Oorlog*. - HBM, 8(1994), 4, 166-169.
Relaas van (de) militaire opeisingen en dorpsfinanciën aan het eind van de 17de eeuw.
97. WILLEMS Gustaaf en DIERICKX Christ, *Algemene inleiding* [themanummer bevrijding 1944]. - DTA, 2(1994), 2, 4-16, geïll.
Over de militaire voorbereidingen ter plaatse, een beeld van Assenede in 1944 en algemene gegevens over de Canadese bevrijders.
98. WILLEMS Gustaaf, DIERICKX Christ, ROSSIE Jan en DHAENE Remi, *De bevrijding van Assenede*. - DTA, 2(1994), 2, 41-85, geïll.
Na de schijnbevrijding van 4 september 1944 worden de bevrijdingsfeiten van talrijke straten en wijken behandeld. Tevens met lijst van burgerlijke en militaire slachtoffers. Ook de weerstandsbeweging N.K.B. komt aan bod (lokaal) en kort enkele gegevens over gedeporteerden en 3 politiek gevangenen.
99. WILLEMS Gustaaf, *Herinneringen aan de deportatie naar Duitsland 1943-1945*. - DTA, 3(1995), 1, 43-50, foto's en documenten.
Algemene inleiding en enkele korte verhalen, o.a. over de Assenedse onderpastoor J. Maroy.

J. Kunst, cultuur & wetenschappen inclusief onderwijs en pers

zie ook de nrs. 18, 64 en 134

100. BUYCK Roger, *500 jaar onderwijs in Kaprijke (15de - 20ste eeuw)*. - AM, 45(1994), 27-94, enkele ill. en meerdere bijlagen en lijsten.
Vnl. lager onderwijs, maar ook aandacht voor Kaprijkenaren die universitaire studies genoten voor 1800. Op een aantal (opmerkelijke) onderwijzers wordt wat dieper ingegaan, o.a. op Jan-Baptist Van Peene en zijn onderwijzersgezelschap en de kostschoolhouder Louis Braet.
101. DE CLERCQ Albert, *Schoolherinneringen*. - OR, 11(1994), 4, 157-163, 4 ill.
De Lotenhullenaar A. De Clercq liep lagere school in Ruiselede, ca. 1930.
102. DE SMET Erik, *Van kunstgebitten, echte Hongaarse Tokayer en Zwitserse pillen in het Meetjesland in de 19de eeuw*. - HBM, 9(1995), 3, 104-113, 7 ill.
Regionale pers en de verspreiding van twijfelachtige medicijnen en het uitoefenen van onwettige geneeskunde
103. DE VLEESSCHAUWER Marc, *Betwisting omtrent het schoolmeesterschap in Bassevelde (einde 18e eeuw)*. - DTA, 3(1995), 1, 68-70.
Competentiestrijd en proces tussen de baljuw en het college van burgemeester en schepenen, rond schoolmeester Jozef Antoon Martens.
104. DE WIN Paul, *Heropgerichte, gerestaureerde en als monument beschermde schandpalen in Vlaanderen (1974-1994)*. - OH, 48(1994), 4, 194-205, geïll.
O.a. over de schandpalen van Middelburg, Assenede, Evergem en Hansbeke.
105. HUYGHEBAERT J., *Oud geschrift lezen om prijs*. - Biekorf, 94(1994), 4, 352-354.
Wedstrijden paleografie georganiseerd in het begin van de 19de eeuw, veelal door rederijders, o.a. te Eeklo.
106. LAROY Peter, *Investigative journalism met een rode kleur. De krant Vooruit en een moordzaak te Aalter*. - AM, 45(1994), 5-16, 3 foto's.
Stroopersdrama in 1934. De krant *Vooruit* greep dit feit aan in een poging in Aalter voet aan de grond te krijgen. Objectiviteit was daarbij niet het belangrijkste oogmerk. Een brok onthullingsjournalistiek.
107. NOTTEBOOM Hugo, *Victor De Lille, Vorsterman van Oyen en de 75ste verjaardag van onafhankelijk België*. - Geleefde tijd. Liber amicorum G.A.C. van Vooren (Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen nr. 23), 1995, 157-174, geïll.
De Maldegemse drukker-uitgever Victor De Lille onderhield goede betrekkingen met de *Hollanders*, over wie hij positief in zijn weekblad *'t Getrouwe Maldeghem* berichtte. Hij plande vermoedelijk zelf feestelijkheden ter herdenking van 75 jaar onafhankelijkheid. Hiertegen rees heel wat tegenkanting want heel wat groeperingen waren bang de Nederlanders voor het hoofd te stoten. Op steun van officiële zijde moest hij niet rekenen, maar uiteindelijk wist hij toch zijn slag thuis te halen. Er volgde ook een strijd (deels scheldcampagne) in de lokale pers. In de pennewist was ook zijn vriend uit Aardenburg betrokken.
108. VAN WIJNSBERGHE Annick, *Poging tot bouwkundig onderzoek. Monasterium Beate Marie Sanctie Monialium Ordine Cisterciensis ... Abdij van Oosteeklo*. - AM, 45(1994), 181-199, met plannen, kaarten en foto's.
De algemene cisterciënzerbouwstijl en vergelijking van de grondplannen van enkele abdijen.

109. VELLE Karel, *Rechtsbedeling en bouwpolitiek. De bouwgeschiedenis van het vredegerecht in Eeklo (1877-1899)*. - AM, 45(1994), 17-25.

K. Taal- en letterkunde

Naamkunde, dialectologie, toponymie...

110. LUYSSAERT Jan, DE VOS Achiël en STOCKMAN Luc, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Deel III Het Gentse. Band 1 Hansbeke*. - Gent, 1995, 148p., met uitneembare kaart.
Behandelt de ontginningsgeschiedenis en de verklaring van de belangrijkste plaatsnamen. Tevens een glossarium en een index.
Bespr. : D.D.R., AM 46 (1995), 272.
111. VAN ELSLANDER A., *De literaire voorouders van Cyriel Buysse*. - Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap, IX (1993), 53-65.
Voor het literair debuut van Cyriel Buysse in 1885 hadden verschillende van zijn familieleden reeds gepubliceerd, met name Emmanuel Comparé, Marie Comparé, Herman Antoon Loveling, Cesar Fredericq, Sophie Fredericq en de gezusters Loveling.
112. VAN ELSLANDER A. en MUSSCHOOT A.M. (ed.), *Correspondentie van de gezusters Loveling. Brieven van en aan Paul Fredericq*. - Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap, IX (1993), 67-175.

L. Familiekunde

Familiegeschiedenis

zie ook het nr. 111

113. BUYCK Willy en HAMERLYNCK Willy, *Voorouderreeks Buyck*. - DE, 19(1994), 4, 145-206, talrijke foto's, ook akten en handtekeningen; met overzichtstabel.
Graatgenealogie vanaf de 7de generatie, soms met (vrij uitvoerige) aantekeningen.
114. DE SMET Erik, *De familie Devyt te Eeklo in de 17de-18de eeuw*. - DED, 4(1995), 3, 98-109, geïll.
Goed gedocumenteerd.
115. DE SUTTER Daniël, *Fredje Verdure, een 'Laureyns' uit St.-Laureins*. - HBM, 9(1995), 2, 72-83, 3 foto's.
Familie uit het Eeklose, waarvan de tak in St.-Laureins sedert 1800 algemeen bekend staat als Verdure i.p.v. Laureyns. Er wordt wat langer stilgestaan bij de (kunst-)schilder Frederik (1912-1936) en de heemkundige betekenis van zijn schilderij van de wijk Boterhoek (met historiek bewoners vanaf ca. 1850).
116. DOBBELAERE Jozef, *De familie De Cock. Sint-Kruis, Maldegem en Adegem*. - DL, 8(1995), 2, 40-47.
117. DOBBELAERE Jozef, *De familie Savat. Adegem - Maldegem - Middelburg*. - DL, 8(1995), 3, 55-71, 1 foto.

118. HAMERLYNCK Willy, *De familie Arlequeeuw te Eeklo*. - DE, 20(1995), 2, 51-87, geïll. met foto's en documenten.
119. LOOTENS Werner, *De familie Lootens uit Drongen*. - MvT, 5(1995), 3, 58-66, met mini-kwartierstaat.
Graatgenealogie, met 6 generaties woonachtig in Vosselare en Nevele.
120. MARTENS Albert, *Van Canegem's te Hansbeke*. - MvT, 5(1995), 3, 67-69.
121. MARTENS Albert, *Brackene's te Hansbeke*. - DL, 8(1995), 4, 79-82.
122. ROSSIE Jan, *Van de Velde: Een Boekhoutse strodekkers- en huisslachters-familie (1848-1948)*. - DTA, 3(1995), 1, 24-34, rijk geïll. en verkorte stamreeks.
Een familieoverlevering en informatie over beide beroepen.

Biografieën

zie ook de nrs. 139 en 142

123. AUDENAERT Roger, *Luitenant Fernand Delaye (Assenede 1885 - Kiev 1917)*. - DTA, 2(1994), 1, 68-69, 1 foto.
Sneuvelde tijdens de Eerste Wereldoorlog aan het Russische front, als 1 van de 350 vrijwilligers van een speciale compagnie. Zijn naam ontbreekt op het Asseneeds oorlogsmonument.
124. BOLLAERT André, *60 jaar geleden schreef Prosper Cocquyt luchtvaartgeschiedenis*. - HLvN, 26(1995), 1, 3-32, rijk geïll.
Inwoner van Landegem, die één van de pioniers was bij Sabena. Hij realiseerde o.a. de eerste vaste luchtverbinding tussen België en Kongo in 1935. Met een historiek van de België-Kongolijn.
125. BOLLAERT André, *Een Nevelaar op Amerika's grootste gedenkplaat*. - HLvN, 26(1995), 1, 67-75, 4 ill.
Korte schets over het eilandje in de haven van New York, Ellis Island, en gegevens over René Lievens (zie ook het volgende nummer).
126. BOLLAERT André, *René Lievens, een Nevelaar op Amerika's grootste gedenkplaat*. - MvT, 5(1995), 1, 2-12, 2 bidprentjes.
Biografische nota van een emigrant, met uitgewerkte kwartierstaat (15 kwartiëren).
127. DEFUYT Roger, *19e-eeuwse priesters van Aalter. De Eerw. Heren Billiaert en Sergeant*. - LvdW, 17(1994), 3-4, 17-20, geïll.
Handelt in hoofdzaak over de familieverwantschap.
128. DIERICKX Christ, *Don Fredo ... wielrenner Alfred Hamerlinck*. - DTA, 2(1994), 1, 12-19, talrijke foto's en ill.
"De koning van de kermiskoersen", Assenede 1905 - Gent 1993.
129. DIERICKX Christ, *Hij schreef met licht... Adolf Masure (1852-1936)*. - DTA, 3(1995), 2, 8-21, met foto's en documenten.
De eerste Asseneedse fotograaf, door wie talrijke dorpsbeelden werden vereeuwigd. Veel van zijn materiaal, voornamelijk glasplaten, is echter verloren gegaan. De bijdrage sluit af met een (voorlopig) overzicht van de prentbriefkaarten (van Assenede) waarbij hij als uitgever of fotograaf betrokken was.

130. PILLE Freddy, *Een tweede memorieboek van de familie Yman*. - DED, 4(1995), 1, 45-48, met 1 fragment uit het boek.
Over de Eeklonaar Nicolaes Yman, een telg uit een invloedrijke familie eind 16de eeuw.
131. VANDAMME L., *Adriaan van Malderghem (+1568): van pastoor van Ursel tot protestants martelaar*. - Geleefde tijd. Liber amicorum G.A.C. van Vooren (Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen nr. 23), 1995, 25-30, geïll.
Korte biografie van een calvinist die actief was in de reformatie in het Meetjesland omstreeks de beeldenstorm. Hij eindigde op de brandstapel.
132. VAN DAMME Paul, *Aalterse oud-strijder van 1914-1918 Achiël Baele*. - LvdW, 17(1994), 1-2, 19-26, rijk geïll. met foto's en documenten.
In hoofdzaak zijn frontperiode.

M. Volkskunde

ook ontspanning(-sverenigingen)

zie ook de nrs. 44, 71, 72, 74, 77, 102, 104 en 128

133. DE KE André, *Honderd jaar cinema! Vijftig jaar cinema te Aalter!* - LvdW, 17(1994), 3-4, 8-9.
134. DE VLEESSCHAUWER Marc, DIERICKX Christ, *Koninklijke harmonie "Sint-Cecilia" Bassevelde: 190 jaar jong*. - DTA, 3(1995), 2, 42-56, 3 foto's.
Korte geschiedenis met o.a. aandacht voor muziekonderwijs, sociale bekommernis, het eeuwfeest enz.
135. DIERICKX Christ, *"Vreedelijke moord, voorgevallen op de commune Bouchoute"*. - DTA, 2(1994), 1, 20-21, met afdruk van het vliegend blad met het liedje van de volkszangers De Mol.
136. DIERICKX Christ, *Enkele beelden van de bevrijdingsstoeten in Groot-Assenede in 1945*. - DTA, 3(1995), 1, 54-65, foto's en programma's.
137. LAROY Peter, *De roversbendes van het Meetjesland*. - Eeklo, 1995, 157p., geïll. met foto's, tekeningen enz.
Bespr.: F.B., AM, 46(1995), 271-272.
Fictieve en werkelijke roversverhalen uit de 18de tot begin 20ste eeuw in het Meetjesland en het omliggende.
138. LIPPENS Oskar, *Oude liedjes*. - DED, 4(1995), 1, 5-9, 1 foto; als bijlage de inhoud van de liedbundels.
Volkslied en -zangers (o.a. Arthur Lippens) in Eeklo, begin 20ste eeuw.
139. LOOTENS Cyriel, *Mensen van Bellem*. - DB, 7(1994), 3-4, 18-21 en 8(1995), 1, 5-9, geïll.
Zie ook 94/170.
Rond volksfiguren. De voermannen Jules Baeckelandt en Simon Van Parijs: vervoer met kar en ezel, jaren '20-'30. August De Cocker (1874-1960): landbouwersknecht en klokluider.

140. NOTTEBOOM Hugo, *De bende van Adegem*. - Maldegem, 1995, 144p., geïll. met foto's, tekeningen enz.
Bespr.: L.S., AM, 46 (1995), 273.
Uitvoerig verhaal over een roversbende actief na de Eerste Wereldoorlog in het Meetjesland. Na een uitvoerige inleiding met aandacht voor de gevolgen van de oorlog, het banditisme en de politie, komen naast de bendeleden en hun misdaden, ook het oprollen van de bende en het proces aan bod.
141. VAN DER EECKEN Guido, "*Den Hitler*". - DTA, 2(1994), 1, 28-31, 1 tekening.
Volkshuisraad. De Leuvense stoof, met opzetstuk (een melkkan of emmer), als houtkachel in gebruik in het Meetjesland, vooral tijdens de Tweede Wereldoorlog.
142. VAN DE WOESTIJNE Paul, *De Eeklose volksdichter Jan Frodure*. - HBM, 9(1995), 2, 84-89, 1 foto.
Biografische nota over Jan Laureyns (1800-1863; alias Frodure; zie ook nr.115). Met enkele gedichten.
143. WILLEMS Gustaaf, *Lapnamen in Assenede*. - DTA, 2(1994), 1, 22-25, 1 foto.
Lijst van 74 namen, zonder verklaring.
144. WILLEMS Gustaaf, *De geschiedenis van de voetbalterreinen van KVC Assenede*. - DTA, 3(1995), 2, 30-41, met 6 foto's, een kaart en andere documenten.

2. Registers

A. Auteurs

Audenaert Roger	123	De Ceuninck Paul	31
Bastiaen Filip	1	De Clercq Albert	101
Bauwens A.R.	57	De Clercq Wim	46
Boelens Robert	80	Defruyt Roger	59, 127
Boghaert Arnold	58	De Ké André	133
Bollaert André	3-6, 36, 124-126	De Lille Gilbert	9
Buyck Roger	100	Demuyne Guido	63
Buyck Willy	113	De Muynck Guy	34
Clacys Jackie	37, 70, 81	De Reuck Dirk	10
Clacys Robert	71, 82	De Smet Erik	11, 27, 38, 39, 60, 61, 102, 114
Crombé Philippe	45	De Sutter Daniël	115
Dauwe Emiel	72	De Vleeschauwer Marc	12, 62, 73, 103, 134
De Baets Henri	83	De Vos Achiel	110
Debbaut Ronny	7, 8	De Vos Achiel (werkgroep)	32

De Wilde Ivan 35
 De Win Paul 104
 Dhaene Remi 98
 Dierickx Christ 97-98, 128, 129,
 134-136
 Dobbelaere Jozef 116, 117

 Goeminne Luc 63

 Hamerlynck Willy 11, 118
 Hendrix G. 2
 Hoste Ivan 50
 Huyghebaert J. 105

 Joos Willy 84, 85,

 Kerckhaert Noël 64, 92

 Laroy Peter 106, 137
 Lippens Oskar 138
 Lootens Cyriel 86, 139
 Lootens Werner 119
 Luyssaert Jan 87, 110

 Martens Albert 13-16, 74, 75, 120, 121
 Matthijs Edelhart 40
 Mestdach Adhemar 88
 Michiels Marcel 89
 Musschoot A.M. 112

 Neyt Luc 17, 18
 Notteboom Filip 33
 Notteboom Hugo 19, 33, 41, 52-54,
 107, 140

 Paridaen André 90
 Pille Freddy 20, 55, 56, 65-67, 130

 Rossie Jan 80, 98, 122
 Ryserhove Alfons 76

 Silversmet Theo 51
 Steeghers Wilfried 21-25
 Stevens Willy 26
 Stockman Luc 28, 29, 33, 77, 110

 Thoen Hugo 47, 48
 Tondat Romano 42

 Vandamme L. 131
 Van Damme Paul 132
 Van de Bouchaute Cyriel 91
 Van der Eecken Guido 141
 Van der Haegen Guy 45
 Van der Linden Paul 92
 Van de Veire Remi 81, 93, 94
 Van de Woestijne Paul 30, 68, 71,
 78, 82, 142
 Van Elslander A. 111, 112
 Van Hoecke Rita 79
 Van Maldeghem Alex 69
 Van Maldeghem Jérôme 31
 Van Thuyne Christophe 49
 Van Wijnsberghe Annick 108
 Velle Karel 109
 Vergotte Omer 43, 44, 95
 Verstraete Daniël 96

 Willems Gustaaf 97-99, 143, 144

B. Trefwoorden

abdij 108
 accijnzen 66
 annalen 79

 baljuw 84, 103
 banditisme 140
 bedrijfshistoriek 69
 beeldenstorm 131

 begijnhof 28
 bestuurlijk apparaat 65
 betonproductie 69
 bevrijding 80, 81, 87, 91, 97, 98
 bevrijdingsstoeten 136
 bewoning 48, 65
 bibliografie 1
 bouwaanvragen 42

bouwfamilie 69
 bouwgeschiedenis 109
 bouwkundig onderzoek 108
 brandstapel 131
 briefpapier 60
 brouwerij 39
 brouwers 68
 buitenpoorters 12, 21, 23-25
 burgerlijke slachtoffers 92, 98

 calvarie 72
 calvinist 56, 131
 Canadese bevrijders 81, 97
 cartografie 73
 castellum 47
 cinema 133
 ciperagie 53
 cisterciënzerbouwstijl 108
 cisterciënzerorde 2
 collectes 75
 college van burgemeester en
 schepenen 103
 confisquatie 56
 Congolese woningen 41
 correspondentie 112

 dagboek 92
 dagelijks leven 89, 91
 De Haeren Tassche 39
 De Haren Tas 68
 De Hoge Vorst 68
 De Leeuw 85
 De Valcke 84
 deportatie 98, 99
 doodslag 57
 dorpsbeelden 129
 dorpsfinanciën 96
 douaniers 57
 drank 66
 drukker-uitgever 107

 Eerste Wereldoorlog 123, 132
 eeuweling 44
 eigendomsgeschiedenis 59
 emigrant 126
 erfgoed 42

 facturen 60
 feest 43
 feodaal 52
 fotograaf 129

 gedenkplaat 125, 126
 gedichten 142
 geestelijkheid 29
 geneeskunde 102
 getuigenissen 73
 gevangenis 53
 gevangeniswezen 53
 gevelbeelden 71
 glasplaten 129
 glossarium 110
 graantelling 10
 grafzerken 76
 grauwezusters 64
 grondplannen 108

 H.-Kruisdevotie 77
 H.-Kruismeesters 77
 H.-Sacramentsdevotie 74
 harmonie 134
 heerlijkheid 54
 herberg 13, 84, 85
 herbergiers 68
 herinneringen 89
 hoevenamen 36
 hofstede 59
 hoofdonderwijzer 88
 houtkachel 141
 huisslachters 122
 huursoldaten 57
 huwelijksperikelen 61

 immobiliënmarkt 11

 jaarmarkt 62
 jachtdrama 40
 jeneverkroegen 13

 kapel 72
 kapelanie 73
 kerkdorpen 31
 kerkelijke organisaties 29

kerkgebouw 76
 kerkmobilair 76
 kerkrekeningen 77
 kermiskoersen 128
 ketters 7, 8
 Klaroen 95
 klokken 76
 klokluider 139
 klooster 70, 73, 78, 79
 kolenhandelaars 60
 koster 36
 kostschoolhouder 100
 krant 106
 kranteberichten 36
 krijgsgeweld 85
 kroniekschrijver 30
 kruisbroedersconvent 73
 kunstgebitten 102

 lapnamen 143
 Latijnse school 18
 leefomgeving 50
 leegloop 65
 leen 53
 leenmannen 52
 leger 4, 6
 legerdienst 5
 Leopoldkanaal 90
 liedjes 135, 138
 Liniekanaal 90
 literaire teksten 2
 lokale geschiedenis 50
 lokale pers 107
 luchtvaartgeschiedenis 124
 luitenant 123

 martelaar 131
 memorieboek 130
 memoriën 30
 meters 16
 Mexicaanse veldtocht 82
 midden-Paleolithicum 45
 militaire slachtoffers 98
 molenberg 72
 moordzaak 106
 muziekonderwijs 134

Napoleon 4, 6
 nationaal-socialisme 87
 Negenjarige Oorlog 96
 neogotiek 72

 objectiviteit 106
 octrooi 62
 oliewindmolen 63
 ommestellingen 68
 onafhankelijkheid 107
 onderpastoor 43
 onderwijs 100
 onderwijzersgezelschap 100
 ontginningsgeschiedenis 110
 onthullingsjournalistiek 106
 onwettige geneeskunde 102
 oorlog 10, 58
 oorlogsmonument 123
 oorlogsverhaal 43
 opeising 83, 96
 ordonnantie 13
 oud-strijder 132

 pachtcontract 63
 pachters 15
 paleografie 105
 parochiale werken 75
 parochiegeschiedenis 76
 parochieregisters 3, 9
 parochierekening 19
 partizaan 93
 pastoor 29, 131
 penningkohieren 26
 pers 102, 106, 107
 pest 64
 peters 16
 pillen 102
 plaatsnamen 110
 politie 140
 politiek gevangenen 98
 prentbriefkaarten 129
 priesters 14, 127
 proces 103, 140
 processies 76
 Protestants bestuur 56

rechtsbedeling 109
 rederijkers 105
 reformatie 131
 regionale pers 102
 renten 54
 repressie 56
 roversbenden 137, 140
 Russisch front 123
 ruststoring 57

 Sabena 124
 schadeclaim 84, 85
 schandpalen 103
 schenking 28
 schepenbank 15
 schilder 115
 school 79
 schoolherinneringen 101
 schoolmeesterschap 103
 sermoenen 87
 sluikblad 95
 smokkel 57
 soldaten 36
 St.-Jozefsdevotie 71
 stadsrekeningen 20, 66, 67
 staten van goed 17, 36
 steenindustrie 45
 strodekkers 122
 stropen 40
 stropersdrama 106

teeringhe 66
 tekstuitgave 28, 29
 testament 29
 't Getrouwe Maldeghem 107
 toponiemen 110
 trams 58
 Tweede Wereldoorlog 83, 86-95,
 97-99, 141

C. Plaatsnamen

Aalschoot 78
 Aalter 43, 44, 45, 59, 83, 84, 95,
 106, 127, 132, 133

uitgever 129
 universitaire studies 100

 veldtocht 82
 verdronken land 73
 verkoop 39
 verplicht tewerkgestelden 83
 visitatieverslagen 7, 8
 vlag (stads-) 27
 vliegend blad 135
 voerman 139
 voetbal 144
 volksdichter 142
 volksfiguren 139
 volkshuisraad 141
 volkslied 138
 volkstelling 10
 volkszangers 135, 138
 voorrechten 54
 Vooruit 106
 vormen 16
 vredegerecht 109
 vrijwilligers 82, 123

 wapen (stads-) 27
 waterlopen 51
 wederbevolking 67
 wedstrijden 105
 weerstandsbeweging 98
 wereldtentoonstelling 41
 werkmansgezin 91
 wielrenner 128
 wijn 43
wijngelt 66
 Witte Brigade 81

 Zusters van Liefde 79
 zwarten 81
 zwervers 3

Aardenburg 107
 Adegem 116, 117, 140
 Amerika 126

Assenede 12, 97-99, 104, 123, 128,
129, 143, 144
Assenede (ambacht) 12, 73
Assenede (fusie) 37, 136

Bassevelde 12, 33, 92, 103, 134
Bellem 10, 50, 84-86, 139
Boekhoute 12, 62, 80, 122, 13
Boekhoute (ambacht) 12, 29, 62, 64
Brugge ('t Vrije) 52

Donk 31
Doornzele 2
Drongen 119

Eeklo 11, 20, 27, 30, 38, 39, 42, 55,
56, 60, 61, 65-68, 71, 72, 78, 79,
91, 105, 109, 114, 115, 118, 130,
138, 142
Ertvelde 21
Evergem 32, 104
Evergem (graafschap) 17

Gent 12, 21, 22-24, 28, 58

Hansbeke 13, 15, 16, 74, 75, 104,
110, 120, 121

Kaprijke 24, 100
Kleit 31, 40
Knesselare 26, 76
Kongo 124

Landegem 124
Lembeke 49
Lotenhulle 4, 77, 101
Lovendegem 24, 28

Maldegem 19, 31, 40, 41, 47, 48,
52-54, 57, 107, 116, 117
Meetjesland 1, 7, 14, 22, 51, 82, 102,
131, 137, 141
Merendree 87
Mexico 82
Middelburg 104, 117

Nederland 90
Nevele 64, 69, 111, 112, 119,
125, 126
Nevele (baronie) 36
Nevele (Land van) 8, 18
New York 125

Oosteeklo 2, 12, 70, 78, 81, 93,
94, 108
Oostwinkel 9, 96

Poeke 6
Poesele 3, 5, 88

Ruiselede 101

Sint-Kruis 116
Sint-Laureins 115
Sint-Laureins (fusie) 35
Sleidinge 24

Tielt 18

Ursel 58, 131

Vosselare 46, 89, 119

Waarschoot 2, 34
Zomergem 58, 63

D. Familienamen

Zie ook de bronnenpublicaties nrs. 3-9, 11-18, 21-26

Met naamlijsten, biografische nota's enz. 20, 32, 36, 52, 56, 59, 60, 68, 77, 82, 83,
98, 100

Arents 30
Arlequeew 118

Baeckelandt 139
Baele 132

Bafort 69
Baudts 71
Bauwens 92
Billiaert 127
Brackene 121
Braet 100
Buyck 113
Buysse 111

Cocquyt 124
Comparé 111

Dau 59
De Clercq 101
De Cock 116
De Cocker 139
De Craene 87
De Decquere 62
de Donker 29
De Herde 75
De Jaeger 43, 95
Delaye 123
De Lille 107
De Mol 135
De Schaepmeester 85
Devyt 114
De Wulf 92

Faillie 61
François 71
Fredericq 111, 112
Frodure 142

Gillis 39

Hamerlinck 128

Laureyns 115, 142
Lievens 125, 126
Lootens 119
Loving 111, 112

Maroy 99
Martens 103
Masure 129

Meirhaeghe 44
Mestdach 88
Michiels 89

Pieters 61
Poelvoorde 44

Rootsaert 84, 85
Rossie 80

Savat 117
Sergeant 127
Snoeck 94
Spithael 57

Van Canegem 120
Van Damme 30
Van de Velde 122
Van Dierendonck 40
Van Laere 93
Van Maldeghem 69
van Malderghem 131
Van Oye 41
van Oyen 107
Van Parijs 139
Van Peene 100
Van Poucke 40
Van Vaernewyck 39
Van Vooren 92
Van Wanzeele 69
Verdure 115
Willems 80

Yman 130

KRONIEK

1. Het Genootschap tijdens het werkjaar 1994-1995

A. Het vijfenveertigste “Appeltje”

Bij de voorstelling van ons vorig *winterappeltje* bleek het zaaltje bij de cafetaria van *Het Leen* toch wel aan de kleine kant. De geïnteresseerden waren dan ook talrijk komen opdagen door het aangename weer. Zelfs de kersverse Eeklose burgemeester, Erik Matthys, vereerde ons met zijn aanwezigheid.

Het uitzonderlijk jaar 1994 noopte voorzitter Luc Stockman tot een langer in- en uitleidend woord. Door de aanwezigheid van de burgemeester zag hij tevens de kans schoon hem openlijk enkele vragen te stellen rond thema's die heemkundigen nauw aan het hart liggen. De burgemeester greep de hem toegeworpen handschoen en antwoordde in de mate van het mogelijke aan de wensen tegemoet te komen. De vragen handelden over het verplaatsen van het standbeeld van Karel Lodewijk Ledeganck, een passend onderkomen voor het Eeklose stadsarchief en de stichting van de *Atlas van het Meetjesland* (zie ook verder in deze *Kroniek*). Na woord en wederwoord leidde Luc Stockman gastspreker dr. Karel Velle in. Hij hield een korte uiteenzetting over het Eeklose vredegerecht, een onderwerp dat trouwens ook in het jaarboek aan bod kwam.

Na deze uiteenzetting blikte de voorzitter uitgebreid terug op het heemkundig vruchtbare publikatiejaar. De opsomming van titels en auteurs zou ons te ver leiden, maar toch willen we wijzen op het verschijnen van de *Geschiedenis van Bellem en van Evergem* en de meerdere werken van Hugo Notteboom. De meeste publikaties werden trouwens ter plaatse te koop aangeboden.

En uiteindelijk was het tijd voor de voorstelling van de nieuwe *appeloogst*.

VOORSTELLING VAN HET JAARBOEK

door Filip Bastiaen, redactiesecretaris

“Het 45ste jaarboek. Dit begint stilaan te tellen. Voor de ware boekenliefhebber, die houdt van mooie banden, al dan niet in (kunst-)leer met goudopdruk, is deze reeks een pareltje van reeds meer dan 1m. Vandaag doen we daar een boekje in zijn blootje van anderhalve cm bij. De verstokte heemkundigen, verslaafde lokaal-historici en voor de buitenstaanders andere abnormalen hebben aan deze korte bespiegeling weinig of geen boodschap. Voor velen onder ons is die gevulde boekenplank een werk-instrument met vele honderden heemkundige wetenswaardigheden en vaak diepgaande studies dat ook, toch wel, gekoesterd wordt. Voor deze laatste groep is onze korte voorstelling bedoeld. De bibliofoon zal iets langer op zijn honger moeten blijven.

De 272 blz. van het voorliggende jaarboek worden u in 14 schuifjes aan de man gebracht en de manier van samenstellen is u onderhand ook wel bekend. De ingrediënten zijn in feite steevast dezelfde, enkel de hoeveelheid peper en zout verschillen, naast de specerijen die de lokale delicatessen op smaak brengen. Het gros van de bijdragen werd opnieuw geleverd door eigen mensen, leden, doorgaans bestuursleden. En zoals steeds wisten we ook enkele buitenstaanders te strikken om een artikeltje te plegen, zoals men vaak zegt.

Ook de lokale verscheidenheid is gegarandeerd. Het vaak stiefmoederlijk behandelde noorden komt zelfs meerdere malen aan bod, alhoewel het soms via het *verdrongen land* is. En ook de archeoloog tot en met de contemporanist zal in dit jaarboek zijn gading vinden.

Met de eerste bijdrage breken we met een jarenlange traditie. We kozen ditmaal niet voor een uitgebreide studie, maar voor een kort *proevertje*. Het smaakmakertje is afkomstig van Peter Laroy die zich geregeld inlaat met de recentste geschiedenis. Het Interbellum, de Tweede Wereldoorlog en persgeschiedenis dragen daarbij zijn voorkeur weg. Zijn nieuwste verhaal handelt over een stropersdrama in Aalter anno 1934. Dergelijke voorvallen waren voor de Tweede Wereldoorlog niet zo uitzonderlijk, maar de krant *Vooruit* greep dit feit aan in een poging in Aalter voet aan de grond te krijgen. Objectiviteit was daarbij niet het belangrijkste oogmerk. Het werd dan ook een brok onthullingsjournalistiek. Of om het met de woorden van de auteur te zeggen: *Investigative journalism met een rode kleur*.

Over het tweede artikel kunnen we uiterst kort zijn. Niet dat het stukje zo kort is, maar de auteur, Karel Velle, onderhield ons reeds uitgebreid over het onderwerp. Toch nog even de titel meegeven: *Rechtsbedeling en bouwpolitiek. De bouwgeschiedenis van het vredegerecht in Eeklo (1877-1899)*.

En dan komen we aan de eerste grote brok. En zag ik daar al enkele mensen in de richting van Roger Buyck kijken? En terecht. Roger leverde eens te meer een gedegen studie af. Maar die 68p. waren dan ook een noodzaak om ons een goed beeld te verschaffen van *500 jaar onderwijs in Kaprijke (15de - 20ste eeuw)*. Dat dit onderwerp, gezien zijn vroegere beroepsbezigheden, hem uitermate boeide, spreekt voor zich. Het meest aandacht wordt, zoals te verwachten, besteed aan het lager onderwijs, maar Roger speurde ook naar Kaprijkenaren die universitaire studies genoten, meer bepaald tot aan 1800. En dat er tussen de vroegere onderwijzers rare kwasten zaten die zo hun eigen visie op een goede tucht hadden, wordt geïllustreerd door onverbloemde passussen uit het proces tegen Franchois De Brauwere (einde 17de eeuw). Maar de *Wet* kende tijdens het Oud Regiem niet alleen met deze schoolmeester moeilijkheden.

Wat de Hollandse tijd betreft, een zeer boeiende periode op onderwijsvlak, gaat de auteur wat dieper in op Jan-Baptist Van Peene en zijn onderwijzersgezelschap, een typisch produkt van de tijd.

Na de onafhankelijkheid valt vooral de diversiteit qua onderwijs op. Kostschoolhou-

der Louis Braet komt daarbij uitgebreid aan bod. De schoolstrijd van 1879-1884 is de laatste grote episode die ter sprake komt. Onenigheid bestond er hieromtrent ook in Kaprijke, maar echt spectaculaire voorvallen deden zich niet voor.

De eerste bijdrage, van Peter Laroy, was iets vernieuwends voor ons jaarboek. Voor het stukje van Ivan Hoste, die vroeger al eens in *Appeltjes* publiceerde, geldt dit evenzeer, zoniet nog meer. Zijn *Kan lokale geschiedenis groen zijn?* is het referaat dat hij uitsprak bij de voorstelling van de *Geschiedenis van Bellem*.

Deze titel zorgde, één maand voor de gemeenteraadsverkiezingen, bij sommige politici voor enige wrevel. Vooral het woordje *groen* viel in verkeerde aarde. En met aarde heeft het wel te maken, want groen staat voor ecologisch, een woord dat minder aanspreekt. Het artikel brengt een algemene, theoretische beschouwing over de wisselwerking tussen de mens en zijn leefomgeving. Ecologische geschiedenis zit in de lift, zodat we er nog wel zullen van horen.

Luc Stockman brengt dit jaar drie korte stukjes waarvan twee tekstuittgaven, met de nodige bespreking. Het eerste handelt over de *Schenking van een stuk grond te Lovendegem aan het Sint-Elisabethbegijnhof te Gent (1305)*.

Ook Wilfried Steeghers brengt opnieuw twee bronnenpublicaties. Hij sprokkelde vooreerst de *15de eeuwse Gentse buitenpoorters uit Ertvelde* bijeen en noteerde tevens de *Personen uit het Meetjesland overleden op de parochie Sint-Michielsnoord te Gent (1736-1796)*.

Aan de Gentse universiteit is bij de *Vakgroep Archeologie en Oude Geschiedenis van Europa* het maken van een archeologische prospectie van een bepaald dorp erg in. Twee jaar geleden publiceerden we reeds de resultaten van een dergelijk onderzoek over Aalter. Nu komt Lembeke aan bod. Het stramien is net hetzelfde als het vroegere artikel. Met nog een aantal van dergelijke studies en vooral ook publicaties zullen we ons een steeds beter beeld kunnen vormen van de menselijke occupatie in onze regio. In tegenstelling tot Aalter was Lembeke heel wat minder rijk aan (vroeg) vondsten. Voor kleurenfoto's hadden we echter bij *Archeologisch onderzoek in de gemeente Lembeke* van Christoph Van Thuyne geen geld.

Marc De Vleeschauwer wordt in de heemkundige middens stilaan een vaste waarde. Dit jaar tracteert hij ons op een kort artikeltje: *De St.-Janscapelle in Assenede-Ambacht: nieuwe feiten*. Dit stukje verdronken land behandelt hij o.a. via cartografisch materiaal, getuigenissen enz., maar ook via eigentijdse bronnen. Of deze kape-lanie ooit evolueerde tot een kloostertje, een kruisbroedersconvent, is nog niet duidelijk. Enkele vroeger geponeerde hypothesen blijken echter duidelijk achterhaald.

De redactieploeg voor de *Geschiedenis van Lotenhulle* is nog niet samengesteld, maar toch weerhoudt dit Luc Stockman niet om reeds een hele tijd regelmatig in het Lootse archief onder te duiken. In het huidige jaarboek nemen we dan ook een korte

voorstudie op: *De H.-Kruisdevotie in Lotenhulle voor 1796*. Dat hij de hoofdstukken parochiale geschiedenis zal schrijven, is meteen ook duidelijk. Om een beeld van de devotie te krijgen ploos hij minutieus de kerkrekeningen na. De inkomsten zijn bijgevolg ook als een bijlage opgenomen.

Aan jonge auteurs hadden we deze keer geen gebrek. Ook Annick van Wijsberghe viel voor haar bijdrage terug op haar scriptie. Zij behandelt de *Abdij van Oosteklo in een poging tot bouwkundig onderzoek*. Ze belicht de algemene cisterciënzerbouwstijl en vergelijkt dan het grondplan van de abdijen van Boudelo, Ter Duinen en Oosteklo. Ook de onderscheiden functies van de ruimten komen aan bod. Tot slot volgt de huidige toestand met een speurtocht naar de authenticiteit van de kloosterhoeve. Veel rest er niet meer, maar toch genoeg om enkele mooie beelden te schieten.

De tweede tekstuitgave van onze voorzitter Luc Stockman behelst *Het testament van Jacob De Donker, pastoor van Ter Piet in het Ambacht Boekhoute (1331)*. Dit is de tweede bijdrage over het verdronken land. Het testament verschaft een goed beeld van de geestelijkheid en de kerkelijke organisaties in de Vier Ambachten, begin 14de eeuw.

En daarmee belanden we bij de vaste rubrieken. Voor het *Heemkundig repertorium 1994* wist ik weer 177 titels te sprokkelen. De lijst is echter niet volledig doordat we bepaalde zaken vergaten of te laat onder ogen kregen, maar ook omdat we bepaalde titels achterwege lieten. In de toekomst zullen we trouwens nog strenger selecteren, om de bibliografie in aanvaardbare proporties te houden.

Ook de *Kroniek* van onze vereniging is weer rijkelijk gevuld. Naast verslagen over onze eigen activiteiten, is er heel wat *boekennieuws* en brengen we enkele, niet bepaald meer *up to date*-nieuwsjes uit het Meetjesland.

Kortom, ik denk dat in dit jaarboek voor elk wat wils steeks. Veel leesgenot."

F.B.

B. Voordrachten en activiteiten

1 april 1995 - Bezoek aan het Gemeentearchief van Aalter

Met enige zin voor ironie had het bestuur van het *Heemkundig Genootschap* zaterdagvoormiddag 1 april 1995 (*verzenderkesdag*) uitgekozen voor een bezoek aan het Gemeentearchief van Aalter. De Bellemse heemkring sloot zich bij dit initiatief aan. Een veertigtal belangstellenden vertrouwden op de goede bedoelingen van de organisatoren en maakten de verplaatsing naar het nieuwe gemeentehuis van Aalter. In de inkomhal heette voorzitter Luc Stockman de bezoekers welkom, waarna archivaris Filip Bastiaen de historiek schetste van het documentatiecentrum. Terecht wees hij op

de inspanningen van het gemeentebestuur van Aalter om de beoefenaars van geschiedenis, heemkunde en familiekunde een geschikte werkruimte aan te bieden. Met het oog op de toekomst werd besloten tot de verhuis van het vroegere documentatiecentrum in Poeke naar de kelders van het nieuwe gemeentehuis in Aalter.

Met onze gids daalden we af in de onderwereld, op zoek naar de bronnen om onze dorst naar kennis van de lokale geschiedenis te laven. Deze bronnen bleken veilig opgeborgen in een technisch goed doordachte archiefruimte. In de leeszaal gaf Filip toelichting bij de consultatiemogelijkheden van de verschillende fondsen. Ook de beschikbare hulpinstrumenten kwamen uitgebreid aan bod. Als belangrijke aanvulling bij het reeds aanwezige archief en bij de verzameling van VVF-Meetjesland, werd de overbrenging van de oude archieven van de Aalterse deelgemeenten van het Rijksarchief te Gent naar het Gemeentearchief in het vooruitzicht gesteld.

Na de rondleiding in de buik van het gemeentehuis, kwam het gezelschap opnieuw aan de oppervlakte voor een bezoek aan het auditorium en aan de raadzaal. Bij het afsluitend drankje werd nog wat nagekaart over het reilen en zeilen van de heemkunde, tot de stilaan knorrende magen iedereen naar het eigen heem terugzonden!

Geïnteresseerden in lokale geschiedenis zullen hoe dan ook in het Aalterse Gemeentearchief niet op hun honger blijven!

De openingsuren: dinsdag 8.30u - 12.30u en 13.30u - 19.00u
 vrijdag 8.30u - 12.30u
 zaterdag 9.00u - 12.30u.

Dirk De Reuck

24 april 1995 - Voordracht over het ontstaan van Eeklo

De controverse over het ontstaan van Eeklo raakte maanden geleden op en daarmee ook over zijn hoogtepunt. Om enige klaarheid in de affaire te scheppen besloot het bestuur van *Appeltjes* één der protagonisten - Paul Van De Woestijne - uit te nodigen om zijn visie uiteen te zetten. Zelfs dat liep niet van een leien dakje en alleen reeds het organiseren van deze voordracht op maandag 24 april 1995 zorgde voor enige narigheid.

Voor een 35-tal aanwezigen zette Paul Van de Woestijne op een zeer bevattelijke manier zijn opvatting over het ontstaan van Eeklo uiteen. Hij waagde zich daarbij niet aan allerlei veronderstellingen, maar beperkte zich tot wat in de bronnen over het ontstaan en de vroegste geschiedenis van Eeklo te vinden is. Onder andere putte hij veelvuldig uit het toponymische materiaal waaruit we opstaken dat Eeklo in de 7de-8ste eeuw nauwelijks bewoond was en dat het landschap nog zo goed als in zijn natuurlijke staat verkeerde. Pas vanaf de 11de eeuw groeide de bevolking met mondjesmaat aan, de aanwezigheid van uitgestrekte bossen was daaraan niet vreemd, hout was

immers levensnoodzakelijk, voornamelijk voor de bevolking van de aangroeiende steden. Het arbeidsintensieve uitturven deed de bevolking in de 12de eeuw vrij sterk toenemen. Ondertussen nam ook de intensiteit van het verkeer toe en daar Eeklo op een strategisch belangrijke plaats was gelegen, werkte dat gunstig op de bevolkings-aangroei.

In 1233 verkregen de inwoners van het belangrijke Aalschoot een soort pré-keure die de ontwikkeling van de aldaar bestaande gemeenschap in de hand werkte. De Heren van Maldegem verzetten zich echter tegen het toekennen van een echte keure, maar dat lukte hen niet en in 1240 verkreeg Eeklo zijn definitieve keure. De rivaliteit met Maldegem bleef bestaan en kwam tot uiting in talrijke processen over de grensafbakening en uitoefening van allerlei rechten.

Uit de voordracht menen we te mogen opmaken dat met *novum eeclo*, *west eecloo* en meer dergelijke terminologie, in feite niets anders wordt bedoeld dan het Eeklo dat een *nieuwe* en definitieve keure verwierf. Overigens blijkt uit historische literatuur dat omzichtig dient omgesprongen te worden met windstreekaanduidingen in toponiemen (*west eecloo*), en dat die niet altijd letterlijk dienen genomen te worden. Dat er een migratie van Oosteeklo naar Eeklo, m.a.w. dat de bevolking van Oosteeklo naar Eeklo zou verhuisd zijn, lijkt zeer onwaarschijnlijk en zou nagenoeg uniek zijn in de ontstaansgeschiedenis van onze dorpen. Maldegem, Adegem, Oostwinkel en *tutti quanti* zijn dorpen die ontstaan zijn op de plaats waar zich nu nog het dorpscentrum bevindt. Eeklo maakte daar zeer waarschijnlijk geen uitzondering op, enkel het tijdstip en de ontwikkeling van de Meetjeslandse hoofdstad verschilt enigszins van de andere Meetjeslandse gemeenten.

Over de Eeklose problematiek verwijzen we niet alleen naar de *Geschiedenis van Eeklo*, maar ook naar de artikelen die Luc Stockman in *Appeltjes* over Aalschoot schreef, naar de artikelen van Paul Van de Woestijne in *Heemkundige Bijdragen van het Meetjesland* en naar de artikelen van Romano Tondat in *De Eeklose Dobbelgebakkene*.

We hopen ook de *andere* zienswijze over de ontstaansgeschiedenis van Eeklo eens te mogen horen, zodanig dat we ons oordeel over deze als ingewikkeld voorgestelde problematiek eventueel kunnen wijzigen of behouden.

H.N.

12 mei 1995 - Voordracht grafelijke windmolens

In samenwerking met het plaatselijke *Davidsfonds* van Kaprijke organiseerde ons *Genootschap* een lezing over de *grafelijke windmolens te Kaprijke en Eeklo*, gegeven door Adrie de Kraker en Frans Weemaes. Zij onderzochten alle archiefmateriaal in Brussel en Rijsel dat op de grafelijke wind-, water- en rosmolens betrekking heeft. A.

de Kraker ging in op de geschiedenis van die molens die heel woelig was door brand, herbouw, oorlog en andere ellende. Door het onderzoek is nu ook een duidelijk beeld ontstaan van de pachters en degenen die de molens hebben geschat. Dit geldt ook voor het verloop van de pachtprizen tussen 1450 en 1610 en de waarde van de molens. Vanuit de molengeschiedenis kan de duistere periode van de 16de eeuw voor Eeklo en Kaprijke in belangrijke mate worden aangevuld. F. Weemaes, lid van het *Internationaal Molinologisch Gezelschap* behandelde de bouw van de windmolens aan de hand van enkele bestekken die van deze molens zijn teruggevonden. Dit zijn de oudste bestekken van windmolens die tot heden zijn teruggevonden ! Ook het onderzoek van de bouwgeschiedenis heeft zeer veel nieuws opgeleverd, zelfs voor de rosmolens.

Adrie de Kraker zorgde voor de geleerde noot in de lezing, terwijl zijn collega Frans Weemaes meer op de volkse toer ging. Alhoewel deze voordracht twee volle uren duurde, heeft geen mens zich verveeld, mede door de vertoonde dia's met veel onbekend bronnen- en kaartmateriaal en schilderijen uit de onderzochte periode. Hun boek *Malen in moeilijke tijden* verscheen in 1996 (zie ook p. 275-276). Het handelt over de geschiedenis van de grafelijke ros-, wind- en watermolens in Noord-Vlaanderen en aangrenzend Zeeland tussen 1450 en 1610.

L.S.

9 juni 1995 - Stichting Atlas van het Meetjesland

Op vrijdag 9 juni 1995 werden, tijdens een korte plechtigheid, in naam van de familie Dhanens door ondergetekende, drie foto-albums over Watervliet, aangelegd door wijlen Germaine Dhanens, aan burgemeester Erik Matthijs ter bewaring in het stadsarchief van Eeklo overhandigd.

Wijlen Germaine Dhanens heeft in samenwerking met haar zuster Maria Dhanens, gedurende tientallen jaren een uitgebreide verzameling van fotografische en andere illustratieve documenten over de O.-L.-Vrouwkerk van Watervliet en het kerkelijke en parochiale leven bijeengebracht.

Zij bevatten een groot aantal foto's, gemaakt door haar zuster Maria Dhanens, en eigen tekeningen, aangevuld met andere foto's, postkaarten, bidprentjes, enz. die van groot belang zijn voor de bouwgeschiedenis van de kerk en haar materiële uitrusting en voor het leven dat zich rond de kerk heeft afgespeeld. Deze verzameling van iconografische documenten zijn in drie albums ingeplakt, zodat ze gemakkelijk consulteerbaar zijn.

Het oudste album handelt bijna uitsluitend over de *kathedraal van het Noorden*, zoals de prachtige kerk van Watervliet wel eens genoemd wordt. Naast een groot aantal foto's van de huidige kerk, bevat dit album een foto van het kerkgebouw van voor de

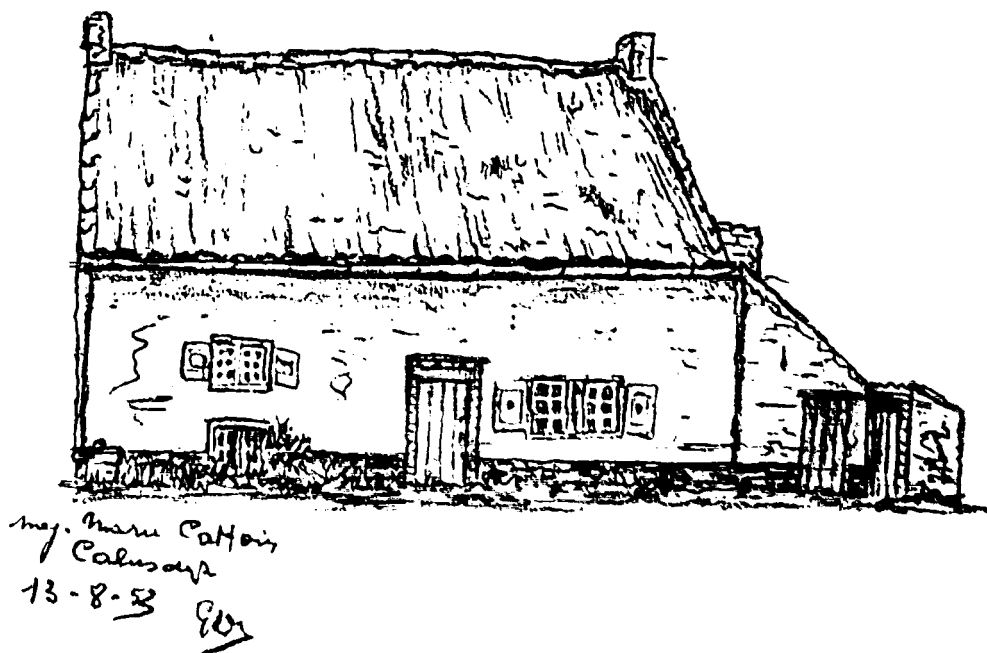
verbouwing van 1893 en een tekening van de oude kerk van de hand van Germaine Dhanens. Een plattegrond op schaal 1/200 maakt de bezoeker wegwijs in de kerk.

Na het exterieur volgen een massa foto's van het interieur met een overzicht van de altaren, de biechtstoelen, de communiebank, het koorgestoelte, de preekstoel, de schilderijen, de beelden, de beroemde liturgische gewaden, de glasramen met extra-aandacht voor de schilderij van *De Nood Gods van de meester van Watervliet*.

Het geheel wordt doorspekt met foto's en potloodtekeningen van details van het beeldhouwwerk. Tot slot volgt nog een reportage van de toestand van de kerk na de beschieting in 1944 en de herstelling in de jaren 1953-1954.

Het tweede album is een soort fotoreportage van het Watervliet van toen. Hij begint met een reeks postkaarten van het exterieur van het kerkgebouw, gevolgd door postkaarten van de Molenstraat, Hoogkasteel, Kettingstraat, Kloosterstraat, Veldstraat en de Dijk. Ook de polders komen aan de beurt. Verder nog de merkwaardigste gebouwen zoals het stadhuis, de pastorie, het klooster, het monument, oude boerderijen, schuren met strodak en herbergen.

Er steken in dit album ook nog veel foto's over opgravingen naar het Wilhelmiënklooster o.l.v. Romano Tondat. Ook de talrijke panorama's vallen op en zelfs de trams met hun tramstationneke zijn niet vergeten.

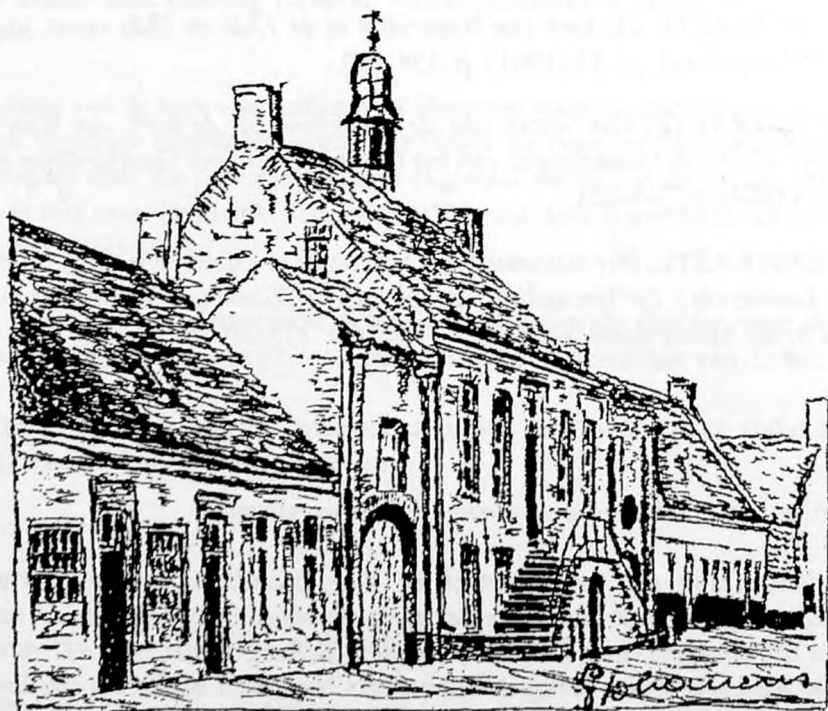

Ook het programma van de bevrijdingstoet die op 15 augustus 1945 door de straten van Watervliet trok, steekt in dit album met foto's van al de opstappende groepen.

Het derde album geeft een kleurrijk beeld van het rijke Roomse leven te Watervliet, waaraan de gezusters Dhanens volop deelnamen. Maria Dhanens zorgde zelfs jarenlang voor de verse bloemen in de kerk.

In dit album gaat de meeste aandacht naar de pastoors en onderpatoors van Watervliet, waarvan er veel bidprentjes werden bijeengebracht. Het oudste is dat van Livinys Sonnevile die ongeveer 2 maand coadjutor te Watervliet was. Hij was wellicht een grootoom van de legendarische Frans Sonnevile, pastoor van Watervliet van 1918 tot 1946.

Merkwaardig is ook de *gedachtenis van de H. Missie* door de Redemptoristen in maart 1884 gepredikt. Tijdens de plechtige inhuldiging van Carolus-Ludovicus Verbraeken op zondag 9 juli 1905 stapten bijna alle parochiale en gemeentelijke verenigingen in de stoet op. De bewaarde aanplakbrief is een belangrijk document voor het Watervlietse verenigingsleven.

Stadhuis van Watervliet : gebouwd in 1781 volgens het jaartal in een steen gebeiteld. Voorgevel bezet in simili. Herbouwd in 1959.

Er zijn ook nog herinneringen aan het klooster en de actie *School en Gezin*. Verder zijn er nog de herdenkingen van 450 jaar kerk (in 1966) en van 50 jaar boerengilde (1922-1972). Het album wordt afgesloten met de viering van honderd jaar *Peetje Potters*.

Deze drie foto-albums zijn een uitstekende aanvulling op volgende artikels die over Watervliet verschenen :

- E. DHANENS, *Inventaris van het kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen*, 2de afl. Kanton Kaprijke, Cultureel Jaarboek van de provincie Oost-Vlaanderen 1953, derde band, Gent, 1956, p. 109-162.

- M. ENGLISH, *Watervliet*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 8 (1957), p. 247-265.

- L. STOCKMAN, *De Nood Gods van Watervliet*, in Ons Meetjesland, jg. 2 (1969), nr. 2, p. 7-9.

- P. VANAISE, *De liturgische gewaden van de kerk te Watervliet van ca. 1515 tot ca. 1615*, in Miscellanea Jozef Duverger, Gent, (1968), p. 836-851.

- D. VERSTRAETE, *Oude schilderijen in de kerk van Watervliet*, in Biekerf, jg. 57 (1956), p. 278-280.

- D. VERSTRAETE, *De kerk van Watervliet in de 17de en 18de eeuw*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 12 (1961), p. 158-180.

- D. VERSTRAETE, *Het bestek van de preekstoel uit de kerk van Watervliet (12 december 1723)*, in Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge, Deel CI (1964), p. 248-251.

- D. VERSTRAETE, *Het testament van Hiëronumys Lauwerein - Het testament van Guido Lauwerein - De herstelling van de kerk te Watervliet*, in Historische verkenningen in het Meetjesland, Maldegem (1982), p. 272-276; p. 277-282 en p. 287-290.

L.S.

13 oktober 1995 - Voordracht Hemel, hel en vagevuur

In samenwerking met het plaatselijke *Davidsfonds* en de heemkring *Emiel Mettenanxt* organiseerde ons Genootschap (meer bepaald Dirk De Reuck) een sprekebeurt in het Museum van de Vlaamse Strijd te Bellem over *Hemel, hel en vagevuur*. Dirk De Reuck kon een dertigtal toehoorders begroeten bij de voorstelling van de spreker, Gerrit Vanden Bosch uit Asse, lic. geschiedenis, verbonden aan de theologische faculteit van Utrecht en auteur van het Davidsfondsboek *Hemel, hel en vagevuur* dat in het najaar van 1991 werd uitgegeven.

De spreker begon met een commentaar bij enkele 15de eeuwse prenten uit een *ars-moriendi*boek waar duivels en engelen strijden om de ziel van een stervende al of niet in het bijzijn van de H.-Drievuldigheid en de heiligen. De algemene opvatting tot 1960 was dat de ziel van de afgestorvenen naar de hel, hemel en het vagevuur ging. De smalle weg leidde naar de hemel en de brede weg naar de hel.

Om de gelovigen uit de hel weg te houden werd het zonden besef levendig gehouden door donderpreken en door de schrik voor het hellevuur bij de toehoorders van die preken in te jagen. Dat was gemakkelijker dan te verkondigen dat de mensen God niet zouden kunnen aanschouwen.

De hel was iets heel concreets, maar zich de hemel voorstellen was veel moeilijker. Men omschreef hem als het nieuwe aardse paradijs of het nieuwe Jerusalem. In de volksverbeelding was het een soort luilekkerland waar men rijstap met gouden lepels kon eten.

In de 12de eeuw bedachten de godgeleerden een plaats ergens tussen de hemel en de hel waar lauwe christenen hun opwachting moesten houden op de hemel. Het vagevuur zuiverde hen van alle zonden zodat zij onbesmet voor het aanschijn van God konden verschijnen. De zielen in het vagevuur konden door de levenden geholpen worden door het kopen van aflaten en het opdragen van missen. Daardoor werden de jaargetijden of jaarmissen heel populair. Dit alles ging gepaard met (soms veel) geld waartegen Luther zich krachtig verzette. Vooral de handel in aflaten was een doorn in zijn ogen.

Tegen de muur van de kerk van Adegem en Sleidinge staan nu nog calvaries, waar in de voet een vagevuur uitgebeeld wordt met zielen die door het vuur gelouterd worden. In Adegem staat die calvarie met zijn vagevuur rechts van de ingang zodat de gelovigen er niet naast konden kijken. Dit beeld is mij sterk bijgebleven uit mijn pril-le kinderjaren (1933-1941 !).

Ongedoopte kinderen en deugdzame mannen en vrouwen die leefden voor de dood en verrijzenis van Christus, kregen een plaats in het voorgeborchte van de hel.

Na de voordracht volgde nog een boeiende discussie van drie kwartier, zodat we van een heel geslaagde avond konden spreken.

L.S.

21 oktober 1995 - Tweejaarlijks colloquium in Zottegem

Toen onder impuls van de voormalige cultureel adviseur van de provincie dr. Paul Huys het *Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis* het eerste tweejaarlijks colloquium organiseerde, werd de Egmontstad Zottegem als congresplaats

verkozen, waar toen de plaatselijke Culturele Kring nog actief was. Twintig jaar later werden wij, op het elfde colloquium, begroet door het jonge *Zottegemse Genootschap voor Geschiedenis en Oudheidkunde*, die de fakkel van de ter ziele gegane kring overgenomen heeft.

Na een ontvangst op het stadhuis greep het ernstig werk plaats in het stadstheater *Rhetorica* waar prof. dr. Johan Taeldeman handelde over *de wording van het Oostvlaamse dialectlandschap*, prof. dr. Magda Devos sprak over *de dialectwoordenschat als spiegel van de cultuur* en dr. Luc Van Durme het had over *het ontstaan van de taalgrens in Zuid-Oost-Vlaanderen*. Om wat stoom af te blazen vergastte de *Veske Voljeir* ons op enkele Ninoofse volksliederen.

Na een te langdurend middagmaal, zodat de historische-culturele voorstelling van Zottegem van de agenda moest geschrapt worden, werden we in het provinciaal archeologisch museum van Zuid-Oost-Vlaanderen te Velzeke opgewacht door Marc Rogge, hoofdconservator, die een uiteenzetting gaf over het ontstaan, het opzet en de toekomstperspectieven van dit prachtig ingericht museum.

Daarna volgde de uitreiking van de 7de Frans De Potter-Jan Broeckaertprijs aan lic. Herman Maes, voorzitter van de *Kunst- en Oudheidkundige Kring van Deinze*, omwille van zijn jarenlange opzoekingen betreffende de geschiedenis van de stad Deinze.

Dit boeiende en interessant colloquium lokte meer dan 100 deelnemers, waaronder slechts drie vertegenwoordigers van het *Heemkundig Genootschap* en de *Stichting Achiel De Vos*.

L.S.

C. De zomeruitstap

Bezoek aan de Maldegemse kerkdorpen Donk en Kleit

Onder een stralende en warme zon mocht de voorzitter in de Poermolen te Donk een zeventigtal belangstellenden verwelkomen. Hij herinnerde aan de voorgaande bezoeken aan de kerkdorpen van Groot-Maldegem nl. in 1963 en 1991, aan Adegem, in 1967, aan de gemeente Maldegem en in 1986 aan het centrum en tenslotte in 1989 aan Stroobrugge en Middelburg. Daarna onderstreepte hij het voorbereidend werk van Walter Notteboom voor dit bezoek en stelde hij de twee gidsen voor, nl. Paul De Ceuninck voor Donk en Jeroom Van Maldeghem voor Kleit.

Na het drinken van een slappe koffie en een stevig Maldegems *bezebinderke* op kosten van de gemeente, nam meester De Ceuninck het gezelschap op sleeptouw voor een kort bezoek aan de neogotische Sint-Jozefskerk van Donk. Op een boeiende wijze wist hij het ontstaan van deze parochie te beschrijven en daarbij legde hij de

nadruk op het verdienstelijk werk van pastoor De Swaef, de medewerking van de Donkenaars en de rol van baron della Faille en diens neef Adolf en nicht Hortense, die de grond, waarop de kerk en pastorie zouden verrijzen, hadden afgestaan. Deze neogotische kerk, ontworpen door architect Hoste uit Roeselare, werd op 4 juni 1883 door monseigneur de Battice, hulpbisschop van Gent, gewijd. Deze arme kerk, die slechts een bescheiden meubilair bezit, kan nochtans pronken met een merkwaardig orgel, waarvan de kast van rond 1720 dateert.

Na de rondgang troonde onze gids ons mee naar het aloude Sint-Janshof. Aanvankelijk was die hoeve in handen van Jan van Donck, die in oorkonden van 1247-1273 opduikt, maar later blijkt het in het bezit geraakt te zijn van kanunnik Arnout van Maldeghem. Die schonk het, te samen met andere eigendommen aan het Brugse Sint-Janshospitaal voor het oprichten van een hospitaal te Maldegem ten bate van de zieken van het Ambacht Maldegem.

De 70 enthousiaste deelnemers genoten van de zonnige uitstap : de groep gefotografeerd op het Groot St-Jansgoed te Donk.

De hoeve roept nog sfeer van de 19de eeuw op door de woning met haar voutekamer en haar hekwerk, de schuur met het eikehouten gebinte, de bakstenen stallen en het alleenstaand dienstgebouwtje. Ook zijn er nog veel sporen van de walgrachten die vroeger het volledige erf omringden. De 93-jarige boer kon ons nog staande verwelkomen.

Na een frisse dronk in de zaal van *De Gouden Kroon* vertrok de autokaravaan en vier dappere fietsers van de familie De Vos naar de Mariagrot van Kleit waar onze tweede gids de leiding van de tocht overnam. Als volleerde predikant verhaalde Jeroom Van Maldeghem vanop de kansel de korte geschiedenis van deze gewijde grot, het levenswerk van pastoor Joseph Brewée. Dit bedevaartsoord omvat naast de eigenlijke grot met de vijftien mysteries, ook nog een H.-Graf, een Sint-Ritakapel, een ommeegang met de Zeven Weeën van O.-L.-Vrouw en een calvarieberg. Dus voor elk wat wils !

De neogotische Sint-Vincentiuskerk heeft twee blikvangers nl. het houten renaissance portiekaltaar met zijn barokken trommeltabernakel van 1736 en de renaissance predikstoel van 1666. Dit meubileur is dus veel ouder dan de kerk, die in 1863 in gebruik werd genomen. Zoals de kerken van Sint-Maria-Aalter en Donk is ook die van Kleit een typische kerk binnen een ontwikkelingsgebied van het derde kwart van de 19de eeuw.

Alhoewel het site van Papinglo nu wat gestoord wordt door de drukke Knokkeweg, overvalt u toch de landelijke rust wanneer men tussen de twee zuilvormige hekpijlers het erf betreedt. Op de *Kleithul* ontstond de oudste kloosterstichting van het Meetjesland. Met behulp van een figuratieve kaart van 1567 schetste onze gids de omgeving van Papinglo. De voorgevel van het hoevegebouw, daterend van 1758, is met een twee meter hoog hekken omtuind. Is dit soms een bescherming van de voorgevel tegen het grazend vee ? Bijzonder curieus zijn de varkenshokken met hun opendraaiende luiken waardoor het varkensvoer van buitenaf gegeven wordt.

Bemerkenswaardig is het feit dat al op 15 juli 1951 het Genootschap onder leiding van Gaston De Smet en Daniël Verstraete een werkbezoek aan het domein Papinglo bracht.

Tot slot van onze vrome heemkundige tocht met twee kerken, een Mariagrot en een kapel loodste Jeroom Van Maldeghem ons nog in de Doornkapel binnen die dit jaar haar 100-jarig bestaan kon vieren. Dit was de laatste officiële halte want nadien staken nog 39 tochtgenoten hun voeten onder tafel in het restaurant '*t Groot Ardoes*.

Onze twee welbespraakte gidsen zorgden voor een boeiende tocht in deze twee Maldegemse kerkdorpen. In hun brochure vindt de afwezige lezer heel wat documentatie over beide parochies. J. Van Maldeghem deed daar nog *een toetje* op het heemkundige vlak bij zoals Franse namen te Kleit, een handvol Kleitse bijnamen en het Kleits, een typisch overgangsdialect.

De overvloedig geïllustreerde brochure in een lay-out van Walter Notteboom met o.m. een fragment van twee volle blz. van de kaart van Papinglo uit 1567, telt 48 blz. en kost 200 frank en is te verkrijgen bij Walter Notteboom, Noordstraat 196, 9990 Maldegem.

L. Stockman

2. Boekennieuws

P. LAROY, *De roversbendes van het Meetjesland*, Eeklo, 1995, 158p., geïll. met talrijke tekeningen en foto's. Te verkrijgen bij uitgeverij Taptoe, Stationsstraat, Eeklo, 1.050fr.

In het *Woord vooraf* schrijft de auteur, Peter Laroy, "*De verhalen over roversbendes hebben steeds tot de verbeelding gesproken*", en daarmee is voor een stukje dit boek geduid: het brengt verhalen. *De bendes* is dus geen diepgaande historisch-wetenschappelijke studie, maar brengt zeven vlot en boeiend geschreven verhalen, die op een historische grond zijn gebaseerd. Ze spelen zich chronologisch gezien af in een periode van bijna 300 jaar en zijn voor een flink deel in het Meetjesland te situeren. Enkele van de bendenamen zullen nog talrijke Meetjeslanders bekend in de oren klinken, waarbij we vooral denken aan Van Hoe - Verstuyft en Merci - Naudts. Dit zijn voor onze contreien de meest recentste rovers(benden), waarmee het boek dan ook begint. Het meest tot de verbeelding spreken misschien wel de bendes van respectievelijk Baekelandt en Jan de Lichte. Daarnaast worden ook nog de bendes van Wildenburg, van Wildemouwe en *De Kwade Bende van Eeklo* behandeld.

De auteur baseerde zich voor een flink stuk op literatuur. Voor de twintigste eeuw bleken ook de kranten nuttig, maar waarbij hij terecht wijst op de niet-objectieve en vaak onvolledige berichtgeving. Maar de schrijver beperkte zich niet tot deze bronnen alleen. Hij laste tevens interviews in, wat niet steeds zo evident is. De verhalen krijgen er een extra dimensie door. In dit systeem schuilen echter ook een aantal gevaren. Het is vooreerst duidelijk dat de getuigenissen vaak slechts uit de tweede hand zijn (of zelfs nog verder). Maar anderszijds is dit een duidelijk bewijs dat bij de oudste generaties hieromtrent nog heel wat leeft. En dit verdient op zijn minst om genoteerd te worden. Soms wijkt een getuigenis flink af van het eigenlijke verhaal en krijgt het een andere, sociale dimensie. En dit hoefde misschien niet. En éénmaal kan men zelfs een vraagteken plaatsen bij de zin van een *kaderstukje*, dat er m.i. echt werd bijgesleurd. Maar over het algemeen zijn het boeiende, leuke anekdotes, aangename afwisselingen tussen de talrijke moorden en brandstichtingen.

Het illustreren van een dergelijk boek is niet zo eenvoudig. Er werd dan ook geopteerd voor een aantal treffende tekeningen. Waar mogelijk werden een aantal (oude) krantefoto's ingelast, maar scherpe beelden moet men daarbij niet verwachten. Het toevoegen van liedjsteksten is erg interessant en hoort ook echt thuis in een derge-

lijke, volkse publikatie. Kortom, het is boek waarmee zowel de heemkundige als de gewone lezer in zijn zetel kan mee wegzakken om het in één ruk uit te lezen.

F.B.

Meetjeslandse toponiemen tot 1600 - Deel III: Het Gentse - Band 1: Hansbeke, bijeengezant door Achiël DE VOS en Luc STOCKMAN, aangevuld en verklaard door lic. Jan LUYSSAERT.

Uitgegeven door de *Stichting Achiël De Vos*, 1995, 148p., geïllustreerd met kaarten. Te bestellen bij Walter Notteboom, Noordstraat 196, 9990 Maldegem.

De reeks "*Meetjeslandse Toponiemen tot 1600*" van de *Stichting Achiël De Vos*, kan stilaan beschouwd worden als het *groene boekje* van de toponymie van onze streek. Het project dat door Achiël De Vos en Luc Stockman opgestart werd, kan de laatste jaren op een groeiende belangstelling rekenen, ook vanuit de wetenschappelijke wereld. In 1995 leidde het vossenspoor naar Hansbeke. De bijeengezante plaatsnamen van dit dorp werden aangevuld, verklaard en gelokaliseerd door Jan Luyssaert, voorzitter van de heemkundige kring *Het Land van Nevele*. De auteur kon met dit werk teruggrijpen naar zijn oude liefde voor de toponymie, waarmee hij in 1966 zijn studies als germanist afsloot. De talrijke artikels van Hansbekenaar Albert Martens bezorgden hem een historische onderbouw voor dit onderzoek.

Met het deel over Hansbeke wordt de focus van de toponymische camera opnieuw ingesteld op het zuidelijke grensgebied van het Meetjesland, waar eerder reeds Aalter, Bellem en Lovendegem onderzocht werden. Vooral vanuit buurgemeente Bellem werd met bijzondere belangstelling uitgekeken naar mogelijke raakvlakken met de nieuwe studie. Zo krijgen we bijvoorbeeld een verklaring voor het toponiem "*fleite*" in het grensgebied van beide dorpen. Ook de middeleeuwse bisschop Walter van Marvis kruist opnieuw ons pad wanneer hij een "*hiltstijf*" plaatst in de Durme om de grens tussen Hansbeke en Bellem aan te duiden.

Dit zijn slechts een paar voorbeelden uit de brede waaier toponiemen die de auteur op een plastische wijze toelicht. Met oog voor detail en met een fijnzinnig taalgevoel, schetst Jan Luyssaert aan de hand van de plaatsnamen een indringend beeld van de bewonings- en ontginningsgeschiedenis van *zijn* Hansbeke. We zien de Hansbekenaren aan het werk bij activiteiten zoals het rooien, branden en droogleggen, waarvan sporen in de toponymie bewaard zijn gebleven. De *Hansbeke* speelt in dit verhaal een sleutelrol. Opmerkelijk is verder dat de geschiedenis van de *Durmel/Leie/Kale(ne)* in dit werk met nieuwe gegevens aangevuld wordt.

Jan Luyssaert heeft zijn studie over Hansbeke op een multidisciplinaire wijze aangepakt, met aandacht voor geschiedenis, taalkunde en bodemkunde. Het resultaat is een uitermate lezenswaardige publikatie, die ons reeds doet reikhalzen naar de bespreking van de toponiemen van Merendree en Vinderhoute van de hand van dezelfde auteur.

Dirk De Reuck

Hugo NOTTEBOOM, *De bende van Adegem*, Maldegem, 1994, 144 blz., talrijke ill. Prijs 900 fr. Te verkrijgen bij de auteur en bij de drukkerij Van Hoestenbergh, Maldegem.

Het is al lang geweten dat Hugo Notteboom een vlotte journalistieke pen heeft. De leesbare opbouw van zijn heemkundige en geschiedkundige artikels zijn daarvan een treffend voorbeeld. Voor het schrijven van zijn *bende van Adegem* heeft hij ruimschoots gebruik gemaakt van deze voortreffelijke eigenschap om een kleurrijk sfeerbeeld te schetsen van Adegem tijdens de troebele jaren 1916-1922.

In het eerste deel '*t Zijn droeve tijden als de oorlog woedt*' beschrijft hij de golf van banditisme en de organisatie van de politie tijdens de laatste oorlogsjaren en de eerste vredesjaren te Adegem en te Maldegem. In het tweede deel komen dan de explosies van de bende van Adegem uitvoerig aan bod met het verhaal van hun misdrijven, hun avonturen in de verwoeste gewesten, de belegering van het *fort Chabrol* en het verloop van hun proces dat de publieke opinie drie weken in de ban hield.

De verwerkte gegevens putte Hugo Notteboom vooral uit het *Museum voor Criminologie en Criminalistiek* te Gent, uit de persverslagen en bij talrijke zeggspersonen uit Adegem en Maldegem. Ook de talrijke illustraties komen uit dezelfde bronnen.

Dit boek is opnieuw een voorbeeld van volkse geschiedenis, zoals de fotoboeken en de brochures over recente gebeurtenissen die talrijke afnemers vinden. De belangstelling voor de geschiedenis van na 1900 moet vooral gewekt worden door dergelijke verhalen, want de interesse daarvoor begint nu eenmaal bij het wedervaren van de grootouders.

L. Stockman

Geleefde Tijd - Liber amicorum G.A.C. VAN VOOREN, in de reeks Bijdragen tot de Geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen, nr. 23, Aardenburg, 1995, 212 p., talr. ill.

Op 25 maart 1995 werd aan Georges Van Vooren, 25 jaar secretaris van de Heemkundige Kring West-Zeeuws-Vlaanderen, een vriendenboek aangeboden naar aanleiding van zijn afscheid als secretaris van deze kring. Zestien van zijn vrienden, zowel van Noord als Zuid, schreven een heemkundige of historische bijdrage voor dit *Liber Amicorum*. De samensteller van dit boek, A.R. Bauwens, verzorgde de uitgebreide bibliografie van de feesteling.

Daaruit vernemen we dat Georges Van Vooren in 1962 zijn eerste bijdragen schreef nl. over Kolonel Albert Spindler, verdediger en commandant van Aardenburg in 1672

in het jaarboek 1961/1962 van de Heemkundige Kring West-Zeeuws-Vlaanderen en Aardenburg na de afscheiding van Vlaanderen (1604-1648) in het jaarboek nr. 13 van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland.

Meteen was de toon gezet voor zijn historisch werk, waar Aardenburg in het middelpunt staat. Sedert 1969 duikt er een nieuw thema op in zijn geschriften nl. de Tweede Wereldoorlog in Zeeuws-Vlaanderen. In het dagblad *De Stem* verscheen vanaf september 1985 een tweewekelijkse rubriek *Spitten in het Verleden*. In totaal staan er nu 110 publikaties op zijn naam.

Georges Van Vooren is werkelijk een bindteken tussen Vlaanderen en Zeeuws-Vlaanderen. Hij is trouwens een afstammeling van geëmigreerde Vlamingen.

Als stadsarchivaris en -secretaris was hij fel bekommerd voor de goede bewaringsstaat van het belangrijk archief van dit vestingsstadje. In die functie hielp hij menig Vlaamse of Hollandse vorser. Hij verdient een ereplaats in de galerij van de Aardenburgse historici zoals Ab Utrecht Dresselhuis, Roos en Vorsterman van Oyen.

L. Stockman

Eeklose bibliotheek - Door het Stadsarchief van Eeklo worden in samenwerking met de *Geschied- en Heemkundige Kring van Eeklo* een aantal belangrijke stadsrekeningen van de stad Eeklo gepubliceerd. De uitgave en de annotie zijn van de hand van lic. Freddy Pille, die sedert april 1994 de eindredactie van *De Eeklose Dobbhelgehakkene* op zich heeft genomen.

De eerste rekening die aan de beurt kwam is die van 1603-1607. Het hoeft niet gezegd te worden dat het hier over een uiterst verzorgd en accuraat werk gaat. In de inleiding worden de historische omstandigheden van de rekening 1603-1607 beknopt beschreven en de wijze van uitgeven uitvoerig toegelicht zoals het oplossen van de afkortingen, de spelling, de transposities en de woordverklaringen.

Voor een goed begrip van de tekst zijn de transposities (omzetting van moeilijk begrijpbare zinnen in hedendaags Nederlands) en de verklaring van minder bekende woorden heel verhelderend voor de heemkundigen die minder vertrouwd zijn met het Nederlands voor de 17de eeuw. Ook bevatten de voetnoten veel interessante historische gegevens in verband met de tekst. Zij zijn als het ware de sleutel tot het begrip van de draagwijdte van de rekeningen.

Ik heb geen moeite om te bekennen dat de betekenis van veel verklaarde woorden mij nu pas duidelijk geworden is. Op een relatief korte tijd (vijf jaar) is Freddy tot een volwaardig lokaal-historicus geëvolueerd. Zijn taalkundige capaciteiten zijn natuurlijk al langer bekend en nu heeft hij zich tot een bedreven tekstverklaander ontpopt.

Wie interesse heeft voor de geschiedenis van Eeklo moet deze uitgave, die slechts 100 frank kost, beslist kopen. Daarvoor kunt u terecht op het Stadsarchief van Eeklo.

L.S.

A.M.J. DE KRAKER en F.D.M. WEEMAES, *Malen in moeilijke tijden*, Kloosterzande, 1995, 263 p.

De hernieuwde belangstelling voor het molenvak en de historische evolutie van de verschillende molentypes hebben op een voortreffelijke wijze een neerslag gekregen in de studie van de beide hierboven genoemde auteurs. Adrie de Kraker als historicus en Frans Weemaes als bouw-, weg- en waterbouwkundige vormden een ideaal team om niet alleen het historische, maar tevens het technologische aspect van de molen-evolutie in een duidelijker licht te plaatsen.

Terecht hebben de auteurs hun onderwerp beperkt in de tijd. De begrenzing 1450-1610 is inderdaad een aanvaardbare tussenschakel tussen de periode van de late Middeleeuwen en deze van het Ancien Régime. Zoals A. de Kraker in zijn inleiding meedeelt, is voor dit tijdvak weinig wetenschappelijk-verantwoorde literatuur voorhanden en deze studie is dan ook een ideale opvulling van een voorheen grote leemte.

De bestudeerde regio werd beperkt tot Noord-Vlaanderen en aangrenzend Zeeland en binnen deze zone werden de wind-, ros- en watermolens bestudeerd binnen een aantal lokaliteiten, waarvoor voldoende - en in sommige gevallen - overvloedig bronnenmateriaal beschikbaar was. Concreet werden de grafelijke molens in Saaftinge, Hulst, Kaprijke, Eeklo, Rupelmonde en Dendermonde minutieus bestudeerd i.v.m. verzoekschriften van molenpachters, kohieren van verpachting, prijzijkohieren, herstelrekeningen en volledige molenbestekken. Deze archivalische rijkdom kreeg uiteindelijk zijn neerslag in drie mooi afgescheiden delen.

In het eerste deel werden de molens in sociaal-economisch en juridisch perspectief behandeld. Met een korte schets van de algemeen politieke situatie als achtergrond passeren - naargelang van het ogenblik - de 16 à 19 grafelijke molens de revue. Verheugend hierbij is de vaststelling dat een massa gegevens, zowel chronologisch als geografisch, tot een boeiend en leerrijk betoog werden verwerkt. Grote aandacht werd besteed aan de personalia van molenprijzers en -pachters, aan molencontracten en financieel-administratieve organen van de grafelijke kanselarij, aan de prijzij en de verpachtingsrituelen. Tenslotte onderzocht de auteur in een laatste hoofdstuk van dit eerste deel de economische aspecten van het molenbedrijf, niet enkel voor de molenaar-pachter maar evenzeer voor de grafelijke schatkist.

In het tweede deel werd door Frans Weemaes op een duidelijke wijze inzicht gegeven in de mechaniek en techniek van het molenbedrijf. Vertrekkend van de hand

molens en grafelijke rosmolens, werden in de hoofdstukken 7 en 8 respectievelijk de grafelijke wind- en watermolens besproken. Overvloedig en zorgvuldig gekozen illustraties verduidelijken de uiteraard zeer technische aspecten van dit onderwerp. Ook nu weer is de aandacht van de auteur voor een klare en logische opbouw van de in de regio bestudeerde molentypes duidelijk aanwezig.

In het derde en laatste deel "*Molens in bronnen en bijlagen*" krijgen we 94 pagina's bronnenmateriaal waarin teksten van prijzij, bouwbestekken en aanbestedingen van nieuwe molens, naast herstelrekeningen integraal worden weergegeven. Vanzelfsprekend is voorliggende studie een ideaal naslagwerk voor heemkundigen en historici die hierin niet enkel een algemene basis, maar bovendien een schat aan lokale gegevens aantreffen. De omvangrijke literatuurlijst en de uitvoerige archivalische referenties zullen door heel wat geïnteresseerden dankbaar gebruikt worden. De door A. de Kraker aangewende methode voor het accuraat weergeven van de geraadpleegde teksten heeft voor gevolg dat de Franse versie van heel wat eigennamen wel eens gevoelig kan afwijken van hun Vlaamse tegenhanger. Voor lokale vorsers zal dit echter geen problemen opleveren.

Samen met deze beide auteurs hopen wij dat deze baanbrekende en vernieuwende studie een stimulans mag zijn voor een verdere wetenschappelijke benadering van het molenbedrijf tijdens de 17de en 18de eeuw. Voor de intrinsieke waarde van voorliggend werk zou dit een uiting zijn van oprechte waardering.

R. Buyck

Jaarboek *Het Ambacht Maldegem*

Op 9 december 1995 werd in de trouwzaal van het gemeentehuis van Maldegem het eerste jaarboek van de heemkundige kring *Het Ambacht Maldegem* voorgesteld. Deze kring die in oktober 1984 boven de doopvont werd gehouden, kan reeds op heel wat heemkundige prestaties bogen zoals de herdenking van Victor De Lille (in 1984), de drie boeken in de reeks *In onze tijd...* : deel 1 (1986), *100 jaar Adegem, Maldegem, Middelburg*; deel 2 (1989), *Het parochiale leven, Maldegem, Adegem, Middelburg, Kleit, Donk*, deel 3 (1994), *In Flanders Fields*.

Ditmaal werd het een heus jaarboek, bijgeschreven door een reeks Adegemse en Maldegemse auteurs nl. Paul De Ceuninck, Georges De Vogelaere, Jozef Dobbelaere, Marc Martens, Hugo en Walter Notteboom, Jeroom Van Maldeghem en klaar gestoomd onder het waakzaam oog van voorzitter Walter Notteboom.

Dit jaarboek is een kruising van een *geleerd tijdschrift* en van een boek uit de reeks *In onze tijd...* Men vindt er inderdaad veel wetenschappelijke artikels met een overvloedig aantal voetnoten, afgewisseld met bijdragen over recente gebeurtenissen

(oorlog 1939-1945) en fotoreportages. Het is een cocktail die de moeilijkste en veeleisenste heemkundige moet kunnen bekoren.

Het geheel wordt verpakt in een aantrekkelijke vorm, want Walter Notteboom zorgde voor een knappe lay-out. Ook voor de meer historische bijdragen wist hij passende illustraties te vinden. Het is een geslaagde poging geworden om de teksten door foto's, tekeningen en gravures meer kleur te geven en leesbaar te maken. Wel moet men oppassen niet al te veel aan het anekdotische toe te geven.

Het is een werkelijk goed ogend boek dat de 600 vooraf ingeschreven lezers niet zal ontgoochelen. Integendeel mogen W. Notteboom en zijn bestuursleden hopen dat ze het streefcijfer van 700 leden gemakkelijk zullen halen. Het nieuwe jaarboek is een aanwist onder de toch al rijke caleidoscoop van de Meetjeslandse historische en heemkundige tijdschriften.

Het telt 288 bladzijden en ca. 180 illustraties. Het kost 600 fr. en kan besteld worden bij Walter Notteboom, Noodstraat 196 te 9990 Maldegem (tel. 050-71 30 25).

L.S

A. RYSERHOVE, *Parochie en Kerk Sint-Willibrord te Knesselare*, Knesselare, 1995, 160p., geïllustreerd. Te verkrijgen bij de auteur. Opbrengst ten bate van de v.z.w. Parochiale Werken van Knesselare.

Begin september 1895 stond Knesselare op zijn kop. De nieuwe kerk kon eindelijk worden ingewijd en bij die gelegenheid vereerde Mgr. Stilleman het dorp met een bezoek. De eerste plannen dateerden uit 1842 maar pas na ruim vijftig jaar en na heel wat politieke, financiële en andere perikelen konden de Knesselaarse parochianen de mis bijwonen in de in neo-gotische stijl opgetrokken kerk.

De honderdste verjaardag van deze gebeurtenis en de uitgebreide renovatie die de St.-Willibrorduskerk de voorbije jaren onderging, waren een uitstekende gelegenheid voor Alfons Ryserhove om een aantal bekende maar ook tot op heden onbekende gegevens te bundelen in *Parochie en Kerk Sint-Willibrord te Knesselare*.

De auteur opteerde voor een niet-rechthoekige opbouw en structureerde zijn verhaal rond een aantal thema's die vrij los van elkaar zijn uitgewerkt. De geïnteresseerden in de parochiale geschiedenis zullen ongetwijfeld een kluit hebben aan de ontstaansgeschiedenis van de parochie St.-Willibrord Knesselare. Hierover bestaan duidelijk een aantal uiteenlopende meningen en het laatste woord is zeker nog niet gezegd.

De hoofdmoot van het boek heeft uiteraard betrekking op de kerk en haar verschillende aspecten. De lezer krijgt een overzicht van het oude en nieuwe meubilair van

de kerk, verneemt wat er doorheen de geschiedenis met de klokken gebeurde en krijgt meer uitleg over Knesselaarse gedenkstenen en grafzerken.

Parochie en Kerk Sint-Willibrord te Knesselare bevat verder een aantal zeldzame documenten die integraal worden gepubliceerd (bijv. een *Tarif der Stoolrechten der Kerk van Knesselaere* uit 1835 of ook nog kranteknipsels rond vieringen). Uitgebreide lijsten met de namen van opeenvolgende pastoors en onderpastoors maken het boek ook handig als naslagwerk. Eveneens interessant maar misschien minder op haar plaats in dit boek is de uitweiding over de letterkundige Alfons Van Loo die als broer van pastoor Petrus Van Loo van 1892 tot 1898 in Knesselare verbleef.

Alfons Ryserhove tastte royaal in zijn rijk gestoffeerde documentatiekast en de publicatie is dan ook overvloedig geïllustreerd (gemiddeld meer dan 1 foto per blad, vaak paginagroot of in kleur). Naast de heemkundige zal iedere Knesselaarse parochiaan zijn gading wel vinden in dit verzorgd uitgegeven boek.

P. Laroy

3. Personalialia

A. In memoriam DANIEL VERSTRAETE

We lazen het eerder toevallig in de krant, het overlijdensbericht van Daniël Verstraete. Historicus stond er, en: *"echtgenoot van wijlen Mevrouw Blanca Balbaert"*. Achter dit laatste zinnetje schuilde een hele tragiek, want zijn lieve echtgenote was hem enkele maanden voordien op tragische wijze overleden. Naar we vernamen deed het Daniël geen goed, hij verloor er als het ware zijn levenslust door. *"Het waren twee zielen in één zak,"* werd gezegd na de uitvaartdienst, *"ze konden elkaar niet missen en nu zijn ze voor eeuwig bij elkaar"*. *"In het Grote Archief"*, zoals schoonzoon Guido het zo treffend verwoordde.

Daniël Verstraete werd geboren te Ursel op 13 mei 1917 en overleed te Assebroek op 24 oktober 1995, 78 jaar oud. Onmogelijk om van dit rijkgevlude leven ook maar een kort overzicht te geven. Bij het verschijnen van *Historische Verkenningen in het Meetjesland* in 1982 wijdde Raf Van den Abeele ruim 6 bladzijden aan de biografie van Daniël Verstraete: zijn jeugd te Ursel, de studies aan het Eeklose Sint-Vincentiuscollege en het atheneum in Brugge, de gehuwde student-soldaat aan de Gentse Rijksuniversiteit, de moeilijke oorlogsjaren, de donkere tijd van de repressie, het kroostrijk gezin, enz. Natuurlijk kwam in de biografie ook de historicus, de vader des vaders van de Meetjeslandse heemkunde aan bod. Luc Stockman stelde in hetzelfde boek een bibliografie van Daniël voor die niet minder dan 95 artikels telde, gepubliceerd in diverse tijdschriften. Niet zo heel veel, lijkt het. In die bibliografie

werden echter niet de ruim 900 artikels opgenomen die Daniël wekelijks in het weekblad *Vrij Maldegem* publiceerde. Die artikelen waren zijn chef d'oeuvre, zijn levenswerk. In de geciteerde *Historische Verkenningen* werden er enkele tientallen van gepubliceerd. Nog steeds horen we zeggen dat het een van de interessantste boeken is die ooit over de Meetjeslandse geschiedenis werden gepubliceerd. En dat het daarbij nog zeer vlot leest ook. Blanca was bijzonder ingenomen met deze uitgave. "Daniël legt altijd zijn eieren in een anders nest," zei ze. Waarmee ze bedoelde dat haar echtgenoot zijn leven lang steeds belangeloos voor een ander had gewerkt en geschreven en daarvoor nagenoeg niets had teruggekregen maar uiteindelijk toch werd beloond met een eigen boek. Ook Daniël was danig in zijn nopjes met de *Verkenningen*. Hij uitte zijn dankbaarheid niet zo gemakkelijk, maar toch raakte hij zowaar ontroerd bij de voorstelling van zijn boek.

Wij leerden Daniël kennen via het weekblad *Vrij Maldegem*. Zoals heel wat lezers in hun dagblad eerst de strips lezen, zo lazen wij eerst het stukje van Daniël Verstraete over de geschiedenis van onze streek en waren steeds danig teleurgesteld als er geen

Daniël Verstraete geflankeerd door Hugo Notteboom (l) en Georges van Vooren (r) tijdens de heemkundige uitstap naar de grensstreek in augustus 1989.

Foto : Walter Notteboom

artikel in stond. Daniël was afkerig van geleerddoenerij, wat hem toch niet belette zeer wetenschappelijk gefundeerde artikelen te schrijven. Als geen ander kende hij de diverse archiefdepots waaruit hij zijn kennis putte. Hij was in meer dan één opzicht de pionier van de Meetjeslandse geschiedenis. Vooreerst schreef hij zeer toegankelijke bijdragen over soms heel moeilijke onderwerpen. Een artikel over de verschillende lasten die op een stuk grond konden liggen, wat een heerlijkheid was, hoe dat nu precies in elkaar stak met de tienden, over rijke mensen, over pastoors in hun bloeiende wijngaard, over heksen, enz. Vervolgens schreef hij steeds met liefde, melancholie en begrip over het wedervaren van de kleine man, de eenvoudige boer, de landelijke chirurgijn, de smokkelaar, de drinkebroer, enz., die nogal dikwijls het slachtoffer van de geschiedenis zelf waren. En overal woonden brave mensen in het Meetjesland en die brave mensen vertelden van alles en nog wat tegen Daniël en ze konden dat dan meestal de week daarna lezen in het *Vrij Maldegem*: de katerhistorie van Aloïs Goethals uit Adegem bijvoorbeeld en enkele straffe uitspraken van veldwachter Notteboom... Soms waren zijn stukjes niet gespeend van enige humor. Ik herinner me dat een van zijn artikelen begon met: "*De Gentenaars zijn altijd al beslagmakers geweest...*", waarna een heel interessante uiteenzetting volgde over Gentse aanspraken op eigendommen in onze streek. Verder kon Daniël Verstraete als geen ander de link leggen tussen het heden en het verleden. Na het bekijken van de film *De Heksen van Salem* volgde een heksenhistorie uit eigen streek. Het lezen van een magisch-realistisch boek van Hubert Lampo vormde de aanleiding tot het schrijven van een vermakelijk magisch-realistisch stukje over Ursel. Werd ergens een weg aangelegd of vernieuwd, werd een gebouw afgebroken, dan was Daniël er als de kippen bij om er de geschiedenis over te schrijven. Tenslotte was Daniël zeer kritisch, vooral dan over datgene wat anderen over de geschiedenis van een of ander dorp schreven. Gabriël De Lille en meester Willems uit Maldegem mochten dat verschillende keren ondervinden. Ook zeer geleerde historici kregen er soms van langs en meer dan één keer bleek de visie van Daniël de juiste te zijn. Denken we bijvoorbeeld maar aan de verdwenen parochies in de polderstreek, de problemen in verband met de afwatering, de uitturving, enz. Allemaal problemen die hij niet alleen vanuit de archieven kende, maar ook van waarnemingen ter plaatse.

Weinigen zijn ervan op de hoogte dat Daniël zich ook gewaagd heeft aan het schrijven van enkele historisch-romantische verhalen. In 1950 verscheen in *Vrij Maldegem* het vervolgv verhaal *Nieuwe tijden* in een stille streek waarin de 18de-eeuwse belevenissen worden verteld van de inwoners van enkele grote hoeven: Drongengoed, Papinglo en het Stevensgoed. In jaargang 1952 begon in het nummer van 20 april het feuilleton *Grenzeloze Liefde*. Of Synnove - dat in 1949 verscheen - ook van Daniël Verstraete is, is zeer waarschijnlijk maar niet zeker, want er wordt jammer genoeg nergens een auteur vermeld zodat een grondig tekstonderzoek aangewezen is.

De uitvaart van Daniël verliep eenvoudig, zonder pathos en was waarschijnlijk daardoor zo ontroerend, want het waren werkelijk de familie en vrienden die afscheid kwamen nemen. Een van zijn kleinkinderen opende de dienst met een mooi gebed, pater Van Landschoot uit Adegem verklaarde zijn aanwezigheid als oud studiegenoot

van Daniël, een ander kleinkind las pakkende voorbeden waarin ze onder andere haar verdriet uitte omdat ze haar opa niet meer zou zien en hij haar niet meer zou kunnen helpen.

Aan het eind van de dienst sprak Guido Vanpoucke, een schoonzoon van Daniël. Toen deze met zijn echtgenote Lieve in Belgisch Congo verbleef, stuurde schoonvader hem wekelijks de *Standaard der Letteren*, omdat Daniël vreesde dat ze wel eens van hun Vlaamse volk zouden kunnen vervreemden. Zijn liefde voor de kleine man, zijn Vlaamse volk, zijn volksverbondenheid waren geen ijdele begrippen voor deze man die dat na de oorlog aan den lijve had moeten ondervinden, maar zijn Vlaamse reflex daardoor niet verloor. Een boerencontract uit het Meetjesland was voor hem minstens zo belangrijk als het Edict van Nantes. Als de familie uit eten ging koos Daniël gegarandeerd voor een landelijk restaurant met karakter in plaats van voor een moderne nietszeggende eettent met veel neon en plastic. Steevast reed het gezelschap zich na het maal vast in een slijkerige weg waar altijd wel iets interessants over te vertellen viel. Als geen ander hield Daniël van de mensen en van de natuur. Mercantiele kunst was aan hem niet besteed, een eenvoudig madeliefje was hem meer waard dan een onbetaalbaar doek. Daniël hielp iedereen, zijn enorm archief stelde hij voor iedereen beschikbaar. Geen onderwerp, of Daniël diepte er iets over op. Het was een vorser in de echte betekenis van het woord en zijn rusteloze geest was steeds bezig. *"In het Grote Archief zal dat ook wel zo zijn,"* besloot Guido Vanpoucke zijn pakkend afscheid.

Na de uitvaart konden we het niet laten nog eens langs Daniëls woning aan de Engelendalelaan te rijden. Aan het raam van zijn studeerkamer zagen we enkele boeken en wat paperassen liggen. Tegen de voordeur stond een appelaar met rijpe herfst-appeltjes die hingen te blozen in een mager novemberzonnetje. Deze *Appeltjes van het Meetjesland* wachtten vergeefs op hun plukker...

Hugo Notteboom

B. Martine De Reu, laureate provinciale prijs geschiedenis

In het stemmig kader van de gemeenteraadszaal van Zomergem werd op vrijdag 27 oktober 1995 de provinciale prijs voor geschiedenis uitgereikt aan Martine De Reu uit Zomergem. Zij kreeg die fel begeerde prijs voor haar doctoraal proefschrift *Een kerk in Evolutie. Predikatie in het geleerdenmilieu van 500 tot 1200 : Hemelvaart, Septuagesima en de feestdag van een maagd-martelares*.

Zij werd op 4 juni 1964 te Gent geboren. Aan de Universiteit van Gent behaalde ze in 1986 de graad van licentiaat in de geschiedenis, specialisatie Middeleeuwen. In 1987 beëindigde ze een opleiding in de bibliotheconomie en bibliografie. In datzelfde

de jaar verdiepte ze zich in de middeleeuwse beschaving aan het *Centre d'études supérieures de civilisation médiévale* te Poitiers. Twee jaar later behaalde ze het graaduaat in de informatica en programmering. Tenslotte behaalde Martine De Reu in 1993 haar doctoraat met het bovenvermelde proefschrift.

Van haar hand verschenen inmiddels diverse artikels en publikaties over missionering en predikatie in de Middeleeuwen. Voor het Milac-blad van Zomergem schreef ze een bijdrage over *Het ontstaan en de vroegste geschiedenis van Gent*.

Hartelijk proficiat aan deze Meetjeslandse historica, die nu verbonden is aan de afdeling *manuscripten* van de Gentse Universiteit.

L.S.

4. ABB-prijs voor de geschiedenis van het Vlaamse Platteland

13 (!) december werd voor het Meetjesland en nog meer voor het *Heemkundig Genootschap* een echte feestdag. Het was wel spijtig dat niet alle betrokkenen van het feestje op de hoogte waren. Op die dag werd namelijk in de lokalen van ABB-verzekeringen in Leuven de derde ABB-prijs van de geschiedenis van het Vlaamse platteland uitgereikt. Deze prijs werd ingesteld door de Centrale van de Landelijke Gilde, in samenwerking met ABB-verzekeringen, om de aandacht van de publieke opinie voor het Vlaamse, landelijke dorp en zijn verleden aan te scherpen. De tweejaarlijkse prijs wordt verdeeld over twee categorieën van inzendingen : werken van academici en werken van niet-academici.

Voor deze derde prijs telde men ruim twintig inzendingen, waarvan de jury er exact twintig ontvankelijk heeft verklaard. Een merkwaardige vaststelling was dat veruit het grootste deel van de ingezonden werken behoorde tot de categorie van de niet-academici. Een tweede ervaring was dat bijna de helft van de inzendingen het resultaat was van een collectieve prestatie van zowel academici als niet-academici. En dit laatste gegeven bracht de jury aanvankelijk wat in verwarring (zodat ze het reglement voor de toekomst zal bijsturen). Het viel de jury, voorgezeten door Prof. Dr. Stefaan Top, tevens op dat één streek buitengewoon was vertegenwoordigd, nl. het Meetjesland met maar liefst vijf werken. Dit moest dan bijna ook automatisch tot resultaat leiden.

De rest citeren we letterlijk.

"Dit jaar ging de prijs naar :

* In de categorie niet-academische werken :

"Geschiedenis van Evergem" door De Vos A. e.a.

* In de categorie academische werken :

"Geschiedenis van Bellem" door Bastiaen F. e.a.

*In de categorie werken van niet-academici werd de jury aangenaam verrast door de bijzonder hoge kwaliteit, de uitstekende en wetenschappelijke onderbouw en de solide samenhang die de Werkgroep Achiel De Vos heeft weten te bereiken met de tweedelige inzending *Geschiedenis van Evergem*. De samenwerking van gedegen amateurs en gekwalificeerde onderzoekers heeft gelukkig geresulteerd in de realisatie van een stuk geestelijk testament van de betreurde Evergemse lokaalhistoricus Achiel De Vos, die weliswaar duizend jaar Evergem heeft mogen vieren in 1966, maar in 1989 is gestorven, een paar maanden nadat men hem naar aanleiding van zijn 65e verjaardag feestelijk in de bloemetjes had gezet.*

De mens wikt, maar... God zij dank bestaat er een ABB-prijs om waardevolle pioniersarbeid te bekronen, die door een creatieve werkgroep onder de stimulerende leiding van Freddy Pille als een rijpe en volwaardige vrucht werd gekoesterd. Deze Evergemse geschiedenis is naar de mening van de jury een schoolvoorbeeld van wat lokale historiografie kan zijn. Alle mogelijke facetten van landschap en bewoners passeren in een uitgewerkte historische context de revue. Hier wordt geen gedegen verhaal gebracht van een paar honderd jaar, maar van de prehistorie tot de hobby-, sport- en jeugdverenigingen van de eigen tijd. Het wetenschappelijk evenwicht in de behandelde perioden is sterk opgevallen, evenals de kritische zin waarmee bepaalde beeldvorming onder meer voor de middeleeuwen terecht werd ontmythologiseerd.

Een ander pluspunt is de geslaagde projectie van Evergemse petite histoire op de achtergrond van de nationale geschiedenis. Door deze oplichting vanuit micro- naar macroniveau krijgt het verleden van Evergem plots veel meer historisch reliëf en wetenschappelijke diepgang.

De goedgekozen illustraties met erbij horende teksten, het uitstekende notenapparaat en vooral de objectiverende en exhaustieve aanpak van de materie waren voor de jury additionele argumenten om deze bovendien mooi uitgegeven dorpsgeschiedenis met klinkende munt te honoreren.

*Wat de tweede categorie betreft, namelijk die van de academici, is de jury tot de conclusie gekomen dat het schrijven van een kwalitatief hoogstaande dorps- of stadsgechiedenis eigenlijk en feitelijk een zeer zware opgave is, zeker als de voorkeur gegeven wordt aan een holistische aanpak. Teamwork lijkt dan ook aangewezen. Dit is gebeurd voor de *Geschiedenis van Bellem*, een deelgemeente van Aalter. Onder dit project hebben vier auteurs hun stevige schouders gezet, nl. Filip Bastiaen, Dirk de Reuck, Ivan Hoste en Luc Stockman. Op hun beurt hebben zij op de onmisbare steun kunnen rekenen van enkele enthousiaste medewerkers. Een collectieve prestatie dus, die in twee parallel opgebouwde delen werd gerealiseerd, nl. Bellem voor en na de Franse tijd.*

Laten we meteen maar zeggen dat vooral het eerste deel grote indruk op de jury heeft gemaakt. Eveneens een pluspunt is de geslaagde situering van Bellem als kleine entiteit op de golven van de grote politieke gebeurtenissen. En dergelijk hoofdstuk fun-

geert tegelijkertijd als een soort synthese om de periode van het ancien regime af te sluiten en te evalueren. De rijkdom van het werk, zijn presentatie, de toegankelijkheid van het bronnenmateriaal via de honderden keurige verwijzingen, de vele aardige illustraties en de perfect opgestelde en handige lijsten en registers hebben de jury kunnen overtuigen. De degelijke samenvattingen per hoofdstuk en de aanvullende kroniek van Aalter 1983-1988 geven een afgewerkte indruk. Na rijp beraad heeft de jury dan ook besloten om de Geschiedenis van Bellem te bekronen.

Prof. Dr. Stefaan TOP
Voorzitter van de jury

HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND

Gesticht in 1946 door Dr. Elisabeth DHANENS, erevoorzitster (voorzitster 1951-1968), ere-apotheker Prudent RYCKAERT, ere-ondervoorzitter (ondervoorzitter 1946-1968) en wijlen Edmond TIELEMAN (voorzitter 1946-1951). Wijlen Achiël DE VOS fungeerde van 1948 tot 1977 als secretaris en was voorzitter van 1968 tot 1989.

Het Bestuur

Voorzitter :

Luc STOCKMAN, Brugstraat 103 - 9880 Aalter - Tel. (09) 374 16 10

Ondervoorzitter :

Hugo NOTTEBOOM, Prins Boudewijnlaan 9b - 9991 Adegem
Tel. (050) 71 29 12

Secretaris :

Dirk DE REUCK, Bellemdorpweg 54 - 9881 Bellem - Tel. (09) 374 36 76

Penningmeester :

Oskar LIPPENS, Gentstraat 13 - 9971 Lembeke - Tel. (09) 377 28 54

Bibliothecaris :

Erik DE SMET, Euromarktstraat 9 - 9900 Eeklo - Tel. (09) 377 43 24

Redactiesecretaris :

Filip BASTIAEN, Oostmolenstraat 128b - 9880 Aalter - Tel. (09) 375 08 38

Leden :

Roger BUYCK, Plein 66 - 9970 Kaprijke - Tel. (09) 373 90 93

Marc DE VLEESSCHAUWER - Doornendijkstraat 5 - 9960 Assenede -
Tel. (09) 344 54 41

Lieve DE VOS, Groenelaan 30 - 2830 Willebroek - Tel. (03) 886 60 14

Peter LAROY, Gemeenteplein 11/9 - 9880 Aalter - Tel. (09) 375 14 86

Walter NOTTEBOOM, Noordstr. 196 - 9990 Maldegem - Tel. (050) 71 30 25

Alfons RYSERHOVE, Kloosterstr. 46 - 9910 Knesselare - Tel. (09) 374 23 17

Wilfried STEEGHERS, Vurstjen 21 - 9940 Evergem

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

Jaarboek, sedert 1949 uitgegeven door het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland.

Redactieraad/Recensiedienst

Redactiesecretaris : Filip BASTIAEN
Oostmolenstraat 128b - 9880 Aalter

Leden : Peter Laroy en Luc Stockman.

Alle artikels dienen uiterlijk 1 september in het bezit te zijn van de redactiesecretaris, bij wie ook de auteursrichtlijnen te bekomen zijn.

Boeken ter bespreking aangeboden, worden op hetzelfde adres verwacht en worden nadien in de bibliotheek van het *Genootschap* ondergebracht.

Ruildienst

Erik DE SMET, Euromarktstraat 9 - 9900 Eeklo - Tel. (09) 377 43 24.
Bestellingen van vorige jaarboeken gebeuren op hetzelfde adres.

Nog beschikbare jaargangen :

Nr.	Jaar	Nr.	Jaar
2	1950	37	1986
13	1962	38	1987
21	1970	41	1990
25	1974	42	1991
32	1981	43	1992*
35	1984	44	1993
36	1985	45	1994

* Slechts enkele exemplaren

Lidmaatschap

Het lidmaatschap kost 600 fr. (+ eventueel 75 fr. voor het verzenden van het jaarboek; + 200 fr. voor het buitenland). Oudere jaarboeken zijn aan dezelfde prijs te bekomen.

Werkwijze :

- bestellen op hogervermeld ruiladres.
- of door storting op postrekening 000-0604056-37 van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland, p/a Gentstraat 13, 9971 Lembeke met vermelding "nieuw lid" of de gewenste jaarboeken.

INHOUD

L. STOCKMAN - Lotenhulle : een feodaal lappendeken	5
G. MARECHAL - Cultuurflamingantisme en pluralisme in Eeklo voor de Eerste Wereldoorlog	45
H. NOTTEBOOM - De legende van het Heerken van Maldegem	63
D. DE REUCK - Bellemse Wederdopers (1559-1576)	109
A. MARTENS - Rechtsgeding betreffende novale tienden te Hansbeke, anno 1690	117
L. STOCKMAN - De Sint-Christoffelgilde te Evergem aan de feestdis in 1446 en in 1447	133
R. BUYCK - Het pachtgoed van de Paters Jezuïeten te Kaprijke (16de-18de eeuw)	137
A. DEWITTE - De Laurijns als bedijkers tussen IJzendijke en Philippine 1499-1614	165
W. STEEGHERS - Evergemnaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw	175
W. STEEGHERS - Assenedenaren die Gents buitenpoorter werden in de 15de eeuw	179
L. STOCKMAN - De parochievorming in het decanaat Gent	185
E. DE SMET - De weerslag van de Hollandse inkwartiering te Eeklo in 1677	197
J. VANDEVEIRE - Archivalia	215
O.L. - Addenda et Corrigenda	229
F. BASTIAEN - Heemkundig repertorium 1995	235
KRONIEK	257

Verantwoordelijke uitgever :

Filip Bastiaen, Oostmolenstraat 128b - 9880 Aalter

Dit jaarboek werd uitgegeven door het
Heemkundig Genootschap van het Meetjesland
en gedrukt bij

VAN HOESTENBERGHE b.v.b.a.

Stationsstraat 17-19

9990 Maldegem